

ARCHEOLOGIE V ŽELEZNÝCH HORÁCH

ARCHEOLOGIE V ŽELEZNÝCH HORÁCH

**Výsledky nedestruktivního archeologického
výzkumu v lesním prostředí**

JAN MUSIL – PETR NETOLICKÝ – MICHAL PREUSZ

Katedra archeologie
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni
2020

**FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI**

**KATEDRA
ARCHEOLOGIE
FF ZČU**

Archeologie v Železných horách Výsledky nedestruktivního archeologického výzkumu v lesním prostředí

Jan Musil – Petr Netolický – Michal Preusz

Tato studie je dílčím výsledkem projektu studentské grantové soutěže Západočeské univerzity v Plzni SGS-2016-053 „Hospodářské zázemí a přírodní prostředí zaniklých středověkých a novověkých vesnických sídel – 2. etapa“.

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí Západočeské univerzity v Plzni.

Recenzenti:

PhDr. Jan Frolík, CSc.

Mgr. Petr Hejhal, Ph.D.

Jazykové korektury:

Hana Roubalová

Grafické zpracování obálky:

Petra Jelínková

Typografická úprava:

Jakub Pokorný

Vydala:

Západočeská univerzita v Plzni

Univerzitní 8, 301 00 Plzeň

Vytiskl:

XXX

adresa XXX

První vydání, 248 stran

Pořadové číslo: 2312, ediční číslo: 55-004-20

Plzeň 2020

ISBN 978-80-261-0857-3

© Autoři, Západočeská univerzita v Plzni

Poděkování

Příprava a realizace této publikace by se neobešla bez pomoci celé řady osob z okruhu odborné i laické veřejnosti. Bez jejich příspěví by tato práce nemohla vzniknout. Děkujeme zejména Janu Frolíkovi, Pavlovi Vařekovi, Ondřejovi Malinovi, Martinovi Musílkovi, Radkovi Bláhovi, Jiřímu Siglovi, Davidu Víchovi a Petrovi Hejhalovi za cenné připomínky k rozpracovaným textům a za cenné náměty k dalšímu studiu železnohorského prostoru, jehož potenciál ani zdaleka nebyl vyčerpán.

Děkujeme též odborným pracovníkům Regionálního muzea v Chrudimi, Muzea východních Čech v Hradci Králové, Východočeského muzea v Pardubicích a Státního okresního archívu v Chrudimi za zpřístupnění svých rozsáhlých muzejních a archivních fondů.

Poděkování si rovněž zaslouží celá řada amatérských spolupracovníků, kteří bez ohledu na počasí a roční období neváhali zúčastnit se řady průzkumů a dokumentačních prací. Jmenovitě musíme na tomto místě zmínit Josefa Štěňhu, Petra Peška, Pavlínu Hovorkovou, Vojtěcha Holuba, Jiřího Novotného, Martina Krále a Zdeňka Mitáše.

V neposlední řadě patří náš velký dík našim rodinám, bez jejichž dokonalého zázemí bychom se neobešli.

Věnováno památce východočeských mentorů Jindřicha Vodičky, Ludka Štěpána a Jiřího Kalfersta, kteří rozpoznali důležitost Železných hor, ale bohužel se nedočkali vydání této publikace.

Obsah

Poděkování	V
1 Úvod	1
2 Přírodní podmínky Železných hor	4
3 Sídlní sítě v Železných horách ve středověku a časném novověku	6
3.1 Stručný úvod do sídelní struktury oblasti	6
4 Zaniklá sídla: Cíle, přístup a metody jejich výzkumu	9
4.1 Dokumentace reliéfních antropogenních tvarů	10
4.2 Dokumentace reliéfních tvarů	11
5 Zaniklé venkovské osídlení v Železných horách	13
6 Soupis zaniklých vesnic v Železných horách	19
7 Sídlištní dynamika: na příkladu bojanovského újezdu	28
7.1 Raně středověké osídlení újezdu do poloviny 13. století	29
7.2 Vrcholně středověké osídlení újezdu do 14.–15. století	30
7.3 Vesnice v újezdu od 15. století do třicetileté války	32
7.4 Doklady středověkého osídlení na katastru Kovářova, Holína a Hrbokova	33
7.4.1 Lokalizace a okolnosti	33
7.4.2 Rozbor a datování nálezů	34
7.4.3 Shrnutí	42
7.5 Ústupky: zaniklá středověká ves pod sečskou přehradou	42
7.5.1 Lokalizace	43
7.5.2 Archeologické nálezy	43
7.5.3 Shrnutí	57
7.6 Dehtářské (?) stanoviště mezi Liboměřicemi a Licibořicemi	59
7.6.1 Liboměřice, trať Padeřov	60
7.6.1.1 Rozbor, datování a interpretace archeologických situací	60
7.6.2 Licibořice, trať V Dole	71
7.6.2.1 Popis nalezené situace	71
7.6.2.2 Rozbor archeologických nálezů	71
7.6.3 Shrnutí	72
8 Bolešov: zaniklá středověká a novověká ves	74
8.1 Lokalizace	74
8.2 Dějiny	74
8.3 Popis a interpretace reliéfních tvarů	77
8.4 Archeologické nálezy	81
8.4.1 Keramika	81
8.4.2 Železné předměty	83
8.4.3 Ostatní nálezy	92
8.5 Shrnutí	92

9 Stusyně: zaniklá středověká ves	94
9.1 Lokalizace	94
9.2 Přehled dosavadního bádání	95
9.3 Písemné prameny	95
9.4 Terénní relikty	96
9.5 Kostel	98
9.6 Antropogenní relikty v intravilánu vsi	98
9.7 Relikt mlýna	100
9.8 Interpretace terénní situace	100
10 Protivany/Protivenice: zaniklá středověká ves	101
10.1 Lokalizace	101
10.2 Písemné zprávy	102
10.3 Povrchové sběry	102
10.4 Vyhodnocení nálezů	104
10.4.1 Vyhodnocení keramiky na základě analýzy rozptylu	110
10.5 Shrnutí	113
11 Stadel (Stádla): hospodářský dvůr	114
11.1 Lokalizace	114
11.2 Písemné prameny	114
11.3 Popis	115
11.4 Shrnutí	118
12 Panská sídla a jejich hospodářské zázemí	119
12.1 Rabštejnek: hrad	120
12.1.1 Lokalizace	120
12.1.2 Stručné dějiny hradu	120
12.1.3 Hradní jádro, parkán a předhradí	123
12.1.4 Poplužní dvůr	125
12.1.5 Interpretace situace	126
12.1.6 Shrnutí	127
12.2 Strádov: hrad	128
12.2.1 Lokalizace	128
12.2.2 Stručné dějiny hradu	128
12.2.3 Popis terénních pozůstatků	131
12.2.3.1 Hrad	131
12.2.3.2 Předpolí hradu	133
12.2.3.3 Interpretace terénní situace	137
12.2.4 Archeologické nálezy	138
12.2.4.1 Keramika	138
12.2.4.2 Kovové artefakty	146
12.2.4.3 Stavební keramika	158
12.2.5 Shrnutí	158
12.3 Stoupec: tvrz	158
12.3.1 Lokalizace	160
12.3.2 Písemné prameny	160
12.3.3 Popis a interpretace antropogenních tvarů	161
12.3.3.1 Mikrosondáž	165
12.3.3.2 Těžební areál	165

12.3.3.3 Archeologické nálezy	165
12.3.4 Shrnutí	175
12.4 Suchotlesky: tvrz	176
12.4.1 Lokalizace	176
12.4.2 Písemné prameny	176
12.4.3 Popis terénních pozůstatků	179
12.4.4 Interpretace terénní situace	181
12.4.5 Shrnutí	183
13 Těžba nerostných surovin	184
13.1.1 Povrchové pozůstatky po těžbě rud	186
13.1.2 Rýžování zlata	186
13.1.3 Těžba polymetalických rud	188
13.1.4 Těžba železných rud	188
13.2 Rýžoviště na Zlatém potoce, Okrouhlickém potoce a na Zlatých pramenech ...	189
13.2.1 Popis objektů	193
13.2.2 Středověké osídlení v bezprostředním sousedství rýžoviště	196
13.2.3 Shrnutí	198
13.3 Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn)	198
13.3.1 Lokalizace a popis	198
13.3.2 Datování archeologických nálezů	199
13.3.3 Shrnutí	199
13.4 Pozůstatky rýžování zlata u Zbyslavce	201
13.4.1 Lokalizace	201
13.4.2 Popis terénní situace	202
13.4.3 Interpretace	202
13.4.4 Shrnutí	204
13.5 Těžba železa mezi Hlubokou a Trhovou Kamenicí	204
13.5.1 Stručné dějiny	205
13.5.2 Trať Tábor	206
13.5.2.1 Lokalizace	206
13.5.2.2 Popis nalezené situace	207
13.5.2.3 Rozbor archeologických nálezů	207
13.5.3 Interpretace	209
13.5.4 Shrnutí	209
14 Závěr	210
15 Příloha 1 – Přehled keramických technologických tříd v prostoru Železných hor ...	213
16 Seznam použitých zkratk	226
17 Prameny	227
18 Literatura	229
19 Resume	246

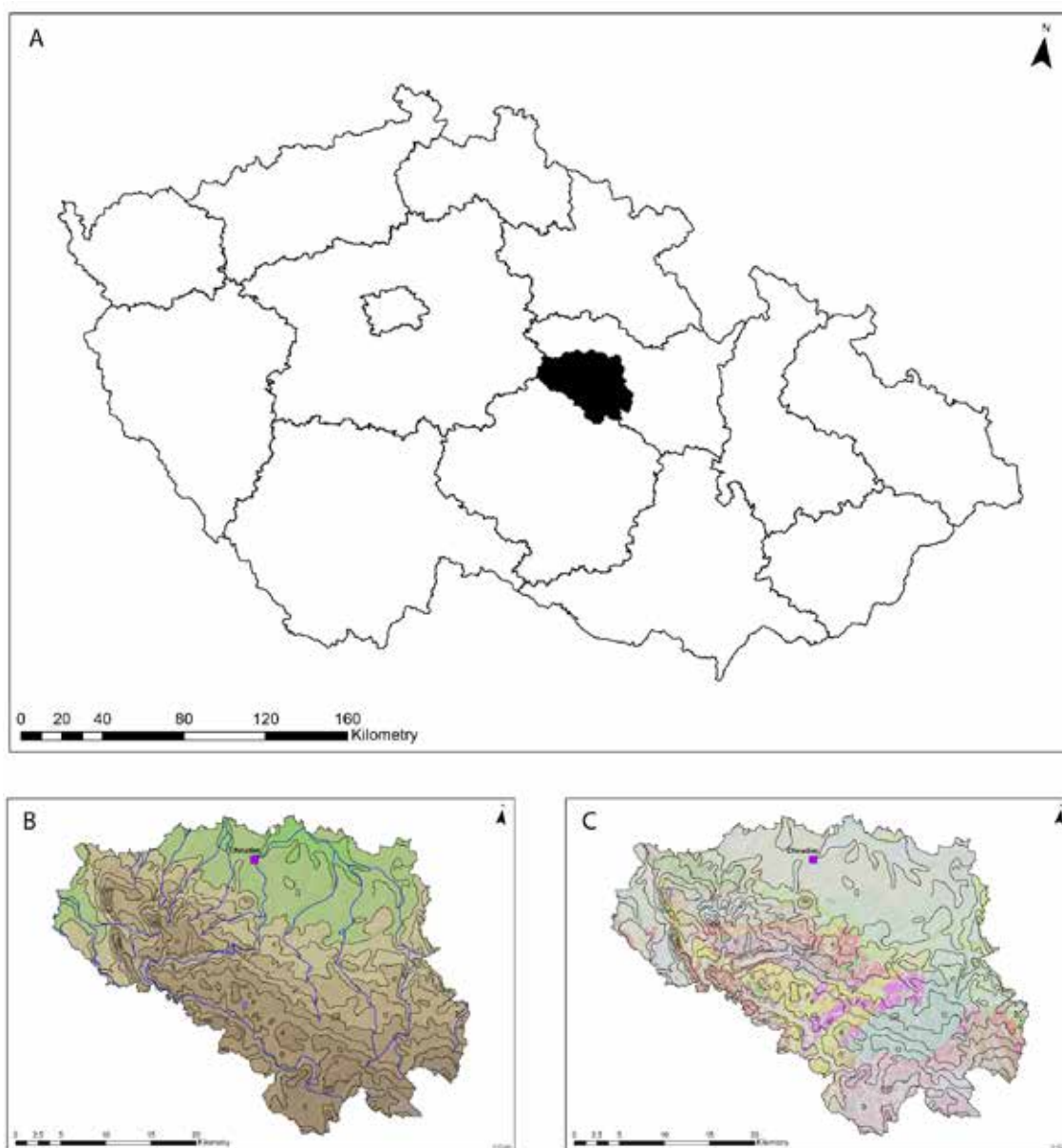
1. Úvod

Termín Železné hory v dnešním slova smyslu zavedl do širšího povědomí a zejména do odborné literatury geolog Jiří Krejčí (1877; Krejčí–Helmhacker, 1891). Území zhruba o rozloze 900 km² se rozprostírá mezi Týncem nad Labem, Hlinskem a Skutčí v Pardubickém kraji. Jádrem sledované oblasti, kterému se budeme nadále věnovat, představuje zhruba dvě třetiny bývalého okresu Chrudim (obr. 1A). Členitost a rozmanitost terénu Železných hor neumožnila do dnešních dnů plně rozvinout zemědělskou činnost, proto zde dominuje lesní hospodářství. Poměrně husté zalesnění sledované oblasti překrylo řadu antropogenních reliktních jevů, jež jsou pozůstatkem po převážně sídlištních, výrobních a těžebních aktivitách časově zařaditelných od období středověku až po nedávnou minulost. Vedle toho jsou v krajině velmi dobře dochovány četné relikty úvozových cest, které dokládají rozličné minulé vazby mikroregionu na širší komunikační síť, a tím na okolní osídlení regionu. V porovnání se severní nížinatou částí Chrudimska v povodí Labe, Chrudimky a Novohradky, která byla osídlena již v pravěku a byla jí věnována detailní archeologická pozornost (srov. Frolík–Sigl, 1995), zůstaly Železné hory částečně ve stínu majoritního zájmu a poznání o nich se zakládalo na nečetných ojedinělých nálezích (Frolík, 1982; 1984; 1985; 1988; 1989a; ke stavu bádání srov. Musil–Netolický, 2014a). Nepovšimnuty zůstávaly útvary spojené s archeologií konfliktu (Morris, 2003; Schofield, 2003; 2005; shrnutí pro české země

– Rak, 2013), případně s archeologií modernity (srov. Buchli–Lucas, 2001). Jedinou obsáhlejší výjimku tvoří studie o obléhacích pracích u hradu Lichnice (k. ú. Podhradí v Železných horách – Doležalová, 2012; Frolík, 2002; Frolík–Musil, 2013; Teplý, 2007). Zcela mimo odborný zájem ležely objekty z nedávné minulosti, v našem případě privátní i vojenské c. a k. střelnice 19. století, partyzánské zemljanky a okopy z druhé světové války i okopy a kryty z období invaze vojsk Varšavské smlouvy ze srpna až listopadu 1968 a tzv. studené války (Musil, 2019a; Musil–Netolický, 2014a; 2017; Musil–Netolický–Vařeka, 2016).

Souvislý geodeticko-topografický průzkum rozložitě a značně členitě železnohorské oblasti byl započat archeologem Jiřím Kalferstem. Jím získané poznatky z terénu a ze starší regionální literatury byly zaneseny do databází EXCERPTA a Státního archeologického seznamu (SAS) a následně i do Archeologické mapy ČR, kde jsou zpřístupněny odborné veřejnosti (srov. Musil–Netolický, 2014a).

Dohromady byly prostudovány informace o historickém venkovském osídlení ze starších obecnějších, místopisně orientovaných prací Augusta Sedláčka (1900a; 1900b; 1909), Karla Chytila (1900), Zdeňka Wirtha (1902), Alžběty Birnbaumové a Libuše Jansové (1929), Josefa Vítězslava Šimáka (1938), Antonína Profouse (1947; 1949; 1951), Jana Svobody, Vladimíra Šmilauera

Obr. 1. Geografická poloha Chrudimska na mapě České republiky (1A) se základním pohledem na geomorfologii (1B) a geologii (1C) oblasti (mapy M. Preusz).

Fig. 1. Geographic location on a map of the Czech Republic (1A) with a basic view of geomorphology (1B) and geology (1C) of the area (maps M. Preusz).

(Profous–Svoboda, 1957; Svoboda–Šmilauer, 1960) a Františka Roubíka (1959). Opomenuta nebyla ani starší regionální místopisná literatura (Schaller, 1789; Sommer, 1837; Sommer, 1843; Klaus et al., 1906; Klaus et al., 1926). Následovalo studium prací, které posuzovaly dostupné písemné a mapové podklady (Teplý, 1991; 1997a; 1998; 1999; 2000; 2001; 2005a; 2005b;

2005c; 2005d; 2005e; 2005f; 2007; 2010; 2012; Šulc, 2001). Dále byly shromážděny výsledky etnografických výzkumů, které byly provedeny v souvislosti se vznikem a fungováním skanzenu lidové architektury na Veselém kopci u Hlinska (Štěpán, 1990; 1995; Štěpán et al., 2001; Štěpán–Rous, 2005; Štěpán–Šulc, 2013). Nově posouzena byla archeologická literatura prezentující

data o z povrchových prospekcií a povrchových sběrů, jak na Chrudimsku (Frolík–Sigl, 1995), tak na Ronovsku (Malina–Musil–Netolický, 2019). Nepříliš četným zdrojem informací byly zprávy ze záchranných archeologických výzkumů v intravilánech žijících vesnic, které byly doplněny o poznatky z dosud nepublikovaných výzkumů (srov. Musil, 2017). Nakonec byly posouzeny studie o vlastní struktuře, typech sídel a plužinách na Chrudimsku a v železnohorském regionu s důrazem na novověké období, čemuž se věnoval zejména Luděk Štěpán (Štěpán, 1990; 1995; Štěpán et al., 2001; Štěpán–Šulc, 2013; Štěpán–Růžičková–Šulc, 2003; Štěpán–Rous, 2005).

V návaznosti na heuristiku dostupné literatury a na dřívější vědeckovýzkumné úkoly řešené v minulosti byl v roce 2010 zahájen Regionálním muzeem v Chrudimi (dále jen RM v Chrudimi) a Katedrou archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni (dále jen KAR FF ZČU) společný vědecký projekt, jehož cílem bylo provést podrobný průzkum Železných hor. Výsledkem jednotlivých kampaní se stala celá řada odborných studií, jež byly publikovány v odborných periodikách. Posuzován byl zejména vývoj a změny struktur osídlení, vazby sídel na zdroje nerostných surovin a jejich exploataci, vznik a fungování panských sídel, započat byl také průzkum pozůstatků souvisejících s válečnými konflikty (Baierl–Musil–Netolický, 2015; Malina–Musil–Netolický, 2019; Musil, 2010a; 2010b; 2010c; 2010d; 2010e; 2010f; 2011a; 2011b;

2012; 2014; 2015; 2016a; 2017; 2019a; 2019b; 2019c; Musil–Netolický, 2012; 2013; 2014a; 2014b; 2014c; 2014d; 2015a; 2015b; 2016a; 2016b; 2017; 2018; Musil–Netolický–Vařeka, 2016).

Stav poznání středověkého a raně novověkého vesnického osídlení a jeho hospodářského zázemí v oblasti Železných hor byl shrnut naposledy Janem Musilem a Petrem Netolickým v roce 2014 (Musil–Netolický, 2014a). Již v tuto chvíli bylo nanejvýš jasné, že úroveň poznání oblasti zaostává za studiem jiných částí okresu Chrudim, a to jak centrální oblasti kolem Chrudimi (Frolík–Sigl, 1995), tak okolí Luže a Košumberka (Frolík–Sigl, 2002; Voráček et al., 2010) nebo Skutečska (Voráček et al., 2011; Frolík, 2017; 2019) či Hlinecka (Frolík, 1985). Po roce 2014 byly zhuštěny průzkumy lesního prostředí, prostudovány byly nové lokality, byly zhotoveny detailnější mapy sídelních sítí, posouzeny byly dopady třicetileté války na Chrudimsko. Výsledky všech výzkumů si dovoluje nově shrnout předložená monografie, která přinese čtenáři detailní pohled na vývoj osídlení v Železných horách ve středověku a časném novověku a zároveň obohatí širší vědecký zájem o zaniklé středověké a časně novověké vesnice v Čechách, jimž je věnována pozornost od poloviny 20. století (např. Smetánka, 1972, 417–427, 485; Richter–Smetánka, 1991, 48–49; Vařeka, 2004, 241–255; Vařeka et al., 2006; Vařeka et al., 2008; Vařeka et al., 2011; Dudková–Orna–Vařeka, 2008; Čapek–Holata, 2017).

Přírodní podmínky Železných hor

Z geomorfologického hlediska náleží sledované území provincii Česká vysočina, soustavě Česko-moravská soustava, pod-soustavě Českomoravská vrchovina, celku Železné hory (obr. 1B). Celek Železné hory dělíme na dva hlavní podcelky – Chvaletickou pahorkatinu a Sečskou vrchovinu. Sečskou vrchovinu lze členit do čtyř geomorfologických okrsků, kterými jsou Kameničská vrchovina, Skutečská pahorkatina, Stružinecká pahorkatina a Podhradská pahorkatina (Bárta–Faltysová eds., 2002, 21–27). Základním rysem reliéfu vrchoviny je rozdíl mezi okrajovými a ústředními částmi vrchoviny. Od ústřední části klesá reliéf směrem k západu i k východu. Snížení je stupňovité. Jednotlivé stupně jsou odděleny poměrně výraznými svahy. Okrajové části mají charakter pahorkatin s plošinatými rozvodími, prořezanými úzkými a hlubokými údolími. Nad plošinatý reliéf vyčnívají jednotlivé, plošně omezené vrchy a kopce. Železné hory představují zhruba trojúhelníkovité území na jihovýchodě sousedící se Žďárskou vrchovinou a na severu s Kutnohorskou plošinou. Mají plošinatý povrch, který se pozvolna sklání severovýchodním směrem. Směrem na jihozápad je tato „plošina“ omezena výrazným svahem. Jsou tvořeny soustavou klínovitých ker ukloněných k severovýchodu. Ke zdvihu a úklonu ker došlo pohyby podél železnohorského zlomu. Horotvornými pohyby vznikl jihozápadní zlomový svah. Ve vyzdvížené části došlo k denudaci křídových sedimentů a k exhumaci

předkřídové paroviny. Úklon ker způsobil změny v odvodňování ve směru jihozápad–severovýchod (Demek et al., 1965, 23–37). Hydrologicky náleží sledované území labské soustavě (Jemelka et al., 1968, 560). V severní a jižní části sledovaného území převažují metamorfity a hlubinné vyvřeliny starohorního až prvohorního stáří, ve střední části nalezneme usazené horniny prvohorního, druhohorního, mladotřetihorního a čtvrtohorního stáří místy s průniky neovulkanitů. V nejjižnější části nalézáme starohorní ruly moldanubické oblasti. Pro východočeskou část Českomoravské vrchoviny jsou převažujícím typem krystalické horniny kutnohorskosvratecké a středočeské oblasti. Pro okolí Seče je pak charakteristická tzv. ohebská rula řadící se mezi metamorfity. Ve svrateckém krystaliniku pak převažují metamorfity tvořené starohorními rulami až migmatity. Na ně navazuje komplex starohorních až prvohorních hornin středočeské oblasti, které nalezneme na západní a východní hranici regionu. Střední část východočeského bohemia vyplňuje v naší zóně železnohorský pluton, patrně karbonského stáří. Je tvořen hlubinnými vyvřelinami s převahou granodioritů (skutečská a nasavrcká žula) nad granitem (křižanovská a žumberská žula) a drobnými tělesy bazických vyvřelin. Mezi železnohorským plutonem a svrateckým krystalinikem se vyskytuje pás hlinecké zóny tvořený slabě metamorfovanými starohorními až prvohorními horninami (rychmburské droby).

Na severním okraji železnohorského platonu vystupují porfyrické horniny lukavické série. Oblast severozápadní části Železných hor je tvořena podhořanským a chvaleticko-sovoluským krystalinikem. V jeho náplni zde registrujeme svory, svorové ruly či amfibolity. V chvaletické části jsou tzv. kyzové břidlice a těleso chvaletické žuly, v sovoluské části převažují nepřeměněné sedimenty (litošické slepence) a polštářové spilitové lávy. Na severním okraji Železných hor je dochováno chrudimské paleozoikum tvořené horninami přeloučské a vápenopodolské synklinály. V okolí Heřmanova Městce a Seníku se vyskytují senické vrstvy kambického stáří tvořené drobami a jílovitými břidlicemi s trilobitovou faunou. V prostoru západně od Slatiňan u Horních Rašovic a Lipoltic nalezneme ordovické křemence, křemité pískovce a slepence. Ze siluru a devonu pocházejí slabě metamorfované vápence těžené v prostoru mezi Vápenným Podolem a Prachovicemi. Červené permské pískovce a slepence jsou známy v okolí Kraskova a Seče. Plošně rozsáhlejší jsou sedimenty české svrchnokřídové pánve. Patří sem cenomanské pískovce a slepence v okolí Budislavi a Toulcových Maštálí, zejména však turonské jílovce, slínovce a opuky. Mladotřetihorní pokryv je zastoupen neovulkanity (Kunětická hora a Košumberk). Čtvrtohorní říční štěrkopísky se vyskytují v terasových stupních podél údolí Chrudimky, Loučné a dalších toků. Podobně v severní části okresu Chrudim zaznamenáváme až několik metrů mocná souvrství spraší (Bárta–Faltysová eds., 2002, 16–21). V těsném sousedství vodních toků se setkáváme s kvartérními splachovými nezpevněnými sedimenty (písek,

hlína, štěrk – geologický region: kvartér Českého masívu a Karpat).

Pestrému geologickému vývoji (obr. 1C) odpovídá i poměrně rozmanitý půdní pokryv. V severní nížinaté části okresu nalézáme zejména poměrně úrodné kambizemě. V podhůří přecházejí hnědozemě do luvizemí. Na skupinu luvizemí navazují pseudogleje. V nejvýše položených polohách přecházejí silně kyselé kambizemě do podzolů. V prostoru Železných hor východně od Slatiňan se setkáváme i s polohami rankerů doprovázených v menší míře luvizemí. Poměrně rozšířené jsou v severní a jižní části regionu i pararendziny (Bárta–Faltysová eds., 2002, 40–42).

Z hydrologického hlediska je nejdůležitějším tokem oblasti Chrudimka (ve středověku také nazývaná jako Kamenice), která představuje důležitý levostranný přítok Labe. Řeka pramení u Svratouchu, protéká větší částí Sečské vrchoviny, protíná Chrudimskou tabuli a v Pardubicích vtéká do Labe. Západní cíp okresu je odvodňován řekou Doubravou (Bárta–Faltysová eds., 2002, 33–34).

Průměrný roční srážkový úhrn činí 700 až 800 mm (Jemelka et al., 1968, 509), náleží do mírně teplé mírně vlhké klimatické oblasti B3 s mírnou zimou, pahorkatinným rázem s nadmořskou výškou do 500 m n. m. s méně než 50 letními dny (s průměrnou teplotou nad 25 °C) a průměrnou červencovou teplotou nad 15 °C a s průměrnou lednovou teplotou nad –3 °C (Jemelka et al., 1968, 526).

3.

Sídelní sítě v Železných horách ve středověku a časném novověku

3.1 Stručný úvod do sídelní struktury oblasti

Chrudimsko bylo oblastí s převažujícím zastoupením drobné šlechty, tedy i s majetkově silně rozdrobenou pozemkovou držbou. Jediným královským městem v regionu byla Chrudim, která představovala centrum krajské i církevní správy. Postupně se v sídelní síti začala etablovat i další silnější trhovía sídla, z nichž vykryštovala menší konkurenceschopná poddanská městečka. Větší državy v oblasti shromáždila světská šlechta, jež si pro správu a obranu svých statků zřídila významné hrady. Šlo o hrad Lichnici, Oheb, Vildštejn, Rabštejnek, Strádov, Rozpakov, Žumberk, Košumberk a Rychmburk. Menšími, ale ve středověku důležitými statky světské šlechty bylo také heřmanoměstské či chroustovické panství (srov. Teplý, 1991, 13–48; 1997a).

Klíčovými pozemkovými vlastníky v regionu byly také církevní organizace. Největší majetky náležely k benediktinskému klášteru v Podlažicích. Významnou vrchností podílející se na kolonizaci Železných hor byl benediktinský klášter ve Vilémově (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010; Somer–Šrámek–Kovář, 2015). Do severní části Chrudimska zasahovaly i državy sezemického a opatovického kláštera. Zapomenout v tomto výčtu není možné ani na

tzv. jezbořický distrikt olomouckého biskupství (srov. Teplý, 1997a).

Této situaci plně odpovídá podoba a struktura osídlení. Během 13. století panovalo klimatické optimum, díky jemuž mohly být osídleny i polohy s vyšší nadmořskou výškou. O století později docházelo k postupnému zhoršování klimatu, jež došlo svého minima ve druhé polovině 15. století. Klimatické výkyvy narušily nejen hospodářskou, ale i sociální stabilitu Čech. Právě v tu dobu zasáhly region tvrdě války, zprvu husitské a posléze česko-uherské. Během 16. století došlo k částečné rekonstrukci a transformaci poničené sídelní sítě, jež odstartovaly obrovský hospodářský a kulturní růst. Nakonec i velkolepá renesanční doba byla utnuta válkou, a to třicetiletou (1618–1648).

Sídelní struktura v Železných horách zažívala období růstu i úpadku, o čemž přináší jedinečné svědectví archeologie. Archeologické doklady z 12. až 14. století byly získány z následujících lokalit: Běstvína (Vích–Vokolek, 1997, 5), Bolešov (ZSV; Musil–Netolický, 2012, 73–114), České Lhotice (Frolík, 1980, 14; Vích–Vokolek, 1997, 7), Hluboká u Trhové Kamenice (Musil, 2010a), Hody (ZSV, k. ú. Vyžice; Teplý, 1991, 13–48), Holín (dnes část obce Kovářov; Dvořák, 1937; Frolík, 1984, 11), Hradiště u Českých Lhotic (Frolík, 1980, 9, 16–20; 1988, 37), Křižanovice (Frolík, 1984, 12), Liboměřice (Sigl, 1977,

3. Sídelní sítě v Železných horách ve středověku a časném novověku

104), Licibořice (Šebesta, 1973; Sigl, 1978, 46–47; Sigl, 1981; Novák–Sigl, 1977, 52–73; Sigl–Vokolek, 1977, 29; Frolík, 1984, 13–14; Musil, 2010b, 137), Luhy u Březinky (ZSV, k. ú. Březinka u Hošťalovic; Birnbaumová–Jansová, 1929, 48), Míčov (Šulcová, 2010, 149), Nasavrky (Čurda, 1992, 101; Musil, 2010c, 162), Mladoňovice (Frolík, 1984, 15; Ochoz u Nasavrku (Musil, 2010d, 173), neznámá ZSV v k. ú. Seč, Ústupky a Hoješín (snad Ústupky připomínané k roku 1315 – Frolík, 1989b, 70–77; Musil, 2007, 199–219; Musil, 2019c), Pařížov (Musil, 2010e, 179; Hrubý, 2014), Protivany/Protivenice (ZSV, k. ú. Ronov nad Doubravou; Pehal, 2003, 3–17; Smetánka, 1987, 239; Malina–Musil–Netolický, 2019), Ronov nad Doubravou (Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Malina–Musil–Netolický, 2019), Samařov (k. ú. Nové Lhotice – Frolík, 1984, 23; Musil, 2010f, 176; 2015), Seč (Frolík, 1984, 23), Stusyně (ZSV, k. ú. Ronov nad Doubravou; Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242; Malina–Musil–Netolický, 2019), Suchotlesky (ZSV; Culek, 1958, 47–52; Musil–Netolický, 2018; Malina–Musil–Netolický, 2019), Trhová Kamenice (Frolík, 1984, 11; Musil, 2011a; 2011b), Včelákov (Frolík, 1984, 22) a Zbyslavce (Cejpová, 2008, 312).

Jak vyplývá z analýzy sporadicky dochovaných písemných pramenů a archeologických nálezů v regionu, byla pro 12. až 13. století charakteristická relativně řídká sídelní struktura (srov. Frolík–Sigl, 1995). Přímoou vazbu na zdroje nerostných surovin lze předpokládat pouze v případě výšinného sídliště na Hradišti u Českých Lhotic. Faktorů ovlivňujících oživení kolonizačního procesu v Železných horách bylo patrně více. V souvislosti s kolonizačním procesem organizovaným církevními a světskými fundátory docházelo k vybudování nové sídelní sítě. Klimatické výkyvy a válečné akce na počátku 14. a v první polovině

15. století vedly k zániku některých vsí. Velkou ranou byla rovněž třicetiletá válka v 1. polovině 17. století, z jejíchž následků se zejména venkovské osídlení vzpamatovalo po mnoho dalších desetiletí (Musil–Netolický, 2013; 2014a; Musil–Netolický–Preusz, 2018).

Relativně nejlépe poznanou skupinu památek představují v oblasti Železných hor tradičně panská sídla – hrady a tvrze (srov. Sedláček, 1900a; 1900b; Durdík, 2000; Svoboda et al., 1997; 2000; Úlovec et al., 2005). Zatímco starší bádání se zaměřilo zejména na studium vývoje majetkové držby, typologického zařazení v rámci vývoje hradní architektury, naše pozornost se zaměřila zejména na poznání celých hospodářských komplexů nalézajících se v předpolí panských sídel. V této souvislosti je nutno uvést například hrady Rabštejnek (Baierl–Musil–Netolický, 2015) a Strádov s rozsáhlým předhradím a přilehlým poplužním dvorem (Musil–Netolický, 2015b) či tvrze Stoupec (Musil–Netolický, 2014b) a Suchotlesky (Musil–Netolický, 2018; Malina–Musil–Netolický, 2019) s přilehlými poplužními dvory a dalším vybavením (k hospodářským dvorům na Chrudimsku srov. Musil–Netolický, 2016a).

Další okruh otázek je spojen s exploatací nerostného bohatství zdejší oblasti. Počátky a rozvoj montánní archeologie u nás jsou spojeny zejména s osobou Jaroslava Kudrnáče, jehož práce věnované těžbě zlata tvoří doposud základ tohoto oboru (zejm. Kudrnáč, 1971; 1982; 1991; 1999). Opomenout nesmíme ani práce dalších badatelů věnujících se problematice rýžování a dobývání zlata (Fröhlich–Kurz, 1980; Fröhlich, 1992; Novák, 1988; Parma, 1961; Večeřa, 1996; 2004; Waldhauser, 1989). Shrnutí stavu archeologického výzkumu exploatace a využití nerostných surovin v Čechách podal Karel Nováček (1993; 2001). V souvislosti se vznikem nových archeologických

pracovišť na Českomoravské vrchovině zde v posledních letech probíhá intenzivní archeologický průzkum lokalit spojených s těžbou stříbra a zlata. Těžby drahých kovů v tomto regionu se dotýkají četné práce (Malý–Rous, 2001; Rous–Malý, 2004; Hejhal–Hrubý–Malý–Rous–Vokáč–Zimola, 2005; Hrubý–Jaroš–Kočár–Malý–Mihályiová–Militký–Zimola, 2006; Vokáč–Houzar–Škrdla, 2007; Hrubý–Malý–Militký, 2007; Berky, 2007; Hrubý–Hejhal, 2011; Hejhal, 2012, 36–44). Jak vyplývá z názvu oblasti užívaného již od středověku, uvědomovali

si lidé již od nejstarších dob přítomnost nerostného bohatství zdejší oblasti. Již Zbraslavská kronika Petra Žitavského označuje k roku 1287 oblast jako Mons ferreus (FRB IV, 31). Dle historicky značně nespolehlivého kronikáře Václava Hájka z Libočan měla být severozápadní část železnohorské oblasti u Zdechovic a Chvaletic kolébkou českého železářství (Flajšhans ed., 1918, 75; srov. Vodička, 1962, 1). Nerostné bohatství zdejší oblasti bylo patrně využíváno již v pravěku, vrchol těžby však spadá až do následujícího období.

4.

Zaniklá sídla: Cíle, přístup a metody jejich výzkumu

Klíčovým záměrem výzkumu bylo formou nedestruktivních archeologických metod lokalizovat, identifikovat a posoudit antropogenní relikty, které mohou svědčit o lidských aktivitách ve studované oblasti v období středověku a v raném novověku. Významnou výhodou tohoto přístupu je jeho šetrnost, neboť nedestruktivní metody nenarušují památky, je možné je aplikovat opakovaně v různých ročních obdobích, za různých klimatických a vegetačních podmínek. Mezi archeologické metody, které byly využity v Železných horách, patří povrchové sběry, povrchový výzkum reliéfních tvarů v zalesněném prostředí, dálkový průzkum Země (zejm. letecké laserové skenování zemského povrchu; LIDAR) a geofyzikální měření (k metodám výzkumu zaniklého venkovského osídlení detailně Vařeka et al., 2006; 2008). Očekávaným výsledkem bylo nalezení odpovědí na otázky, jak vypadalo osídlení před vrcholně středověkou sídelní transformací, jaký byl vztah sídelních struktur k lokálnímu přírodnímu prostředí, jak zanikala vesnická sídla ve středověku a novověku a jak docházelo k rekonstrukci či proměně sídelní sítě.

Právě přítomnost velkých lesních komplexů umožnila dokumentovat rozmanité dochované antropogenní útvary za pomoci přesných geodetických přístrojů (zejm. totální měřičské stanice a GPS) a metod dálkového průzkumu Země. Díky tomu

bylo možné studovat jak samotné intravilány sídel, tak jejich extravilány a vzájemné vazby. V krajině byly nejčastěji dokumentovány aktivity spojené se zemědělstvím (zaniklé plužiny), s těžbou a následným zpracováním přírodních surovin (např. sejpy, obvaly, pinky, lomy, doly, náhony k hamrům, hráze zaniklých rybníků, milíře atd.) a v neposlední řadě relikty komunikací (úvozové cesty). Jako nejvhodnější metody při vyhledávání těchto reliktních minulosti je srovnání výstupů leteckého laserového skenování (dále LLS) a zaměření reliktních pomůcek pomocí totální stanice v terénu (více viz Gojda–John et al., 2013). Pro sledovanou oblast jsou dostupné digitální modely reliéfu 5. generace (dále DMR5G) vytvořené metodou LLS poskytované Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním (dále jen ČÚZK). Kvalita zachycených již interpretovaných archeologických reliktních pomůcek na DMR5G není zcela vyhovující a vyžaduje značnou zkušenost při zpracování těchto dat v geografických informačních systémech (dále jen GIS). Nicméně lze tento produkt úspěšně aplikovat na vyhledávání nových archeologických komponent v zalesněné krajině i mimo ni. V jistých případech nám umožnil zachytit komponenty, které bylo velmi obtížné identifikovat přímo v terénu. Velkou výhodou je detailní analýza poměrně velkého prostoru ve velmi krátkém časovém úseku, mezi nevýhody patří nutnost kvalitního hardwarového a softwarového

vybavení a cena. Nejlépe jsou na digitálním reliéfu povrchu zachytitelné zejména lineární objekty (úvozy, povrchová nebo hlubinná těžba, zaniklé vodoteče). Takto objevené lokality je pak nutno podrobit detailnímu vizuálnímu povrchovému průzkumu, kdy jsou doplněna všechna „slepá místa“ a zároveň definovány menší a mělčí objekty, které letecké laserové skenování nereflektovalo. Všechny objekty identifikované nedestruktivními metodami jsou dále popsány podle formalizovaného deskriptivního systému v prostředí databázových aplikací. Získané údaje jsou následně porovnány s daty z jiných publikovaných lokalit.

Modelovou studii aplikace nedestruktivních metod průzkumu oblasti představovalo zpracování zaniklé středověké vsi Bolešova (k. ú. Spačice – Musil–Netolický, 2012). Tento model byl aplikován i na další lokality v regionu. Postižení sídlištní dynamiky větších geograficko-historických jednotek jsme zaznamenali například ve studiích věnovaných tzv. bojanovskému újezdu vilémovského kláštera (Musil–Netolický, 2013; 2016b), okolí Ronova nad Doubravou (Malina–Musil–Netolický, 2019) či vlivu třicetileté války na území Chrudimska (Musil–Netolický–Preusz, 2018).

4.1 Dokumentace reliéfních antropogenních tvarů

Dokumentace reliéfních tvarů se především zaměřuje na útvary, které vznikly činností člověka. Ty lze rozdělit na intencionální (mohyly, vodní díla, hrady atd.) a neintencionální (relikty po těžbě). Stranou zájmu nejsou ani útvary „přírodního“ charakteru (vodoteče, svahy atd.), protože podkladové mapy, např. Základní mapa ČR 1 : 10 000 atp., mohou obsahovat

nepřesné informace (chyba může být i 30 metrů), jež mohou zásadně ovlivnit výsledky získané při dokumentaci reliéfních tvarů. Výzkum reliéfních tvarů je možno založit na nedestruktivních metodách, které jsou šetrné k archeologickým relikům a mohou být kdykoliv zopakovány v průběhu roku (vegetační příznaky), ale i v delším časovém úseku několika let (povrchové sběry). V rámci dlouhodobého výzkumného projektu jsme si vymezili polygon zájmu na základě historického kontextu (např. tzv. bojanovský újezd, srov. kap. 7) a potenciálu archeologických dat (Železné hory). V rámci bývalého chrudimského okresu je to právě jihozápadní část, která je nejvíce zalesněná a poměrně členitá, což umožňuje aplikovat široké spektrum nedestruktivních nebo málo destruktivních metod do studia reliéfních tvarů.

Aplikovat nedestruktivní metody při dokumentaci reliéfních tvarů nelze bez teoretické a praktické znalosti transformačních procesů, které se podílely na archeologizaci jednotlivých komponent v minulém, tedy živém světě (Neustupný, 2010). Různě dlouhé a intenzivní archeologické transformační procesy ovlivňují historické antropogenní útvary od jejich opuštění či zániku až do současnosti. Přetváří jednotlivé objekty a určují jejich novou podobu, kterou sledujeme v současnosti. Vedle středověkých a raně novověkých vesnic jsou tyto transformace studovány na relativně nedávno zanikajících sídlech, což je následně využíváno pro zkvalitnění výsledných popisů a interpretací stavu v minulosti. Zdrojem analogií pro studium procesu zanikání jsou v našem prostoru vesnice v pohraničí, které zanikly po roce 1945 v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva a následnými vojenskými a hospodářskými zásahy během období tzv. studené války (Vařeka et al., 2013, 23–51; Bureš, 2016). Dále

¹Tento efekt způsobuje zejména mladý smrkový les.

využíváme data shromážděná při výzkumu vesnic a tradiční architektury ve východním Rumunsku (Netolický–Vařeka, 2013).

Jedním z mnoha dlouhodobých cílů je vymezit konkrétnější definice pro vznik a zachování reliéfních stop po minulých lidských aktivitách v krajině, které jsou předmětem moderního archeologického bádání. V současnosti se vedle studia středověkého a raně novověkého osídlení rozvíjí i studium lokalit 19. a 20. století (Vařeka et al., 2013), proto jsou během terénních prospekcí dokumentovány všechny antropogenní útvary, neboť pospolu tvoří součást paměti krajiny. Obecně můžeme definovat celkem čtyři základní teze, jak jsou formovány reliéfní útvary v krajině (více Vařeka et al., 2006): 1) mírou intenzity exploatace původní nebo kulturní (přepisování) krajiny člověkem; 2) mírou transformačních procesů, které měly vliv na vznik zkoumaných antropogenních útvarů; 3) absencí novodobých činností, které mají vliv na dochování a interpretaci reliéfních pozůstatků; 4) schopností vnímat a zachytit všechny podstatné i skryté reliéfní útvary, závisí na nových technologiích, ale i paradigmatu dané doby a na zkušenosti konkrétního badatele.

Reliéfní antropogenní tvary vznikají především činností člověka, a to s menším nebo větším vlivem přírodních procesů. Při archeologizaci se vytvářejí buď pozitivní pozůstatky (uloženiny, např. nadzemní konstrukce, obvaly, ale i nakumulovaný sídlištní odpad), nebo negativní stopy (výkopy, např. zahloubené stavby, hlubinná těžba). Při dokumentaci rozdělujeme reliéfní tvary do dvou základních skupin. Do první skupiny řadíme tvary, které vystupují nad okolní terén (tj. konvexní objekty), a druhou skupinu tvoří zahloubené tvary (tj. konkávní objekty). V terénu mají obě skupiny objektů nejčastěji oválný, kruhový nebo jiný pravidelný tvar (nadzemní stavba x sklep). Specifickou skupinu představují

liniové objekty (úvoz x val). Mimo to se vyskytnou i objekty nepravidelného tvaru, jejichž dokumentace, ale zejména interpretace jsou velice ztížené (superpozice vznikající při těžbě, popř. narušením lesním hospodářstvím).

4.2 Dokumentace reliéfních tvarů

Vizuální geodeticko-topografický průzkum představuje jednu z nejpodstatnějších metod při dokumentaci reliéfních tvarů. V současné době lze však aplikovat dílčí analýzu reliéfních tvarů přímo od počítače za využití leteckého laserového skenování, které je vhodnou metodou pro vyhledávání, srovnávání a dokumentaci velkých zalesněných celků (více viz Gojda–John et al., 2013). Nicméně ani tato metoda se neobejde bez určité kritiky a revize získaných dat přímo v terénu.

Srovnání a korelaci výstupů LLS umožňuje vizuální nedestruktivní archeologický průzkum doplněný následným detailním geodetickým zaměřením vybraných antropogenních reliktních pomocí totální měřičské stanice. Popis registrovaných reliéfních tvarů vychází z formalizovaného publikovaného deskriptivního systému (Vařeka et al., 2006, 56), přičemž popis jejich vlastností byl upraven podle našich potřeb takto: 1) vazba na reliéf; 2) tvar; 3) rozměry; 4) současný stav a míra dochování; 5) archeologické nálezy.

Pro sledovaný mikroregion byly využity DMR5G vytvořené metodou LLS. Kvalita zachycených a interpretovaných archeologických reliktních pomocí DMR5G není na celém zkoumaném mikroregionu srovnatelná, avšak větší rozměry jednotlivých antropogenních a přírodních reliktních můžeme snadno lokalizovat, identifikovat a vizualizovat při použití programů například ArcMap10, RVT, SURFER nebo QGIS.

V příhodných místech bylo možno tyto metody ještě obohatit o syntetické a analytické povrchové sběry (např. Ronovsko; srov. kap. 10.3). Povrchové sběry jsou aplikovány nejen v blízkosti antropogenních reliktnů,

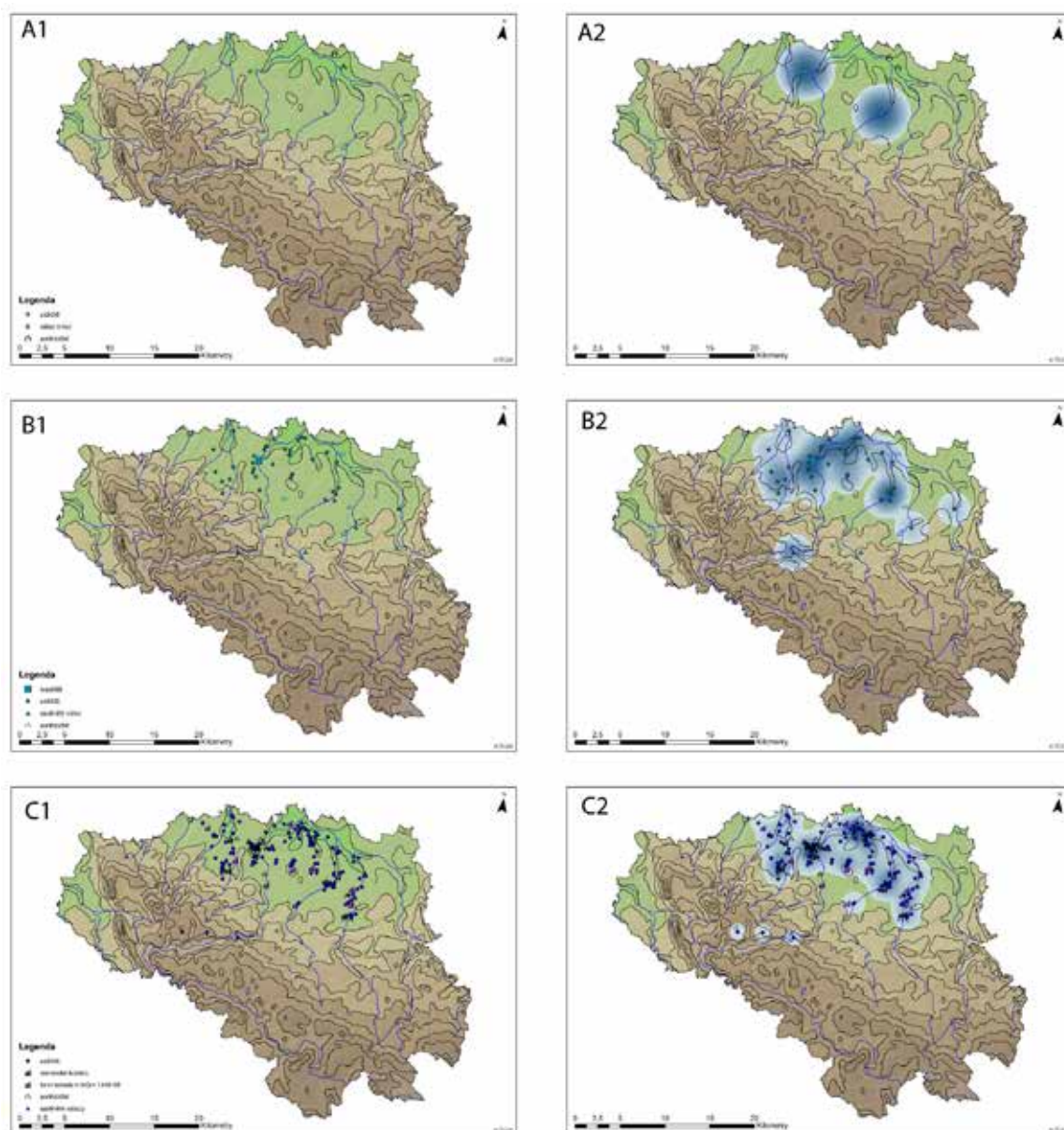
ale i v širším okolí, zejména na polích (Smetánka, 1977; Frolík–Sigl, 1995; Pehal, 2003; Malina, 2011, 111–114; 2012; Hrubý, 2014; Malina–Musil–Netolický, 2019).

5.

Zaniklé venkovské osídlení v Železných horách

Železné hory v širším slova smyslu představují oblast o rozloze zhruba 900 km². Zasahují do dvou krajů a několika správních okresů. Pro účely našeho soupisu používáme pojetí Železných hor v užším slova smyslu coby plochy, kterou zaujímá tento útvar v rámci okresu Chrudim. Tato převážně zalesněná plocha dosahuje výměry 285 km². Za současný stav poznání středověkého vesnického osídlení v severní nížinaté části Chrudimska vděčíme především systematickým povrchovým sběrům, které, doplněné o četné historické prameny (Frolík–Sigl, 1995), poměrně dobře mapují kontinuitu a diskontinuitu od raně středověkého osídlení až po současnost. Obdobně podrobná systematická povrchová prospekce byla provedena v okolí Ronova nad Doubravou (srov. Malina–Musil–Netolický, 2019). Nicméně k ověření informací získaných nedestruktivními metodami dochází jen zřídka, při výkonu archeologické památkové péče, přičemž nálezy z venkovského prostředí jsou velmi vzácné. Archeologie živé či žijící vesnice představují převážně záchrané archeologické výzkumy probíhající ve vesnických stavbách, a to při jejich stavebních úpravách nebo na příslušných parcelách těchto domů (definice viz Kolařík–Merta–Peška, 2015, pozn. 5 na s. 196). Archeologie žijících vesnic v České republice stojí relativně na okraji odborného zájmu. Jsme bohužel odkázáni pouze na poznatky získané záchranými archeologickými výzkumy,

kteří nejsou podníceny odborným zájmem, ale spíše vynuceny okolnostmi vyplývajícími z momentálních stavebních záměrů. Vzhledem k častému neplnění zákonné ohlašovací povinnosti, nižší intenzitě stavební činnosti nebo kapacitním možnostem archeologických pracovišť není archeologii v žijících vsích věnována tak detailní pozornost, jako je tomu např. v případě studia měst či hradní architektury (srov. Nováček–Vařeka, 1997, 429–444). Mezi takové výjimky patří např. Saky na Slánsku (Anderle–Ježek–Zavřel, 2000, 43–65), Srlín u Písku (Dohnal–Vařeka, 1997, 84–106), Zbečno (Gabriel, 1994, 21–22), Mirkovice (Havlice–Kodýdek–Šnejd, 2014, 139–155), Češnovice u Českých Budějovic (Militký–Vařeka, 1997, 58–79; Vařeka, 2013, 207–236), severočeské Libkovic (Nováček–Vařeka, 1996, 317–320; Vařeka, 2001, 85–94), Mikulčice na Hodonínsku (Vařeka–Kostrouch–Kočár–Sůvová, 2010, 249–265), Knínice u Boskovic, Sebranice u Kunštátu, Brno – Dolní Heršpice, Babice u Kelče, Krásensko (Kolařík–Merta–Peška, 2015). V našem zájmovém regionu zmiňme například Lhotu u Skutče (Musil, 2017) nebo Dvakačovice (Musil, 2020a). Poměrně husté zalesnění sledované oblasti umožňuje značné zachování antropogenních reliktnů přímo v terénu a umožňuje tak jejich studium za použití nedestruktivních metod. Jako nejvhodnější metoda pro zkoumání sídelních forem na tomto území se jeví geodeticko-topografický průzkum.

Obr. 2. Vývoj raně středověkého osídlení Chrudimska s vyjádřením koncentrací v 7. až 8. století (A1-2), v 9. až 10. století (B1-2), 11. a 12. století (C1-2) dle dat J. Frolíka a J. Sigla (1995) doplnil a upravil J. Musil (mapa M. Preusz).

Fig. 2. Development of early medieval settlement in the district of Chrudim with concentrations in the 7th and 8th centuries (A1-2), in the 9th and 10th centuries (B1-2), 11th and 12th centuries (C1-2) according to data from J. Frolík and J. Sigl (1995), supplemented and modified by J. Musil (map M. Preusz).

Území Chrudimska můžeme rozdělit na několik částí. Nížinatá severní část byla relativně hustě osídlena již v průběhu raného středověku (obr. 2). Ústředí představovalo centrum knížecí správy na hradišti v Chrudimi (Frolík–Sigl, 1998). V období 11.–12.

století mělo venkovské osídlení charakter rozptýlený s tzv. centrálními body, které představuje kostel, popř. panské sídlo (Frolík–Sigl, 1995, 12). S analogickou situací se setkáváme na severozápadní hranici Železných hor, např. v Pařížově (srov.

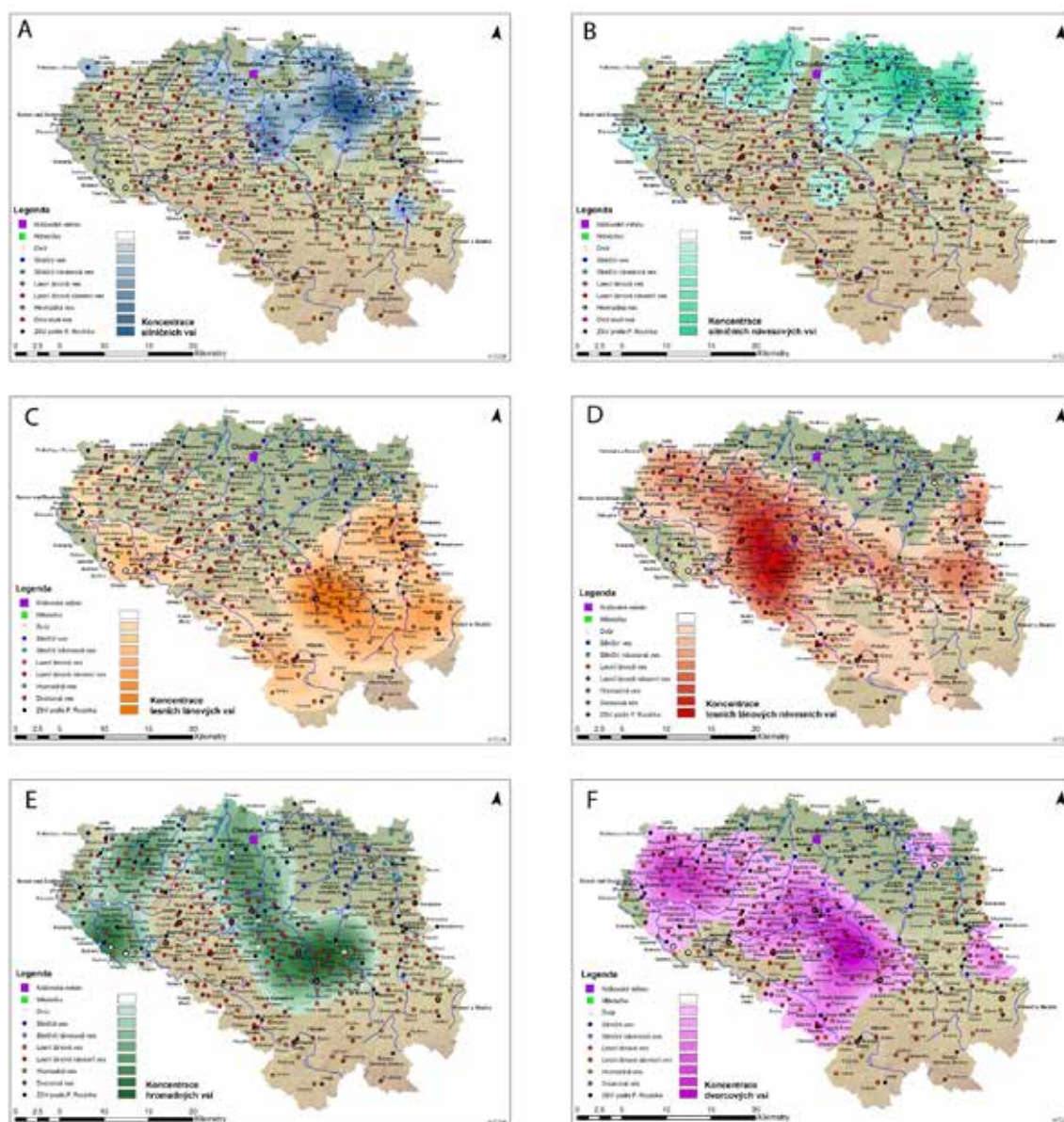

Obr. 3. Typy sídel na území okresu Chrudim a jejich prostorové rozložení (mapa M. Preusz).

Fig. 3. Types of settlements on the territory of the Chrudim district and their spatial distribution (map M. Preusz).

Hrubý, 2014), u zaniklých středověkých vsí Stusyně (k. ú. Ronov nad Doubravou – Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242) a Protivany/Protivenice (k. ú. Ronov nad Doubravou – Profous, 1951, 493; Roubík, 1959, 107; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Smetánka, 1987, 239; Pehal, 2003, 3–17) s dochovanými románskými kostely. Nutno poznamenat, že tato oblast souvisí s historickým Čáslavskem. Zejména Pařížov představuje zástupce archaické hromadné vsi (Štěpán et al., 2001, 8, obr. 1:5). Předpokládáme, že úpatí Železných hor dosáhlo osídlení v průběhu 9.–10. století, což dokumentují zejména nálezy z Hradiště u Českých Lhotic (srov. Musil–Netolický, 2013, zde další literatura). K zahušťování sídlištní sítě došlo později, pravděpodobně až ve 12. století snad v souvislosti s kolonizačními

aktivitami klášterů ve Vilémově (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010; Somer–Šrámek–Kovář, 2015) a v Podlažicích. Změnu v podobě normativních sídlištních typů přineslo 13. století. Zatímco v dříve osídlených převážně odlesněných částech Chrudimska se setkáváme s vesnicemi návěsného či ulicového typu, ve výše položených oblastech, kterých se dotkla vrcholně středověká kolonizace, vznikaly zejména lesní lánové a lesní návěsné vsi (obr. 3 a 4). Z tohoto rámce vystupovala sídla vyššího typu s hospodářskou či tržní funkcí – městečka, dále správní centra ve formě malého či většího feudálního sídla s přilehlým hospodářským zázemím v podobě poplužního dvora (Musil–Netolický, 2016a), který se mohl postupem času rozrůst do podoby městečka (např. Žamberk, Předhradí u Rychmburku, Podhradí u hradu Lichnice).

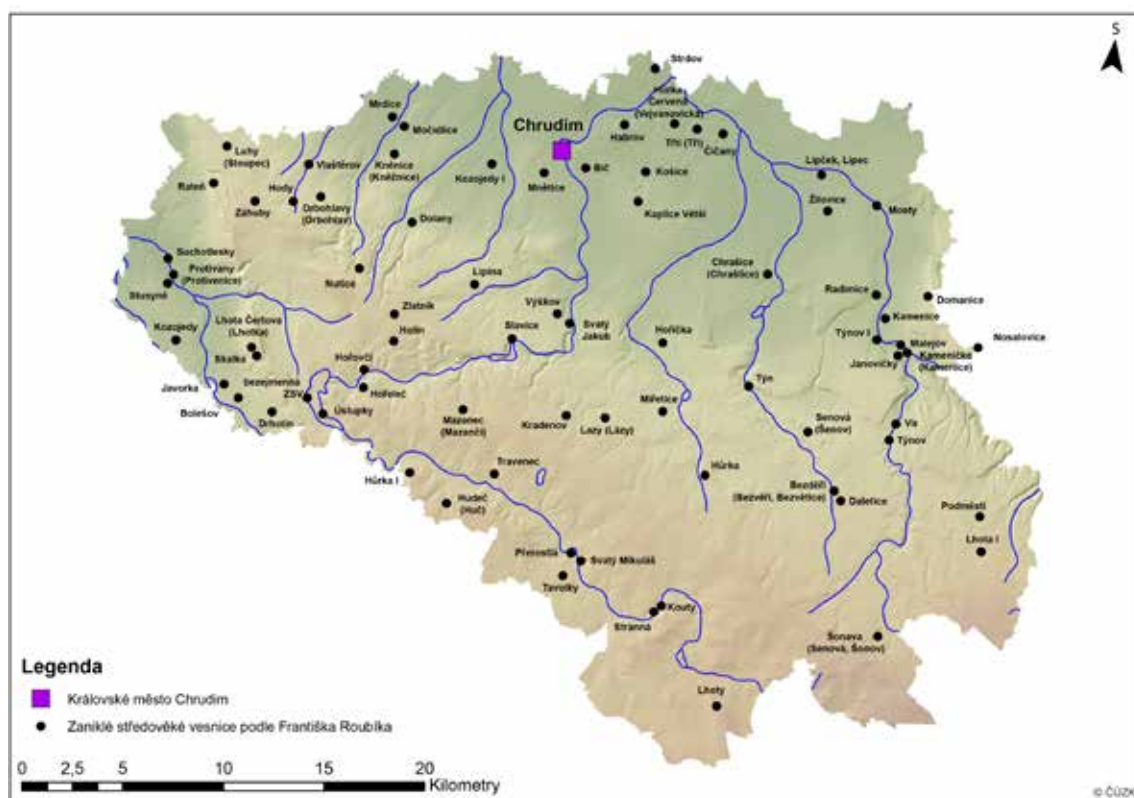

Obr. 4. Prostorové koncentrace typů vsí: silniční vsi (A), silniční návěsní vsi (B), lesní lánové vsi (C), lesné lánové návěsní vsi (D), hromadné vsi (E), dvorcové vsi (F) (mapa M. Preusz)

Fig. 4. Spatial concentration of types of villages: road villages (A), road villages with village greens (B), forest-field villages (C), forest-field villages with village greens (D), collective villages (E), farmstead villages (F) (map M. Preusz)

Tuto strukturu doplňovaly tzv. dvorcové vsi s neuspořádaným půdorysem, které vznikaly na mýtinách a pasekách, jejichž vznik je v našem zájmovém prostoru kladen do 16. století (Štěpán, 1995, 7; Štěpán et al., 2001, 9–10; Štěpán–Růžičková–Šulc, 2003, 21) (obr. 4). Nicméně v průběhu

14. a 15. století v důsledku klimatických změn, válečných událostí a dalších faktorů dochází zejména ve vyšších polohách k redukci osídlení (např. Musil–Netolický, 2013, 32–37). Některé vsi a dvory zanikly jednorázově, jiné pustly postupně, popř. byly zredukovány na jedinou usedlost či

Obr. 5. Zaniklé vsi na Chrudimsku dle soupisu Františka Roubíka (mapa M. Preusz).

Fig. 5. Abandoned villages in the district of Chrudim according to a list by František Roubík (map M. Preusz).

samostatně stojící dvůr (Musil–Netolický, 2016a). Každopádně obecně můžeme konstatovat, že v období 14. až 15. století dochází ke stabilizaci sítě osídlení. V pojetí Jana Frolíka a Jiřího Sigla se jedná o druhou etapu transformace osídlení (srov. Frolík–Sigl, 1995, obr. 28).

Na základě analýzy písemných pramenů a dle dosavadního stavu archeologického poznání můžeme doposud vymezit celkem čtyři základní horizonty zanikání středověkých vsí v železnohorském prostoru. První horizont zanikání náleží do období kolem poloviny 14. století. Spojen je zejména s událostmi neklidného roku 1318 (Frolík, 2018a; 2018b; Teplý, 2010; srov. Musil–Netolický, 2013). Druhý horizont zániku venkovského osídlení v železnohorském prostoru představují husitské války.

Neméně významným zánikovým horizontem jsou události tažení uherského krále Matyáše Korvína do východních Čech v roce 1469. Tato etapa česko-uherských válek byla ukončena 26. 2. 1469 bitvou u Vilémova. Tažení uherského krále znamenalo zánik a pustošení sídel v širokém pásmu od Hrochova Týnce a Chrudimi po Lichnici, kterou se Matyáš neúspěšně pokusil dobýt. Od ovládnutí Kutné Hory ho odradily zprávy o tažení Jiřího z Poděbrad. Proto se pod Lichnicí směr postupu Matyášova vojska obrátil a směřoval Podoubravím podél jihozápadní hrany Železných hor okolím Běstviny až k Vilémovu. Poslední výrazný horizont náležící již do novověkého období představuje období třicetileté války (srov. Musil–Netolický–Preusz, 2018). Zánik nebo redukce osídlení nemusely být vždy definitivní. Jedním z příkladů je již několikrát

zmiňovaný prostor bojanovského újezdu, kde byly vsi zaniklé či poničené roku 1318 alespoň částečně znovu obnoveny (srov. Musil–Netolický, 2013). V předloženém soupisu zaniklých středověkých a raně novověkých vsí jsou uvedeny pouze ty lokality,

které již nebyly obnoveny. Soupis je pro přehlednost uspořádán abecedně. Jednotlivá hesla sestávají z názvu, stručných dějin, lokalizace a přehledu základní dostupné literatury (obr. 5).

6.

Soupis zaniklých vesnic v Železných horách

Bezděčí (k. ú. Ovčín u Daletic)

Dějiny: Ves je poprvé připomínána v soupisu statků rychmburského panství z roku 1392. Zmiňována je i k letům 1456 a 1544. Ves zanikla patrně za třicetileté války, berní rula ji uvádí jako pustou.

Lokalizace: Jaroslav Teplý (1998, 140–141; 1999, 100) ji lokalizuje 2,5 km jihojihovýchodně od Skutče, podle Antonína Profouse (1947, 64) je možné ji ztotožnit s dnešním Ovčínem u Daletic.

Lit.: Profous, 1947, 64; Teplý, 1998, 140–141; 1999, 100.

Bič

Dějiny: O této vsi chybí jakékoliv písemné zmínky.

Lokalizace: Blíže nelokalizovaná zaniklá středověká ves se nalézala patrně v okolí Chrudimi.

Lit.: Palacký, 1848, 594; Roubík, 1959, 111.

Bolešov (k. ú. Spačice)

Dějiny: První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1491. Již jen jako dvůr je Bolešov zmíněn při prodeji panství roku 1539. Jako ves je Bolešov zmíněn ještě v letech 1544, 1557 a 1586. Na sklonku 16. století zde tedy existovala ještě vesnice (patrně menší), ale již roku 1623 je zmiňován pouze dvůr. V dokumentu z roku 1654 již není o Bolešově žádná zmínka. Je tedy zřejmé, že Bolešov zanikl v průběhu třicetileté války.

Lokalizace: Relikty zaniklé vsi a dvora Bolešov se nalézají na zalesněném jižně exponovaném svahu v trati Dubina. Lesní poloha zhruba okrouhlého půdorysu se nalézá 0,4 km severně od severního okraje intravilánu obce Spačice, 1,4 km jižně od Běstvíny, 0,8 km jižně od Malejova a 2,2 km jihovýchodně od Pařížova. Severovýchodní okraj lesa obtéká bezejmenný potok (pravobřežní přítok Běstvinského potoka, levobřežního přítoku řeky Doubravy).

Lit.: Musil–Netolický, 2012.

Bohunkov (k. ú. Chuchel?)

Dějiny: První písemnou zmínkou je majetkový vklad týkající se nedaleké Chuchle v zemských deskách z roku 1544, kdy jsou tvrz a přilehlý dvůr Bohunkov uváděny jako pusté.

Lokalizace: Dosavadní bádání klade lokalitu do blízkého okolí osady Chuchel severozápadně od Chotěboře.

Lit.: Profous, 1947, 103; Roubík, 1959, 109.

Boukalka (k. ú. Prachovice)

Dějiny: Vesnice je poprvé připomínána v zemských deskách roku 1578 jako součást panství Stolany (Profous, 1947, 133). Vesnice fungovala do 20. století. Ves byla opuštěna a zcela zlikvidována v souvislosti s těžbou vápence pro prachovickou cementárnu.

Lokalizace: Lokalizace této raně novověké vesnice v podstatě nečiní závažnější

problém. Vesnice ležící asi 1 km východně od Prachovic byla zcela zničena vápencovým lomem. Do dnešních dnů se dochoval pouze pomístní název.

Lit.: Profous, 1947, 133.

Červená Hůrka (k. ú. Vejvanovice)

Dějiny: První písemná zmínka o poplužním dvoru tohoto jména pochází z roku 1452 (RT II, 223). Dvůr splýnul v novověku s přílehlou vsí Vejvanovice.

Lokalizace: Také v tomto případě nečiní lokalizace příliš velké problémy. Dvůr Červená Hůrka se nalézal na východním okraji intravilánu obce Vejvanovice v prostoru vymezeném na západě zástavbou, na jihu silnicí a na východě hřbitovem.

Lit.: Profous, 1947, 707; Roubík, 1959, 111.

Čičany

Dějiny: O dějinách vsi nemůžeme říci nic konkrétního. Nelze vyloučit možnost záměny s existující obcí Stíčany u Hrochova Týnce, kterou ostatně nevylučuje ani sám František Roubík (1959, 111).

Lokalizace: Nejasná, snad okolí Hrochova Týnce.

Lit.: Roubík, 1959, 111.

Daletice (k. ú. Předhradí, místní část obce Dolívka)

Dějiny: Daletice jsou jako ves poprvé připomínány roku 1392 v souvislosti s rychmburským panstvím (Profous, 1947, 320). Roku 1651 vesnice ještě fungovala, ale již v roce 1654 byla opuštěna a poddaní byli přesídleni jinam. Roku 1698 z ní existoval pouze panský dvůr, kovárna a hospoda (srov. Šulc, 2001, 201).

Lokalizace: Daletice zanikly beze stopy. Upomínkou na jejich existenci je jednak Daletický rybník v intravilánu obce Dolívka, jednak pomístní název Daletice a K Daleticům. Ves se pravděpodobně nalézala v prostoru při vodoteči ohraničeném na severu silnicí, na západě a na jihu železniční tratí a na východě lesem Ochoz.

Lit.: Profous, 1947, 320; Roubík, 1959, 108; Šulc, 2001, 201; Teplý, 1998, 141; 1999, 100.

Dlubiň (Dlubina) (k. ú. Úherčice a Holičky)

Dějiny: Ves Dlubiň či Dlubina se poprvé připomíná roku 1591 v rámci heřmanoměstecského panství. V polovině 19. století ji tvořily čtyři usedlosti, dnes se jedná pouze o chatovou oblast.

Lokalizace: Ani v tomto případě nečiní lokalizace vážnější problémy. Původní vesnice se nalézala v údolí Bylanky 0,7 km severovýchodně od Úherčic. Dodnes se zachoval pomístní název V Dlubini.

Lit.: Profous, 1947, 348; Šulc, 2001, č. 78, 201.

Dobrá Voda (k. ú. Počátky)

Dějiny: První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1564, kdy je uváděna jako pustá (Profous–Svoboda, 1957, 586). Touto zprávou je lokalizována v sousedství Počátků.

Lokalizace: Určitou indicií pro lokalizaci vsi je již výše zmíněný zápis v zemských deskách z roku 1564. Terénní konfigurace okolí Počátků umožňuje v zásadě dvě možnosti. První připadá v úvahu samota Dvorec na soutoku dvou bezejmenných vodotečí asi 0,5 km jihovýchodně od Horních Počátků. Dále nápadná je poloha v trati V Pustých pod skálou mezi Horními Počátky a Žďárce u Seče.

Lit.: Profous–Svoboda, 1957, 586; Roubík, 1959, 108.

Drbohlavy (k. ú. Bošov)

Dějiny: První zmínku o Drbohlavech nacházíme až v berní rula z roku 1654, kdy je uváděna jako pustá. Patrně splýnula se sousedním Bošovem.

Lokalizace: Dnes místní část Bošova.

Lit.: Klaus et al., 1926, 212–213; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 370.

Hody (Zhody) (k. ú. Vyžice)

Dějiny: První zmínka o zaniklé středověké vsi Hody pochází z roku 1382. Berní rula ji

uvádí k roku 1654 jako zcela pustou. V roce 1713 je uváděno, že na místě vsi vznikl vrchnostenský dvůr, plužiny jsou zmiňovány jako „von Hof zu den Hoden, hinten auf den Hoden“.

Lokalizace: Ves není doposud zcela spolehlivě lokalizována. Lesní trať „V Hodech“ se nalézá v areálu částečně pro veřejnost uzavřené lesní obory severně od intravilánu obce Slavkovice. Rozsáhlý lesní komplex odvodňují dvě vodoteče, na nichž registrujeme hráze zaniklých rybníků. Podle svědectví z roku 1713 je to ale místo hospodářského zázemí vsi. Vlastní zástavba doposud nebyla objevena.

Lit.: Klaus et al., 1926, 212, 486; Profous, 1947, 581–582; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 381; Teplý, 1991, 13–48.

Janovičky (k. ú. Doly)

Dějiny: První zmínka o vsi pochází z roku 1349. Připomínána je ještě roku 1392. Ve vsi se nalézal kostel Zvěstování Panny Marie, z něhož pocházely pozdně románské a raně gotické architektonické články (srov. Wirth, 1902; Frolík–Sigl, 2002, obr. 8; Frolík, 2019, 238, obr. 236–238; Teplý, 1998, obr. 3 a 4). Původní středověký kostel se nalézal o něco severněji od současného barokního kostela v prostoru hřbitova. V ohradní zdi se nalézají druhotně použité stavební architektonické články. Obecně se soudí, že Janovičky zanikly v 15. století. V Městském muzeu ve Skutči se nalézají dva soubory archeologických nálezů z pozůstalosti místního amatérského archeologa Jindřicha Zavřela. První soubor byl získán z výkopu pro telefonní kabel. Obsahuje reprezentativní soubor keramiky z 12.–13. století, který co do velikosti je jedním z největších na Skutečsku. Soubor obsahuje i mladší nálezy z 16.–17. století. Dále byly získány zlomky nože, železný hřebík, olovený pásek meziokenní výplně, zvířecí kosti a uhlíky. Druhý soubor pochází patrně ze sběru a obsahuje keramiku 12.–18. století (Frolík, 2019, 212–213). Drobný soubor artefaktů

byl získán při detektorovém průzkumu louky okolo kostela v roce 2009. Ve sbírce Regionálního muzea v Chrudimi se nachází zlomky stavebního kování a kvadratická šipka s tulejí datovatelná do 15. století.

Lokalizace: Zaniklá ves se nalézá v přímém sousedství kostela Zvěstování Panny Marie na jižním svahu nad soutokem Krounky s Novohradkou. V lese je zachován svazek úvozových cest směřujících do vsi.

Lit.: Wirth, 1902; Profous, 1949, 102, 196–197; Roubík, 1959, 113; Svoboda–Šmilauer, 1960, 188, 475; Teplý, 1998, 132–133; Frolík–Sigl, 2002, 68–69; Frolík, 2019, 212–213, 238, obr. 236–238.

Jestřibec

Dějiny: První zmínka o vsi pochází z roku 1398. Postrádáme však další údaje a zprávy.

Lokalizace: Lokalizace vsi činí značné problémy. Patrně se nalézala poblíž Stradouně.

Lit.: Profous, 1949, 134; Svoboda–Šmilauer, 1960, 475; Šulc, 2001, 211.

Kamenička (Kamenice) (k. ú. Luže)

Dějiny: První písemná zmínka pochází z roku 1349 v souvislosti s vymezením litomyšlského biskupství („Lusa sive Kamenicz oppidum“). Připomínána je ještě roku 1392, 1456 a 1558.

Lokalizace: Patrně splynula s dnešním městem Luží. František Roubík (1959, 113) ji lokalizuje poblíž Dolů.

Lit.: Profous, 1949, 196–197; Svoboda–Šmilauer, 1960, 475; Roubík, 1959, 113; Voráček et al., 2010.

Kněnice

Dějiny: Kněnice tvořily součást heřmanoměstského panství. První zmínka pochází z roku 1325 (RT I, 403). Připomínána je ještě roku 1351.

Lokalizace: Na základě našich současných poznatků je přesnější lokalizace nemožná. Dle zprávy z roku 1325 je zmiňována mezi Heřmanovým Městcem a sousedními Klešicemi.

Lit.: Profous, 1947, 255; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Teplý, 1991.

Kočice (k. ú. Kočí?)

Dějiny: Ves Kočice patřila mezi šosovní vsi královského města Chrudim. První spolehlivá písemná zmínka pochází až z roku 1414. V roce 1469 byla vypálena při tažení Matyáše Korvína do Čech (Sedláček, 1909, 423).

Lokalizace: Vzhledem k razantnímu odlesnění krajiny v okolí Chrudimi nelze dnes jednoznačně spolehlivě zaniklou ves lokalizovat. Nalézala se patrně v sousedství vsi Kočí a návrší Tři Bubny (též Kaplice Větší) s gotickým kostelem sv. Jiří. Ačkoliv povrchový průzkum v okolí indikuje několik poloh s raně a vrcholně středověkým osídlením (Frolík–Sigl, 1995, 17, obr. 12), žádnou nelze s Kočicemi jednoznačně ztotožnit. Stopy v terénu rovněž silně poznamenala výstavba barokní zemní pevnosti v poloze Tři Bubny.

Lit.: Sedláček, 1909, 423; Klaus et al., 1926, 52, 325, 327, 345, 350; Profous, 1949, 272; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Frolík–Sigl, 1995, 17, obr. 12.

Kozojedy (k. ú. Lázy u Bylan)

Dějiny: První písemná zmínka o tvrzi a přilehlé vsi pochází z roku 1318. Ves je výslovně zmíněna k roku 1387. Opuštěna byla někdy v průběhu 16. století. Tvrziště bylo patrně do poloviny 19. století, kdy bylo odstraněno. Při výkopech byla objevena patka románského sloupu, patrně ze sakrální stavby. Dnes je název Kozojedy přenesen na samotu.

Lokalizace: Lokalizace vsi a přilehlého tvrziště nečiní zásadní problémy. Dodnes se zachoval pomístní název trati Mezi Mlýny a V Kozojedech. Sídlištní komplex se nalézal asi 0,4 km severozápadně od mlýna Červenec mezi Skupickým a Stolanským potokem.

Lit.: Lüssner, 1857; Profous, 1949, 352; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960,

382; Frolík, 1984, 11–12; Frolík–Sigl, 1995, 55, obr. 5; Teplý, 1997a, 76; Dobruská, 2013.

Kradenov (k. ú. Seč?)

Dějiny: První a jedinou zmínkou o této vesnici je zpráva z roku 1499, kdy je uváděna mezi Sečí, Žďárem, Kovářovem a Kraskovem. V tomto soupisu následuje hned za Kovářovem.

Lokalizace: Lokalizovat přesně zaniklou ves Kradenov nám za současného stavu poznání činí velké obtíže. Přidržíme-li se zmínky z roku 1499, musela se nalézat v sousedství Kovářova. Oproti tomu František Roubík (1959, 1411) ji klade západně od Nasavrku.

Lit.: Profous, 1949, 357; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382.

Křížákov (k. ú. Svratka?)

Dějiny: Ves Křížákov je roku 1456 uváděna jako pustá.

Lokalizace: Na základě povrchového průzkumu antropogenních reliktních Petrem Peškem a Janem Musilem v roce 2012 soudíme, že se vesnice tohoto jména nalézá v lesním komplexu asi 0,5 km jihovýchodně od Moravské Svratky.

Lit.: Roubík, 1959, 109; Šulc, 2001, 214.

Lázy (Lazy)

Dějiny: Zaniklá ves Lázy se z anonymity vynořuje poprvé v roce 1329 v souvislosti se znovuvysazením bojanovského újezdu. Roku 1394 je připomínán Hereš z Láz jako donátor kostela sv. Bartoloměje v Kunětících, jedná se o poslední písemnou zmínku o vsi Lazy. Ves patrně zaniká během husitských válek (srov. Musil–Netolický, 2013, 36).

Lokalizace: Podobně jako u dalších zaniklých vsí někdejšího bojanovského újezdu ani zde nelze za současného stavu poznání Lázy přesně lokalizovat. František Roubík (1959, 111) ji jen vágně klade do prostoru západně od Nasavrku. Jaroslav Teplý (2010, 113–114) se vesnici Lázy pokusil na základě

logiky popisu míst zmiňovaných v listině z roku 1329 hledat někde v prostoru mezi Českými Lhoticemi a Libkovem. Další směr bádání bude nutno dle našeho soudu zaměřit na průzkum zalesněného prostoru mezi osadami Vedralka, Spáleníště a Mezisvětí.

Lit.: Klaus et al., 1926, 42; Profous, 1949, 490; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Teplý, 2010, 113–114; Musil–Netolický, 2013, 36.

Luhy (k. ú. Březinka u Hošťalovic)

Dějiny: Zaniklá ves Luhy je připomínána poprvé v roce 1560. Poslední zmínky o vsi pocházejí z roku 1623. Berní rula ji už neuvádí. Ves patrně zanikla během třicetileté války. Její jméno je uváděno v souvislosti s tvrzí Stoupec a přilehlými hospodářskými dvory.

Lokalizace: Podle Františka Roubíka (1959, 115) ležela ves Luhy poblíž Choltic. Nicméně již ve dvacátých letech 20. století byly její pozůstatky identifikovány v sousedství tvrziště Stoupec (Birnbauková–Jansová, 1929, 48).

Lit.: Sedláček, 1866–67, 561–564; Birnbauková–Jansová, 1929, 48; Roubík, 1959, 115.

Malejovice (k. ú. Běstvína?)

Dějiny: Ves Malejovice je poprvé zmíněna roku 1281 v majetku vilémovského kláštera. Kdy ves zanikla, není jisté.

Lokalizace: Malejovice jsou v roce 1281 zmiňovány v okolí Heřmanic. V současnosti lze uvažovat o tom, že se musely nalézat v okolí Běstvíny.

Lit.: Profous, 1951, 9; Svoboda–Šmilauer, 1960, 380; Šulc, 2001, 218.

Máslovanky (k. ú. Horní Bradlo?)

Dějiny: Zaniklá ves Máslovanky je poprvé připomínána roku 1617. Další zmínka pak pochází z roku 1637 v souvislosti s tvrzí Modletín. Berní rula k roku 1654 ji uvádí jako pustou.

Lokalizace: Vesnice Máslovanky se nalézala poblíž Lipky, severně od Modletína a jihozápadně od Nasavrk.

Lit.: Profous, 1951, 35; Roubík, 1959, 110; Svoboda–Šmilauer, 1960, 380.

Mazančí (Mazanec, Mazance)

(k. ú. Krásné?)

Dějiny: Zaniklá ves Mazančí je uváděna roku 1329 mezi dalšími vesnicemi bojanovského újezdu. Pokud byla ve 14. století obnovena, již v průběhu 15. století zanikla.

Lokalizace: František Roubík (1959, 111) soudí, že se ves nalézala v lesním komplexu mezi Krásným a Libkovem, kde nalézáme dvě lesní trati Na Mazancích. Ve shodě s ním jsou i názory Jaroslava Teplého (2010, 110). Povrchový průzkum na přilehlém poli přinesl menší kolekci keramiky datovanou do 13. až 15. století (ulož. v RM v Chrudimi).

Lit.: Profous, 1951, 40; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Teplý, 2010, 110.

Mirkovice (k. ú. Luže?)

Dějiny: První písemná zmínka o existenci Mirkovic pochází z roku 1372. Tehdy jsou zmiňovány jako součást košumberského panství (RT I, 441). Naposledy jsou připomínány ještě roku 1417.

Lokalizace: V soupisu jsou uváděny hned za Luží a po ní následuje Zdislav.

Lit.: Profous, 1951, 91; Svoboda–Šmilauer, 1960, 475.

Močidlce

Dějiny: Ves Močidlce je připomínána poprvé k roku 1351 v rámci heřmanoměsteckého panství (RT I, 417). Zánik vsi je nejasný.

Lokalizace: Jedinou stopou, neumožňující ovšem bližší lokaci, je samotné znění listiny z roku 1351. Močidlce jsou uváděny mezi Klešicemi a Heřmanovým Městcem.

Lit.: Profous, 1951, 118; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382.

Mrdice (k. ú. Heřmanův Městec)

Dějiny: První písemná zmínka o tvrzi a přilehlé vsi pochází z roku 1318, další zpráva pochází z roku 1398.

Lokalizace: Vesnice spolu s tvrzí a poplužním dvorem se nalézá v lese Bažantnice při silnici z Heřmanova Městce do Klešic.

Lit.: Profous, 1951, 145; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Teplý, 1991.

Písky (k. ú. Holičky?)

Dějiny: První zprávou je záznam v urbáři heřmanoměsteckého panství k roku 1429. Berní rula k roku 1654 uvádí Písky – ves v lesích. Další zmínky o vsi chybí. Určitou indicíí je zmínka z tereziánského katastru, kdy jsou zmíněny „Pisky oder Holicka“. Ves Písky patrně prošla redukcí osídlení. K roku 1716 jsou u Holiček připomínány dva poplužní dvory, přičemž jeden z nich by mohl být pozůstatkem bývalé vsi. Písky patrně splynuly se sousední vsí Holičky.

Lokalizace: Podle urbáře heřmanoměsteckého panství měly Písky ležet při cestě od Markovic k Morašicím, berní rula uvádí, že ves ležela v lesích. Terénní konfigurace a výše uvedené zprávy umožňují v zásadě pouze dvě možnosti. První možnost představuje okolí potoka Bylanky v úseku mezi Bačalským mlýnem a Morašicemi. Druhou možností je lesní komplex severně od obce Holičky.

Lit.: Klaus et al., 1926, 212–213, 273, 367, 400, 404; Profous, 1947, 591; Svoboda–Šmilauer, 1960, 174.

Popův Důl (Popovec)

Dějiny: V sousedství tvrze Popovec je k roku 1226 připomínána zaniklá středověká ves Popův Důl. Připomínána je ještě v roce 1318. Zaniká patrně v souvislosti s tažením proti Ješkovi z Popovce na počátku 15. století.

Lokalizace: Zaniklou ves Popův Důl je možno lokalizovat na dvou místech. První možnost představuje dnešní ves Popovec v přímém sousedství stejnojmenného tvrziště.

Dle našeho soudu, všimneme-li si původního názvu Popův Důl, se vesnice nalézala pod tvrzištěm v údolí potoka Svařeňky.

Lit.: Frolík, 2018b; Profous, 1947, 440; Roubík, 1959, 112; Profous, 1951, 435; Svoboda–Šmilauer, 1960, 475.

Protivany (Protivenice) (k. ú. Ronov nad Doubravou)

Dějiny: První písemná zmínka o vsi pochází až z roku 1352. Ústředním bodem osídlení byl v jádru románský kostel sv. Kříže. Z povrchových průzkumů pochází kolekce raně a vrcholně středověké keramiky. Společně se vsí Stusyně byly Protivany položeny poblíž komunikace a brodu přes řeku Doubravu. Další písemná zmínka pochází z roku 1366, v roce 1597 je uváděna jako pustá. Podle Františka Roubíka (1959, 107) zanikla během tažení Jana Žižky do východních Čech v roce 1421.

Lokalizace: Vesnice je lokalizována do přímého sousedství kostela sv. Kříže na mírném svahu.

Lit.: Malina–Musil–Netolický, 2019; Profous, 1951, 493; Roubík, 1959, 107; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Smetánka, 1987, 239; Pehal, 2003, 3–17.

Rakovec (k. ú. Holešovice)

Dějiny: Jedinou zprávou o existenci této vsi je pozdní zmínka z roku 1699. Již v 18. století byly poslední stojící relikty zbořeny.

Lokalizace: Dnes místní část obce Chroustovice.

Lit.: Klaus et al., 1926, 283; Šulc, 2001, 230.

Rateň (k. ú. Licoměřice)

Dějiny: Ves je v písemných pramenech zmíněna pouze jednou, k roku 1360 v držení Buška z Vícemilic.

Lokalizace: Ves není přesně lokalizována. Antonín Profous (1951, 545) ji klade do okolí Licoměřic.

Lit.: Profous, 1951, 545; Roubík, 1959, 108; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354.

Senová (Šonov, Šonava) (k. ú. Pustá Kamenice? Čachnov?)

Dějiny: Poprvé je ves zmíněna v soupisu rychmburského panství v roce 1392 (RT I, 548), přičemž je v soupisu uváděna mezi Zbožnovem a Svatkou. Již v roce 1456 je uváděna jako pustá, rovněž tak i k roku 1461. Ves patrně zanikla během husitských válek.

Lokalizace: O lokalizaci někdejší vsi Senová či Šonov nepanuje doposud jednotný názor. Starší historicko-topografické práce ji lokalizují do prostoru mezi Pustou Kamenicí a Krounou, František Roubík (1959, 109) ji ztotožňuje s dnešní osadou Rychnov. Podle jiných názorů se může jednat o předchůdce dnešního Čachnova (Šimák, 1943–1945, 68; srov. Teplý, 1998, 144–147). Doposud se podařilo lokalizovat a zaměřit pouze mlýn a pozůstatky po těžbě limonitické železné rudy (Zrůstová, 2007).

Lit.: Šimák, 1943–1945, 68; Profous–Svoboda, 1957, 45; 290–291; Roubík, 1959, 109, 115; Svoboda–Šmilauer, 1960, 370; Teplý, 1998, 144–147; Zrůstová, 2007.

Steymneccendorff (k. ú. Chrudim?)

Dějiny: Ves je zmiňována na několika místech v torzu nejstaršího chrudimského berního rejstříku z let 1399 až 1402.

Lokalizace: Ves je v textu chrudimského berního rejstříku uváděna mezi šosovními vesnicemi Kočí a Topol, které se nalézají východně od Chrudimi. Vzhledem k tomu, že bezprostřední okolí Chrudimi je silně poznamenáno intenzivní zemědělskou činností, bude třeba dalšího výzkumu.

Lit.: Frolík–Musil–Richter–Vojtíšek, 2016, 154.

Strana (k. ú. Vítanov u Hlinska)

Dějiny: Ves je poprvé připomínána v roce 1392 v souvislosti s rychmburským panstvím.

Lokalizace: Vesnice se nalézala 1,5 km jihozápadně od Hlinska nedaleko Vítanova. Osídlení bylo později redukováno jen na mlýn Pod Strání. Na její existenci upomíná dnes jen pomístní název Stran a Na Strání.

Lit.: Profous–Svoboda, 1957, 184; Teplý, 2000, 127.

Strdov (k. ú. Tuněchody)

Dějiny: První písemná zmínka o vsi je zároveň zprávou poslední. Roku 1437 je uváděna jako pustá. Patřila k majetku na Rozhovicích. Autoři starší regionální práce „Chrudimsko a Nasavrcko IV“ ji nepodloženě kladou do 14. století (Klaus et al., 1926, 52). Zaniknout musela během husitských válek.

Lokalizace: Při lokalizaci se opíráme o studii Josefa Stehlíka (1943–46, 100), který ji umísťuje do trati Ruskovsko (dnes Rukovské pole, V Ruzku) u Tuněchod.

Lit.: Klaus et al., 1926, 52; Stehlík, 1943–46, 100; Profous–Svoboda, 1957, 153; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 274, 382.

Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťákovic)

Dějiny: První písemná zmínka pochází z roku 1394, v roce 1417 je výslovně zmíněna i přilehlá vesnice. K roku 1486 je tvrz uváděna jako pustá. Zanikla patrně během husitských válek. Nedaleko od tvrze byl nalezen zlomek bronzového palcátu (Musil, 2012) a ostruha (Vích, 2011, 1008, obr. 4:3).

Lokalizace: Les Stoupecký, poloha U Vápenky, necelé 2 km jihojihozápadně od vsi Hošťalovice, U Kláštera či Na Kláštersku. Alternativní pomístní názvy jsou U Kláštera či Na Kláštersku – pravděpodobně vznikly na základě faktu, že poblíž tvrze Stoupece vlastnil pozemky augustiniánský klášter (u sv. Kateřiny) na Karlově. Prostor tvrziště je velmi dobře zachován. Stopy po sklepení situovaném jihozápadně od tvrziště jsou dosti patrné. Podobně je patrná trasa náhonu a dva rybníčky v nízké mladé smrčíně. Stav hospodářského dvora nacházejícího se východoseverovýchodně od tvrziště nelze posoudit, neboť je zneprůstředněn hustým lesním porostem. V blízkosti tvrziště byla již na počátku 20. století lokalizována zaniklá středověká osada Luhy (srov. výše).

Lit.: Čermák, 1890, 62; Kalousek, 1874–77, 832; Musil–Netolický, 2014b; Nechvíle, 1874–77, 55–68, Profous–Svoboda, 1957, 176; Roubík, 1959, 116; Sedláček, 1866–67, 561–564; Vích, 2011, 1008, obr. 4:3.

Stusyně (k. ú. Ronov nad Doubravou)

Dějiny: Centrálním bodem je románský kostel sv. Martina, kolem něhož vznikla ve 12. století vesnice Stusyně. První písemná zmínka pochází až z roku 1352. Roku 1578 je připomínán pouze mlýn. Spolu s protilehlou vsí Protivany (Protivnice) při kostelu sv. Kříže ležely u brodu přes řeku Doubravu. Na sklonku sedmdesátých let 20. století zde prováděl povrchový průzkum Zdeněk Smetánka a Jiří Škabrada.

Lokalizace: Zaniklá ves se nalézala na poli vymezeném silnicí a vodním tokem naproti kostelu sv. Martina. Mimo kostela a hřbitova je zde patrný svazek úvozových cest vedoucích k brodu přes Doubravu a náhon k mlýnu připomínanému v roce 1578.

Lit.: Malina–Musil–Netolický, 2019; Profous–Svoboda, 1957, 226; Roubík, 1959, 108; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242.

Suchotlesky (k. ú. Ronov nad Doubravou)

Dějiny: První písemná zmínka o tvrzi a přilehlé vsi pochází z roku 1358. Další písemné zmínky pocházejí z let 1417, 1487 a 1557. Ves je připomínána ještě roku 1612, roku 1615 již jen tvrz a roku 1725 jen dvůr.

Lokalizace: Lokalizace tvrziště, zaniklé vsi a přilehlého dvora nečiní v zásadě žádné obtíže. Poměrně dobře patrné reliktů se nalézají na jihovýchodním okraji intravilánu města, na pravém břehu potoka protékajícího hájkem „Bažantnice“, nad třemi rybníčky.

Lit.: Culek, 1958, 47–52; Malina–Musil–Netolický, 2019; Musil–Netolický, 2018.

Štitov

Dějiny: O této zaniklé středověké vsi se v pramenech zachovalo pouze minimum informací. Nejstarší písemná zmínka pochází z roku 1360. Naposledy je připomínána ještě roku 1417. Vesnice patrně zanikla za husitských válek.

Lokalizace: Na základě znění listiny z roku 1417 lze ves hledat v prostoru mezi Podhořany u Ronova nad Doubravou a Jeníkovem.

Lit.: Profous–Svoboda, 1957, 305; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Šulc, 2001, 237.

Travenec (Travonec) (k. ú. Travná)

Dějiny: Ves tohoto jména je poprvé zmiňována v roce 1329 v souvislosti s obnovou bojanovského újezdu. Byl-li tento pokus Jindřicha z Lichtenburka úspěšný, nevíme. Zřejmé je, že ves v následujících letech mizí z písemných pramenů.

Lokalizace: Pozůstatky ztotožnitelné s touto vsí byly objeveny při povrchové prospekci Jana Musila, Petra Netolického a Petra Peška v roce 2013 v lesním komplexu asi 1,1 km severně od osady Tarabka u Kameniček. Při prospekci byly registrovány stopy po exploataci bahenní železné rudy a byl získán zlomek keramiky datovatelný do vrcholně středověkého období (ulož. v RM v Chrudimi).

Lit.: Profous–Svoboda, 1957, 351–352; Roubík, 1959, 109; Teplý, 2010, 111.

Třtí (Tři) (k. ú. Vejvanovice?)

Dějiny: První písemná zmínka o vsi tohoto jména pochází z roku 1371 (RT I, 440). Poslední stopou v písemných pramenech je rok 1548. Ves patrně zanikla během třicetileté války, berní rula ji již neuvádí.

Lokalizace: Lokalizovat Třtí činí značné obtíže. Ves je pravděpodobně nutno hledat v prostoru mezi Trojovicemi a Vejvanovicemi.

Lit.: Klaus et al., 1926, 258; Profous–Svoboda, 1957, 388; Roubík, 1959, 111; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382.

Týnov (k. ú. Leštinka?)

Dějiny: Ves Týnov je poprvé připomínána ve výčtu rychmburského panství v roce 1392. Ves patrně zanikla během husitských válek.

Lokalizace: Existují pouze dvě možnosti lokalizace této vsi. Podle prvního názoru se ves nalézala v sousedství hradu Rychmburk, podle druhého názoru se nacházela poblíž Zdislavi u Luže. Podle názorů Jaroslava Teplého (1998, 150–152) se může jednat o lokalitu Týn (místní část obce Leštinka).

Lit.: Profous–Svoboda, 1957, 412; Roubík, 1959, 109; Svoboda–Šmilauer, 1960, 370; Teplý, 1998, 150–152.

Vír (Vír) (k. ú. Skuteč?)

Dějiny: Podobně jako předchozí ves Týnov i Vír (Vír) je poprvé připomínán roku 1392 v soupisu rychmburského panství. Podle Jaroslava Teplého (1998, 135–140; 1999, 98) se Vír nacházel proti proudu řeky Krounky jižně od osady Doly. Také tato ves zanikla během husitských válek.

Lokalizace: Podle Josefa Vítězslava Šimáka (1943–45, 58) se nalézala na Předhradském potoku nad Doly mezi Zhoří a Lhotou u Skutče.

Lit.: Šimák, 1943–45, 58; Roubík, 1959, 109; Profous–Svoboda, 1957, 552; Svoboda–Šmilauer, 1960, 296; Teplý, 1998, 135–140; 1999, 98.

Záhuby (k. ú. Jetonice?)

Dějiny: Jediná informace o existenci vsi tohoto jména pochází z roku 1622. Ves patrně zanikla během třicetileté války, v pozdějších pramenech se již nevyskytuje.

Lokalizace: František Roubík (1959, 108) ji klade poblíž rybníka u Jetonic.

Lit.: Roubík, 1959, 108.

Zamrzov

Dějiny: Vesnice je poprvé a naposledy připomínána v roce 1564 v souvislosti s prodejem ohebského panství.

Lokalizace: Lokalizace je velmi obtížná. Podle logiky popisu zápisu z roku 1564 by se měla nalézat v prostoru mezi Novými (Německými) Lhoticemi a Vršovem.

Lit.: Sedláček, 1900a, 154.

Zlatník (Zlatušov, Zlatnice) (k. ú. Hrbokov, mlýn Dolánky)

Dějiny: Ves je poprvé připomínána v majetku rodu z Mrdic v roce 1382. Připomínán je ještě roku 1578 a 1584. Ves zanikla během třicetileté války. V roce 1656 se uvádí jako pustá. Urbář heřmanoměsteckého panství z druhé poloviny 17. století uvádí pouze zanikající rybníky. Ty byly pouze částečně využity (min. jeden zanikl) mlýnem Dolánky (srov. Musil–Netolický, 2013).

Lokalizace: Upozornění na existenci této vsi představuje poloha U Zlatníka, kde se ale patrně nalézaly pouze plůžiny. Ves samotná se zřejmě nalézala v prostoru nízké smrčiny asi 0,2 km severně od mlýna Dolánky. V lese jsou zřetelné úvozové cesty, relikty hráze původního rybníka a terasovité úpravy terénu.

Lit.: Klaus et al., 1926, 212–213, 486–487; Profous–Svoboda, 1957, 779–780; Svoboda–Šmilauer, 1960, 382; Teplý, 1997a, 38; Musil–Netolický, 2013.

7.

Sídlištní dynamika: na příkladu bojanovského újezdu

Jedním ze základních tematických okruhů, na které se archeologie snaží odpovědět, je studium otázek spojených se změnou sídlištních strategií v průběhu dějin. Středověké období našich dějin je dobou, kdy jsou doosídlovány i do té doby úplně neosídlené či jen spoře osídlené oblasti. Jako modelovou oblast jsme si zvolili středověkými prameny dobře vymezený tzv. bojanovský újezd² zaniklého benediktinského kláštera ve Vilémově (obr. 6). Centrum újezdu představuje dnešní městyš Bojanov nalézající se zhruba 14 km jihojihozápadně od Chrudimi a 12,5 km východně od Vilémova.

V souladu s názory Jaroslava Teplého (1997a, 144; 2010, 103) se domníváme, že v raně středověkém období náležela oblast Železných hor panovníkovi. Někdy ve druhé polovině 12. století vyvrcholil demografický přetlak v tzv. starém sídelním území vedoucí ke kolonizování do té doby nevyužitého prostoru. Tohoto přetlaku začaly využívat některé domácí kláštery i velmožské rody, kdy byly realizovány rozsáhlé kolonizační akce směřující z údolních niv do vrchovin a pahorkatin. Vznikaly tak

územní celky vymezené říční sítí a topograficky významnými místy v terénu. Nově vzniklé sídelní struktury se nazývaly újezdy (staročesky zvané *objezda*). V mluvě středověkých latinsky psaných pramenů se o újezdech hovoří jako o *circuitus*, *circumequitacio*, *praedium*, *ambitus*, *silva* nebo v našem případě *districtus*, německý termín pro újezd zněl *umreit*. Plastický výčet řady dobových používaných termínů pro újezd nalézáme například v listině Smila z Lichtenburka z roku 1251 (CDB IV/1, 385, č. 220). Jak vyplývá z historických i archeologických rozborů, zakládání újezdů předchází lokacím Lhot (Šmilauer, 1960, 17; Boháč, 1974, 3–25; Teplý, 1997b, 9–32; výsledky archeologických výzkumů – Velímský, 1998, 121–130; obecně shrnutí problematiky – Zemlička, 2002, 212–213). Díky štědrým donacím původního zeměpanského teritoria se stal patrně největším pozemkovým vlastníkem ve sledované oblasti vilémovský klášter, který zahájil osídlovací proces někdy v polovině 12. století (Sameš, 1934; nejnověji – Somer–Šrámek–Kovář, 2015). Kolonisté směřující z Časlavska³ a z jihomoravského či dolnorakouského prostoru⁴ postupovali údolní říční nivou řeky Doubravy

² Mimo bojanovský újezd registrujeme na Chrudimsku ještě újezdy řestocký a podlažický. Ty se ale našeho zájmového území nedotýkají.

³ Tento kolonizační proud registrujeme zejména na základě výskytu charakteristické slídnaté keramiky, která se výrazně odlišuje od domácí keramické produkce.

⁴ Mezi archeologickými nálezy se na Chrudimsku začínají vyskytovat hrnce s římsovitým okrajem, grafitová keramika (často i touto výše uvedenou okrajovou profilací) a vyzdoba v podobě archaického rádylka.

a Chrudimky (tehdy ještě zvané Kamenice) do nitra Železných hor. Jednou z takových dobře vymežitelných sídlištních jednotek je bojanovský újezd. Dochovaných písemných pramenů o jeho existenci je žalostně málo. V našem případě jsme zcela odkázáni až na listinu z roku 1329, kterou vilémovský klášter doživotně propůjčuje tento újezd jako zcela zpustlý Jindřichovi z Lichtenburka (RBM III, č. 1518, 594–595), aby jej zvelebil a znovu osadil (veškerý výčet jednotlivých lokalit srov. Teplý, 2010).

7.1 Raně středověké osídlení újezdu do poloviny 13. století

Nejstarší a nejintenzivněji v raném středověku osídlenou lokalitou byla poloha někdejšího keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic. Na této výrazné výšinné poloze byly rovněž nalezeny i zlomky pravěké štípané a broušené kamenné industrie, zlomky keramiky náležející do období mladší či pozdní doby bronzové a halštatské (Danielisová, 2010, 141–144).

Výhodná výšinná poloha s dodnes patrným mohutným opevněním z doby železné přilákala již v 9. století pozornost slovanských osadníků. Na základě nálezů z povrchových průzkumů a z dřívějších archeologických výzkumů sledujeme kontinuitu osídlení od středohradištního období (tj. 9.–10. století; Musil–Netolický, 2013, obr. 3) do poloviny 13. století (Frolík, 1980, 9, 16–20; 1988, 37; Musil–Netolický, 2013, obr. 4).⁵

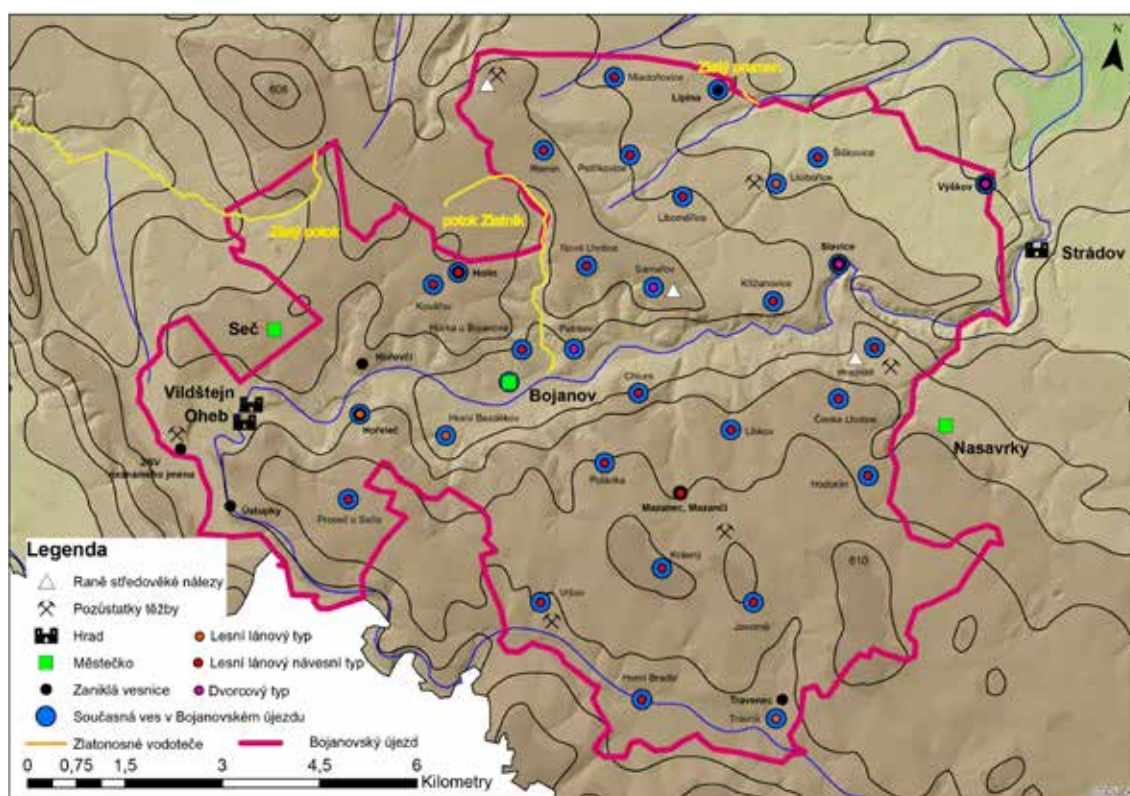
Do středohradištního období také spadá ojedinělý nález štíhlé sekery druhého Dostálova typu (Dostál, 1966) z Bojanova.⁶ O něco masivnější je sekera ze Slavické obory (k. ú. Licibořice – Musil 2020c, 122, 131, obr. 2:3),⁷ kterou lze zařadit pod Kotowiczův typ IB.12.20 (Kotowicz, 2014; 2018, zejm. 47–50, obr. 10). Analogické tvary nalézáme na Moravě, konkrétně v Mikulčicích (Poláček, 2000, obr. 8:3; Poláček–Mazuch–Skopal, 2000, obr. 25:4), objeví se i v depotu železných předmětů v Pohansku u Nejdku (Bartošková, 1986, 47–49; Hrdlička, 1959, 149; Orgonášová, 2012, 78, tab. 17:11) a v hrobu 372 v Rajhradě (Orgonášová, 2012, tab. 21:1). Tyto sekery se vyskytují od poloviny 10. až do počátku 13. století, s těžištěm výskytu v 11.–12. století (Musil, 2020c, 131). Nejblíží analogii představuje sekera z Chrudimi, kterou je možné na základě její stratigrafické pozice datovat do 12.–13. století (Frolík–Sigl, 1998, 80, č. kat. 130). Její výskyt v rámci tzv. bojanovského újezdu je opět plně v souladu s jejím datováním do mladohradištního období, spíše k jeho závěrečné fázi. Tyto sekery tedy představují další doklad kontaktů mezi Chrudimskem, Moravou a snad i polskými zeměmi v mladohradištním období.

Další nález z 11. až 12. století představuje zlomek keramické lahve nalezený u studánky v lese nedaleko osady Samařov (Musil, 2015). Trojici raně středověkých nalezišť v rámci bojanovského újezdu uzavírá Holín u Kovářova. Zde zmiňujeme dnes již neznámý nález hradištní keramiky učiněný

⁵ Poměrně početný soubor nálezů z 12.–13. století pocházející z areálu hradiště publikoval již Jan Frolík (1980, 9, 16–20; 1988, 37). V rámci rozsáhlého archeologického výzkumu na někdejší keltském oppidu v Hradišti u Českých Lhotic, který prováděl Archeologický ústav ČSAV v Praze pod vedením Milana Prince, byla získána velmi rozsáhlá kolekce keramiky z 9.–13. století. Byly mimo jiné odkryty i raně středověké objekty obsahující torza nádob. Doposud byla vyhodnocena pouze pravěká komponenta (Danielisová, 2010). S přestávkami od roku 2004 probíhá na archeologickém pracovišti Regionálního muzea v Chrudimi detailní zpracování středověké komponenty pocházející z této významné lokality.

⁶ Za tuto informaci vděčíme kolegovi Františku Janoškovi Kašpárkovi z Východočeského muzea v Pardubicích, kde je sekera uložena.

⁷ Ulož. v RM v Chrudimi.

Obr. 6. Plocha bojanovského újezdu s vynesemím lokalit zmiňovaných roku 1329.
 Fig. 6. Area of so called Bojanov District with a visualization of locations mentioned in 1329.

MUDr. Františkem Dvořákem ve třicátých letech 20. století (Dvořák, 1937; Musil–Netolický, 2016b).

7.2 Vrcholně středověké osídlení újezdu do 14.–15. století

Pokud pomineme existenci listinných falz hlásících se již do 12. století (CDB I, č. 158, 163–164), první písemně zmiňovanou lokalitou v oblasti jsou Ústupky, které vilémovský klášter společně s horou (!) Oheb roku 1315 doživotně propůjčil Hrabiši z Paběnic a jeho manželce jako refundaci za prohraný soudní spor. Klášter si pouze vymínil podmínku, že na hoře Oheb nebude postaven hrad (RBM III, č. 249, 102–103). Ústupky se pak do klášterních držav vrátili roku 1348. Na tomto místě je nutno zmínit archeologické doklady zaniklé středověké vsi, která

se nalézá na dně dnešní sečské přehrady (Musil, 2019c; detailně srov. kap. 7.5). Na základě rozboru keramických nálezů je zřejmé, že existovala již ve 13. století a zanikla na počátku století 14. Svým charakterem se blíží keramickému zboží z nedalekého Čáslavska. Důležitý je výskyt světlé oxidační keramiky s červeně malovaným dekorem a keramiky zdobené pomocí rádýlka. Celkový obraz doplňují četné nálezy technické keramiky a strusky (Frolík, 1989b; Musil, 2007; 2019c). Snad se jednalo o klášterní osadu, jejíž obyvatelé zpracovávali dehet a zdejší limonitickou železnou rudu, jejíž povrchovou těžbu naznačují typické odvaly a kutací jámy v blízkosti protilehlého hradu Oheb, registrované při povrchovém průzkumu. Zánik lokality by mohl být spojován s neklidným rokem 1318, kdy byly statky Hrabiše z Paběnic napadeny Heřmanem z Kostela a Vilémem z Nemošic (Teplý,

2010). Nedaleká Seč však klášteru nepatřila, k roku 1318 je zde zmiňován nižší šlechtic „Swenek de Syeczii“. Podobně tomu tak bylo i s hradem Vildštejnem, který vlastnil Hrabíše z Paběnic. Klášterní újezd se však nalézal v těsném sousedství.

Přímé písemné zprávy o bojanovském újezdu jsou velmi skrovné. Základním pramenem je listina z roku 1329 (RBM III, č. 1518, 594–595), kterou v Praze vydal Jindřich z Lichtenburka, jíž od opata vilémovského kláštera Jaroslava převzal doživotně do zástavy „*distrikt Bojanovský zcela pustý ... k lokaci (= k osazení) ... se všemi nižepsanými vesničkami, totiž s Bojanovem, Polankou, Prosečí, Mazančím, Krasným, Bradlem, Travným, Trawoncem, Hodonínem, Mladonovem, Hradištěm, Lhoticí, Lubkovem, Lazy, Vršovem, Chlumem, Kovářovem, Petrkovem, Slanyn (= Slauyn) Víškovem, Šiškovcem, Licibořicemi (= Litobořičím), Holínem, Hořovčím, Hořelcem. ... kdežto... vesnici zvanou Křižanovice, k jejich (= bývalí držitelé, klášter) k potřebě a řízení určenou (si ponechávají)*“ (překlad a citace podle Teplý, 2010). Shrneme-li si poznatky získané z etymologického rozboru jmen jednotlivých osad, tvoří část názvů odvozeniny od osobních jmen, tvaru terénu, staršího základu (Kovářov, Hradiště), ale nalezneme zde i odkazy na samotný kolonizační proces v názvech obcí Lhotice nebo Proseč.

Jaké byly konkrétní příčiny prvního zpusnutí bojanovského újezdu, přesně nevíme. Ze svědectví jiných listin vztahujících se k majetkům vilémovského kláštera se dozvídáme, že na přelomu let 1317 a 1318 byly blíže nespecifikované statky kláštera zpusťovány královským vojskem. Podle svědectví Zbraslavské kroniky touto dobou král Jan Lucemburský nejprve ničil rožmberské državy a po dva týdny je plenil, poté od Českých Budějovic táhl směrem na Brno, kam dorazil 6. ledna 1318. Královna Eliška Přemyslovna jedoucí z Prahy do Brna

dorazila 21. ledna 1318. Vzhledem k tomu, že král nedosáhl smíru s českými pány, vrátil se přes Vysoké Mýto do Prahy. Sousedí bojanovského újezdu – Hrabíše z Paběnic a Jindřich z Lichtenburka – se nacházeli v nepřátelském táboře vedeném Jindřichem z Lipé. Je tedy možné, že i oni se na „zpusnutí“ újezdu přímo podíleli. Smír mezi vilémovským klášterem, Hrabíšem z Paběnic a Jindřichem z Lipé zprostředkoval významný diplomat první poloviny 14. století Oldřich z Paběnic (Teplý, 2010), tatáž osoba řešící spory mezi klášterem a jeho příbuzným Hrabíšem z Paběnic v roce 1315 (RBM III, č. 249, 102–103).

Jaké důvody vedly opata vilémovského kláštera ke znovuvysazení zpustlého újezdu? Již Zbraslavská kronika označuje k roku 1287 oblast takřka současným názvem – „Železná hora“ (v originále „*Mons ferreus*“ – FRB IV, 31). Při transakci v roce 1329 si vilémovský klášter ponechává výsadní právo na těžbu jakýchkoliv kovů. V povodí Zlatého a Okrouhlického potoka se nalézají relikty po těžbě a rýžování zlata, typické haldy vytěžené hlušiny – tzv. sejpy (Musil–Netolický, 2014c; 2015a). Na základě dřívějších názorů byly tyto sejpy považovány za pozůstatek keltské těžby zlata. To nemůžeme pochopitelně bez dalšího archeologického výzkumu vyvrátit ani prokázat, nicméně dosavadní bádání doposud opomíjelo vazbu zdejších rýžovišť zlata na středověké osídlení. V západním sousedství rýžovišť „A“ a „B“ na Okrouhlickém a Zlatém potoce (srov. kap. 13.2) je k roku 1382 zmiňována ves Zlatník (též Zlatnice nebo Zlatušov), která se měla nalézat v majetku pánů z Mrdic (což je paradoxní, uvědomíme-li si, že je ze všech stran obklopena klášterními državami), na severovýchodní straně se nalézala Lipina a na jižní straně byl v extravilánu Licibořic archeologicky zjištěn dehtářský (?) výrobní areál datovaný do 13. až 14. století (srov. kap. 7.6; Novák–Sigl, 1977; Sigl–Vokolek, 1977).

Zapomenout nesmíme ani na zpracování dehtu a místních povrchových limonitických železných rud, které máme doloženo v rámci zaniklé středověké vesnice pod dnešní sečskou přehradou, kterou lze s největší pravděpodobností ztotožnit s Ústupky, zmiňovanými v roce 1315 (Frolík, 1989b; Musil, 2007; 2019c).

Po znovuvysazení újezdu snad došlo k jeho návratu do rukou kláštera. Jediným sporným místem bylo okolí hradu Oheb. Jak bylo naznačeno výše, za držení rodu z Paběnic nesměl být hrad na hoře Oheb postaven. Klášter patrně chtěl svoje majetky důsledněji chránit a pravděpodobně v průběhu 14. století zde vystavěl hrad. Doposud není jasné, jakou cestou získal hrady Vildštejn a Oheb se vsí Ústupky Ješík z Popovce. Podle našeho názoru využil nepříliš pevné vlády a výše uvedené statky uzurpoval. Roku 1394 je připomínán Hereš z Láz jako donátor kostela sv. Bartoloměje v Kuněticích, jedná se o poslední písemnou zmínku o vsi Lazy, která společně s Travoncem a Mazančím zaniká za husitských válek.

K pochopení dynamiky sídelního procesu ve 14. století je třeba věnovat pozornost i farní organizaci ve sledované oblasti. Pokud jde o církevní správu oblasti ve středověkém období, nalézaly se v našem zájmovém území dvě farnosti – Licibořice a Bojanov. Faráře zde dosazoval na základě tzv. podacího práva opat vilémovského kláštera. Ačkoliv předpokládáme jako správní centrum eponymní lokalitu újezdu Bojanov, původním centrem farnosti byly asi Licibořice. Ty jsou zmiňovány v souvislosti s vymezením litomyšlského biskupství již v roce 1349 a opakovaně v letech 1350 a 1352. K roku 1392 je zmiňován plebán Blažej, který farnost směnil s Henslinem, plebánem z Polomu, a k roku 1402 plebán Budík, který proměnil farnost s Blažejem, plebánem z Polomu (patrně se jedná

o stejnou osobu jako v roce 1392). Je otázkou, zda se zde neodráží první fáze pustnutí újezdu, vrcholící následně pronájemem oblasti Jindřichovi z Lichtenburka roku 1329. Bojanovská farnost vystupuje z anonymity písemných pramenů až v roce 1398, kdy je zmiňován plebán Vilém. V roce 1412 je zmiňován bojanovský plebán Václav z Meziříčí (Kůrka, 1914).

7.3 Vesnice v újezdu od 15. století do třicetileté války

V souvislosti s vypuknutím husitských válek dochází k další vlně zanikání sídel v prostoru někdejšího bojanovského újezdu. Na jaře roku 1421 husité vedení Janem Žižkou obsazují Chrudim a vypalují kláštery v Sezemicích, Podlažicích a Vilémově. Klášterní majetky byly rozchváčeny a přivlastněny někdejšími husitskými hejtmany. Vsi Travonec, Mazančí a Lazy se již v následujících písemných pramenech neobjevují, patrně zanikly touto dobou. Poněkud jiný je případ vsi Javorná, která je k roku 1438 zmiňována jako ves, ale roku 1329 je zmiňován pouze les tohoto jména. Nově se z anonymity vynořuje Lipina připomínaná po roce 1457 jako součást panství hradu Rabštejnek, Rtenín je připomínán poprvé v roce 1466 jako součást ohebského panství.

Po uznání statu quo po husitských válkách králem Zikmundem Lucemburským následovalo další poměrně neklidné období, které se neslo na většině popisovaného území ve znamení procesu scelování do rozsáhlejších pozemkových držav. Panství ohebské (od 16. století zvané jako sečské) nejprve držel Jan Hertvík z Rušínova a posléze je postoupil Trčkům z Lípy a ti jej prodali Robmhápům ze Suché. Panství ohebské k roku 1564 obsahovalo z někdejšího bojanovského újezdu vsi Kovářov, krčmu v Licibořicích, městečko Bojanov, vsi Petrkov, Holín, Hůrka, Německé (Nové)

Lhotice, Vršov, Krásný, Polánka, Chlum, Proseč u Seče, Ústupky, Hradiště, České Lhotice, Hodonín, Křižanovice, Výškov, Slavice, Licibořice a Mladoňovice. Nově se v této oblasti objevily vsi Deblův, Zamrzov (nelokalizovatelná ZSV mezi Novými Lhoticemi a Vršovem), Přemilov, Petřikovice, Horní Bezděkov, Rtenín, Liboměřice a Bučice (dnes Horní a Dolní Bučice) (Sedláček, 1900a, 154). Od Robmhápů koupil panství Albrecht Bryknar z Bruks-teina roku 1583 a od něj roku 1596 panství koupil Karel Záruba z Hustiřan. Jan Záruba z Hustiřan prodal panství roku 1628 Františkovi de Couriers, který je spojil s nasavrckým panstvím.

Bradlo a Hluboká byly přiřčleněny k panství okolo tvrze Lipka. První zprávu o držbě těchto vsí máme z roku 1513, kdy je Václav Tamchyna z Doubravice prodal Jindřichovi Sobkovi z Kornic. Sobkové z Kornic vlastnili mimo jiné i díl vsi Javorné a dále kame-nické panství ležící již mimo naše sledova-né území. Po rozdělení rodového nedílu a smrti Bernarda Sobka přešlo panství na rod Kustošů z Lipky, kteří panství podrželi až do roku 1715 (Sedláček, 1900a, 154).

Další horizont zanikání představovaly útrapy třicetileté války v letech 1618 až 1648, konfliktu, který zasáhl celý evrop-ský prostor (Preusz, 2018, 101–102; 2019, 159–160). Tažení kořistících armád, zbláhání z půdy a nucený odchod jinověrců zna-menaly v areálu někdejšího bojanovské-ho újezdu zánik vsi Lipina, Holín, Zlatník/Zlatušov a také částečný zánik Výškova. Vsi Lipina a Holín byly znovu osídleny až v 18. století, ze Zlatníka/Zlatušova „pře-žil“ pouze mlýn a ze vsi Výškov zbyl pou-ze jeden hospodářský dvůr (srov. Musil–Netolický–Preusz, 2018). Až v průběhu 18. století byla v tomto prostoru dovršena

dostavba lidských sídel, která odpovídá dnešním poměrům.

7.4 Doklady středověkého osídlení na katastru Kovářova, Holína a Hrbokova

Poměrně rozsáhlý soubor archeologických nálezů byl v letech 2011 až 2014 získán ze samého jádra někdejšího bojanovského újezdu – z Holína u Kovářova. Bojanovský újezd (obr. 6) kolonizoval benediktinský klášter ve Vilémově (k vilémovskému klášte-ru srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010; Somer–Šrámek–Kovář, 2015). Cen-trum újezdu představuje dnešní městyš Bojanov nalézající se zhruba 14 km jiho-jihozápadně od Chrudimi a 12,5 km vý-chodně od Vilémova v jádru Železných hor. Z okolí Holína měl pocházet i dnes nezvěstný soubor snad raně středověké keramiky (Dvořák, 1937).

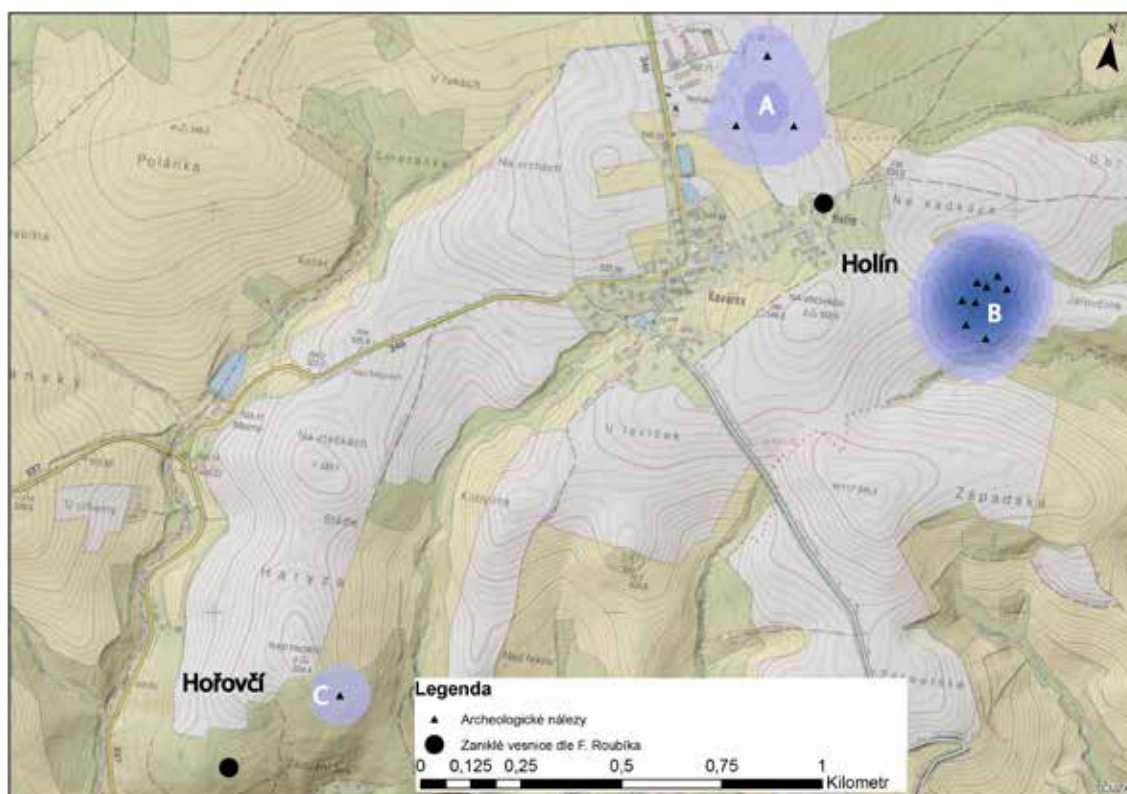
7.4.1 Lokalizace a okolnosti

Část souboru představují nálezy získané pomocí detektoru kovů, zbytek tvoří zlomky keramiky získané při opakovaných sběrech na lokalitě v poloze „Jalovčina“. Nálezy po vynesení do mapy vytvářejí dvě zřetelné koncentrace (obr. 7).

Menší, relativně volná koncentrace chro-nologicky necitlivých předmětů se nalézá na rozhraní dvou katastrálních území Hrbo-kova, Kovářova a místní části Holína, ve vý-chodním sousedství areálu zemědělského družstva.

Druhá koncentrace se rozkládá na východ-ním svahu mezi dvěma bezejmennými po-toky, levostrannými přítoky potoka Zlat-ník, asi 300 metrů východně od nejvýchod-nějšího cípu intravilánu místní části Holín (k. ú. Kovářov) v poloze „Jalovčina“.⁸

⁸ Soubor sestává ze sběrů pana Honzíčka uložených v Muzeu východních Čech v Hradci Králové pod poř. č. 98/77 a sběrů pana Modráčka uložených v RM v Chrudimi.

Obr. 7. Kovářov, místní část Holín. Celkový plán. A) první koncentrace nálezů; B) kolečko ostruhy v poloze „Žádušní les“ C) druhá koncentrace nálezů v poloze „Jalovčina“. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 7. Kovářov, local area Holín. Overall plan. A) the first concentration of finds; B) ring of a spur in the „Žádušní les“ position C) the second concentration of finds in the „Jalovčina“ position. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

7.4.2 Rozbor a datování nálezů

Z první polohy pochází zejména nálezy oděvních součástek a části koňského postroje, datované pouze obecně do pozdně středověkého či novověkého období (obr. 8:3, 8:4 a 8:6). Za ojedinělý nález lze považovat poměrně masivní kolečko ostruhy se šesti paprsky (obr. 8:1) datované do 14. až první poloviny 15. století. Nejblíže analogii představuje nález ostruhy z Chrudimi (Frolík, 1981, 24, obr. 16:1), jejíž kolečko se šesti paprsky dosahuje přibližně stejných rozměrů.

Nejstarší komponentu z trati Jalovčina představuje zlomek bronzového srpů

s knoflíkem (obr. 8:2), který je možno na základě jeho fragmentárnosti zařadit pouze rámcově do mladší až pozdní doby bronzové. Nejblíže doklady pravěkého osídlení představuje několik zlomků keramiky datovaných pouze rámcově do období popelnicových polí z prostoru oppida na Hradišti u Českých Lhotic (Danielisová, 2010, 141–144), bronzovou sekeru s laloky z Hoješína (Vích, 2018, obr. 2:4) a hradiště v Práčově (k. ú. Svídnice u Slatiňan – Diviščítecký, 1887; Čtverák–Lutovský–Slabina–Smejtek, 2003, 306), datované do pozdní doby bronzové.

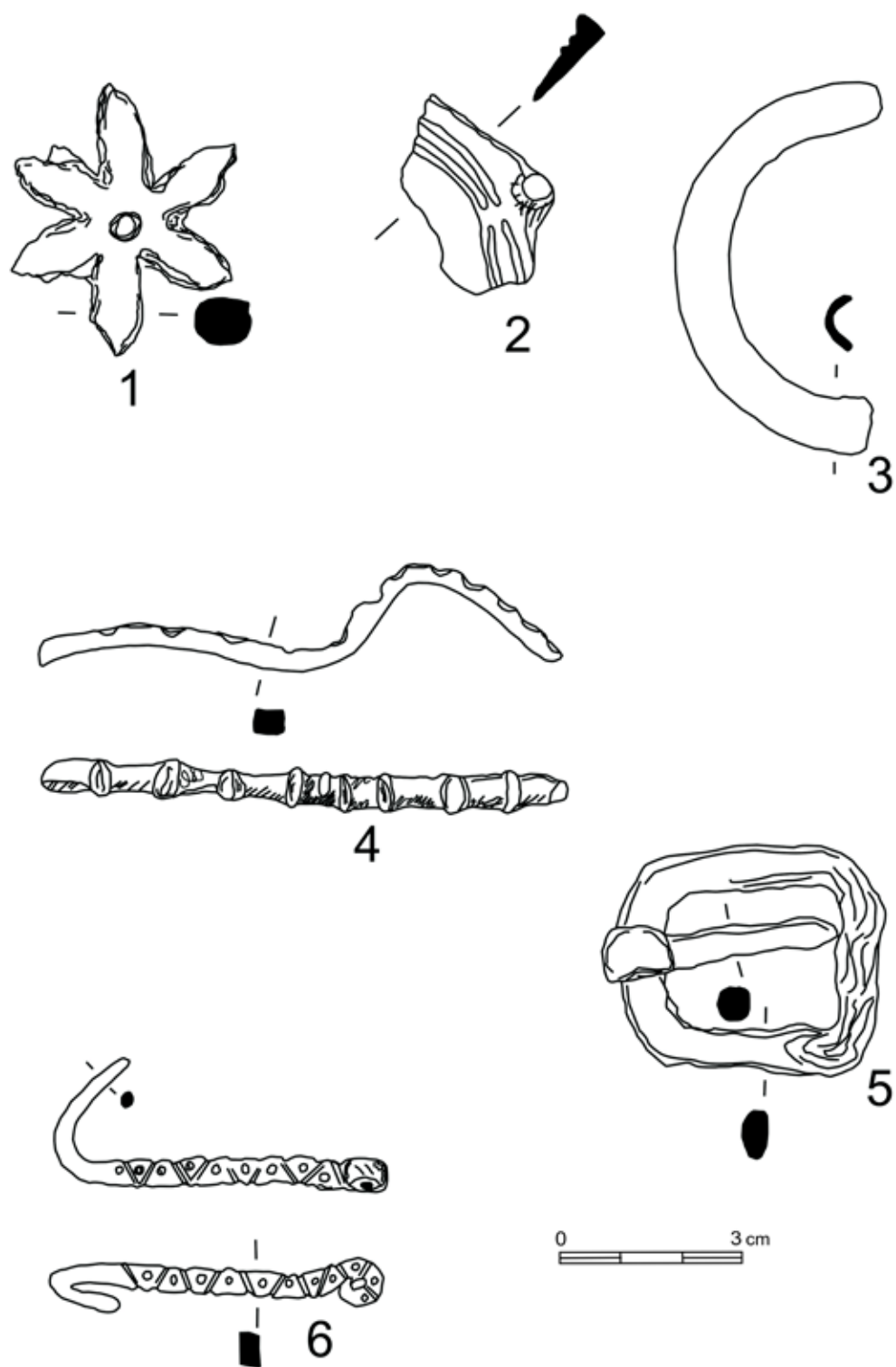
Nejlépe uchopitelný je soubor středověké keramiky (66 ks). Nalezenou keramikou

o celkové hmotnosti 567 g lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností⁹ rozčlenit do osmi základních keramických technologických tříd (dále KT – viz přílohu 1), které mají rovněž chronologický význam. Typologie okrajů byla převzata podle třídění Milana Zápotockého (1978, obr. 5 a 6).

Nejstarší horizont představuje rezná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným podílem slídy v keramickém těstě, s tendencí ztrácet jemnější světlou vrstvu a odhalovat tak tmavé jádro (KT Kovářov 4, 4 ks, 65 g). Tato keramika je typická pro oblast Čáslavska (k čáslavskému keramickému výrobnímu okruhu – srov. Tomášek, 1995; Pavlů, 1982; 1991; Pehal, 2003), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001; 2001a; 2006), Havlíčkobrodská (Rous-Veselý, 1981, tab. 1) a všeobecně železnohorské oblasti. Nalezneme ji v Chrudimi (KT 234 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v areálu podlažického kláštera (KT Podlažice 12 – tamtéž), v Křižanovicích (KT Křižanovice 1 – tamtéž), v Liboměřicích (KT Liboměřice 1 – tamtéž; viz kap. 7.6), v Licibořicích (KT 1 – tamtéž; viz kap. 7.6), v areálu zaniklé vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 1 – Musil, 2019c; viz kap. 7.5), na protilehlém hradu Oheb (KT Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4), v okolí Trhové Kamenice (KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b; viz kap. 13.5), na hradě Strádov (KT Strádov 3 – Musil, 2016a; viz kap. 12.2), v areálu ZSV Bolešov (KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012; viz kap. 8), na tvrzišti Stoupec (KT Stoupec 3 – Musil–Netolický, 2014b; viz kap. 12.3), v areálu středověké fortifikace Zkamenělý zámek v k. ú. Česká Cikánka (Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7), v Lánech (k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14), v Lažanech na Skutečsku (Kloužková–Zemenová–

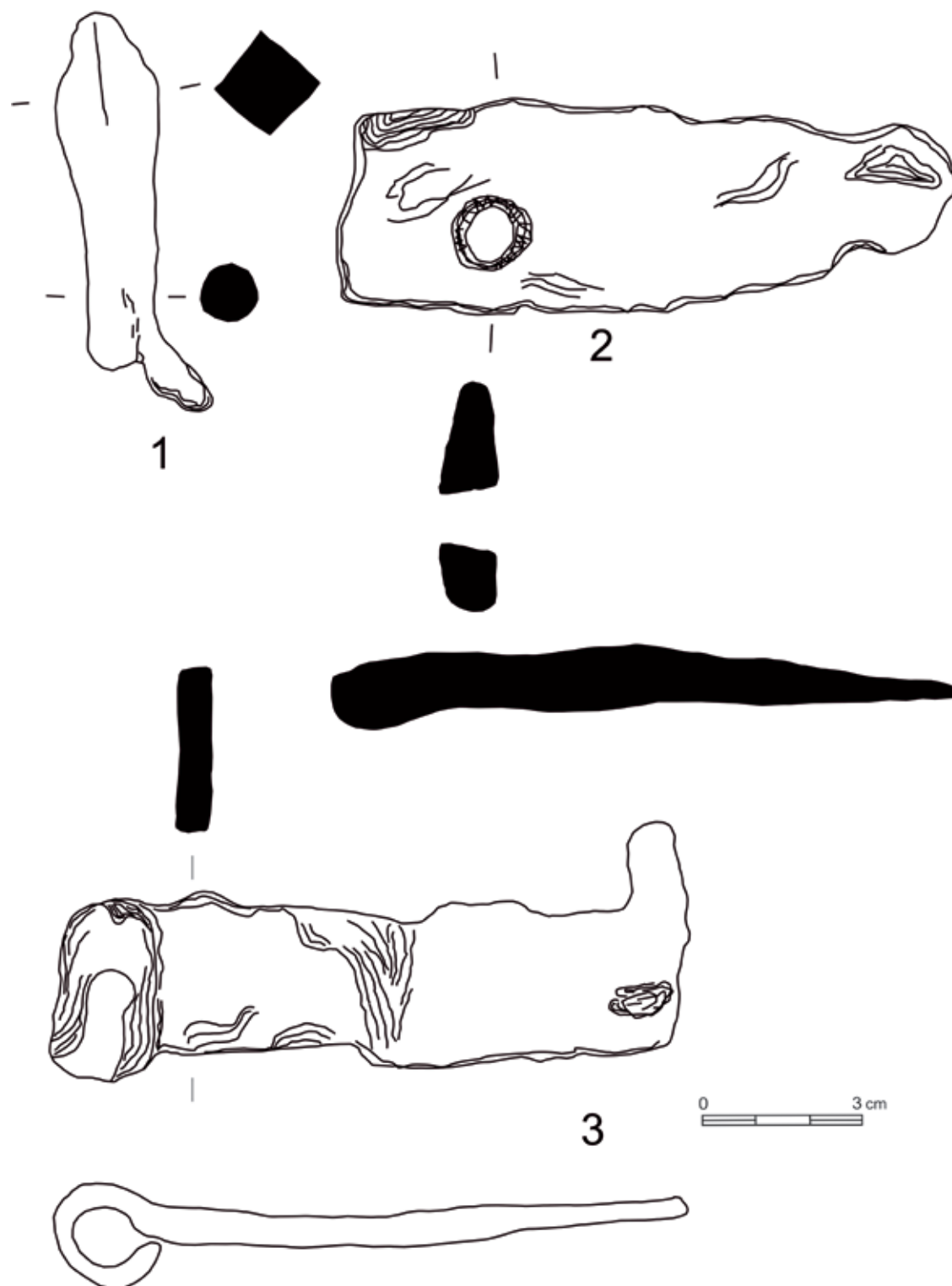
Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 2019, 77–112), obecně na Skutečsku (Frolík, 1982, 9–10) a Hlinecku (Frolík, 1989a) či na Perálci (nepublikovaný soubor, uložen v RM v Chrudimi). Její výskyt se kryje s 13. – 1. polovinou 14. století. Všechny nalezené zlomky náležejí hrncovitým nádobám převážně nezdobeným, tedy běžné kuchyňské keramice. Do tohoto časového intervalu by spadalo užití grafitové keramiky (KT Kovářov 2, 2 ks, 10 g). Na území okresu Chrudim známe importovanou grafitovou keramiku z Chrudimi a jejího bezprostředního okolí (např. z Chrudimi, Filištínské a Hradební ulice – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d., KT CRF 8 a 208), z Dražkovic (KT Dražkovice 11 – Košařová–Bulvová, 2017), z hradu Rabštejnek (KT Ra21 – Musil, 2009), z prostoru zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 5 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), ze Stolan (Musil, 2012, 211, obr. 16:4, 17:3–4), od kostela sv. Martina v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 10 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018, 988), z hradů Oheb (KT Oheb 21 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a Košumberk (KT Košumberk 208 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z okolí Trhové Kamenice (KT TK2 – Musil, 2011a; 2011b; viz kap. 13.5), z okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro16 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4) a ze Skutečska (u kostela sv. Václava v Lažanech – Frolík, 2019, 77–112). Převážně šlo (až na výjimky) o silnostěnnou zásobní či technickou keramiku. V případě zlomků z Holína jde o grafitovou kuchyňskou keramiku, jejíž produkční oblast můžeme hledat v jihomoravském či jihočeském prostoru (srov. Bláha, 1997; Felgenhauer–Schmiedt, 1998; Ernée–Vařeka, 1998; Procházka–Peška, 2007; Scharrer–Liška, 2007; Čapek, 2010). Poměrně silně je grafitová keramika zastoupena v prostoru Českomoravské vrchoviny (srov. Doležel–Sadílek, 2004, 58–59, 62–64).

⁹ 1) barva, 2) ostřívo, 3) barva lomu, 4) výpal, 5) povrch, 6) afinita s jinými technologickými skupinami.

Obr. 8. Kovářov, místní část Holín. Kovové nálezy. 1) kolečko ostruhy; 2) zlomek bronzového srpu; 3) zlomek přezky; 4) tyčinka; 5) přezka; 6) hrot přezky. 1, 5) železo. 2-4, 6) barevný kov. Kresba J. Musil.

Fig. 8. Kovářov, local area Holín. Metal finds. 1) ring of a spur; 2) fragment of a bronze sickle; 3) fragment of a buckle; 4) pin; 5) buckle; 6) buckle pin. 1, 5) iron. 2-4, 6) colored metal. Drawing J. Musil.

Obr. 9. Kovářov, místní část Holín. Železné nálezy.

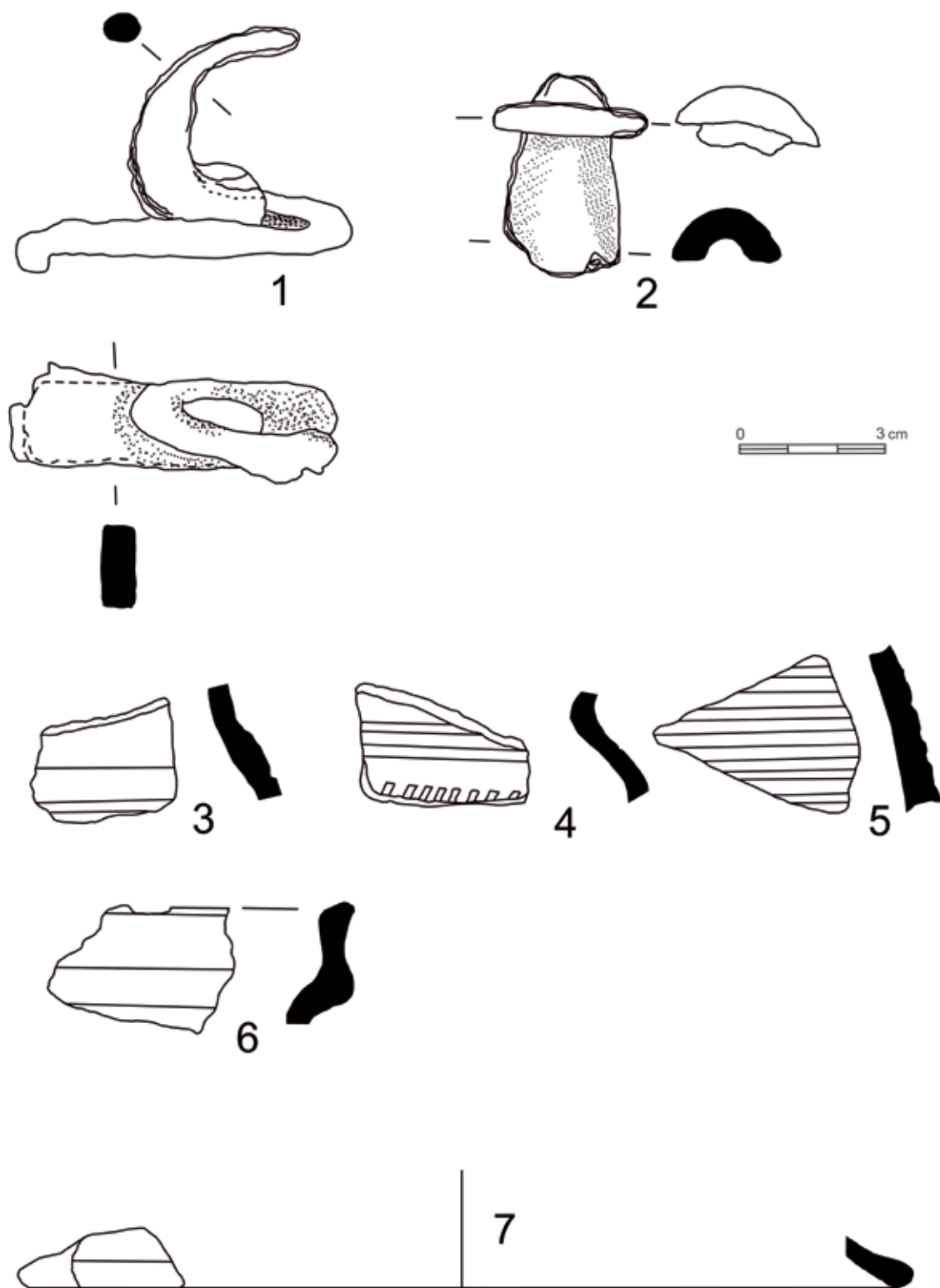
1) šípka; 2) stavební kování; 3) dveřní závěs.

Kresba J. Musil.

Fig. 9. Kovářov, local area Holín. Iron finds.

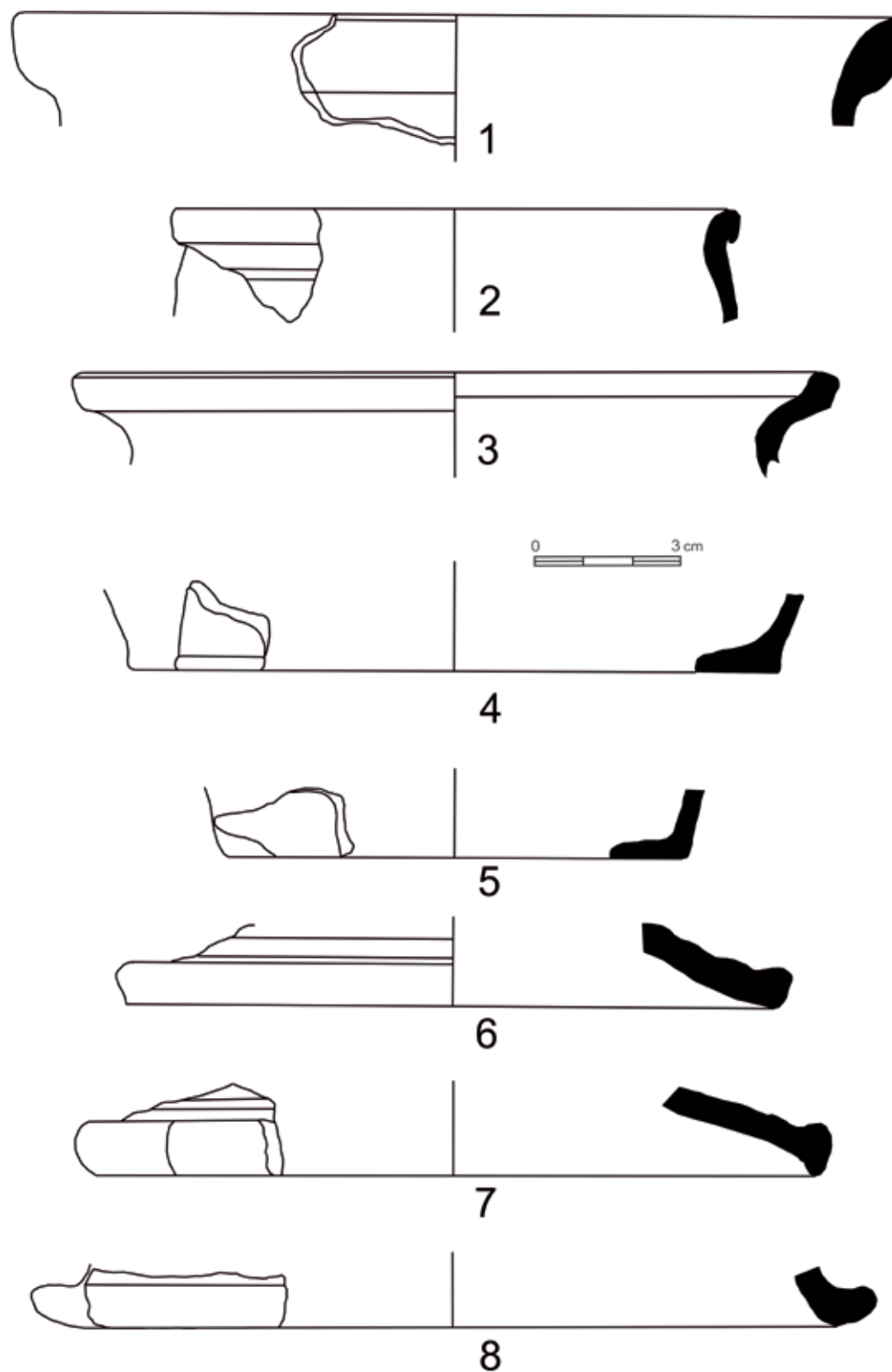
1) arrow; 2) construction fitting; 3) hanging stile.

Drawing J. Musil.

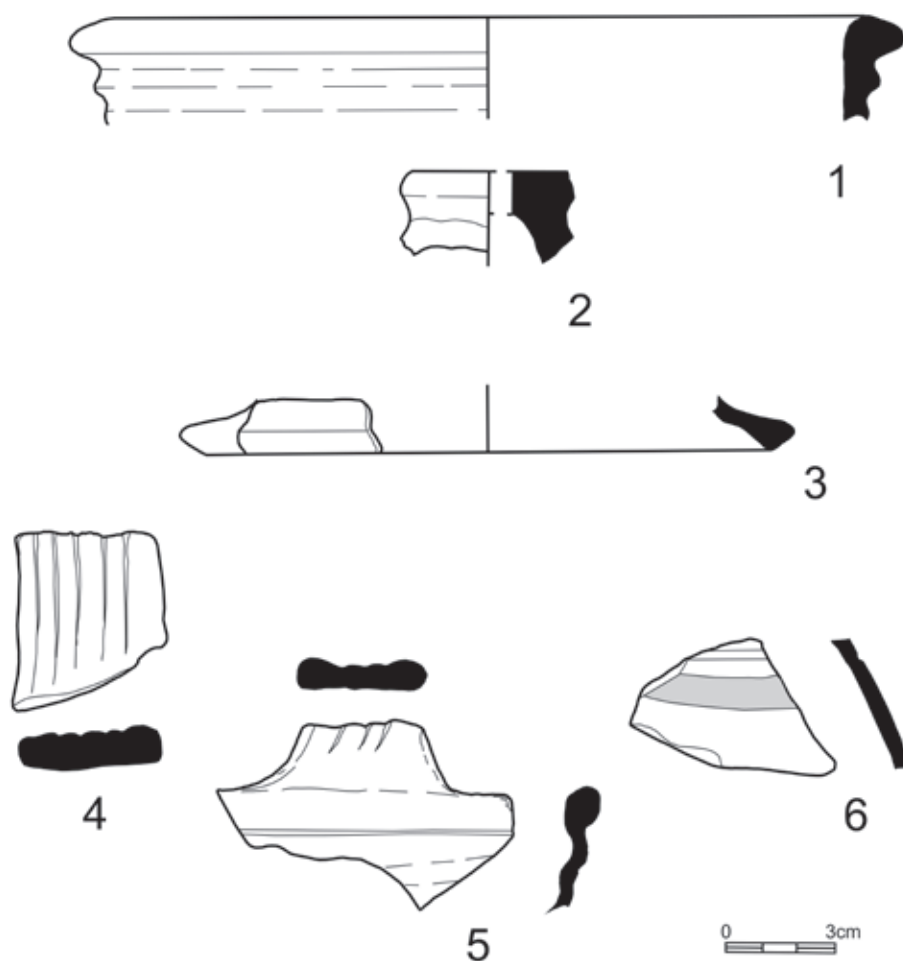
Obr. 10. Kovářov, místní část Holín. Výběr kovových a keramických zlomků. 1) železo; 2) barevný kov; 3–7) keramika. Kresba J. Musil.

Fig. 10. Kovářov, local area Holín. Selection of metal and pottery shards. 1) iron; 2) non-ferrous metal; 3–7) pottery. Drawing J. Musil.

Obr. 11. Kovářov, místní část Holín. Výběr keramických zlomků.
Kresba J. Musil.

Fig. 11. Kovářov, local area Holín. Selection of potsherds.
Drawing J. Musil.

Obr. 12. Kovářov, místní část Holín. Výběr keramických zlomků. Šedou barvou je znázorněna bílá malba. Kresba J. Musil.

Fig. 12. Kovářov, local area Holín. Selection of potsherds. White paint is depicted in grey. Drawing J. Musil.

Druhý výrazný horizont datovaný do období okolo poloviny 14. století až počátku 15. století reprezentuje hrubší rezná keramika tmavých tónů (KT Kovářov 3, 1 ks, 4 g). Po technologické stránce jde o vyspělé zboží z větší části vytáčené na rychlém hrnčířském kruhu, které patrně produkovaly městské dílny snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou. Zmíněná keramika je zastoupena v souborech z Chrudimi (KT 216 a CRF16 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z Dvakačovic (KT Dvakačovice 24 – Musil, 2020a), z hradu Košumberk (KT Košumberk 216 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z areálu kláštera v Podlažicích (KT

Podlažice 14 – tamtéž) či v souboru z velitelského stanoviště svazu sirotků pod hradem Lichnicí (KT P002 – Musil, 2014, 98).

Následující období 15. a 16. století je představováno vyspělou redukční keramikou zdobenou rádýlkem (KT Kovářov 1, 7 ks, 40 g). Toto keramické zboží je vytáčené na rychlém hrnčířském kruhu a je produkováno městskými hrnčířskými dílnami. Četné analogie nalezneme zejména v Čáslavi (Pavlů, 1982, obr. 7–10; 1991), v Ledči nad Sázavou (Nechvátal, 1967; Chvátal–Rous–Vokáč–Zimola, 2013), na hradě Lipnice (Nekuda–Reichertová, 1968, obr. 53), na hradě

Rabštejnec (KT Ra4 – Musil, 2009, obr. 10) a v Chrudimi (KT CRF17 a 217 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Mimo to se vyskytuje na hradech Oheb (KT Oheb 4 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Nové Hrady (KT NH4 – tamtéž), Rychmburk (KT Rychmburk – tamtéž), Košumberk (KT Košumberk 217 – tamtéž), Vildštejn (KT Vildštejn 2 – tamtéž), Žumberk (KT Žumberk 1 – tamtéž), v zaniklé středověké vsi Bolešov (KT Bolešov 5 – Musil–Netolický, 2012; viz kap. 8), v ploše obléhacího tábora pod hradem Lichnice (KT P001 – Musil, 2014), na zaniklém klášterišti v Podlažicích (KT Podlažice 7 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Lažanech (KT Lažany 13 – Frolík, 2019, 77–112), ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 2 – Musil, 2017), v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 8 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), v Křižanovicích (KT Křižanovice 4 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Liboměřicích (KT Liboměřice 2 – tamtéž; viz kap. 7.6.1), v areálu zaniklé středověké vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 3 – Musil, 2019c; viz kap. 7.5), Ronově nad Doubravou (KT Ro4 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4) a v Trhové Kamenici (KT TK 4 – Musil, 2011a; 2011b; viz kap. 13.5). Do stejného časového období spadá jemné oxidační zboží se slídou (KT 8, 2 ks, 40 g) i bez ní (KT 5) a červené keramické zboží s bílou sprašnou malbou (KT 6, 1 ks, 10 g). Jemné oxidační zboží oranžových tónů (KT 5) je v dokumentovaném souboru zastoupeno 12 zlomky o celkové hmotnosti 173 g. Zastoupeny jsou okraje mís s třmenovým uchem (okraj typ M421 – 1x; ucho typ 61 – obr. 12:2) a poklíček (typ Pk23 – 1x – obr. 12:3). Tato keramika je známa z Chrudimi (KT 231 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), ze ZSV Bolešov (KT Bolešov 6 – Musil–Netolický, 2012; viz kap. 8), ze Lhoty u Skutče (KT Lhota u Skutče 6 – Musil, 2017), z Dvakačovic (KT Dvakačovice 13 – Musil, 2020a), z Křižanovic (KT Křižanovice 2 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z hradu Košumberk (KT Košumberk 231 – tamtéž), Oheb (KT Oheb 15 – tamtéž), Rabštejnec (KT Ra32 – Lacina–Musil 2020, 9–14), Strádov

(KT Strádov 1 – Musil, 2016a; viz kap. 12.2), z tvrže Stoupec (KT Stoupec 6 – Musil–Netolický, 2014b; viz kap. 12.3), z velitelského stanoviště obláhatelů pod hradem Lichnice (KT P008 – Musil, 2014) či z okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro5 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4).

Mnohem méně je zastoupeno jemné zboží s obsahem slídy v keramickém těstě (KT 8, 2 ks, 40 g). Dva zlomky pocházejí z novověké mísy se třmenovým uchem (okraj typ M421, ucho typ 62 – obr. 12:4–5). Toto zboží je doposud známo pouze z okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro8 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4).

Překvapivý je výskyt jemného cihlově červeného zboží s bílou sprašnou malbou (KT 6, 1 ks, 10 g; obr. 12:6). Keramika s bíle malovaným dekorem se vyskytuje zejména ve středočeském prostoru, odkud zasahuje do přilehlých regionů. Poprvé se ve středočeském prostoru vyskytuje ve 13. století (Durdík, 1983b, 211–213). Na Klučově její výskyt spadá do dvacátých až třicátých let 15. století (Kudrnáč, 1973, 119), soubor z jeskyně Mincovna u Koněprus do prvních dvou desetiletí druhé poloviny 15. století (Hejna–Radoměský, 1958, 532). Keramika ze zaniklé středověké vsi Oujezd je datována k polovině 15. století, nálezy z Anežského kláštera v Praze (Reichertová, 1968) a z Libice nad Cidlinou (Hablbauer–Špaček, 1987, 31) se hlásí do 15. století. Keramický soubor ze zaniklé středověké vsi Vesec a z Čelákovice náleží do poloviny 16. století. Podobně je datována i keramika z Cukmantlu, Litoměřic a Turnova-Sokolova (Hablbauer–Špaček, 1987, 44). Doloženu ji máme i z Chrudimi (KT 223 – Frolík–Musil–Sigl s. d.; Frolík–Kozáková–Musil, 2018) a Košumberka (KT Košumberk 223 – Frolík–Musil–Sigl s. d.).

Novověké zboží 17. století je reprezentováno rezným zbožím (KT 7, 1 ks, 12 g).

Nálezové spektrum doplňují nálezy kovových předmětů a jejich zlomků, které není možné až na dvě výjimky přesněji chronologicky zařadit. Prvním chronologicky citlivějším artefaktem je železný hrot střely do kuše (obr. 9:1) typu B2b dle typologického členění Tomáše Durdíka (1972a; 1972b), který lze rámcově datovat od 2. poloviny 14. až do 15. století (srov. Krajíc, 2003a, typ BIIIb, obr. 152:1, 153:2–3). Druhým předmětem, který je možné lépe chronologicky zařadit, je železná jednoduchá mírně lichoběžníkovitá přezka (obr. 8:5) typu I dle členění Rudolfa Krajíce (2003a, 193). S podobnými přezkami se setkáváme v situacích datovaných do průběhu celého vrcholného středověku (srov. 13. století – Hradištko u Davle; Richter, 1982, obr. 106:3; 14. – poč. 15. století – Vildštejn; Durdík–Frolík, 1993, obr. 18:15; Sezimovo Ústí; Krajíc, 2003a, tab. 146, pč. 6578; Pfaffenschlag; Nekuda, 1975, obr. 139:4; Mstěnice; Nekuda, 1985, 163–164, obr. 216:m, 217:a).

7.4.3 Shrnutí

Na základě našich dosavadních poznatků registrujeme v okolí Holína a Kovářova dvě výraznější koncentrace archeologických nálezů. Menší, relativně volná koncentrace chronologicky necitlivých předmětů se nalézá na rozhraní dvou katastrálních území Hrbokova, Kovářova a místní části Holína, ve východním sousedství areálu zemědělského družstva. Pravděpodobně lze spojit jejich výskyt s trasou zaniklé komunikace a dále se zemědělskou činností v období vrcholného středověku a novověku.

S interpretací archeologických situací v poloze Jalovčina je to o něco složitější. Naleziště se rozkládá na východním svahu mezi dvěma bezejmennými potoky, levostrannými přítoky potoka Zlatníka, asi 300 metrů východně od nejvýchodnějšího cípu intravilánu místní části Holín (k. ú. Kovářov). Archeologické nálezy lze rozdělit do tří

časových horizontů. První horizont náleží do 13. až první poloviny 14. století a charakterizuje ho zejména charakteristické keramické zboží typu sečská přehrada (KT Kovářov 4) vyskytující se v celém železnohorském regionu. Druhý horizont pokrývá období 14. až 16. století a poslední, třetí horizont odpovídá rozvinutému novověkému až recentnímu období. Na první pohled nás v mapě zaujme kontinuální návaznost intravilánu současného Holína na intravilán Kovářova, ačkoliv ve středověku byl Holín zmiňován jako zcela samostatná ves (srov. listinu z roku 1329 – RBM III, č. 1518, 594). Tento fakt navozuje domněnku, že současný stav je až výsledkem pozdější transformace někdejšího bojanovského újezdu. Původní jádro středověkého Holína se pravděpodobně nalézalo v okolí trati Jalovčina a jeho existenci pravděpodobně odpovídá výskyt keramického zboží typu sečská přehrada. Po roce 1329, kdy došlo k obnovení újezdu, bylo patrně původní jádro vsi přesunuto. Každopádně ves v období konce 15. a v průběhu 16. století byla zásobována kvalitním hrncířským zbožím z širokého regionu, což znamená vazbu na městské trhy (Chrudim, Seč, Ronov nad Doubravou). Dalším momentem translace vesnického jádra mohla být redukce osídlení způsobená bouřlivými událostmi třicetileté války.

7.5 Ústupky: zaniklá středověká ves pod sečskou přehradou

Krajina okolo Seče nebyla v pravěku intenzivně osídlována, ačkoliv i zde sledujeme stopy lidské přítomnosti již od pozdně paleolitického a mezolitického období (obr. 21:6–7; Moravcová–Vokounová–Frazeová, 2011, 24, obr. 3:8). Další stopy osídlení registrujeme z mladší doby bronzové, kterou reprezentuje nález bronzové sekery nalezené na břehu sečské přehrady (k. ú. Hoješín – Vích, 2018, obr. 2:4).

S intenzivním osídlením oblasti můžeme počítat až ve vrcholně středověkém období, kdy území bylo součástí bojanovického újezdu (viz výše kap. 7). První písemně zmiňovanou lokalitou v oblasti jsou zdejší Ústupky, které vilémovský klášter roku 1315 doživotně propůjčil Hraběš z Paběnic a jeho manželce (RBM III, č. 249, 102–103). Vlastní popis již značně zpustlého újezdu pochází až z roku 1329, újezd však musel být minimálně sto let v držení vilémovického kláštera (Teplý, 1997a, 35, 144). K tomuto roku byl již bojanovský újezd pustý a klášter ho dal do doživotní zástavy Jindřichovi z Lichtenburka, aby jej znovu osadil (RBM III, č. 1518, s. 594). Křížanovice samotné si klášter ponechal, podle Jaroslava Teplého (1997a, 35) kvůli rudné těžbě. Většina písemných pramenů ze sledované oblasti souvisí s dvojicí hradů Vildštejn a Oheb nad sečskou přehradou (Durdík–Frolík, 1993; Durdík, 2000, 394–395, 592–593, zde další literatura). K letům 1612 a 1837 je připomínán mlýn Podohob či Podohbí (Profous, 1951, 254; Sedláček, 1900a, 153; Sommer, 1837, 266; Šulc, 2001, 227). Stavba zanikla v souvislosti s výstavbou údolní přehradní nádrže.

Sledovaná lokalita na severním břehu zálivu, kterým probíhá katastrální hranice mezi Sečí a Hoješínem (obr. 13:1), je známa od roku 1988. Tehdy při poklesu hladiny přehradní nádrže objevil pan Cach odhalený erodovaný sídlištní objekt, který následně zpracoval a vyhodnotil Jan Frolík (1989b) (srov. obr. 14:1 a obr. 15). Pokles hladiny přehradní nádrže odhalil počátkem listopadu roku 2005 další archeologické situace, díky čemuž získal menší kolekci keramiky a železářské strusky David Vích. Po jeho upozornění byl na lokalitě proveden povrchový průzkum a zaměření pomocí GPS. Byla získána poměrně reprezentativní kolekce nálezů, převážně keramiky a železářské strusky. Mimo jiné se podařilo vymezit rozsah lokality s výjimkou jihovýchodního okraje, který se již nalézal pod

vodní hladinou (Musil, 2007). Od roku 2005 je lokalita systematicky RM v Chrudimi sledována a pramenná základna se stále rozrůstá (obr. 16–21).

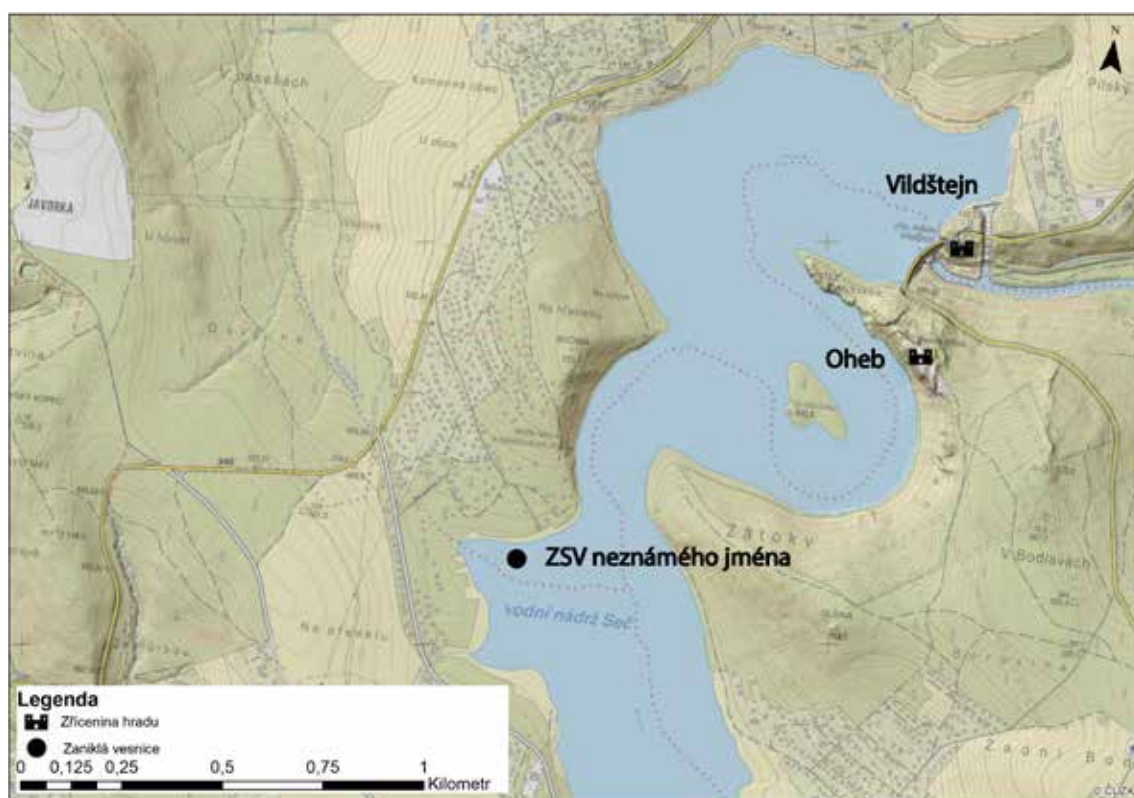
7.5.1 Lokalizace

Sledovaná lokalita se nalézá na jižním svahu nad soutokem řeky Chrudimky a bezejmenného potoka, který do ní přítéká od západu (obr. 13:1). Jak bylo možno zjistit, nálezy se koncentrují zejména ve výšce 488–491 m n. m. Svah dále klesá směrem k Chrudimce, doprovázen až k vodní hladině keramickými fragmenty, přičemž hladina přehradní nádrže se při běžném provozu nalézá ve výšce 490 m n. m. (Musílek, 2006). Vzhledem k umístění vsi v zátočině řeky nebylo možné z hradu Vildštejna ves vizuálně kontrolovat, a to ani při úplném odlesnění okolní krajiny. Viditelná byla pouze z prostoru ohebské hradní zříceniny, což mimo jiné dokládá i analýza viditelnosti modelovaná v prostředí GIS. Není bez zajímavosti, že současná ves Ústupky není viditelná ani z Vildštejna (obr. 13:2), ani z Ohebu (obr. 13:3).

7.5.2 Archeologické nálezy

Při povrchové prospekci v letech 2005 až 2016 byl získán poměrně rozsáhlý soubor nálezů obsahující štípanou kamennou industrii, zlomky středověké keramiky, železářskou či kovářskou strusku a železné předměty.

Doposud byl z prostoru zaniklé vsi získán soubor čítající 943 zlomků o celkové hmotnosti 17 147 g. Z toho je 927 zlomků keramiky o hmotnosti 11 913 g, 11 zlomků strusky o hmotnosti 5305 g, tři kusy štípané kamenné industrie (24 g), zlomek pískovcového brousku (29 g), 5 železných předmětů o hmotnosti 101 g a jeden zlomek novověkého knoflíku vyrobeného z arzenového bronzu.

Obr. 13. Rozsah středověkého osídlení na břehu sečské přehrady. 1) prostor zaniklé vsi, bodem je zvýrazněn nálezný objekt. 2) hrad Vildštejn. 3) hrad Oheb. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 13. Extent of medieval settlement on the bank of the Seč Dam.

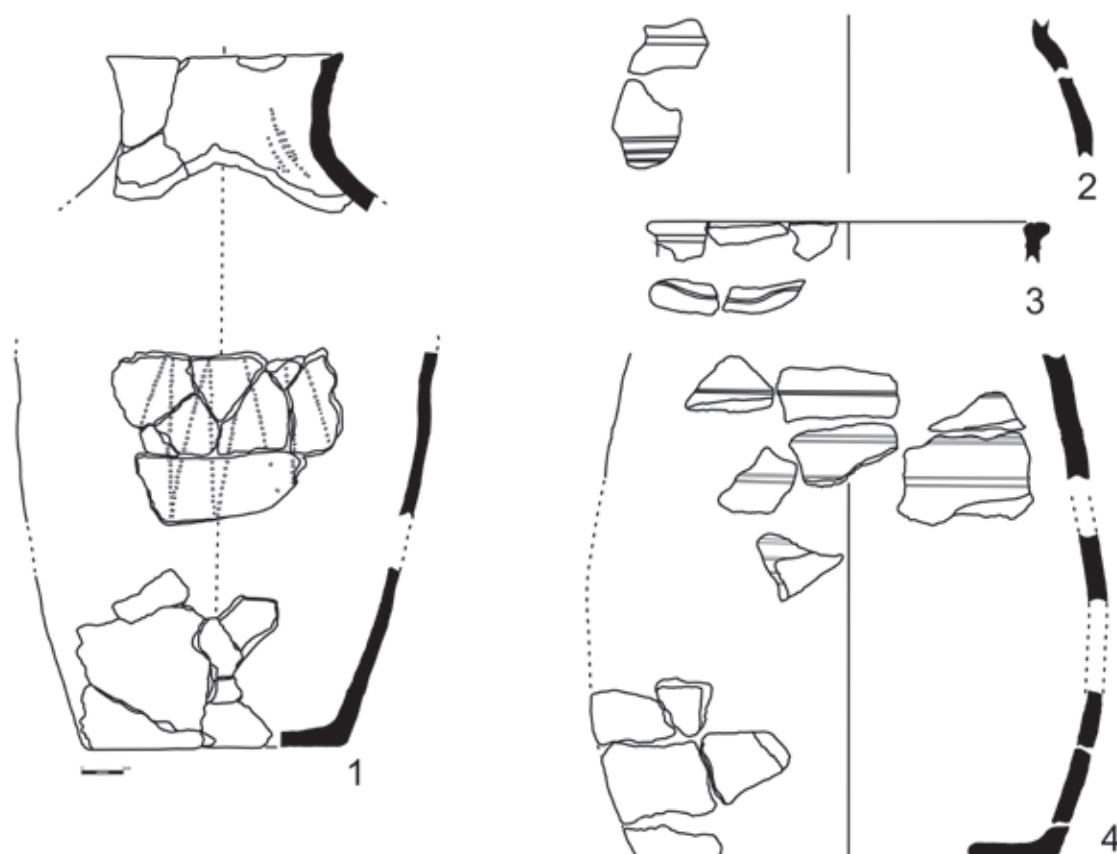
- 1) area of the abandoned village; object find is highlighted with a dot. 2) Vildštejn castle. 3) Oheb castle. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

Nejstarší složkou souboru je bezesporu kamenná štípaná industrie sestávající z jednoho úštěpu silicitu glacienních sedimentů (obr. 21:6) a mezolitického nehtovitěho škrabadla zhotoveného z křemence typu Skršíň (obr. 21:7). Tyto nálezy představují společně s kamennou štípanou industrií v areálu keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic nejstarší stopy osídlení v Železných horách vůbec (Moravcová–Vokounová–Frazeová, 2011, 24, obr. 3:8).

Nejpočetnější část souboru představuje keramika (obr. 14–20), kterou lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do 11 základních KT (srov.

přílohu 1), které mají rovněž chronologický význam. Keramické technologické třídy z prostoru Chrudimska jsou průběžně evidovány v permanentně rozšiřovaném a doplňovaném manuálu (Frolík–Musil–Sigl s. d.). Typologie okrajů byla převzata podle třídění Milana Zápotockého (1978, obr. 5 a 6).

Jak bylo naznačeno výše, užití jednotlivých keramických technologických tříd má i zásadní chronologický význam. Nejstarší horizont představuje rezná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným podílem slídy v keramickém těstě (KT Seč 1 – 585 ks, 8733 g). Toto

Obr. 14. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky. 1) objekt; 2–4) sběr na břehu přehradní nádrže. Upraveno podle Frolík 1988 a Musil 2007.

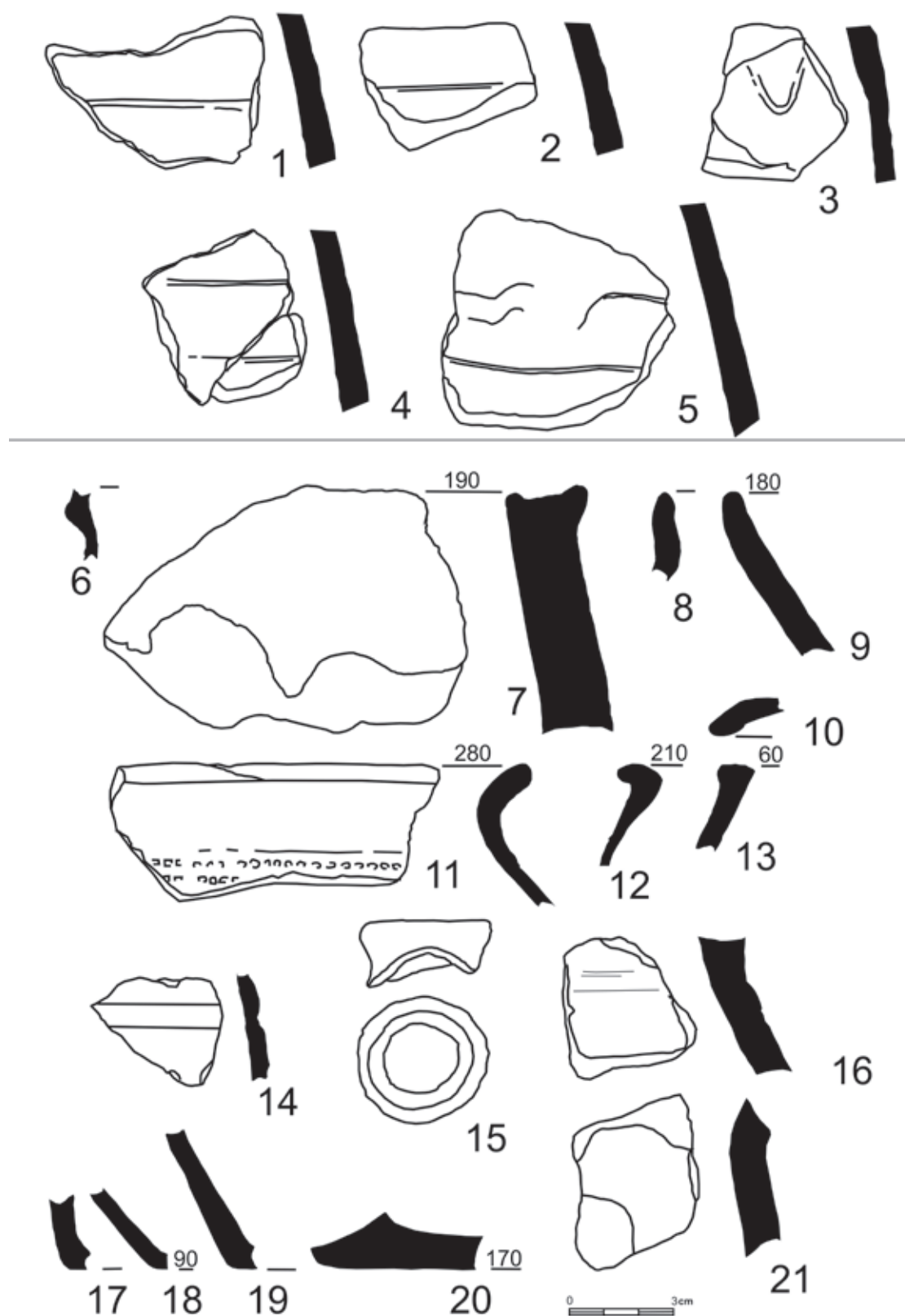
Fig. 14. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.

1) feature; 2–4) Collection on the bank of the dam reservoir.

Modified according to Frolík 1988 and Musil 2007.

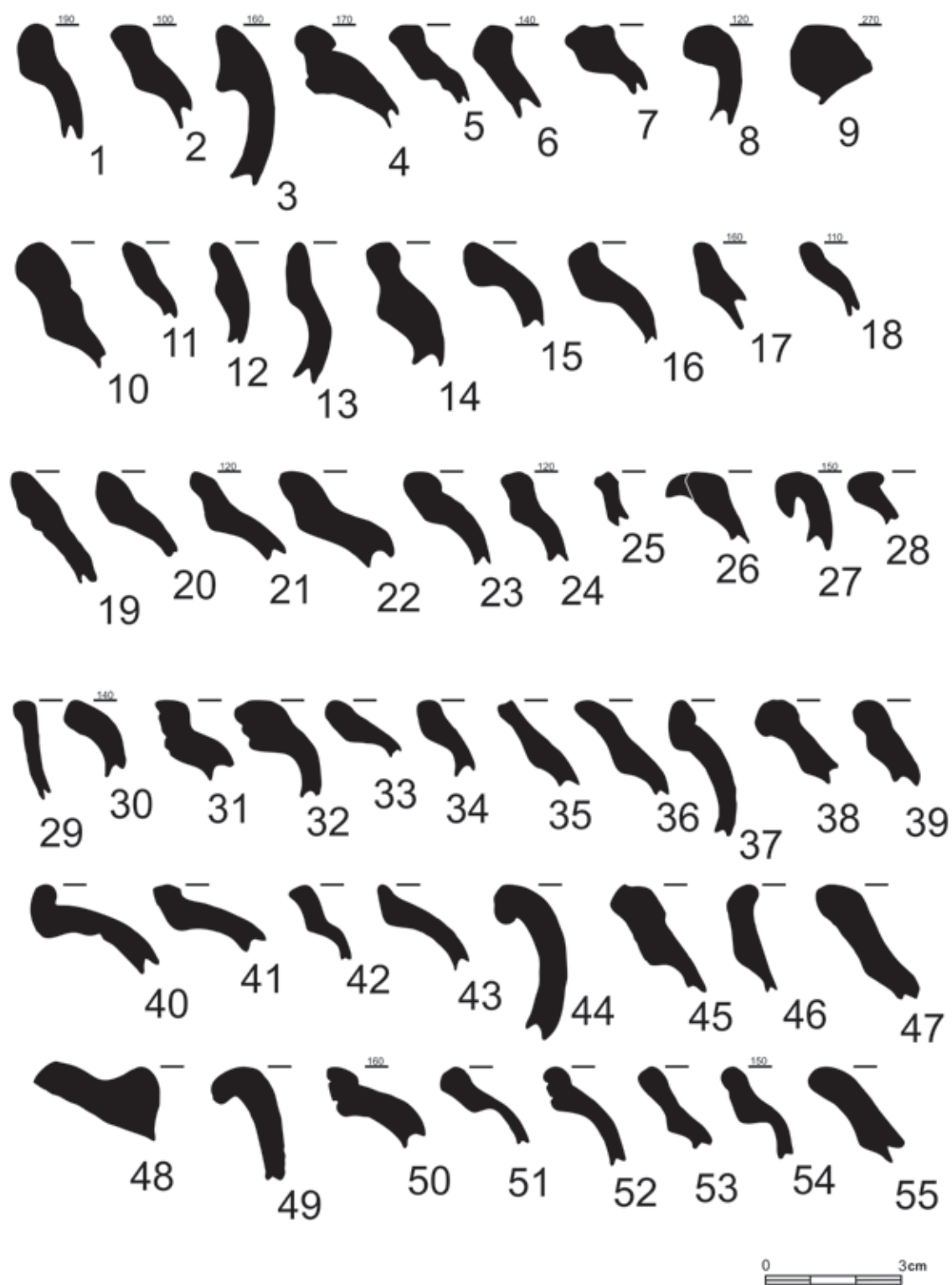
keramické zboží je typické pro oblast Čáslavska (k čáslavskému keramickému výrobnímu okruhu – srov. Pavlů, 1982; 1991; Tomášek, 1995; Pehal, 2003), Golčovo-jeníkovska (Pehal, 2001a; 2001b; 2006), Havlíčkobrodská (Rous–Veselý, 1981, 16–20, tab. 1; srov. soubor ze samotného Vilémova – Rous, 1986, 83–86) a všeobecně železnohorské oblasti. Nejbližší analogií jsou objevené stopy sídliště částečně prozkoumané v nedalekých Licibořicích a Liboměřicích (KT Licibořice 1 a KT Liboměřice 1; viz kap. 7.6), rovněž v okolí Kovářova a Holína (viz kap. 7.4; KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b), v areálu Křižanovic (KT Křižanovice 1 – Frolík–Musil–Sigl

s. d.), Chrudimi (KT 324 – tamtéž) a podlažického kláštera (KT Podlažice 12 – tamtéž) a v okolí Ronova nad Doubravou (viz kap. 10.4; KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019). Známe ji i z okolí Hluboké a Trhové Kamenice (viz kap. 13.5; KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b) nebo ze zaniklé středověké vsi Bolešov (viz kap. 8; KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012, 73–114). Tuto keramiku známe i z prostoru feudálních sídel, např. z hradu Strádov (viz kap. 12.2; KT Strádov 3 – Musil, 2016a, 54–87), Oheb (KT Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z tvrziště Stoupec (viz kap. 12.3; KT Stoupec 3 – Musil–Netolický, 2014b, 148–180), z opevněné polohy Zkamenělý zámek na k. ú. Česká Cikánka

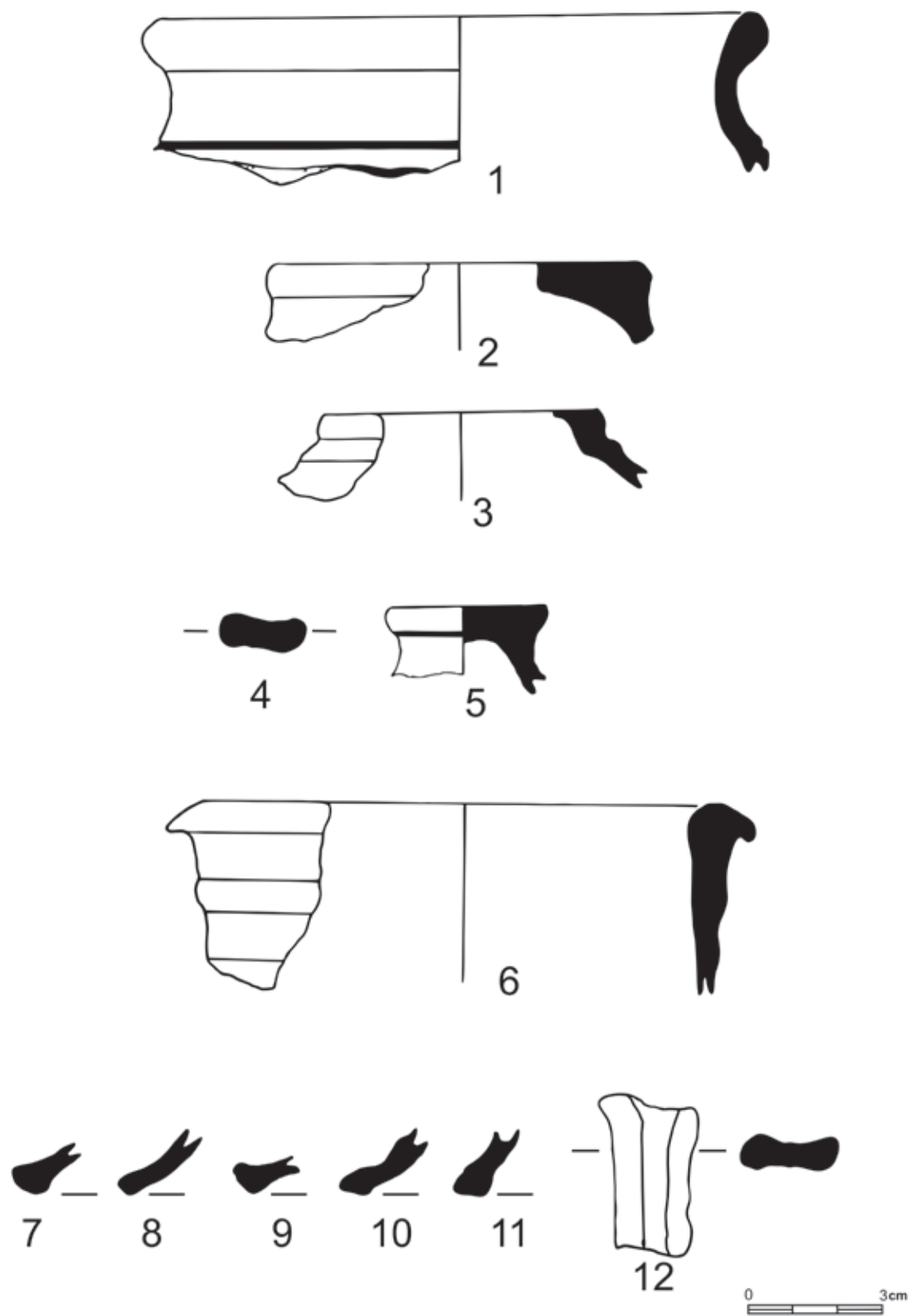

Obr. 15. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.
1–5) objekt; 6–21) okolí objektu. Upraveno podle Frolík 1988.

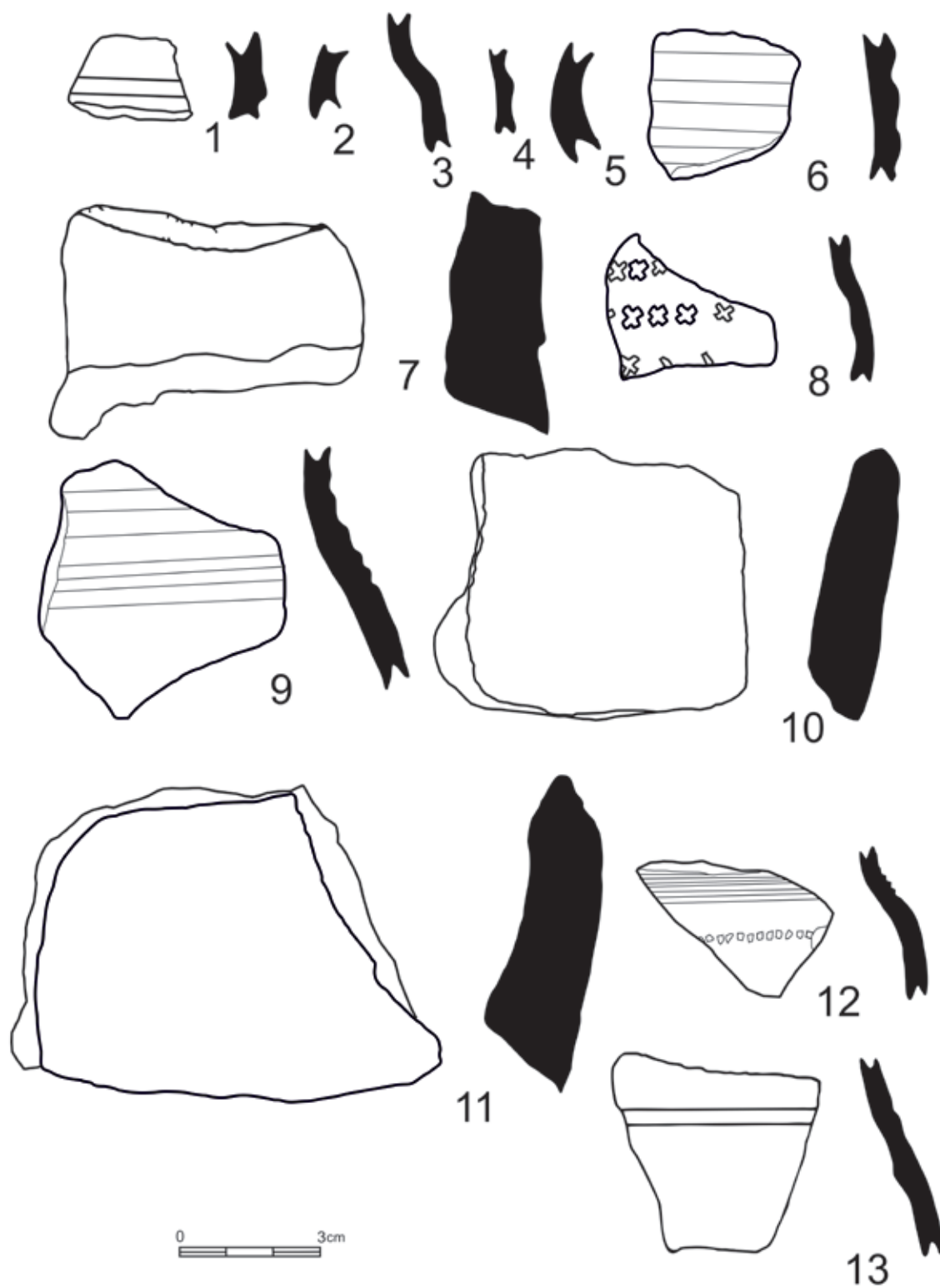
Fig. 15. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.
1–5) feature; 6–21) site surroundings. Modified according to Frolík 1988.

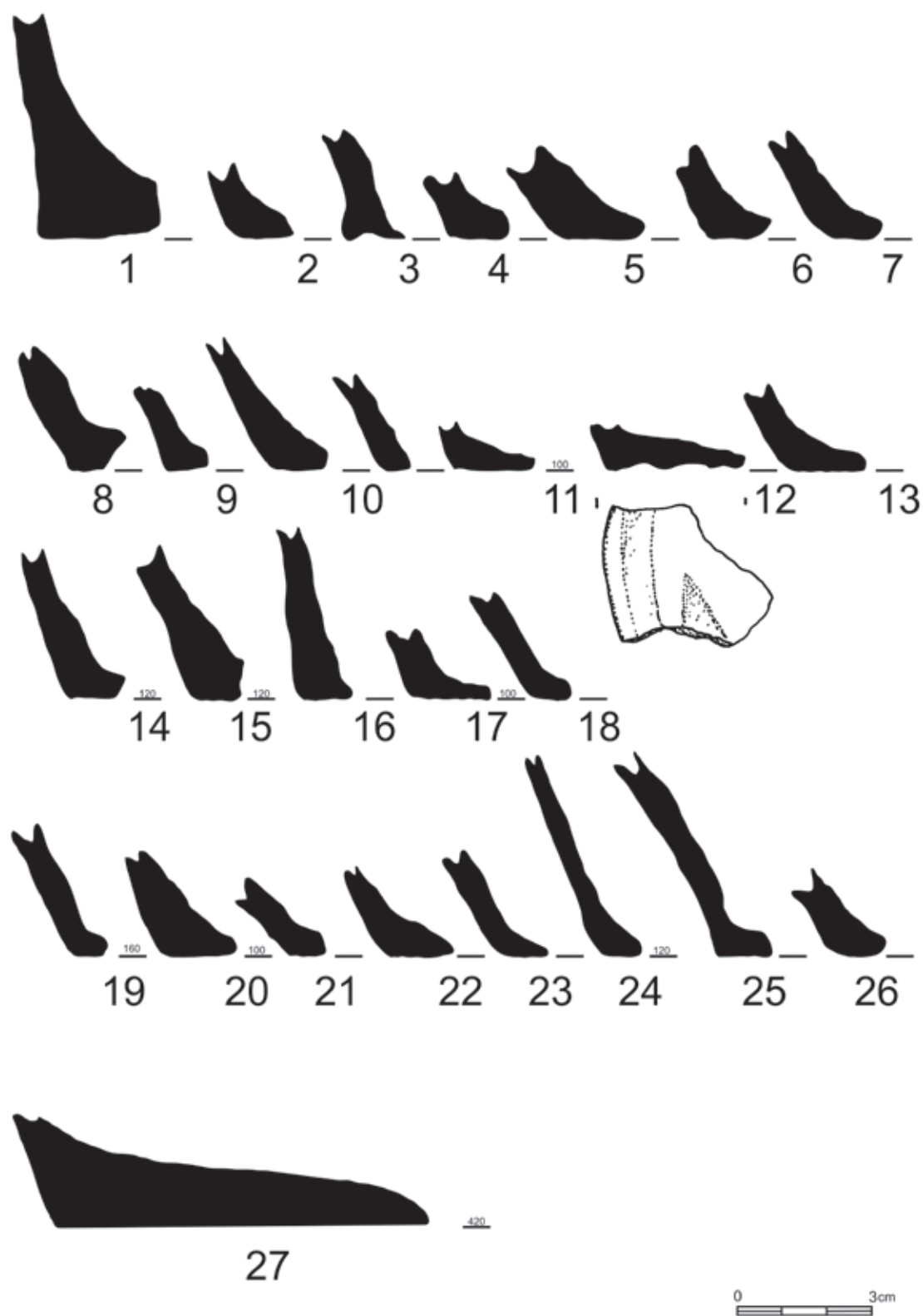
Obr. 16. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.
Sběr na břehu přehradní nádrže. Upraveno podle Musil 2007.
Fig. 16. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.
Collection on the bank of the dam reservoir. Modified according to Musil 2007.

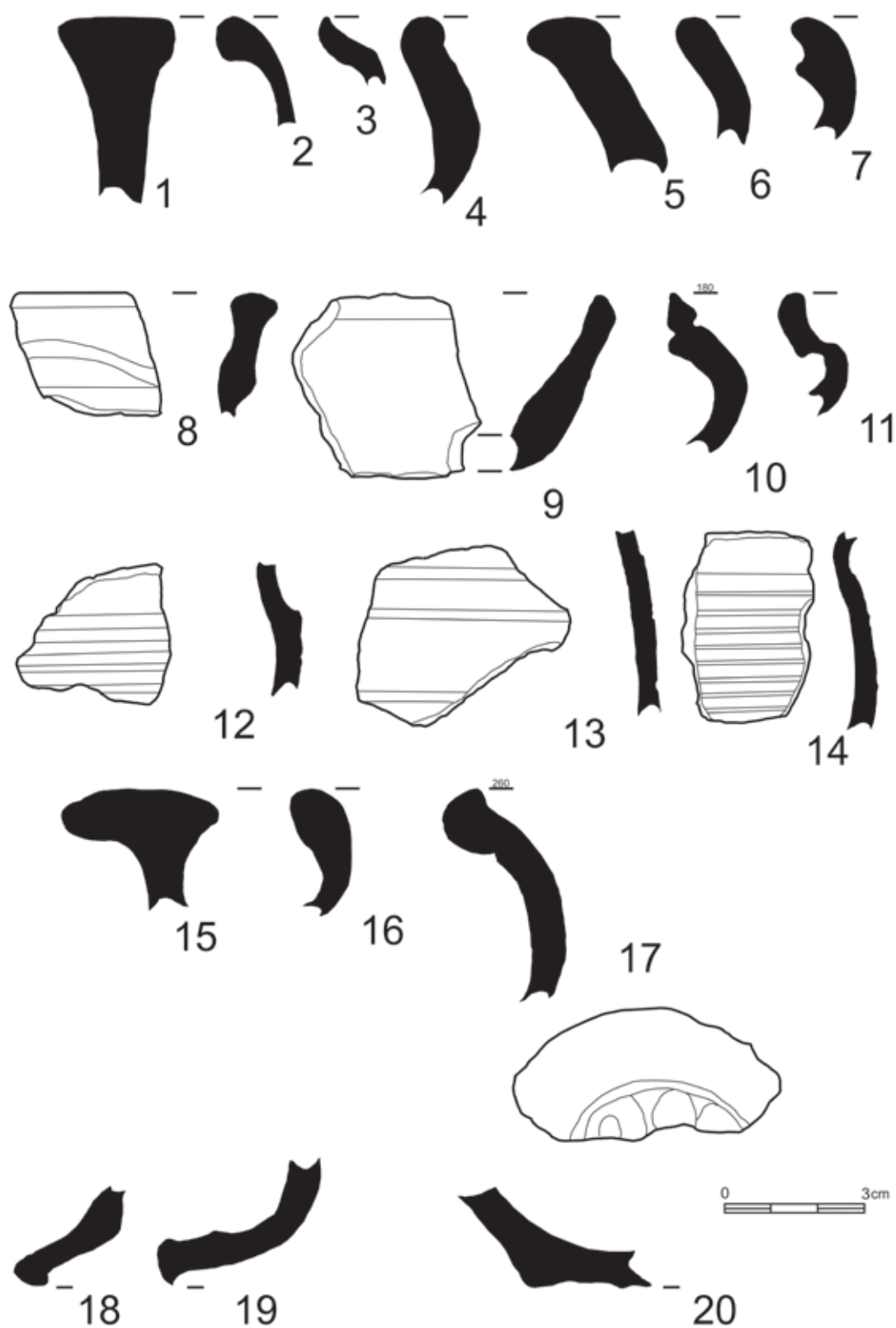
Obr. 17. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.
Sběr na břehu přehradní nádrže. Upraveno podle Musil 2007.
Fig. 17. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.
Collection on the bank of the dam reservoir. Modified according to Musil 2007.

Obr. 18. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.
Sběr na břehu přehradní nádrže. Upraveno podle Musil 2007.
Fig. 18. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.
Collection on the bank of the dam reservoir. Modified according to Musil 2007.

Obr. 19. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.
Sběr na břehu přehradní nádrže. Upraveno podle Musil 2007.
Fig. 19. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.
Collection on the bank of the dam reservoir. Modified according to Musil 2007.

Obr. 20. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr keramiky.

Sběr na břehu přehradní nádrže. Kresba J. Musil.

Fig. 20. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of pottery.

Collection on the bank of the dam reservoir. Drawing J. Musil.

(Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7). Nalezne ji i na Hlinecku (např. Lány, k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14; 1989a, 6–8) a Skutečsku (např. KT Lažany 16 – Kloužková–Zemenová–Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 1982, 9–10; Frolík, 2019, 77–112; Perálec – nepublikovaný soubor ve sbírce RM v Chrudimi).

Nádoby náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (530 ks), pokud se vyskytne výzdoba, tak v deseti případech je doloženo archaické rádíčko, a to jak na zásobní či technické (obr. 14:1), tak i na kuchyňské keramice (obr. 15:11). Archaické rádíčko se vyskytuje v souborech z Chrudimi, Hrochova Týnce, Lažan (srov. Frolík, 2019, 78), ve Stolanech (Musil, 2008–2009, tab. IX:15), nalezneme ho na Košumberku (Frolík–Sigl, 2002), na Ronovsku (Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 8:3/15) či na Zkameněném zámku u Svratouchu (Frolík, 1985). Jeho výskyt lze na základě dendrochronologických dat klást již do první třetiny 13. století (Hrubý–Hejhal–Malý–Kočár–Petr, 2014, 24, 27–29). Třicet tři zlomků nese výzdobu v podobě prostých rýh či oběžné šroubovice (obr. 14:2, 4; obr. 15:1, 2, 4 a obr. 17:1), vývalková šroubovice je doložena ve dvou případech (obr. 15:14), jednoduchá vlnice ve čtyřech případech (obr. 14:3 a obr. 15:3, 5) a spektrum doplňuje značka na dně v podobě blíže nejasného motivu v kruhu (?) (obr. 20:20). Z tvarového sortimentu jsou zastoupeny silnostěnné lahvovité zásobnice (112 ks – např. obr. 14:1, 2, 4; obr. 15:7; obr. 18:7, 10, 11; obr. 19:1), kuchyňská keramika je zastoupena hrnci (443 ks), pokličkami (12 ks) a mísami a miskami (5 ks – obr. 14:3). Stolní keramika není doložena. V případě silnostěnné keramiky nevykládáme na základě studia analogického souboru z Licibořic (srov. níže kap. 7.6) možnost jejího užití pro technické účely (např. výroba či rafinace dehtu). Na dnech těchto silnostěnných nádob byly zjištěny makroskopické stopy přítomnosti

smolných příškvarků či rezivé železité hmoty. Pokud bylo možné určit okrajovou profilaci zásobnic, jednalo se v zásadě o varianty okrajů s horní plochou zploštělou (typ D321 – 2x; typ H387 – 1x – obr. 14:1; obr. 15:7; obr. 20:5). V případě hrnců je tvarová variabilita okrajů vyšší. Nalezne zde archaicky působící varianty jednoduchých okrajů (typ H111 – 1x – obr. 16:30), dále varianty okrajů římsovitých (typ H211 – 2x; typ H223 – 1x – obr. 16:12), varianty ovalených okrajů s vnitřním prožlabením (typ H422 – 1x; typ H431 – 5x; typ H441 – 2x; typ H444 – 1x – obr. 16:20, 37; obr. 20:3), okraje přehnuté oblé (typ H731 – 1x; typ H732 – 1x – obr. 15:11), okraje kyjovité (typ H852 – 1x – obr. 17:1), okruží (typ H524 – 2x – obr. 16:47, 55), dominují však okraje vytažené a okraje ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H316 – 1x; typ H321 – 2x; typ H325 – 1x; typ H341 – 1x; typ H343 – 1x; typ H344 – 3x; typ H345 – 9x; typ H348 – 1x; typ H349 – 1x; typ H352 – 6x; typ H354 – 4x; typ H356 – 1x; typ H357 – 1x; typ H361 – 1x; typ H371 – 2x; typ H387 – 1x; typ H392 – 1x; typ H393 – 1x – obr. 16:4, 10, 11, 22, 24, 32, 33, 34, 36, 38, 41, 43, 45, 50, 53, 54 a obr. 20:4, 5). U pokliček se setkáváme s jednoduchými okraji (typ Pk11 – 1x; typ Pk13 – 1x – obr. 15:10; obr. 17:11), s okraji šikmo seříznutými (typ Pk21 – 3x; typ Pk22 – 3x; typ Pk23 – 1x – obr. 20:18) a s okraji vytaženými (typ Pk31 – 1x). V případě mís se setkáváme s klasickými ovalenými oboustranně rozšířenými okraji (typ M411 – 3x – obr. 14:3) s horní plochou zdobenou jednoduchou vlnicí či s ovaleným okrajem, s vnitřním prožlabením a rovnou horní plochou (typ H521 – 1x). Jak vyplývá z předloženého výčtu, výskyt tohoto keramického zboží se kryje s 13. až 1. polovinou 14. století.

Do stejného časového horizontu můžeme zařadit i tmavě hnědé keramické zboží s kožovitým přetahem a ostřivem místy vystupujícím na povrch (KT Seč 11 – 25 ks, 263 g). Nalezne ho například v souboru ze

zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 13 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) nebo na hradě Strádov (KT Strádov 1 – Musil, 2016a; viz kap. 12.2) a nedalekém Vildštejně (KT Vildštejn 10 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Nádobu náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (19 ks), pokud se vyskytne výzdoba, tak ve čtyřech případech se vyskytuje oběžná šroubovice, ve dvou pak vývalková šroubovice. V rámci technologické skupiny dominuje kuchyňská keramika, stolní keramika je zastoupena pouze jedním okrajovým zlomkem džbánů v podobě nízkého okruží se zesíleným okrajem (typ D512). V tvarovém sortimentu kuchyňské keramiky nalézáme hrnce (22 ks) a pokličky (2 ks). Mezi okraji hrnců byly rozpoznány varianty okrajů vytažených a okrajů ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H345 – 1x; typ H372 – 1x).

Pro období 13. a polovinu 14. století je zejména v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro2 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4) poměrně dominantní obtáčené oxidační zboží oranžových tónů (KT Seč 7), které se v menším množství objevuje i v našem souboru na břehu sečské přehrady (44 ks, 342 g), popřípadě na sousedním hradě Oheb (KT Oheb 22 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Zboží obsahuje vyšší procento slídy, což je charakteristický znak místní keramické produkce, obdobně tomu je i v případě šedého zboží typu Zbyslavce (KT Seč 2, viz níže). Nádobu náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (40 ks), pouze ve třech případech se vyskytuje oběžná šroubovice a v jednom případě šroubovice vývalková. V rámci této třídy jsme registrovali pouze kuchyňskou keramiku. V tvarovém sortimentu kuchyňské keramiky nalézáme hrnce (38 ks) a pokličky (6 ks). Mezi okraji hrnců byly rozpoznány archaické, jednoduché zaoblené okraje (typ H112 – 1x), okraje římsovité (typ H211 – 1x; H223 – 1x – obr. 16:15; obr. 20:7), varianty okrajů

vytažených a okrajů ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H325 – 1x; typ H344 – 1x; typ H345 – 2x; typ H349 – 1x; typ H392 – 1x – obr. 16:2; 20:10), okrajů ve tvaru okruží s konvexní vnitřní plochou (typ H512 – 1x; typ H513 – 1x – obr. 20:6) a okrajů zavínutých (typ H833 – 1x). Okraje pokliček jsou formovány do tvarů oblých zesílených (Pk13 – 1x; obr. 17:8) a šikmo seříznutých (typ Pk21 – 1x; typ Pk22 – 1x; typ Pk23 – 1x).

Druhý výrazný horizont datovaný do průběhu 14. století zastupuje zejména světle šedé vysoce slídnaté zboží typu Zbyslavce (KT Seč 2, 51 ks, 569 g). Po technologické stránce se jedná o vyspělé zboží z větší části vytáčené na rychlém hrnčířském kruhu, které patrně produkovaly městské dílny snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou. Vyskytuje se v širší oblasti mezi Ronovem nad Doubravou a Chrudimí. Tato na první pohled výrazná skupina keramiky byla vymezena na základě výsledků záchranného archeologického výzkumu ve Zbyslavci (Cejpová, 2008, 312). Nalezneme ji například v Chrudimí (KT 232 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Dvakačovicích (KT Dvakačovice 6 – Musil, 2020a), na zaniklé středověké vsi Bolešov (KT Bolešov 3 – Musil–Netolický, 2012), na hradech Oheb (KT Oheb 10 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Košumberk (KT Košumberk 232 – tamtéž), Rabštejnec (KT Ra34 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9-14), v souboru ze zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 6 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) či v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro9 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4). Nádobu náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené, pouze ve třech případech se vyskytne oběžná šroubovice (obr. 20:13). V rámci této třídy je zastoupena jak zásobní (1 ks), tak i kuchyňská keramika (49 ks), která dominuje. Stolní keramika nebyla v rámci této třídy v souboru zastoupena. V tvarovém sortimentu

kuchyňské keramiky nalézáme hrnce (47 ks), pokličky (1 ks) a mísy (1 ks). Mezi okraji hrnců byly rozpoznány římsovité okraje (typ H222 – 1x; obr. 16:3), varianty okrajů vytažených a okrajů ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H345 – 2x; typ H354 – 2x), okraje oblé přehnuté (typ H735 – 1x; obr. 15:12) a okraje kyjovité (typ H851 – 1x; obr. 20:16). Okraj pokličky zastoupený jediným exemplářem lze zařadit do skupiny okrajů šikmo seříznutých (typ Pk21 – 1x).

Do tohoto období je možné zařadit i šedé keramické zboží s kožovitým přetahem se slídou a sendvičovým efektem (KT Seč 5, 96 ks, 845 g). Po technologické stránce se jedná o vyspělé zboží z větší části vytáčené na rychlém hrnčířském kruhu, které patrně produkovaly městské dílny snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou. Vyskytuje se v širší oblasti mezi Ronovem nad Doubravou a Chrudimí. Nalezneme ji například v Chrudimi (KT CRF12 a 212 – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Oheb (KT Oheb 13 – tamtéž), Vildštejn (KT Vildštejn 5 – tamtéž), Košumberk (KT Košumberk 212 – tamtéž), Rabštejn (KT Ra35 – Lacina, 2019; Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Jezbořicích (KT Jezbořice 1 – Frolík–Mácalová–Stránská, 2016, 29–34), u kostela sv. Václava v Lažanech (KT Lažany 1 – Frolík, 2019, 77–112) či v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro1 – Malina–Musil–Netolický, 2019). Nádobu náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (88 ks), pouze v pěti případech máme doloženu oběžnou šroubovici (obr. 20:14), ve dvou případech vývalkovou šroubovici (obr. 17:6) a v jednom případě i rádlko. V rámci tohoto zboží jsme registrovali zásobní (1 ks) i kuchyňskou keramiku (95 ks). V jejím tvarovém sortimentu nalézáme hrnce (87 ks), pokličky (5 ks) a mísy (3 ks). Mezi okraji hrnců byly rozpoznány četné varianty okrajů vytažených a okrajů ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením

(typ H311 – 2x; typ H312 – 2x; typ H343 – 2x; typ H344 – 2x; typ H345 – 2x; typ H349 – 1x; typ H351 – 1x; typ H352 – 1x; typ H355 – 1x; typ H357 – 1x; typ H371 – 1x; typ H372 – 1x; obr. 16:14, 16, 17, 21, 34, 42, 51) a okraje ovalené s vnitřním prožlabením (typ H411 – 2x; typ H431 – 1x; typ H432 – 1x; typ H441 – 1x; obr. 16:1, 40). U mis se vyskytly okraje vodorovné obloukovité široké (typ M221 – 1x; obr. 17:6) a vodorovné obloukovité úzké (typ M312 – 1x), mezi pokličkami byly zjištěny varianty okrajů šikmo seříznutých (typ Pk21 – 1x; typ Pk23 – 1x; obr. 20:19).

Do rozvinutého 14. a na počátek 15. století je možno zařadit kvalitní vytáčenou oxidační keramiku KT Seč 6 a KT Seč 9.

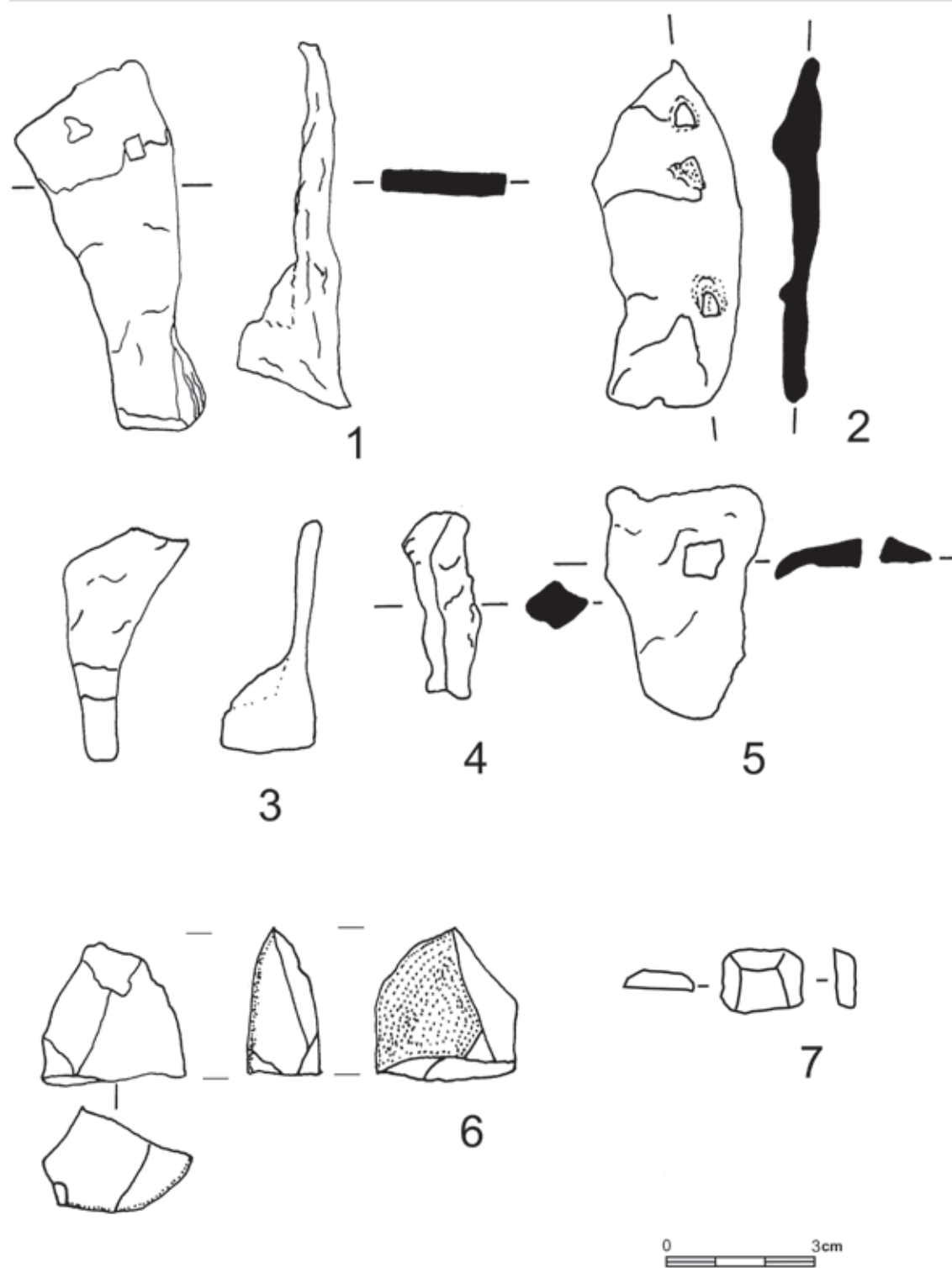
Méně čtené je světlé oxidačně vypálené zboží s jemným přetaženým krupičkovitým povrchem (KT Seč 6, 8 ks, 55 g). Tato keramika je poměrně rozšířená. Velice čtená je na Chrudimsku, známe ji z Chrudimi samé (KT CRF18 a 218 – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d.), z Dvakačovic (KT Dvakačovice 14 – Musil, 2020a), z hradů Rabštejn (KT Ra36 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), Oheb (KT Oheb 6 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Vildštejn (KT Vildštejn 6 – tamtéž) a Košumberk (KT Košumberk 218 – tamtéž). Známe ji i z četných nalezišť na Skutečsku, např. ze Lhoty u Skutče (KT Lhota u Skutče 3 – Musil, 2017), z Nových Hradů (KT NH13 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) i z okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro14 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4). Nádobu náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (6 ks), pouze ve dvou případech máme doloženu vývalkovou šroubovici. Zastoupena je pouze kuchyňská keramika, a to hrnci. Z hlediska okrajové profilyce evidujeme okraje v podobě nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H325 – 1x) a ovalené s vnitřním prožlabením (typ H432 – 1x).

Další shodně datovanou skupinu představuje tvrdě vypálené keramické zboží s kožovitým povrchem (KT Seč 9, 9 ks, 98 g), které se částečně kryje s okruhem světlé oxidační keramiky zdobené červeným malovaným dekorem. I toto keramické zboží je na Chrudimsku poměrně rozšířené. Nalezneme ho např. v Chrudimi (KT 219 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Dvakačovicích (KT Dvakačovice 15 – Musil, 2020a), Křižanovicích (KT Křižanovice 3 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Lažanech (KT Lažany 5 – Frolík, 2019, 77–112), na hradech Rabštejnek (KT Ra16 – Musil, 2009), Košumberk (KT Košumberk 219 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Žumberk (KT Žumberk 16 – tamtéž), Oheb (KT Oheb 24 – tamtéž), Vildštejn (KT Vildštejn 7 – tamtéž), na Nových Hradech (KT NH10 – tamtéž), na obléhacím stanovišti pod hradem Lichnicí (KT P003 – Musil, 2014), v areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 1 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) i v okolí Ronova nad Doubravou (KT R012 – Malina–Musil–Netolický, 2019; viz kap. 10.4). Nádoby náležející tomuto zboží jsou převážně nezdobené (8 ks), pouze v jednom případě se setkáváme s vývalkovou šroubovicí (obr. 18:9). Zastoupena je jak kuchyňská, tak i stolní keramika. Kuchyňskou keramiku reprezentují zejména hrnce (4 ks) a pokličky (2 ks). Stolní keramika je zastoupena pouze jedním zlomkem z těla džbánů. Dva zlomky nebylo možno jednoznačně zařadit. V souboru se vyskytl pouze jeden okraj, který bylo možno typologicky zařadit, a to šikmo seříznutý oboustranně rozšířený okraj pokličky (typ Pk22 – 1x).

V dalším horizontu datovaném do 15. století se setkáváme s vyspělou na kruhu točenou redukčně vypalovanou hrnčinou s písčivým ostřivem v keramickém těstě (KT Seč 8, 5 ks, 55 g). S touto keramikou produkovanou pravděpodobně městskými dílnami snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou se setkáváme například v Chrudimi (KT CRF15, 215, blízká

i 214 – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Dvakačovicích (KT Dvakačovice 5 – Musil, 2020a), na hradech Košumberk (KT Košumberk 215 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Oheb (KT Oheb 19), Vildštejn (KT Vildštejn 4 – tamtéž), Rabštejnek (KT Ra25 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9-14), Strádov (KT Strádov 9 – Musil, 2016a; viz kap. 12.2) či od kostela sv. Václava v Lažanech (KT Lažany 4 – Frolík, 2019, 77–112). Nalezené zlomky jsou nezdobené, náležející pravděpodobně pouze hrncovitým nádobám. Okraje náležející pod tuto třídu nebyly v souboru registrovány.

Následující období 15. a 16. století je představováno vyspělou redukční keramikou (KT Seč 3, 92 ks, 711 g). Toto keramické zboží je vytáčeno na rychlém hrncířském kruhu a je produkováno městskými hrncířskými dílnami. Četné analogie nalezneme zejména v Čáslavi (Pavlů, 1982, obr. 7–10; 1991), v Ledči nad Sázavou (k ledečskému okruhu srov. Nechvátal, 1967, 542–543; Chvátal–Rous–Vokáč–Zimola, 2013, 184–200) a na hradě Lipnice (Nekuda–Reichertová, 1968, obr. 53). Masivní výskyt registrujeme v Chrudimi (KT CRF17 a 217 – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d.), dále ve Dvakačovicích (KT Dvakačovice 4 – Musil, 2020a) či v Jezbořicích (KT Jezbořice 5 – Frolík–Mácalová–Stránská, 2016, 29–34). Mimo to se vyskytuje na hradech Rabštejnek (KT Ra4 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9-14), Oheb (KT Oheb 4 – tamtéž), Vildštejn (KT Vildštejn 2 – tamtéž), Košumberk (KT Košumberk 217 – tamtéž), Rychmburk (KT Rychmburk 4 – tamtéž), v Nových Hradech (KT NH4 – tamtéž), Žumberku (KT Žumberk 1 – tamtéž), zaniklé středověké vsi Bolešov (KT Bolešov 5 – Musil–Netolický, 2012; kap. 8), v ploše obléhacího tábora pod hradem Lichnice (KT P001 – Musil, 2014), na zaniklém klášterišti v Podlažicích (KT Podlažice 7 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Křižanovicích (KT Křižanovice 4 – tamtéž), v Liboměřicích

Obr. 21. Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou. Výběr nekeramických nálezů. Sběr na břehu přehradní nádrže. 1–5) železo; 6–7) štípaná kamenná industrie. Upraveno podle Musil 2007 a Moravcová – Vokounová-Franzeová 2011.

Fig. 21. Abandoned medieval village under the Seč Dam. Selection of non-ceramic finds. Collection on the bank of the dam reservoir. 1–5) iron; 6–7) chipped stone industry. Modified according to Musil 2007 and Moravcová – Vokounová-Franzeová 2011.

(KT Liboměřice 2 – tamtéž; kap. 7.6), v Kovářově (KT Kovářov 1 – Musil–Netolický, 2016b; kap. 7.4), v Lažanech (KT Lažany 13 – Frolík, 2019, 77–112), ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 2 – Musil, 2017), v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 8 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro4 – Malina–Musil–Netolický, 2019, viz kap. 10.4) a v Trhové Kamenici (KT TK4 – Musil, 2011a; 2011b; Frolík–Musil–Sigl s. d., viz kap. 13.5). Keramika je převážně nezdobená (87 ks). Pokud se výzdoba dochovala, tvořil ji rádýlkový pás v podhrdlí v kombinaci s vodorovnou rýhou (2x rádýlko, 2x vodorovná rýha; obr. 18:8, 12). Zastoupena je jak kuchyňská, tak i stolní keramika. Kuchyňskou keramiku reprezentují zejména hrnce (83 ks), dále jsou zastoupeny pokličky (7 ks) a mísa (1 ks). Stolní keramika je zastoupena pouze jedním zlomkem pocházejícím s největší pravděpodobností z poháru. U hrnců se setkáváme s pozdními variantami nepravého okruží s vnitřním prožlabením (typ H344 – 1x; obr. 16:26), s ovaleným okrajem s vnitřním prožlabením (typ H431 – 1x; obr. 16:6), s přehnutými oblými okraji (typ H721 – 1x) a variantami okraje zavínutého a kyjovitého (typ H811 – 2x; typ H831 – 1x; typ H832 – 2x; typ H833 – 1x; typ H835 – 1x; obr. 16:8, 29, 44; obr. 20:2). Mísy jsou zastoupeny jedním exemplářem širokého vodorovného oblého okraje (typ M221 – 1x; obr. 20:15). Pokličky jsou opatřeny šikmo seříznutým okrajem (typ Pk21 – 2x).

Nejmladší složku souboru představuje glazovaná novověká keramika bez nástřepí (KT Seč 4, 5 ks, 32 g), kterou je možno datovat do širokého časového horizontu 17. až 19. století. Shodně je možno datovat i drobný zlomek z těla kameninové lahve na minerální vodu (KT Seč 10, 1 ks, 5 g).

Zlomky železářské strusky nelze blíže chronologicky zařadit, ale předpokládáme, že náleží do období vrcholného středověku.

Chronologicky necitlivý je i drobný zlomek pískovcového brousku, do novověkého období pak můžeme dle použité slitiny zařadit část knoflíku.

Poslední skupinu reprezentuje několik novověkých a chronologicky necitlivých zlomků železných předmětů. V sousedství lokality procházela kameny zpevněná cesta, která fungovala až do zaplavení údolí v roce 1935. Její nejstarší zobrazení vidíme na prvním vojenském mapování. Jedná se o tři zlomky podkov, zlomek hřebíku (?) a kování z oje nebo postranice vozu (obr. 21:1–5). Dva zlomky podkov lze zařadit pod široce datovaný Krajčův typ 5c skupiny II s kvadratickým šikmo odsazeným ozubem od zadního okraje (srov. Krajč, 2003a, 102–109). Všechny kovové předměty jsou defektní a byly pravděpodobně ztraceny v souvislosti s fungováním výše zmíněné komunikace. Vzhledem ke stavu zachování není možné jednoznačně tyto předměty datovat, a tak je nutno zařadit je do poměrně širokého časového intervalu.

7.5.3 Shrnutí

První horizont představují mezolitické nálezy štípané kamenné industrie (obr. 21:6, 7), které jsou společně s nálezy z plochy keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic (Moravcová – Vokounová–Frazeová, 2011, 20) nejstaršími stopami lidské přítomnosti v železnohorském prostoru.

Předpokládáme, že v raně středověkém období náležela oblast Železných hor panovníkovi. Někdy ve druhé polovině 12. století vyvrcholil demografický přetlak v tzv. starém sídelním území vedoucí ke kolonizování do té doby nevyužitého prostoru. Kolonisté směřující z Čáslavska nesoucí si s sebou charakteristickou slídnatou keramiku (srov. Frolík, 1989b; Musil, 2007; 2019c) a osadníci z jihomoravského

prostoru¹⁰ postupovali údolní říční nivou řeky Doubravy a Chrudimky (tehdy ještě zvané Kamenice) do nitra Železných hor. Vznikaly tak územní celky vymezované díky říční síti a topograficky významnými místy v terénu. Nově vzniklé sídelní struktury se nazývaly újezdy (staročesky zvané *objezda*). V mluvě středověkých latinsky psaných pramenů se o újezdech hovoří jako *circuitus*, *ambitus*, *silva* nebo v našem případě *districtus* (srov. Teplý, 1997b; Zemlička, 2002). Díky štědrým donacím původního zeměpanského teritoria se stal patrně největším pozemkovým vlastníkem ve sledované oblasti vilémovský klášter (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek–Kovář, 2015), který zahájil osídlovací proces snad někdy v polovině 12. století. Jeho výsledkem je existence výše zmiňovaného bojanovského újezdu.

Druhý horizont datovaný nálezy keramiky a sídlištního objektu do druhé poloviny 13. a na počátek 14. století spadá do doby, kdy jsou Ústupky roku 1315 vilémovským klášterem doživotně propůjčeny Hraběš z Paběnic, který vlastnil sousední hrad Oheb (RBM III, 102–103 č. 249).

Uvědomíme-li si, že z areálu současných Ústupků i přes intenzivní stavební a inženýrskou činnost nepochází žádný archeologický nálezy, nabízí se jediné možné vysvětlení tohoto jevu. Původní ves Ústupky zmiňovaná na počátku 14. století je totožná s naší výše popisovanou zaniklou středověkou vsí na severním břehu sečské přehrady. V důsledku blíže neznámých okolností došlo k redukci osídlení a přesunu vsi o 1,5 km jihozápadním směrem na protější břeh Chrudimky, kde ji zobrazují nejstarší dostupné mapové podklady

(1. vojenské mapování a stabilní katastr). Lecčemu nasvědčuje i terénní konfigurace. Zatímco naše lokalita je viditelná z hradu Oheb, současná ves Ústupky již pod kontrolou z tohoto bodu není. Je tedy možné, že k přesunu vsi došlo až po opuštění hradu Oheb v širokém horizontu druhé poloviny 16. až 17. století. Není bez zajímavosti, že sousední vsi Hoješín a Leškova Hůrka jsou poměrně pozdního data. Poprvé jsou obě vsi připomínány na přelomu 15. a 16. století, přičemž Leškova Hůrka v roce 1696 představovala pouze pustý dvůr (Profous, 1947, 585 a 708). Umístění vsi v poměrně vysoké nadmořské výšce je podle našeho mínění možno vysvětlovat zpracováním železa či dehtu, které dokládají nálezy silnostěnné technické keramiky a železářské strusky. Snad šlo o klášterní osadu (srov. analogický soubor z Vilémova – Rous, 1986, 83–86), jejíž obyvatelé zpracovávali zdejší všudypřítomnou limonitickou bahenní železnou rudu, popř. dehet či dřevěné uhlí. Analogickou situaci máme doloženu i v extravilánu nedalekých Licibořic, kde byl archeologicky zjištěn blíže nespecifikovaný výrobní areál datovaný analogickou keramikou do 13. až 14. století. V tomto souboru jsou zastoupeny zlomky shodné silnostěnné keramiky náležející do stejné keramické technologické třídy jako KT Seč 1 (srov. kap. 7.6). Rovněž se shoduje i tvarové spektrum nálezů (srov. Novák–Sigl, 1977). Zapomínat nelze ani na stopy po rýžování zlata v nedalekém Zbohově (srov. kap. 13.3). Jak ves přežila bouřlivé události roku 1318, kdy byly statky Hraběše z Paběnic napadeny Heřmanem z Kostela¹¹ a Vilémem z Nemošic (Teplý, 2010), nevíme. Nedaleká Seč také klášteru nepatřila, k roku 1318 je zde zmiňován nižší šlechtic Swenek de Syeczi (RT I, 31 č. 105), který mohl být ve službách

¹⁰ Za prokazatelné vlivy z jihomoravského prostoru je považována keramika s příměsí grafitu, římsovité okraje a výzdoba v podobě archaického rádýlka. Tento horizont se kryje s první třetinou 13. století (Bláha, 1997; Felgenhauer-Schmiedt, 1998; Scharer-Liška, 2007; Procházka–Peška, 2007).

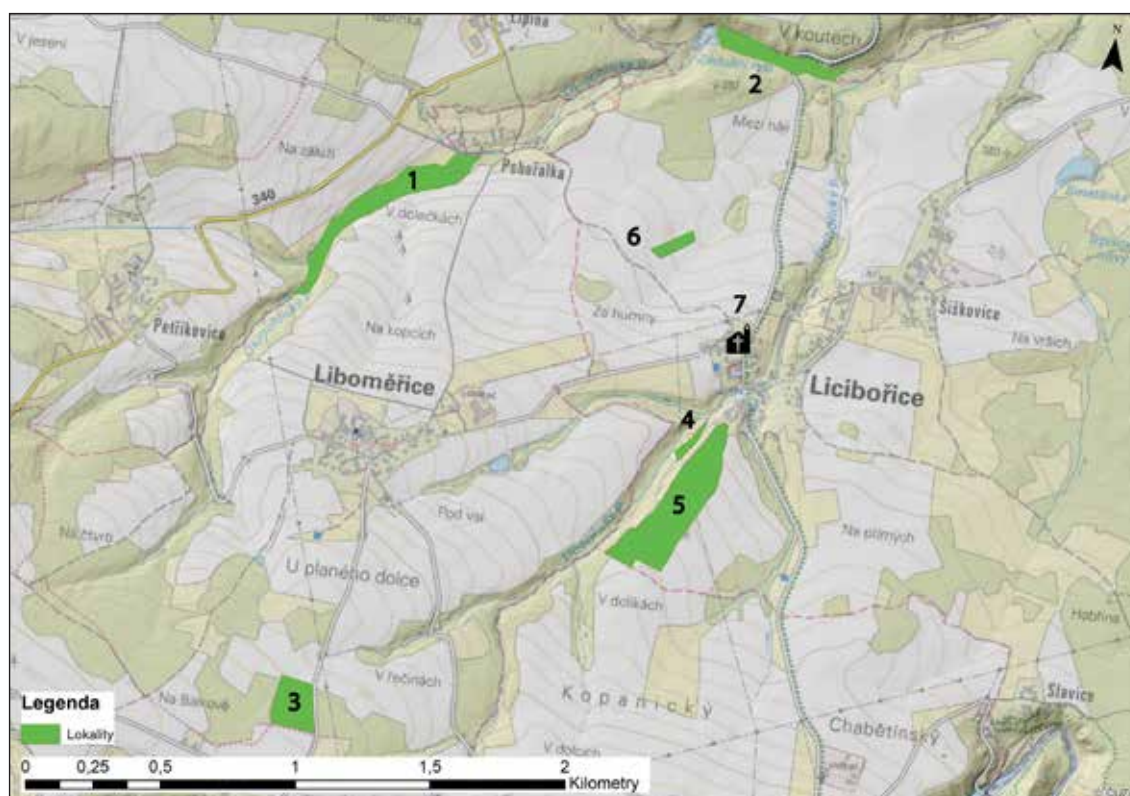
¹¹ Míňen Kostelec u Heřmanova Městce (okr. Chrudim). Později se bude tento šlechtický rod psát podle tvrže Mrdice mezi Heřmanovým Městcem a Klešicemi.

Hrabiše z Paběnic. Jisté je, že Ústupky se pak do klášterních držav vrátily roku 1348. Měly pravděpodobně větší štěstí než výše zmiňovaný zpustlý bojanovský újezd, který v roce 1329 vilémovský klášter doživotně propůjčil Jindřichovi z Lichtenburka (RBM III, 594–595 č. 1518), aby jej zvelebil a znovu osadil (Teplý, 2010). Po znovuvyasažení újezdu snad došlo k jeho návratu do rukou kláštera. Jediným sporným místem bylo okolí hradu Oheb. Jak bylo naznačeno výše, za držení rodu z Paběnic nesměl být hrad na hoře Oheb postaven. Klášter patrně chtěl svoje majetky důsledněji chránit a pravděpodobně na konci 14. století zde vystavěl hrad sám. Není bez zajímavosti, že z hradu Vildštejn nebylo možné lokalitu vizuálně kontrolovat, zatímco z prostoru hradu Oheb ano. Za zmatků spojených s vládou Václava IV. si klášterní statky uzurpoval Ješík z Popovce. Ješík umírá roku 1409, ale již v roce 1408 králem zabavený hrad Oheb získali jako zástavu milci Václava IV., pražský měšťan Mikuláš Bohatý a mincmistr Petr Zmrzlík ze Svojšína. Tímto aktem se král snažil zaplatit svým bankéřům dřívější pohledávky, z čehož vyplývá, že klášteru se hrad s okolními statky již nikdy nevrátil. Je také otázkou, jakým způsobem se na vsi podepsala vojenská konfrontace vedená proti tomuto šlechtici. V souvislosti s vypuknutím husitských válek dochází k další vlně zanikání sídel v prostoru někdejšího bojanovského újezdu. Na jaře roku 1421 husité vedení Janem Žižkou obsazují Chrudim a vypalují kláštery v Sezemicích, Podlažicích a Vilémově. Klášterní majetky byly rozchvácneny a přivlastněny někdejšími husitskými hejtmany. Po uznání statu quo po husitských válkách králem Zikmundem Lucemburským následovalo neklidné období, které se neslo na většině popisovaného území ve znamení procesu scelování do rozsáhlejších pozemkových držav. Panství ohebské (od 16. století zvané jako sečské) nejprve držel Jan Hertvík

z Rušínova a posléze je postoupil Trčkům z Lípy, kteří je prodali Robmhápům ze Suché. Panství k roku 1564 obsahovalo z někdejšího bojanovského újezdu vsi Kovářov, krčmu v Licibořicích, městečko Bojanov, vsi Petrkov, Holín, Hůrka, Německé (Nové) Lhotice, Vršov, Krásný, Polánka, Chlum, Proseč u Seče, Ústupky, Hradiště, České Lhotice, Hodonín, Křižanovice, Výškov, Slavice, Licibořice a Mladoňovice. Nově se v této oblasti objevily vsi Deblou, Zamrzov (nelokalizovaná ZSV mezi Novými Lhoticemi a Vršovem), Přemilov, Petříkovice, Horní Bezděkov, Rtenín, Liboměřice a Bučice (dnešní Horní a Dolní Bučice). Ústupky a pustý hrad Oheb jsou opakovaně zmiňovány v majetkových transakcích v letech 1567 a 1578 (Profous, 1957, 455). Od Robmhápů koupil panství Albrecht Bryknar z Bruksteina roku 1583 a od něj roku 1596 panství koupil Karel Záruba z Hustiřan. Jan Záruba z Hustiřan prodal panství roku 1628 Františkovi de Couriers, který je spojil s nasavrckým panstvím (Musil–Netolický, 2013). Ves Ústupky měla k roku 1798 čtyři stavení, k roku 1837 jen dvě (Profous, 1957, 455). Její podoba v této době de facto již odpovídá dnešní situaci.

7.6 Dehtářské (?) stanoviště mezi Liboměřicemi a Licibořicemi

V souvislosti s průzkumem zaniklých středověkých vsí v prostoru Železných hor se naše pozornost zaměřila nejen na podobu a strukturu zdejšího osídlení, ale i na počátky kolonizace, na způsoby exploatace místního nerostného bohatství a základní komunikační schéma oblasti. Poněkud stranou zájmu bylo vlastní středověké osídlení na katastru Liboměřic a Licibořic (obr. 22), z něhož bylo vyhodnoceno pouze dehtářské (?) stanoviště v poloze V Dole (obr. 22:4 – Novák–Sigl, 1977, 52–73).

Obr. 22. Středověké osídlení na katastru Liboměřic a Licibořic.

- 1) rýžoviště A; 2) rýžoviště B; 3) Liboměřice, trať Padeřov; 4) Licibořice, trať V Dole; 5) Licibořice, trať V Kukli; 6) Licibořice, trať U Spáleníka; 7) farní kostel Archanděla Michaela. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 22. Medieval settlement in the cadastre of Liboměřice and Licibořice.

- 1) placer A; 2) placer B; 3) Liboměřice, Padeřov; 4) Licibořice, V Dole; 5) Licibořice, V Kukli; 6) Licibořice, U Spáleníka; 7) parish church of the Archangel Michael. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

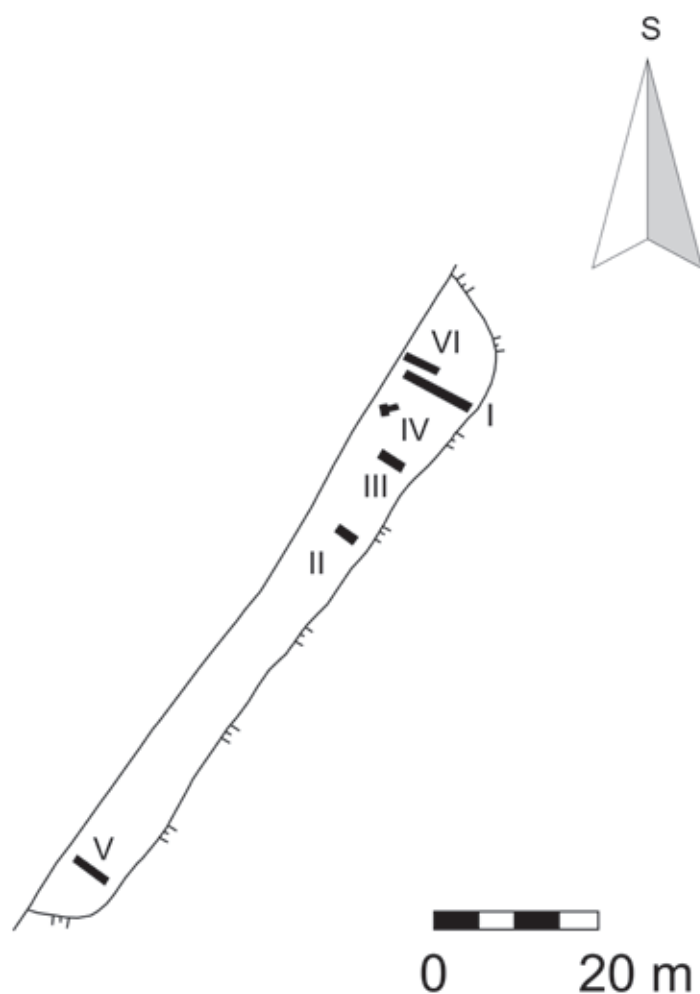
7.6.1 Liboměřice, trať Padeřov (obr. 22:3; 29 a 30)

Toto naleziště bylo objeveno již ve třicátých letech 20. století Josefem Novákem, který zde blíže neznámým způsobem (snad při výkopech pro melioraci) v letech 1931 a 1937 získal menší kolekci keramiky z 13. až 14. století. Naleziště je na jižním okraji extravilánu Liboměřic (ppč. 1090), na poli vklíněném mezi dvě zalesněné parcely ve vzdálenosti 0,5 km severně od Samařova a 1 km jižně od Liboměřic. Naleziště je situováno na mírném svahu sklánějícím se

od jihu k severu v nadmořské výšce 498 až 509 m n. m. Velice stručně je o nalezišti referováno ve studii věnované stanovišti V Dole (Novák–Sigl, 1977, 52–73; Sigl–Vokolek, 1977, 29).

7.6.1.1 Rozbor, datování a interpretace archeologických situací

Celkem bylo vyhodnoceno 99 zlomků keramiky o celkové hmotnosti 2600 g. Jiné materiálové skupiny nebyly v souboru zastoupeny. Soubor byl zpracován na základě rozboru keramických technologických tříd

Obr. 23. Licibořice, trat' V Dole. Dislokace sond archeologického výzkumu v letech 1975–1976. Upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977.
 Fig. 23. Licibořice, V Dole. Dislocation of trenches of archeological research in 1975–1976. Modified according to J. Novák and J. Sigl 1977.

definovaných na základě makroskopicky postižitelných vlastností¹² pro oblast Chrudimska (Frolík–Musil–Sigl s. d.). Na základě těchto vlastností je možno nalezenou keramiku rozdělit do čtyř keramických technologických tříd (dále KT – viz příloha 1), které mají rovněž chronologický význam.

Chronologicky nejstarší částí souboru je hrubé zboží tmavších tónů s písčítým ostřivem a výraznou příměsí hrubě drcené slídy (KT Liboměřice 1). Tato keramika je

charakteristická pro oblast Čáslavska (Tomášek, 1995, 444–454; Pavlů, 1980, 75–160; Pehal, 2003, 3–17), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001, 5–9; 2001a, 96–100; 2006, 124–139), Havlíčkobrodska (Rous–Veselý, 1981, 16–20, tab. 1), Ronovska (Malina–Musil–Netolický, 2019, KT Ro13; viz kap. 10.4) a všeobecně železnohorské oblasti. Nalezneme ji v Chrudimi (KT 234 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v areálu podlažického kláštera (KT Podlažice 12 – tamtéž), v okolí Kovářova (KT Kovářov 4 – viz kap. 7.4), v Křižanovicích

¹² 1) barva, 2) ostřivo, 3) barva lomu, 4) výpal, 5) povrch, 6) afinita k jiné technologické skupině.

(KT Křižanovice 1 – tamtéž), v Licibořicích (KT 1 – tamtéž; viz kap. 7.6), v areálu zaniklé vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 1 – Musil, 2019c; viz kap. 7.5), na protilehlém hradu Oheb (KT Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v okolí Trhové Kamenice (KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b; viz kap. 13.5), na hradě Strádov (KT Strádov 3 – Musil, 2016a; viz kap. 12.2), v areálu ZSV Bolešov (KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012; viz kap. 8), na tvrzišti Stoupec (KT Stoupec 3 – Musil–Netolický, 2014b; viz kap. 12.3), v areálu středověké fortifikace Zkamenělý zámek v k. ú. Česká Cikánka (Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7), v Lánech (k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14), v Lažanech na Skutečsku (Kloužková–Zemenová–Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 2019, 77–112), obecně na Skutečsku (Frolík, 1982, 9–10) a Hlinecku (Frolík, 1989a) či na Perálcí (nepublikovaný soubor, uložen v RM v Chrudimi). Tato keramika je v souboru zastoupena 92 zlomky o hmotnosti 2507 g z hrncovitých a silnostěnných, pravděpodobně technických nádob (obr. 29). Silnostěnná technická keramika je zastoupena sedmi zlomky, přičemž dva z nich nesou výzdobu v podobě oběžné šroubovice (obr. 29:1–2). Hrnce byly v souboru zastoupeny 56 zlomky, přičemž 52 zlomků nese výzdobu v podobě ryté oběžné šroubovice (obr. 29:3–20; 30:1–7). Vysoká četnost a relativně velké rozměry zlomků na severním svahu indikují přítomnost výrobního areálu. Vzhledem k výskytu shodné silnostěnné technické keramiky lze soudit, že se s největší pravděpodobností jednalo o současné dehtařské pracoviště fungující ve 13. až 14. století v trati V Dole.

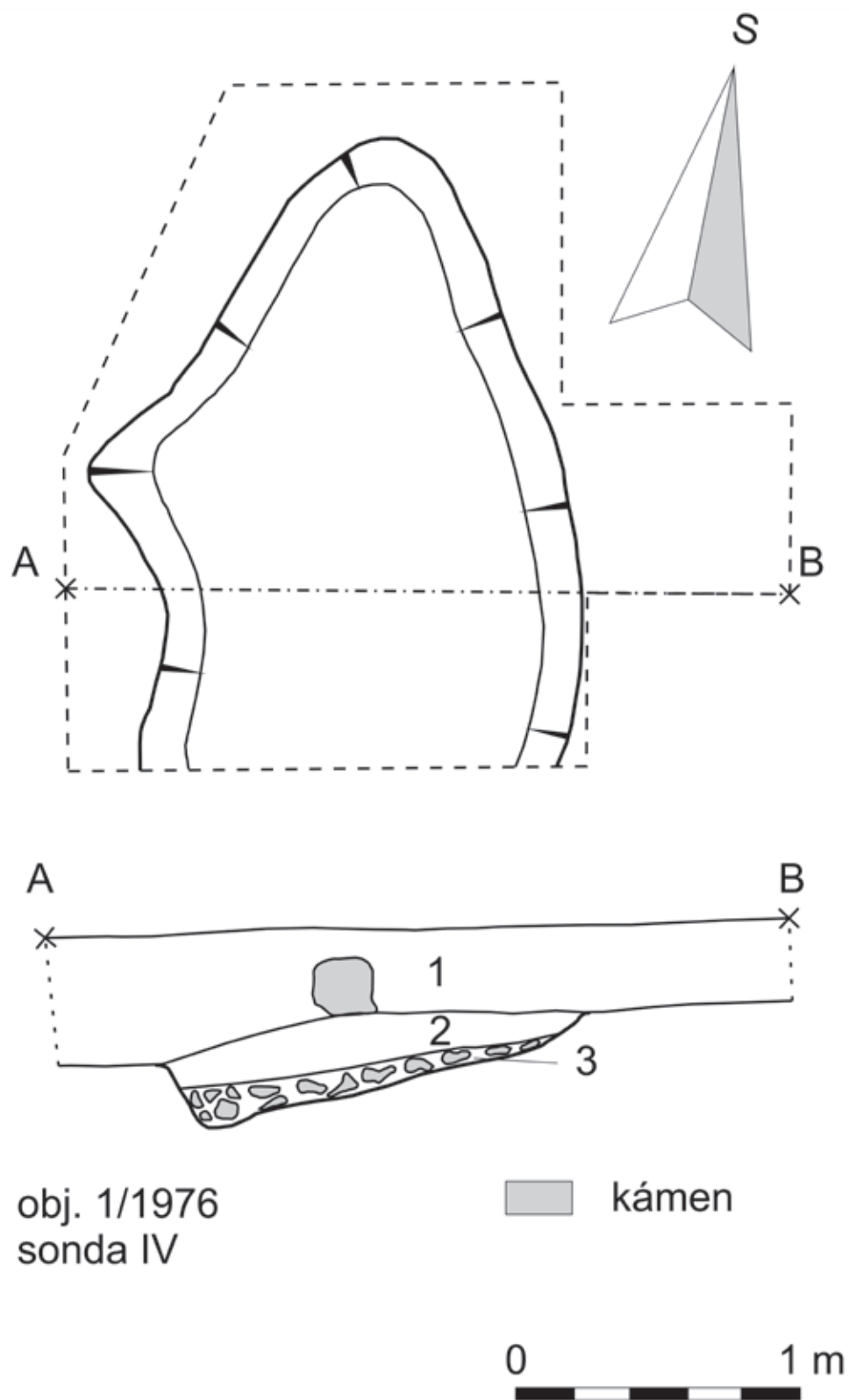
Do pokročilého 14. století můžeme zařadit i tmavé, opticky tvrdé vytáčené keramické zboží (KT 3; 3 ks, 42 g). Nalezneme ho například v Chrudimi (KT 229 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) nebo na hradech Košumberk (KT Košumberk 229 – tamtéž) a Oheb (KT Oheb 14 – tamtéž), v Dvakačovicích (KT

Dvakačovice 16 – Musil, 2020a) či v Křižanovicích (KT Křižanovice 5 – Frolík–Musil–Sigl s. d.).

Do 15. až poloviny 16. století je možno zařadit kvalitní vytáčené redukční zboží, které produkovaly četné městské dílny (KT 2, 2 ks, 18 g). Rozsáhlé soubory pocházejí z Chrudimi (KT CRF17; KT 217 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z Jezbořic (KT Jezbořice 5 – Frolík–Mácalová–Stránská, 2016, 29–34), z klášterišť v Podlažicích (KT Podlažice 7 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z Dvakačovic (KT Dvakačovice 4 – Musil, 2020a), z Křižanovic (KT Křižanovice 4 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Kovářova (KT Kovářov 1 – Musil–Netolický, 2016), Lažan (KT Lažany 13 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Trhové Kamenice (KT TK4 – Musil, 2011; 2011a), z hradů Rabštejn (KT Ra4 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), Košumberk (KT Košumberk 217 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Nové Hrady (KT NH4 – tamtéž), z Ohebu (KT Oheb 4 – tamtéž), z Vildštejna (KT Vildštejn 2 – tamtéž), z Rychmburku (KT Rychmburk 4 – tamtéž), Žumberka (KT Žumberk 1 – tamtéž) a Strádova (KT Strádov 8 – Musil, 2016), z velitelského postavení obláhatelů v podhradí hradu Lichnice (KT P001 – Musil, 2014), z Hrochova Týnce (KT HT 8 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), ze Lhoty u Skutče (KT Lhota u Skutče 2 – Musil, 2017), ze zaniklé vsi Bolešov (KT Bolešov 5 – Musil–Netolický, 2012), ze zaniklé vsi na břehu sečské přehrady (KT Seč 3 – Musil, 2019c, 122–125) a z okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro4 – Malina–Musil–Netolický, 2019).

Nálezové spektrum uzavírá novověká glazovaná keramika s běloběžovým lomem (KT 4, 2 ks, 33 g).

Poslední tři zmiňované keramické technologické třídy jsou v souboru zastoupeny pouze stopově. Tyto nálezy lze interpretovat jako doklady hnojení polí v období vrcholného středověku a novověku.

obj. 1/1976
sonda IV

kámen

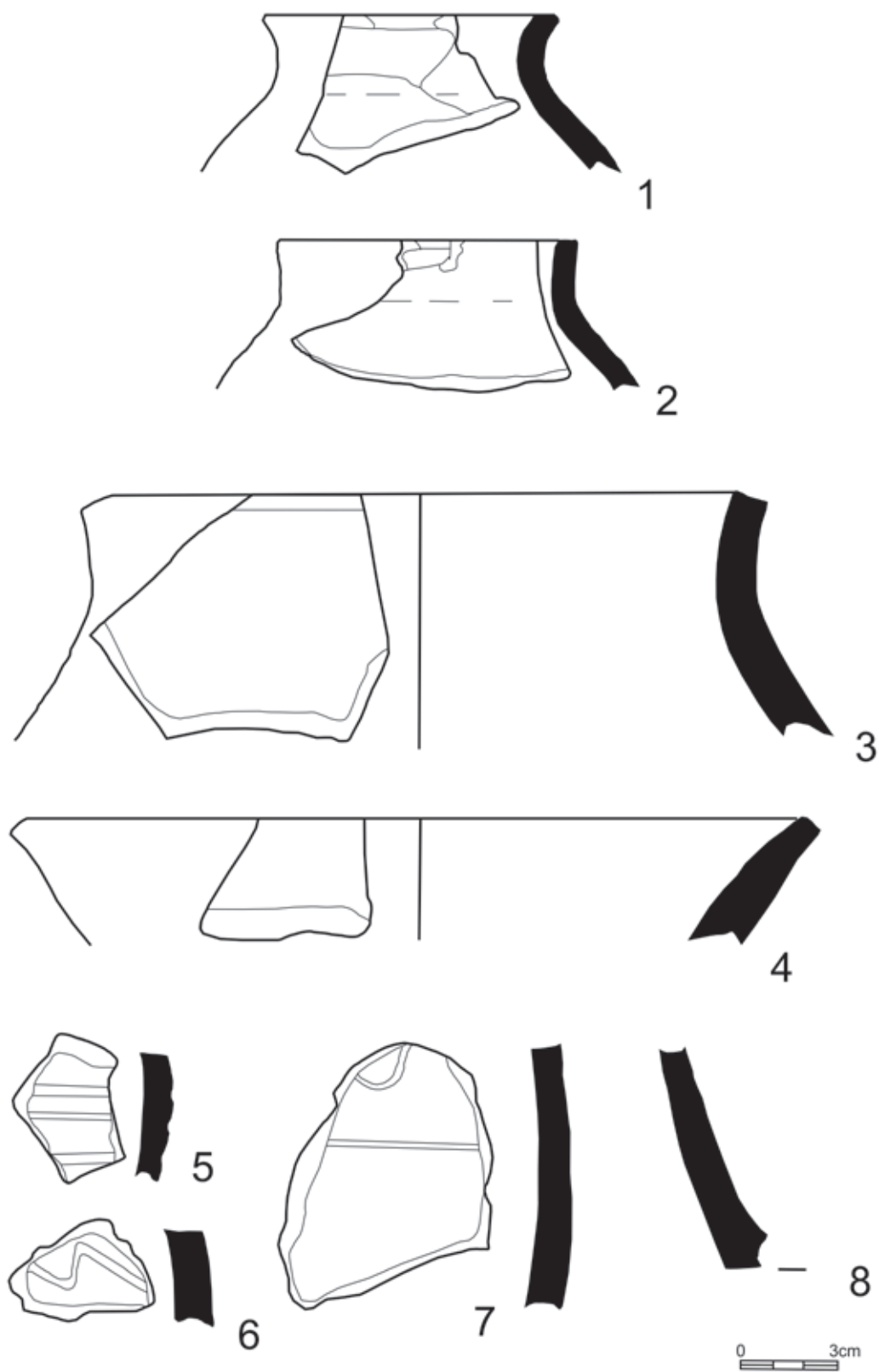
0 1 m

Obr. 24. Licibořice, trať V Dole, sonda IV. Objekt 1/1976.

Upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977.

Fig. 24. Licibořice, V Dole, trench IV. Feature 1/1976.

Modified according to J. Novák and J. Sigl 1977.

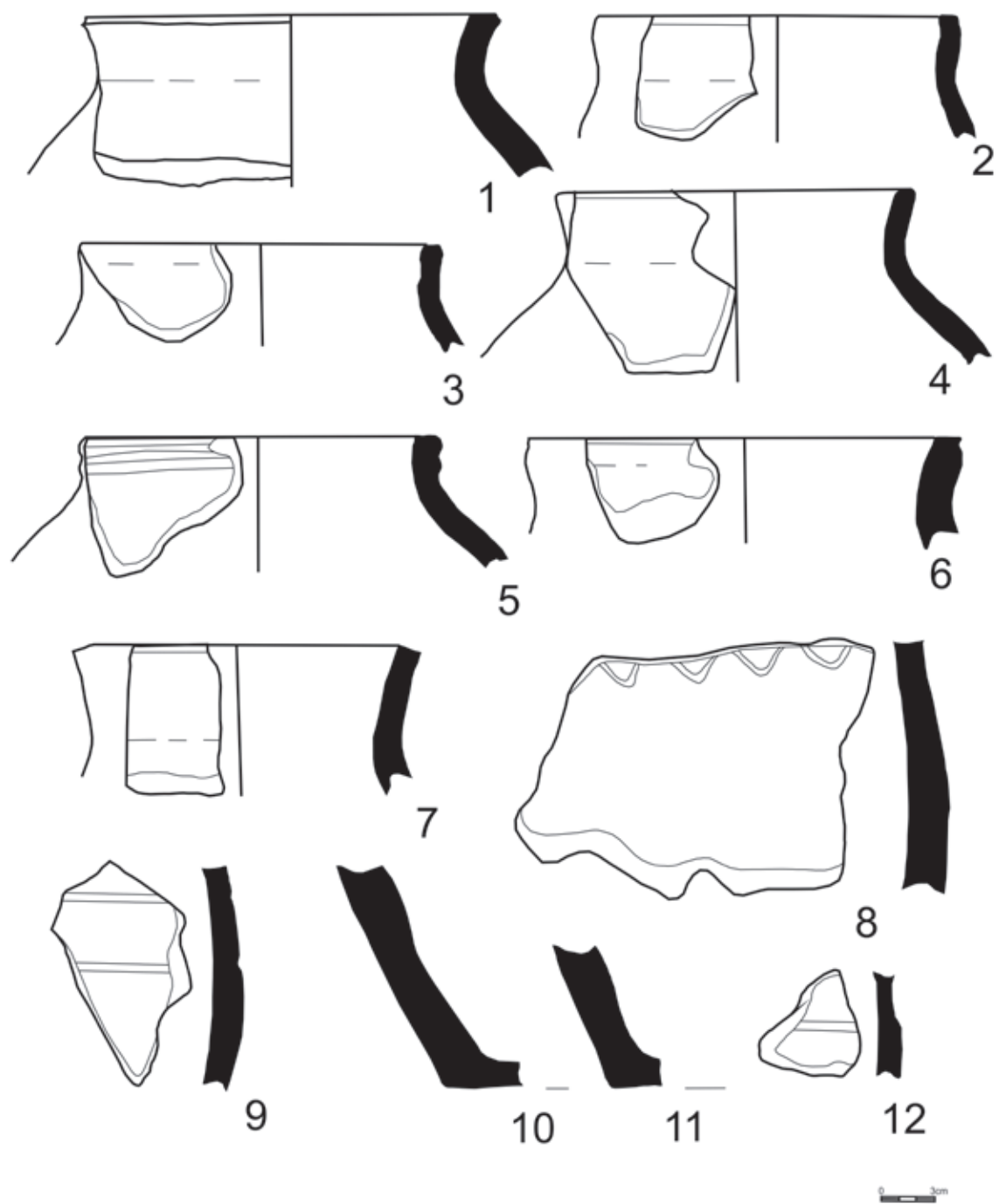

Obr. 25. Licibořice, trat' V Dole. Zavodňovací strouha. Výběr keramických zlomků.

Upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977.

Fig. 25. Licibořice, V Dole. Irrigation ditch. Selection of potsherds.

Modified according to J. Novák and J. Sigl 1977.

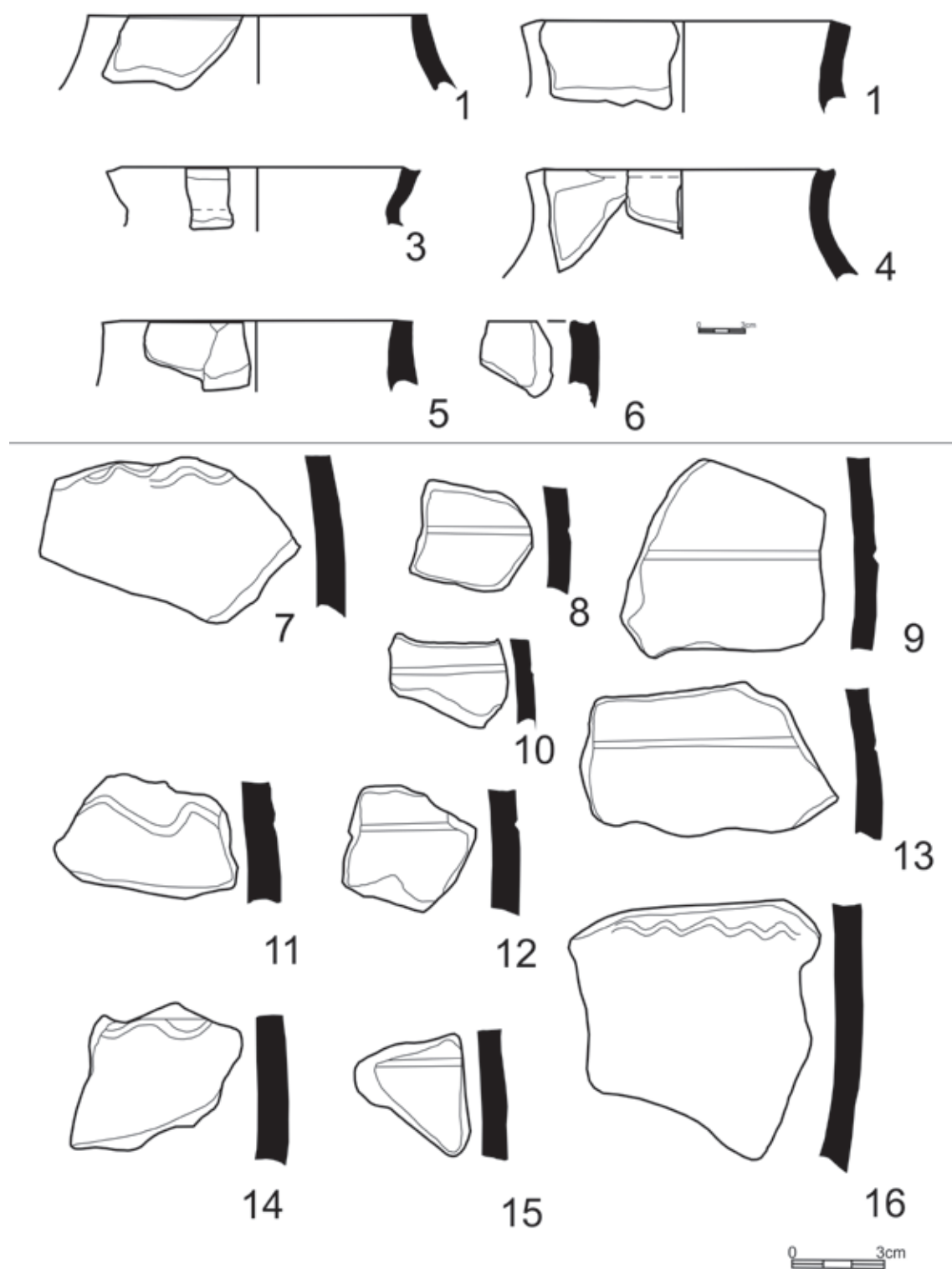

Obr. 26. Licibořice, trať V Dole. Sonda I, šedočerná vrstva. Výběr keramických zlomků.

Upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977.

Fig. 26. Licibořice, V Dole. Trench I, grey-black layer. Selection of potsherds.

Modified according to J. Novák and J. Sigl 1977.

Obr. 27. Licibořice, trať V Dole. Sonda IV, objekt 1/1976.

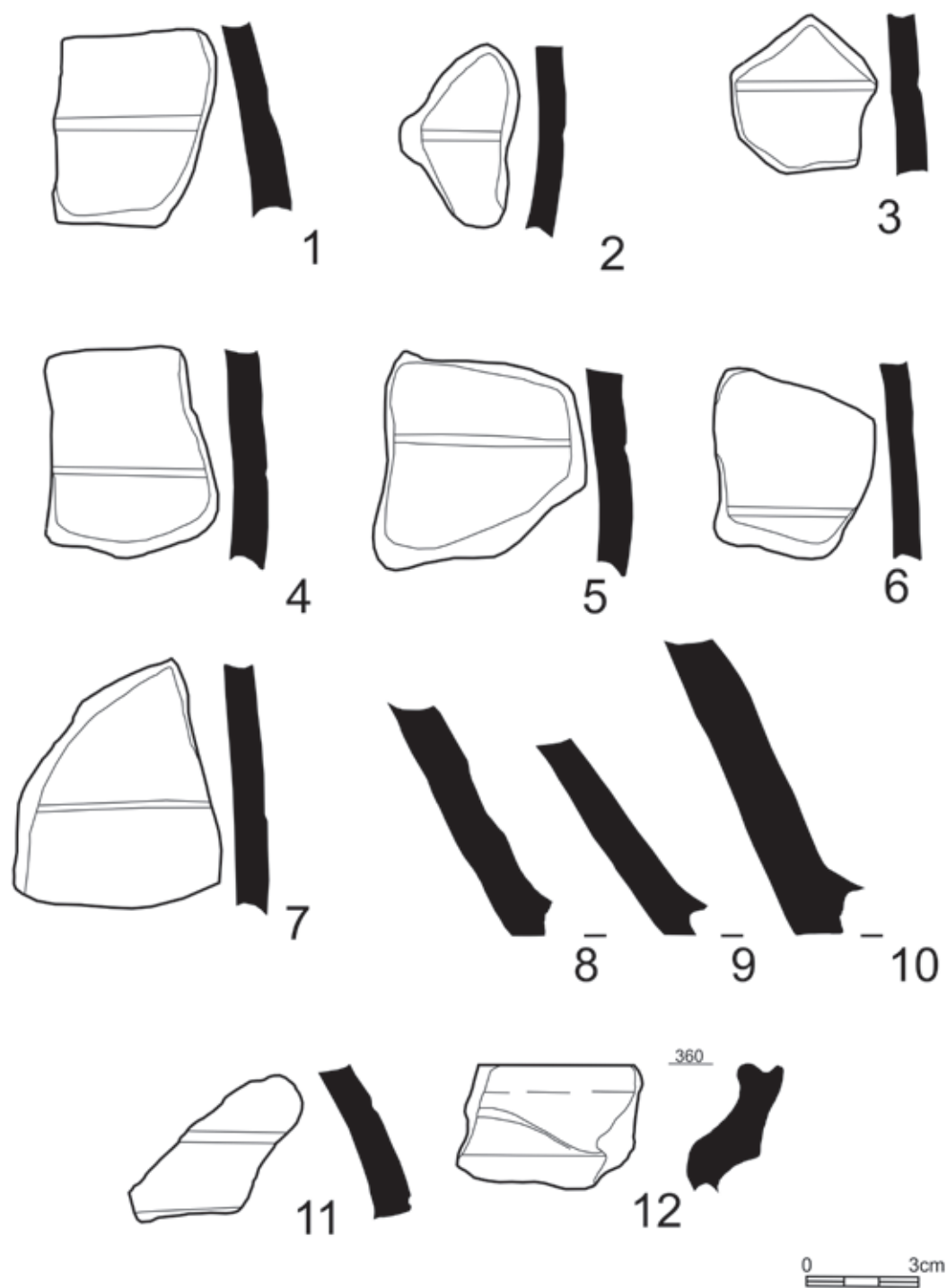
Výběr keramických zlomků.

Upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977.

Fig. 27. Licibořice, V Dole. Trench IV, feature 1/1976.

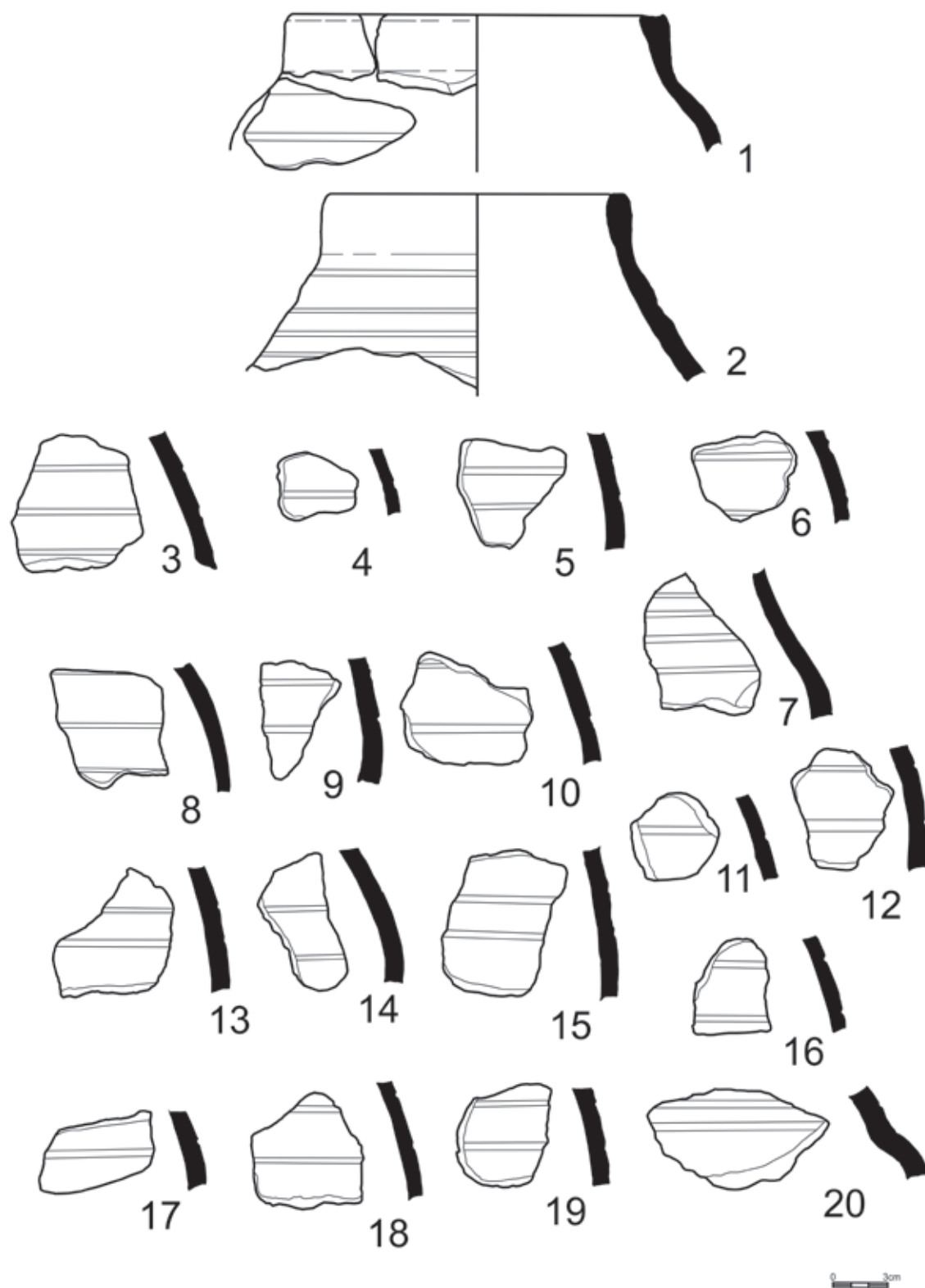
Selection of potsherds.

Modified according to J. Novák a J. Sigl 1977.

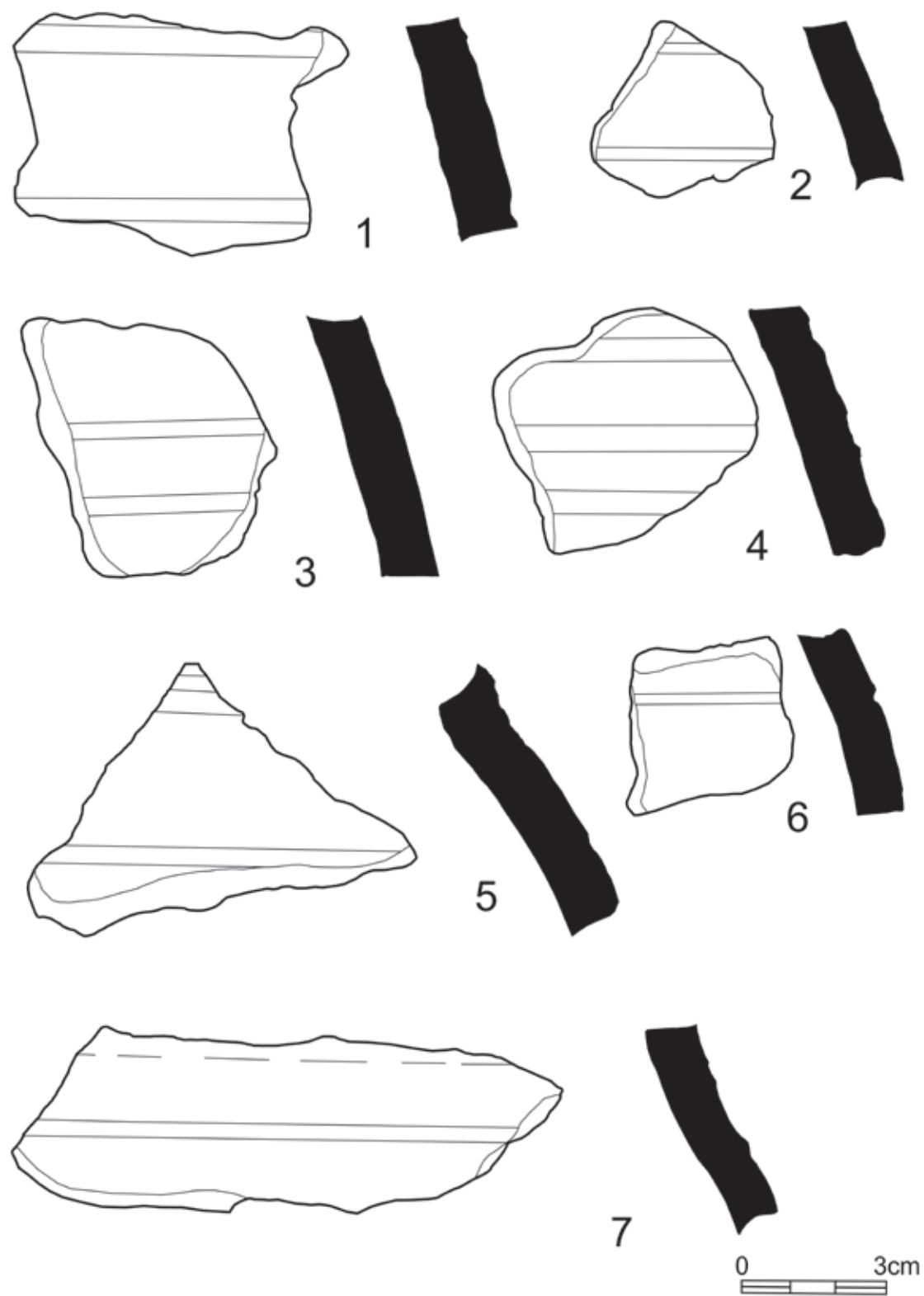
Obr. 28. Licibořice. Výběr keramických zlomků. 1–10) trať V Dole. Sonda IV, objekt 1/1976; 11) trať V Kukli; 11) trať U Spáleníka. 1–10) upraveno podle J. Nováka a J. Sigla 1977; 11–12) kresba J. Musil.

Fig. 28. Licibořice. Selection of potsherds. 1–10) V Dole. Trench IV, feature 1/1976; 11) V Kukli; 11) U Spáleníka. 1–10) Modified according to J. Novák and J. Sigl 1977; 11–12) drawing J. Musil.

Obr. 29. Liboměřice, trať Padeřov. Výběr keramických zlomků.
Kresba J. Musil.

Fig. 29. Liboměřice, Padeřov. Selection of potsherds.
Drawing J. Musil.

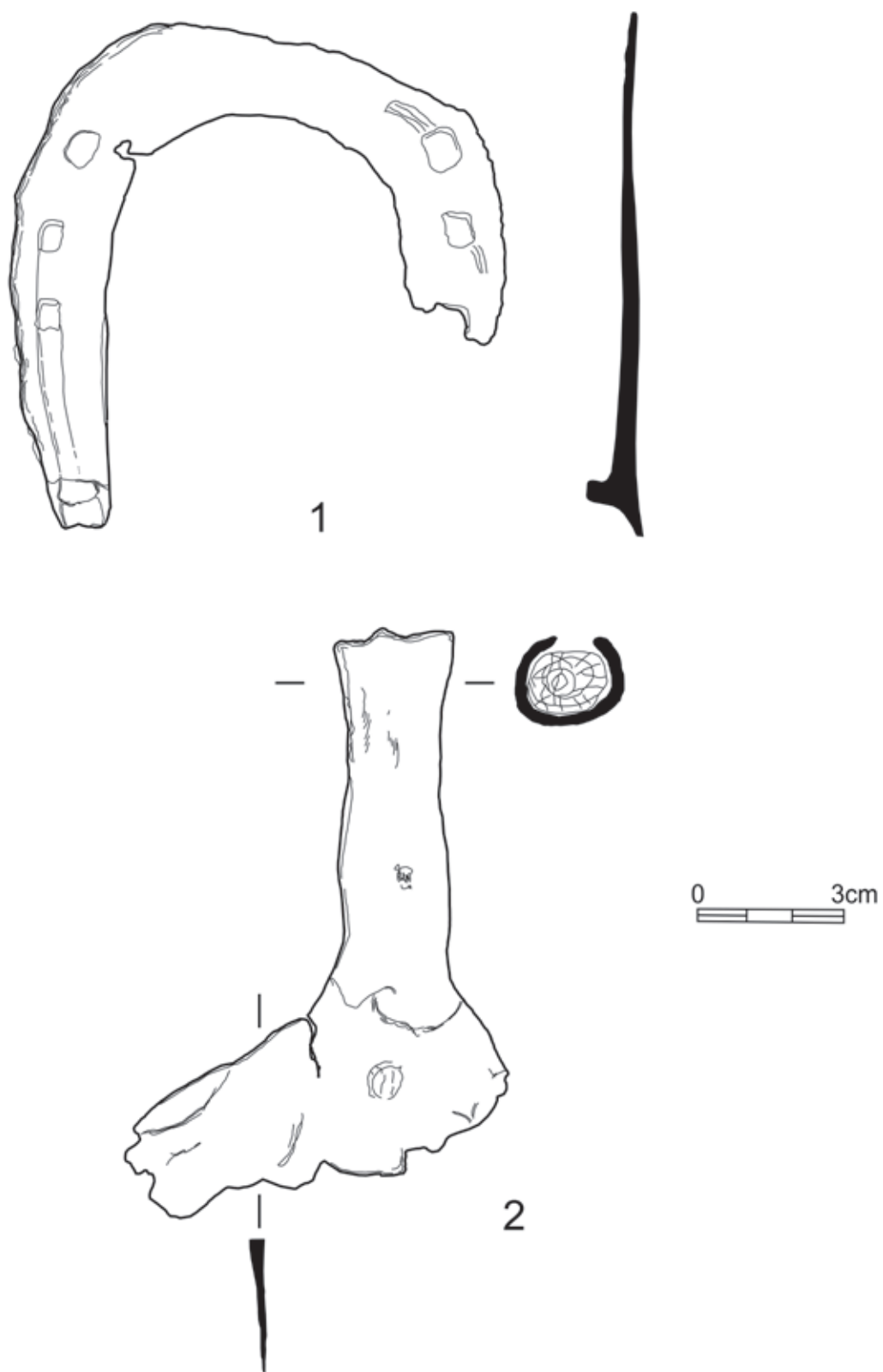

Obr. 30. Liboměřice, trať Padeřov. Výběr keramických zlomků.

Kresba J. Musil.

Fig. 30. Liboměřice, Padeřov. Selection of potsherds.

Drawing J. Musil.

Obr. 31. Licibořice. Železné předměty ze sběru J. Nováka.
Kresba J. Musil.

Fig. 31. Licibořice. Iron objects from collection by J. Novák.
Drawing J. Musil.

7.6.2 Licibořice, trať V Dole (obr. 22:4; obr. 23 a 26)

Do archeologického povědomí se lokalita dostala v souvislosti s terénními úpravami (kopání zavodňovací strouhy) na pozemku ppč. 190/1 v roce 1971 (Šebesta, 1973). Zde se opět Josefu Novákovi z Chrudimi podařilo získat menší soubor středověké keramiky. Lokalita se nalézá na levém břehu Licibořického potoka na přibližně 80 až 90 metrů dlouhé terase o šířce přibližně 6 metrů (obr. 22:4, obr. 23 a 24). Středověké nálezy se koncentrovaly na jejím severovýchodním konci (obr. 25). V souvislosti s tímto zjištěním provedl na místě v dubnu roku 1974 vizuální a geodetický průzkum Jiří Sigl, přičemž žádné archeologické nálezy nebyly získány. Proto byla Jiřím Siglem a Vítem Vokolkem ve dnech 25. až 26. 3. 1975 provedena první etapa zjišťovací sondáže (sondy I–III/1975), která poskytla stratifikované středověké nálezy. V listopadu roku 1975 vyhloubil Josef Novák další tři sondy (sonda IV/1976 – VI/1976), které byly pracovníky muzea 13. 4. 1976 zdokumentovány, geodeticky zaměřeny a ovzorkovány.

7.6.2.1 Popis nalezené situace

V souvislosti s předchozím zjištěním byly sondy situovány v severovýchodní části výše zmiňované terasy. Sonda I/1975 o rozměrech 1 x 10 m byla situována ve směru východ–západ tak, aby protнула celou šíří terasy. Její východní konec se již nalézal v inundaci potoka. V západní části sondy byla objevena následující situace: pod přibližně 0,3 metru mocnou vrstvou humusu hnědé barvy byla objevena 0,15 metru mocná šedočerná vrstva obsahující četné zlomky středověké keramiky (obr. 26), místy zatlačené do jílovitopísčitého podloží. Ve východní části sondy se pod vrstvou humusu objevilo podloží tvořené říčními valouny a štěrkem. Souběžně se sondou byly jihovýchodně od ní ve vzdálenostech

10 a 20 metrů vyměřeny sondy II/1975 (1 x 4 m) a III/1975 (1 x 4 m). Zde nebyly archeologické situace objeveny.

Sonda IV/1976 orientovaná ve směru východ–západ se rozkládala mezi sondami I/1975 a III/1975, její rozměry činily 0,6 x 2,6 metru. V západní části byla sonda rozšířena, aby bylo možno odkrýt větší část půdorysu objektu 1/1976 (obr. 24). Objekt přibližně oválného tvaru dosahoval maximální šířky 1,7 metru. Odkryta byla pouze jeho severní část v délce 2,2 metru, jeho jižní konec nebyl objeven. Mírně zvlněné dno objektu jevílo tendenci sklánět se k západu (tj. směrem ke stráni). Objekt byl poměrně mělký (přibližně 0,15 metru). Výplň objektu představovala hnědočerná vrstva s četnými uhlíky, nade dnem objektu byla zjištěna souvislá vrstva kamenů. Z výplně byla získána početná kolekce hrubší silnostěnné keramiky (obr. 27; obr. 28:1–10).

Důležité zjištění poskytla i sonda V/1976 situovaná na jižním konci terasy. V sondě o rozměrech 0,6 x 3 metry byla pod vrstvou humusu registrována 0,1–0,15 metru mocná vrstva sytě černé barvy obsahující četné fragmenty uhlíků. Sonda VI/1976 situovaná severně od sondy I/1975 nepřinesla žádné stopy antropogenní aktivity (Novák–Sigl, 1977, 52–73; Sigl–Vokolek, 1977, 29).

7.6.2.2 Rozbor archeologických nálezů

Celkem bylo vyhodnoceno 367 zlomků o celkové hmotnosti 11 168 g. V souboru dominují nálezy keramiky (351 ks, 11 049 g), mazanice (13 ks, 112 g) a uhlíky (3 ks, 7 g) jsou zastoupeny pouze stopově. Chronologicky citlivý je pouze soubor nalezené keramiky, který byl zpracován na základě rozboru keramických technologických tříd definovaných na základě makroskopicky postižitelných vlastností pro oblast Chrudimska (Frolík–Musil–Sigl s. d.). Na základě těchto vlastností je možno nalezenou

keramiku rozdělit do dvou keramických technologických tříd (dále KT – viz příloha 1), které mají rovněž chronologický význam.

Jako chronologicky starší se jeví hnědé a hnědošedé obtáčené keramické zboží KT Licibořice 2, které se vyskytuje v Chrudimi (KT 203 a CRF3 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Dražkovicích (KT 2 a 3 – Košařová–Bulvová, 2017, 5–115), v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 2 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018, 971–1004) a v Lažanech (KT Lažany 8 – Frolík, 2019, 77). Toto zboží hradištní tradice je zastoupeno dvěma zlomky o celkové hmotnosti 94 g. Jeden zlomek nesl výzdobu v podobě oběžné šroubovice. Na Chrudimsku spadá jeho výskyt do období 12. až 13. století.

Naprostá většina keramických zlomků náleží zboží tmavších tónů s písčitém ostřivem a výraznou příměsí hrubě drcené slídy (KT Licibořice 1). Tato keramika totožná s výše popisovanou KT Liboměřice 1 (viz výše) patří mezi hlavní keramické třídy vyskytující se v širším regionu Železných hor v období 13. až první poloviny 14. století. V souboru je zastoupena 345 zlomky o hmotnosti 10–880 g z hrncovitých a silnostěnných, pravděpodobně technických nádob (obr. 25–28:1–10). Hrncovitým nádobám charakteru kuchyňské keramiky lze přiřadit celkem 32 zlomků, přičemž 24 z nich nese výzdobu v podobě rýh či oběžné šroubovice (18 ks), jednoduché vlnice (6 ks) a v jenom případě kombinace rýhy s vlnicí. Naprostá většina nalezených fragmentů náleží hrubé silnostěnné v ruce lepené keramice lahovitých tvarů s prostým válcovitým okrajem, popř. s jednoduchým mírně rozevřeným o průměru 180 až 250 mm (minimálně 17 jedinců). Na dnech a okrajích nádob byly registrovány stopy připečené smolné hmoty s drobnými úlomky uhlíků, vzniklé patrně při přepouštění a rafinaci dehtu. Analogické stopy

byly nalezeny i na dehtářském pracovišti Mostek-Souvatř na Trutnovsku (srov. Tichý–Wolf, 2001, 94), v areálu zaniklé vsi pod sečskou přehradou (nejnověji Musil, 2019c) či v Martinicích na Jilemnicku (Pleiner, 1970, 498). Ve dvou případech byla registrována výzdoba v podobě rytých linií či jednoduché ryté vlnice. Pakliže pomineme nálezy z polohy Padeřov na katastru sousedních Liboměřic (viz výše), nejbližší analogické nálezy pocházejí z prostoru zaniklé středověké vsi nalézající se pod hladinou sečské přehrady (KT Seč 1 – shrnutí Musil, 2019c). Výskyt tohoto keramického zboží se kryje s 13. až první polovinou 14. století.

7.6.3 Shrnutí

Z našeho území jsou dehtářské areály známy např. z lokality Mostek-Souvatř na Trutnovsku (Tichý–Wolf, 2001), ve Vesele na Rokycansku (Frýda, 1989) a Stěžově na Příbramsku (Nováček–Vařeka, 1992). Nejlépe dokumentované objekty tohoto typu byly publikovány Radomírem Pleinerem (1961; 1970) z Krásné doliny u Lužné u Rakovníka. Zde byly odkryty kompletní půdorysy pecí i s manipulačním prostorem (Pleiner, 1970, obr. 4–10) a rafinačními pracovišti (Pleiner, 1970, obr. 13–17). Objevené situace na lokalitě V Dole byly již autory výzkumu na základě nálezové situace interpretovány jako pozůstatky uhlířského či dehtářského pracoviště (Novák–Sigl, 1977; Sigl–Vokolek, 1977).

I přes plošně omezenou sondáž lze s určitými obtížemi na základě těchto archeologických odkryvů interpretovat situace objevené v sondě IV/1976. Objekt 1/1976 (obr. 24) můžeme s největší pravděpodobností interpretovat jako pozůstatky dehtářského milíře, popř. přidruženého rafinačního pracoviště. Vzhledem k tomu, že silnostěnná keramika nese na vnější straně stopy žáru, soudíme, že spíše než k jímání dehtu sloužily k další rafinaci vyvážení.

7. Sídlištní dynamika: na příkladu bojanovského újezdu

Žár ovšem nebyl natolik silný, aby keramiku přepálil do podoby porézní či naopak sklovitě slinuté hmoty, jako tomu je např. při zpracování kovů. Tyto lahvovitě profilované nádoby zároveň snižovaly riziko vznícení směsi. Této interpretaci odpovídá

i zdroj vody nezbytný pro rafinaci. Na základě těchto zjištění a registrovaných stop se domníváme, že objevené situace lze s největší pravděpodobností ztotožnit nejspíše s dehtářskými pracovišti.

8.

Bolešov: zaniklá středověká a novověká ves

Jedním z prvních dokumentovaných dokladů zaniklého středověkého a raně novověkého osídlení v Železných horách se stala zaniklá středověká ves Bolešov (Musil–Netolický, 2012). Na existenci dochované studny s kamenným roubením a výskyt raně novověké keramiky v lesní trati Dubina mezi Pařížovem a Spačicemi upozornil pracovníky Regionálního muzea v Chrudimi místní amatérský archeolog a historik pan Vojtěch Holub v roce 2006. Po prohlídce místa nálezu a GPS zaměření polohy byla poprvé vyslovena domněnka o existenci zaniklé středověké či novověké vesnice, popř. usedlosti či poplužního dvora. Pro tuto hypotézu hovořila absence lokality na starších mapových dílech z 18. a počátku 19. století. Bolešov neznáme ani na nepříliš podrobné Müllerově mapě Čech z roku 1720 (Müllerova mapa Čech 1720), ani na 1. vojenském mapování z let 1764 až 1768 a 1780 až 1783 (rektifikace). Na místě vesnice a dvora je patrný pouze les. Obdobný pohled do okolí Spačic přináší přesnější, 2. vojenské mapování z let 1836 až 1852. Na všech uvedených mapových dílech byla znázorněna zalesněná plocha Dubina zhruba ve stejném tvaru a rozloze, které přibližně odpovídají současnému stavu.

8.1 Lokalizace

Relikty zaniklé středověké vsi Bolešov (Musil–Netolický, 2012) leží na zalesněném

jižně exponovaném svahu v trati Dubina na ppč. 279/3 v k. ú. Spačice v nadmořské výšce 346,0–348,0 m n. m. (obr. 32; Musil–Netolický, 2012). Areál zhruba okrouhlého půdorysu se nalézá 0,4 km severně od severního okraje intravilánu obce Spačice, 1,4 km jižně od Běstvin, 0,8 km jižně od Malejova a 2,2 km jihovýchodně od Pařížova. Severovýchodní okraj lesa obtéká bezjmenný potok (pravobřežní přítok Běstvinského potoka, levobřežního přítoku řeky Doubravy).

8.2 Dějiny

K poznání samotných počátků Bolešova nemáme k dispozici dostatečné písemné prameny. Počátky osídlení oblasti je přesto možné klást již do 12. století. Plasticky to dokládá výrazné uskupení románských kostelů v nejbližším okolí. Jde o kostel sv. Máří Magdalény původně zasvěcený sv. Janovi v Pařížově (Varhaník, 2008; 2012, 509; Falta, 2013, 127–140), kostel sv. Kříže při zaniklé středověké vsi Protivany (Pehal, 2003, 3–17; Smetánka, 1987, 239), kostel sv. Martina při zaniklé středověké vsi Stusyně (Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242). Románské stáří kostela sv. Jana Křtitele v Běstvině archeologický výzkum přímo neprokázal (Frolík, 2006a; 2006b), přesto o jeho stáří svědčí první

písemná zmínka z roku 1131 (FRB II, 225) a mladohradištní záušnice z porušených hrobů v jeho těsné blízkosti. Patrně největším pozemkovým vlastníkem ve sledované oblasti byl vilémovský klášter, který zahájil osídlovací proces v polovině 12. století (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010; Somer–Šrámek–Kovář, 2015). Mezi jeho državy patřil bojanovský újezd (Teplý, 1997a, 144; 2010, 93–150), nalézající se severovýchodně od Bolešova. Jeho majetky sousedily na jihozápadě s lichtenburským panstvím (Sedláček, 1900b, 32–34) a na východě s vildštejnským panstvím. Podle Augusta Sedláčka založil Hrabiše z Paběnic někdy mezi lety 1289–1315 hrad Vildštejn a vedl roku 1315 s vilémovským klášterem spor o dřevo z nedaleké hory Oheb. Při pronajmutí pustého bojanovského újezdu roku 1329 si klášter vymínil, že zde nevystaví hrad (srov. Sedláček, 1900a, 153–155; Teplý, 1997a, 32–34). Další písemné zprávy pocházejí z doby až okolo poloviny 14. století. Sousední ves Spačice je připomínána ve druhé polovině věku¹³. Mimo to jsou od 14. století připomínány statky menších pozemkových vlastníků (například Ostružno, Rušinov, Vestec u Běstviny, Kocourov ad.). Podle etymologického rozboru Antonína Profouse se jméno Bolešov odvozuje od osobního jména Boleš nebo Boleša (Profous, 1947, 112). V písemných pramenech z první poloviny 14. století se setkáme se jménem Bolesud de Wesczie (RTV, č. 129, 25; RT II, č. 170, 34), bohužel nelze s jistotou říci, zda šlo skutečně o držitele nedaleké tvrze a vesnice Vestce u Běstviny¹⁴. Nelze vyloučit ani variantu, že Bolešov náležel k majetku vilémovského kláštera.

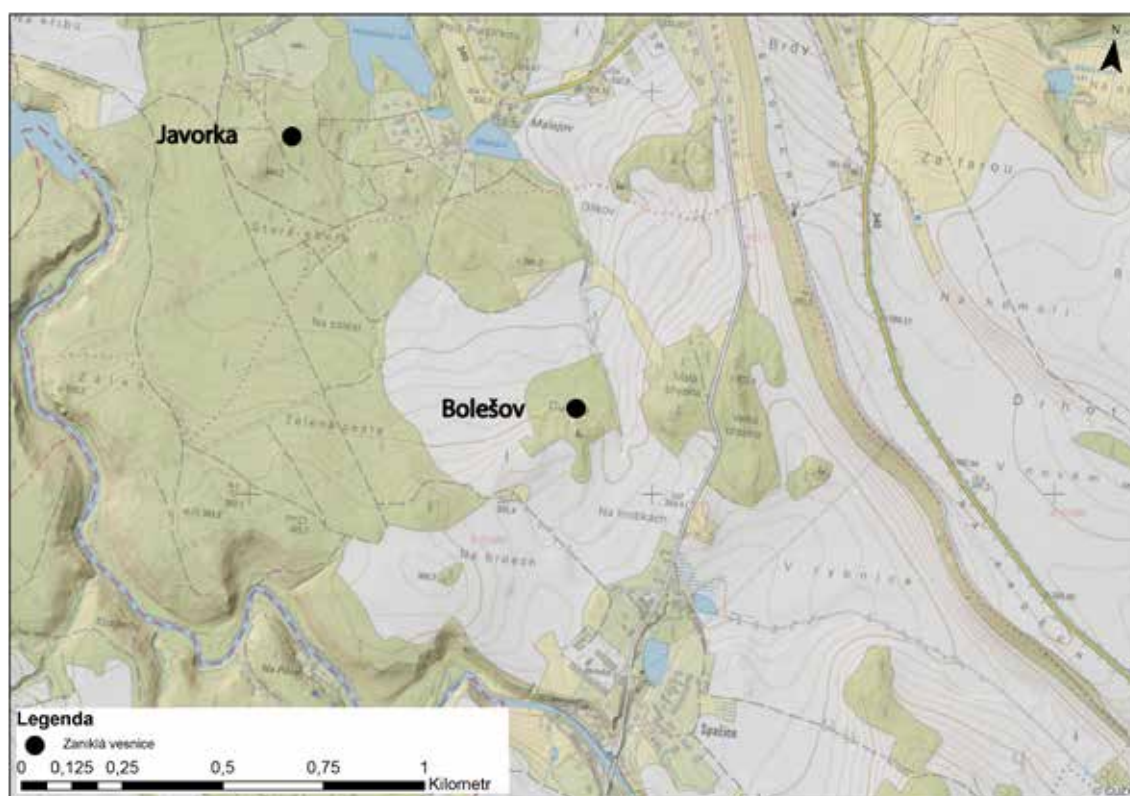
První písemná zmínka o vsi Bolešov je pozdní a pochází až ze samého sklonku 15. století. Konkrétně 14. listopadu 1491 bratři

Jiřík a Václav z Rušinova prodali pustou tvrz, poplužní dvůr, ves, kmetců (selské) dvory s poplužím v Rušinově, v Klokočově, ve Lhotce, v Hůrce, ve Spačicích, v Drhotíně, v Bolešově, Hoješíně a v Ostružně Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy za 750 kop pražských grošů (RT II, 449; srov. Sedláček, 1900a, 38). Jakým způsobem se Bolešov dostal do držení vladyků z Rušinova, nevíme. Jedním z nejvýznamnějších představitelů rodu byl Jan Hertvík z Rušinova, známý husitský hejtman, správce hradu Vildštejn do roku 1436 a od listopadu 1429 do roku 1455 správce hradu Lichnice. Pravděpodobně po zániku vilémovského kláštera jej tento hejtman připojil ke svému majetku a de iure se tak stalo listinou císaře Zikmunda z roku 1436 (Sedláček, 1900a, 154). Podle J. V. Šimáka roku 1508 náležel Bolešov k Vesci (Šimák, 1933, 327). Důležité je, že Bolešov a přilehlé okolí se staly součástí trčkovských držav v železnohorském regionu.

Jan starší Trčka z Lípy prodal roku 1539 hrad Lichnici s poplužními dvory, městečka Podhradí a Ronov, vsi Závratec, Skalka, Čertova Lhotka, v Počátkách tři kmetcí dvory, vsi Skoránov, Míčov, Dětenice, Zbyslavice, Rudov (s podacími v Ronově a Míčově), ves Heřmaničky, v Pařížově dva kmetcí dvory a mlýn, tvrz Vesce a dvory kmetců Bolešov, Spačice, Ostružno s „*pustotinami Hertvíkovskými*“, Turkovice, Bukovinu, Hody, Slavkovice, Vyžice, Sušice, Prachovice, Tasovice, Vápenný Podol, Nutice, v Licibořicích dvůr kmetců s podacími v Turkovicích a Licibořicích Janu mladšímu Trčkovi z Lípy a na Opočně (Sedláček, 1900b, 38 a 46). Majetek i nadále tedy zůstal v rodině. Jako ves je Bolešov zmíněn ještě k roku 1544 (Profous, 1947, 112). Po jeho smrti majetek spravoval Vilém Trčka

¹³ První písemná zmínka o Spačicích se váže k roku 1371, kdy je zmiňován Andree de Spaczicz – RT I, 439. Mimo to je na počátku 15. století připomínán Ryneš ze Spačic (1405), který vznesl nárok na ves Javorku proti Ješíkovi z Popovce – Sedláček, 1900a, 154.

¹⁴ Ten je s jistotou poprvé připomínán v roce 1497 – AČ I, 351.

Obr. 32. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 32. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice). Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

z Lípy, který v roce 1555 prodal část lichnického panství poručníkům Albrechta a Václava Robmhapa ze Suché (Sedláček, 1900b, 39).

Nicméně Spačice a sousední Bolešov tehdy prodány ještě nebyly. Teprve o dva roky později, v roce 1557, se uskutečnil prodej části panství Janu Humpoleckému z Rybenska (Sedláček, 1900b, 46), kde jsou výslovně zmíněny vsi Spačice a Bolešov. Po jeho smrti jeho majetek připadl jeho bratru Václavovi mladšímu, který jej držel do své smrti v roce 1577. Svůj majetek odkázal synovcům Janovi, Václavovi a Adamovi Zapským ze Zap. Roku 1586 tvrz Vestec s dvorem a vsí, vsi Bolešov, Spačice a kmetcí dvory v Pařížově odkoupil Matyáš Hostounský z Kosmačova. Od Matyáše

koupil statek roku 1597 Zikmund Kozel, ale po jeho smrti ho musela vdova po něm vrátit, protože ho nemohla splatit. Matyáš pak majetek vložil roku 1600 do desek. Od roku 1601 vlastnil panství Kryštof Častolar z Dlouhé Vsi. Panství se mu podařilo i přes značné obtíže udržet i v pobělohorské době. Na sklonku 16. století zde tedy existovala ještě vesnice (patrně menší), ale již roku 1623 je zmiňován pouze dvůr.

Dne 5. července roku 1623 prodává „tvrz Vesce pustou, spálenou“ s poplužním dvorem a vsí, ves Ostružno se sídlem a dvorem poplužním, dvůr Bolešov (!), vsi Spačice s mlýnem a dalšími císařským důstojníkům Antonínu Binago a Františkovi Chiesa. Oba tyto cizinci statek drželi společně. Po smrti Antonína Binago byl statek rozdělen;

nezletilý Antonínův syn Antonín August dostal Vesce a polovinu zboží, Ferdinand Antonín Chiesa na Ronově a Suchotleskách držel Spačice. Svoji polovinu pak 14. července 1654 prodal své sestře Cecilii. Ta se provdala za Antonína Augusta Binago, čímž se původní vesecké panství opět spojilo. Je příznačné, že v dokumentu z roku 1654 již není o Bolešově žádná zmínka. Je tedy zřejmé, že Bolešov zanikl v průběhu třicetileté války (Musil–Netolický, 2012; 2016a; Musil–Netolický–Preusz, 2018).

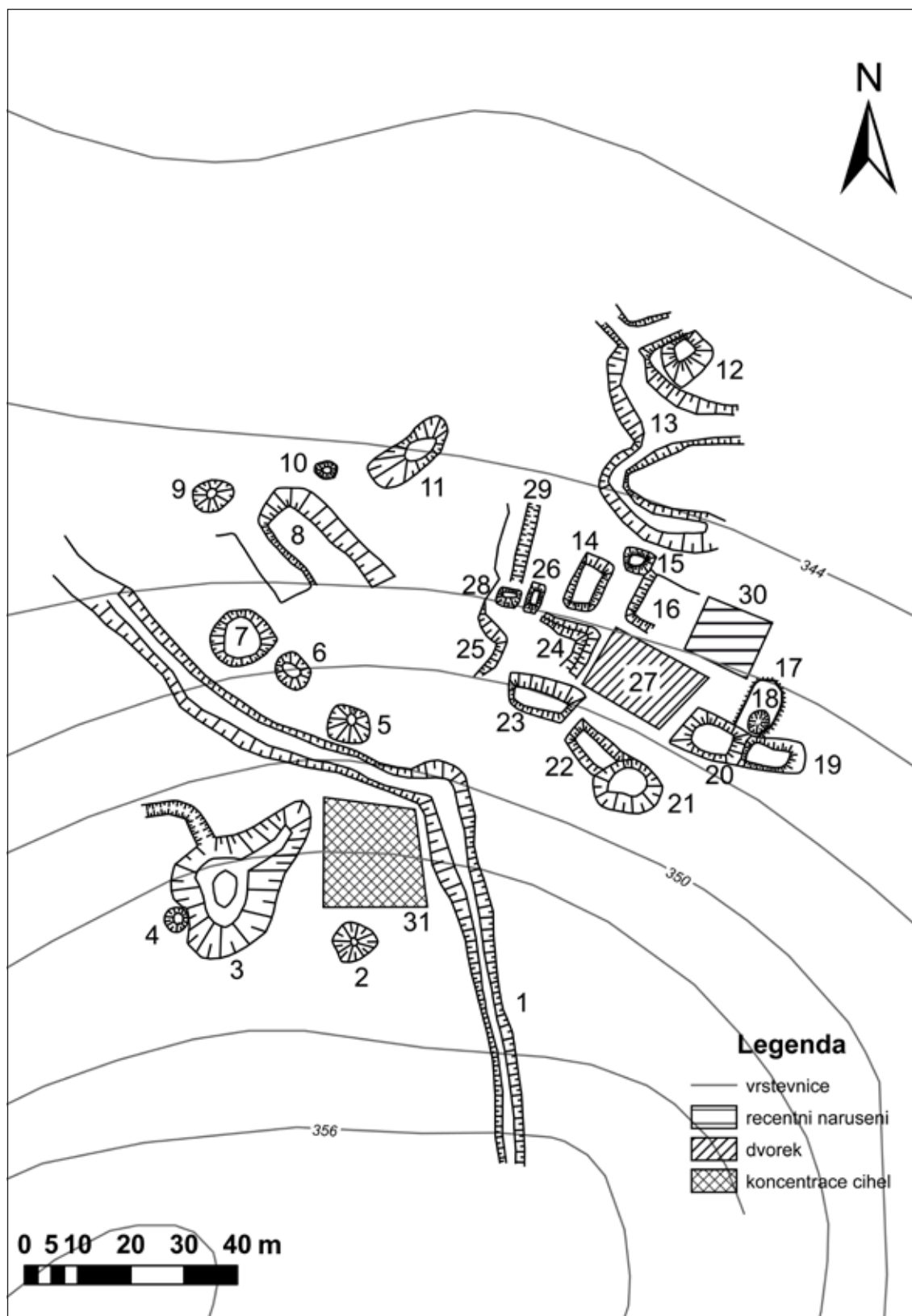
Shrneme-li dosavadní poznatky zjištěné při archivní rešerši, nalézáme více otázek než odpovědí. Kdy přesně Bolešov vznikl a kdo byl jeho lokátor, nelze za současného stavu bádání jednoznačně určit. S největší pravděpodobností vznikl až v průběhu 13.–14. století v souvislosti s vrcholícím kolonizačním úsilím v prostoru Železných hor a jeho podhůří. Zda se na jeho vysazení podílel vilémovský klášter, nebo drobný feudál z Vestce, je taktéž nejasné. Určitou indicií inklinující k první variantě je přesun pozemkových práv na Bolešov na rod Jana Hertvíka z Rušinova. Tento husitský hejtman po vypálení vilémovského kláštera získal četné statky v nejbližším okolí své tvrze. Situace se vyjasňuje až od sklonku 15. století, kdy se Bolešov stal součástí lichnického a posléze vesteckého panství. Posledním výskyt v písemných pramenech je na dokumentu z roku 1623. V roce 1654 již nefiguruje v žádném písemném prameni. Obecně můžeme konstatovat, že Bolešov podle svědectví majetkových kontraktů z konce 15. až poloviny 17. století figuruje střídavě jako dvůr a ves, patrně menšího rozsahu.

8.3 Popis a interpretace reliéfních tvarů

Antropogenní terénní reliikty zaniklé vsi Bolešov se nalézají přibližně na ploše cca 150 x 140 m a vytvářejí zde celkem čtyři

výrazné koncentrace objektů (obr. 33). Severovýchodní koncentrace tvořená objekty 12, 13, 25 a 32 navazuje na jižněji položenou skupinu objektů 14–30, a zahrnuje tak plochu o rozměrech ca 70 × 95 metrů. Východněji položená koncentrace objektů 5–11 respektuje hranici úvozové cesty (obj. 1), která ji po jižní straně obchází. Poslední koncentrace objektů, 2–4 a 31, se nalézají na jihozápadní straně zkoumané lokality.

První shluky objektů konvexního a konkávního charakteru v severovýchodní části zkoumané lokality byly interpretovány jako reliikty obytných nebo hospodářských staveb. Objekty mají nejčastěji obdélný půdorys a jsou v určitém prostorovém vztahu k objektu 27, který lze interpretovat jako dvorek. Dvorek je orientován svou delší stranou ve směru severozápad–jihovýchod, o rozměrech přibližně 21 x 13 metrů. Na jižní a jihozápadní straně na ploché terase pod strmým svahem byly zjištěny reliikty staveb – objekty 21, 22 a 23, které byly orientovány okapovou stranou ke dvorku. Všechny objekty mají velmi dobře rozpoznatelné hrany a jsou orientované delšími stranami na severozápad–jihovýchod. Patrně součástí jedné stavby byly objekty 21 a 22. Druhý z objektů můžeme interpretovat jako suterén nadzemní stavby (komory). Objekt 22 má obdélný tvar o rozměrech 9,8 × 6,5 metru a hloubce 0,2 m. Zahloubený objekt 21 má v současnosti oválný tvar o rozměrech 11,7 × 11,1 m a hloubce od 0,2 do 1,2 metru. Dno je ploché. V jejich těsné blízkosti se nachází objekt 23, který má obdélný půdorys. Jeho rozměry jsou 13 × 7,5 metru a výška je od 0,05 do 0,5 metru. Vrchol objektu je mírně konvexní. Nelze vyloučit, že tyto tři objekty tvořily jednu větší stavbu přibližně o délce 35 a šířce 7 metrů. Nápadné je uspořádání konvexních objektů 24, 26, 14, 15 a 16 kolem západní a severní strany dvorku do tvaru písmene „L“. V tomto případě není

Obr. 33. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Půdorysný plán reliktní vsi a hospodářského dvora.
Upraveno podle Musil – Netolický 2016a.

Fig. 33. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice). Ground plan of relicts of a village and farmyard. Modified according to Musil – Netolický 2016a.

zřejmé, zdali se jednalo o jednu komplexní stavbu, nebo o samostatně stojící stavby orientované štítovou stranou směrem do dvorku. Nejlépe byly dochovány tři obdélné objekty, 14, 15 a 26. Největší z nich, objekt 14, má orientaci sever–jih. Jeho rozměry jsou 11 x 6 metrů a výška od 0,1 do 0,3 metru. Delší strana objektu 26 má orientaci sever–jih. Objekt dosahuje délky 5,6 a šířky 3 metrů. Rozeznatelná výška je pouze 0,1 metru. Objekt 15 má orientaci východ–západ. Jeho rozměry jsou 5,8 x 4,6 metru a výška je 0,2 metru. Částečně se dochovaly objekty 16 a 24. Pouze v případě objektu 16 byly dochovány přibližně rozměry 11 x 11 metrů a výška 0,3 metru. Východní část objektu byla zničena lesními pracemi, kde se nacházely patrně další relikty staveb (č. 30). Objekty 19 a 20 jsou přibližně stejně velké. Nachází se v jedné linii od východu k západu. Lze je interpretovat jako jednu stavbu. Objekt 19 má rozměry 11,5 x 6,2 metru a výšku od 0,05 do 0,2 metru. Rozměry objektu 20 jsou 12 x 8 metrů. Dochovaná výška objektu je 0,2 metru. Problém nastává s objekty 17 a 18, které se projevují v terénu velmi špatně a nelze je prokazatelně zařadit jako součást stavby (obj. 19 a 20).

Objekty 28 a 29 „cesta“ jsou velmi špatně rozpoznatelné v terénu a nelze vyloučit, že vznikly recentním zásahem. Celý komplex výše zmíněných objektů nelze interpretovat jako zaniklou vesnici, ale jako jednu usedlost. Podle rozboru a interpretace zjištěných reliktních staveb je půdorys usedlosti kolem volného prostranství uprostřed téměř uzavřený.

Výrazné terénní seskupení severně od usedlosti tvoří konvexní objekty 12, 25 a 32, které interpretujeme jako relikty staveb, a konkávní nepravidelný liniový objekt 13. Oba relikty staveb 25 a 32 na východní straně splývají s terénem. Objekt 25 má lichoběžníkový tvar a je svou delší stranou

o délce 17 metrů orientován ve směru východ–západ. Minimální šířka objektu je 5,5 a maximální 12,5 metru. Maximální výška objektu při západní straně činí až 0,6 metru od dna objektu 13. Na jeho západní straně byl zaměřen konvexní objekt 12, který však mohl vzniknout později, ale může jít o součást destrukce pravděpodobně nadzemní stavby. Objekt je lichoběžníkového půdorysu a vrchol mírně konvexní. Dochované rozměry jsou 9,5 x 8,5 metru (na severozápadní straně) a 5,5 metru (na jihovýchodní straně). Výška se pohybuje od 0,2 do 0,35 metru. Na jeho povrchu byl zaznamenán nelegální zásah hledači pokladů. Lichoběžníkového charakteru je i objekt 32. Orientace delší strany o délce 22 metrů je východ–západ. Minimální šířka objektu je 5,5 a maximální 13 metrů. Maximální výška objektu při západní straně činí až 0,5 metru od dna objektu 13. Nepravidelného tvaru je objekt 13, jeho maximální délka činí 49 metrů a hloubka byla ca od 0,2 do 0,7 metru.

Třetí koncentrace konkávních a konvexních objektů se nachází v severozápadní části zkoumané lokality. Především dobře viditelná je kamenná destrukce v severozápadní části konvexního objektu 8, z čehož lze usuzovat na existenci stavby (obr. 42). Na severovýchodní straně tento antropogenní útvar splývá s terénem. Objekt má obdélný tvar o rozměrech 25 x 12 metrů a výšce od 0,1 do 0,9 metru. Na povrchu objektu se nacházely atypické zlomky keramiky a mazanice. Ve vymezeném prostoru byly zaměřeny zahloubené objekty téměř kruhového charakteru 5 (průměr 8 m, hl. od 0,2 do 1,2 m), 6 (7,1 x 5,5 m, hl. od 0,2 do 0,5 m), 7 (průměr 12 m, hl. 0,3 m), 9 (průměr 7 m, hl. od 0,3 do 0,7 m; zlomky keramiky a železné podkovy, obr. 39:5) a 10 (průměr 4 m, hl. od 0,5 do 0,6 m), které jsou patrně pozůstatky reliktních po těžebních pracích. Jednoznačně je nelze dávat do souvislosti se zaniklou

usedlostí, a mohly tak vzniknout v nedávné minulosti. Určení suroviny, která byla předmětem těžby, je problematické. Na zkoumané lokalitě vystupují masivní skalní bloky na povrch, proto se přípovrchová těžba kamene zdá málo pravděpodobná. Kromě výše zmíněného mohly objekty 5, 6 a 7 v minulosti sloužit i jako záchytné vodní nádrže k hospodářským účelům či jako samostatné stavby. Ve vzdálenosti 11 metrů východně od reliktu stavby 8 se dochoval dobře rozeznatelný zahloubený objekt 11. Obdélný objekt je orientován delší stranou o délce 17 metrů ve směru severozápad–jihovýchod. Šířka objektu je 6,5 metru. Dochovaná hloubka se pohybuje od 0,1 do 0,3 metru. Tento zahloubený objekt můžeme s určitou mírou opatrnosti interpretovat jako relikt nadzemní stavby (zlomek železné petlice, obr. 39:9).

Poslední koncentrace, sestávající ze tří zahloubených objektů, se nachází v jihozápadní části zkoumané lokality. Objekty se nacházejí v blízkosti pramenné pánve v mírném svahu. Ve výborném stavu se dochovala zejména studna (objekt 4 – obr. 43). Kamenné stěny uvnitř tvoří lícovanou konstrukci zděnou na jílu. Studna je kruhového charakteru. Stěny byly pravidelné a kolmé. Vnější průměr je 4,4 metru a vnitřní průměr činí 2 metry. Velmi dobrý stav zachování můžeme interpretovat tak, že ještě v nedávné době byla využívána, proto lze předpokládat i drobnější opravy. Studna je zaplněna listím, hrabankou a větvemi, a nelze tak spolehlivě odhadnout její hloubku, která je v současnosti 1 metr. Vedle studny se rozkládá větší vodní nádrž nepravidelného oválného půdorysu (obj. 3). Rozměry nádrže jsou 34 × 21 metrů. Orientace delší strany je jihozápad–severovýchod. V její severozápadní části byla zjištěna odvodňovací strouha. Dno objektu je silně podmáčené a po delší část roku se v ní drží stojatá voda (zlomky keramiky, obr. 38:2, 7, 8). Studna a vodní nádrž se

nachází zhruba 60 až 80 metrů mimo plochu reliktů interpretovaných jako stavby, z čehož vyplývá, že v její blízkosti se v minulosti musely nalézat další stavby či usedlost. Bohužel jižním a západním směrem od studny se již rozkládají zemědělsky obdělávaná pole. V bezprostředním sousedství studny na východní straně se nachází objekt 2, který mohl vzniknout po těžebních pracích, avšak nelze vyloučit, že se jedná o předpokládaný pozůstatek stavby. Objekt je kruhového charakteru o průměru 7 metrů. Hloubka objektu je až 1,2 metru. Na povrchu objektu byl zaznamenán nelegální výkop hledače pokladů. Objekt se nachází na terase strmého svahu (na povrchu nalezen železný předmět – obr. 41:1, zlomek cihly – obr. 41:2 a keramický zlomek – obr. 27:9). Severně pod tímto objektem se nachází značné množství cihel a prejšů v nepravidelných kumulacích mohylovitého charakteru. V tomto případě nemůžeme vyloučit možnost recentní skládky stavebního odpadu z nedalekých Spačic (obj. 31).

Zkoumanou lokalitou prochází od jihu k západu komunikace (obj. 1). Komunikace je středověkou a raně novověkou úvozovou cestou, která je využívána i v dnešní době k pěší turistice. Úvozová cesta probíhá nad interpretovanou usedlostí, ale nepodařilo se v terénu zachytit vzájemné propojení. Délka je 164 metrů. Minimální šířka je 4 metry a maximální měřitelná šířka činí 9,5 metru. Hloubka úvozové cesty kolísá mezi 0,2 až 1,8 metru.

Doposud jedinou dokumentovanou lokalitou, která snese porovnání s objevenými terénními pozůstatky vsi/dvora Bolešov, je zaniklý poplužní dvůr Nevěžeň na Rokycansku (Vařeka et al., 2008, 117–126). Lokalita interpretovaná jako dvůr sestává z celkem osmi objektů vytvářejících pravidelnou pravoúhlou koncentraci na ploše ca 20 × 50 metrů. Nad touto koncentrací se nalézá relikt vodní nádrže.

Z poznatků získaných pouze povrchovým průzkumem lokality, bez archeologického odkryvu, nelze jednoznačně určit charakter a datování jednotlivých objektů. Obecně lze konstatovat, že Bolešov byl v průběhu své existence tvořen pouze 2–3 usedlostmi, které se snad v průběhu 15. století transformovaly v poplužní dvůr.

8.4 Archeologické nálezy

Při povrchové prospekci a při průzkumu pomocí detektoru kovů v letech 2006–2012 bylo získáno 152 zlomků keramiky, jeden zlomek zvířecí kosti, 2 zlomky mazanice o celkové hmotnosti 33 g, 14 železných předmětů o hmotnosti 3471 g a 3 zlomky cihel o celkové hmotnosti 1810 g.

8.4.1 Keramika

Nalezenou keramiku o celkové hmotnosti 761 g lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do sedmi základních keramických technologických tříd (dále KT – popis viz přílohu 1), které mají rovněž chronologický význam.

Jak bylo naznačeno výše, užití jednotlivých keramických technologických tříd má i zásadní chronologický význam. Nejstarší horizont představuje rezná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným podílem slídy v keramickém těstě (KT Bolešov 1). Tato keramika je typická pro oblast Čáslavska (k čáslavskému keramickému výrobnímu okruhu srov. Tomášek, 1995; Pavlů, 1982; 1991; Pehal, 2003), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001; 2001a; 2006), Havlíčkobrodská (Rous–Veselý, 1981, tab. 1) a všeobecně železnohorské oblasti. Nalezneme ji v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019), v okolí Trhové Kamenice (TK TK1 – Musil, 2011a; 2011b), na hradě Strádov (TK Strádov 3 – Musil, 2016a), v Holíně u Kovářova

(KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b), na tvrzišti Stoupec (KT Stoupec 3 – Musil–Netolický, 2014b), v areálu středověké fortifikace Zkamenělý zámek v k. ú. Česká Cikánka (Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7), v Lánech (k. ú. Kameničky u Hlinska) (Frolík, 1984, 13–14), v Lažanech na Skutečsku (Kloužková–Zemenová–Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 2019, 77–112), obecně na Skutečsku (Frolík, 1982, 9–10) a Hlinceku (Frolík, 1989a) či na Perálci (nepublikovaný soubor, uložen v RM v Chrudimi). Jejich výskyt se kryje s 13. – 1. polovinou 14. století. Všechny nalezené zlomky (23 ks, 125 g) náleží hrncovitým nádobám převážně nezdobeným, tedy běžné kuchyňské keramice. Dochoval se jeden okraj a zlomek dna s písčitou podsýpkou (obr. 34:10). Okraj náleží do skupiny vytaženého okruží s vnitřním prožlabením, s horní plochou rovnou a vnější plochou prožlabenou (typ 343 – 1x; obr. 35:1). Výskyt tohoto typu okraje se kryje se sledovaným obdobím.

Do nejstaršího horizontu rovněž spadají dva drobné zlomky (4 g) okruhu světlé až bílé keramiky s červeným malováním (KT Bolešov 2). Tato ve středověku velmi oblíbená keramika byla současně vyráběna na různých místech naší republiky (srov. Gabriel–Smetana, 1983). V popisovaném souboru byly rozpoznány zlomky kuchyňské i stolní keramiky. Jeden zlomek náleží výduti hrnce a druhý pochází patrně ze džbánu. Na jednom zlomku se dochovala malovaná červená linka (obr. 34:6). I toto keramické zboží bylo na Chrudimsku velmi oblíbené. Nalezneme ho v Chrudimi (KT CRF 13 – Frolík–Sigl, 1999; KT 213 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Lažanech (KT Lažany 12 – Frolík, 2019, 77–112), v Trhové Kamenici (KT TK3 – Musil, 2011a; 2011b), v Rozhovicích (Frolík, 1984, obr. 29; 30:2), v Hrochově Týnci (KT HT 12 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), v areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 2 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z hradního prostředí

zmiňme Košumberk (KT Košumberk 213 – tamtéž), Nové Hrady (KT NH2 – tamtéž), Žumberk (KT Žumberk 7 – tamtéž), Oheb (KT Oheb 3 – tamtéž) a Strádov (KT Strádov 14 – Musil, 2016a).

Druhý výrazný horizont datovaný do období okolo poloviny 14. století až počátku 15. století reprezentuje rezná keramika KT Bolešov 3, 4 a 7. Po technologické stránce se jedná o vyspělé zboží z větší části vytáčené na rychlém hrnčířském kruhu, které patrně produkovaly městské dílny snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou. Velmi výrazné je zboží typu Zbyslavce (KT Bolešov 3), vyznačující se typickou světle šedou barvou a vysokým podílem slídy. Tato keramika je v souboru zastoupena 3 zlomky o hmotnosti 11 g. Na studovaných fragmentech nebyla přítomná výzdoba. Shodná keramika byla ve větší míře získána při záchranném archeologickém výzkumu Východočeského muzea v Pardubicích ve Zbyslavci (Cejpová, 2008, 312), v menší míře v areálu zaniklé vsi na břehu sečské přehrady (KT Seč 2 – Musil, 2007; 2019c), na hradě Oheb (KT Oheb 10 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v okolí Ronova nad Doubravou (KT Rog – Malina–Musil–Netolický, 2019) a dále je zastoupena v Chrudimi, v Hradební ulici (KT 232 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v souboru keramiky z podlažického klášterišť (KT Podlažice 6 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) i z hradu Rabštejnek (KT Ra34 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9-14).

Celkem devíti zlomky o celkové hmotnosti 64 g je v souboru zastoupeno částečně obtáčené hrubší tvrdě vypálené keramické zboží tmavších tónů (KT Bolešov 4). U tří zlomků bylo registrováno ještě obtáčení, což je jev místy se vyskytující ještě v polovině 15. století. Stolní keramika je zastoupena jedním zlomkem pocházejícím ze džbánu, další zlomky spadají do kategorie kuchyňské keramiky a náleží hrncovitým

nádobám. Všechny studované zlomky jsou nezdobené, jeden zlomek pochází z podhrdlí, jeden ze dna, další z těla nádob. Toto zboží registrujeme jak v Chrudimi samé (KT 230 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), tak v zaniklém benediktinském klášteře v Podlažicích (KT Podlažice 15 – tamtéž), na hradě Rabštejnek (KT 27 – Lacina–Musil 2020, 9-14), Oheb (KT Oheb 18 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Košumberk (KT Košumberk 230 – tamtéž), na tvrzišti Stoupec (KT Stoupec 4 – Musil–Netolický, 2014b) či v areálu Lhoty u Skutče (KT Lhota u Skutče 5 – Musil, 2017). Toto keramické zboží se pak dále rozvíjí v pozdně středověké a raně novověké redukční zboží s plaveným těstem (srov. KT Bolešov 5). Nicméně v uzavřených souborech se může vyskytnout i v souběhu.

Svébytnou skupinu představuje rezné hrubší oxidační zboží s vyšším procentuálním zastoupením slídy (KT Bolešov 7). Toto zboží je v nalezeném souboru zastoupeno 9 kusy o celkové hmotnosti 69 g. Z technologického hlediska je keramika opticky tvrdší než KT Bolešov 1 a je převážně vytáčená na hrnčířském kruhu. Pouze jeden zlomek je obtáčený. Z keramických tvarů byla registrována mísa, zbytek tvořily hrncovité nádoby. Jeden zlomek pocházel z podhrdlí (obr. 37:9), jeden z ucha nádoby (obr. 37:3), zbylé fragmenty pocházejí z těla nádob. Z výzdobných prvků registrujeme kombinaci plastické výzdoby výlevky mísy (tzv. pernice) s vývalkovou šroubovicí (obr. 35:6) a dále rádýlko (Musil, 2009, typ 03; obr. 37:9). Výskyt vývalkové šroubovice a rádýlkované výzdoby dovolují klást výskyt tohoto zboží již do počátku či 1. poloviny 15. století. Tato keramika nemá doposud na Chrudimsku žádnou analogii.

Následující období 15. a 16. století je představováno jednak vyspělou redukční keramikou zdobenou rádýlkem (KT Bolešov 5), jednak oranžovočervenou oxidačně pálenou keramikou s jemně plaveným

keramickým těstem (KT Bolešov 6). Obojí keramické zboží je vytáčeno na rychlém hrnčířském kruhu a je produkováno městskými hrnčířskými dílnami. Četné analogie nalezneme zejména v Čáslavi (Pavlů, 1982, obr. 7–10, 36, 43–46, 58, 60, 62, 65 ad.), v Ledči nad Sázavou (Nechvátal, 1967, 542–543), na hradech Lipnice (Nekuda–Reichertová, 1968, 173, obr. 53), Rabštejnec (Musil, 2009, obr. 10) a v Chrudimi.

Redukční keramika KT Bolešov 5 je v souboru zastoupena 28 fragmenty o celkové hmotnosti 99 g. Dominuje kuchyňská keramika s hrncovitými nádobami s uchem i bez něj, stolní keramika je zastoupena pouze jediným zlomkem okraje džbánu (obr. 34:8). S analogickou profilací se setkáme i u džbánů z konce 15. – 1. poloviny 16. století z hradu Rabštejnec (srov. Musil, 2009). Celkem byly získány tři zlomky okraje (typ 354 – 2x, typ 711 – 1x; obr. 35:2, 5), zlomek z podhrdlí (obr. 34:8) a jeden ze dna nádoby. Co se týče chronologického zařazení okrajové profilace hrnců, oba zlomky lze bezpečně zařadit do 2. poloviny 15. až 1. poloviny 16. století. Ostatní zlomky pocházely z těla nádob. Výzdoba byla registrována na 7 zlomcích. Po jednom exempláři byla doložena vývalková (obr. 37:13) a oběžná šroubovice (obr. 34:8), zbytek připadá na výzdobu provedenou rádýlkem (typ 03 – 1x; typ 19 – 3x; typ 20 – 1x; obr. 34:1, 2, obr. 36:2, 37:6 a 38:9). Vyskytnou se jak varianty pásové, tak i varianty kobercovitě pokrývající celý povrch nádoby.

Oxidační keramika KT Bolešov 6 je v souboru zastoupena 64 zlomky o celkové hmotnosti 332 g. Keramika je převážně režná, vyskytnou se však i zlomky opatřené transparentní glazurou hnědočervené, hnědooranžové či hnědozelené barvy (12). Z výzdobných prvků registrujeme ve dvou případech samostatného užití oběžné šroubovice (obr. 34:3 a 37:8), v jednom případě byly vodorovné rýhy kombinovány

s rádýlkem (rádýlko typ 20 – obr. 37:10). Třikrát se rádýlková výzdoba objevila jako samostatný výzdobný prvek (typ 01 – 1x; typ 03 – 1x; typ 11 – 1x; obr. 36:1, 37:12 a 38:6), jednou se objevila v kombinaci s plastickou výzdobou (obr. 37:11). S aplikací rádýlkované výzdoby na oxidační keramice se na Chrudimsku setkáváme v souborech datovaných na sklonek 15. a do 1. poloviny 16. století (Musil, 2009, 59). Keramika zcela zřetelně inklinuje ke středočeské oblasti (Blažková-Dubská, 2009, 21–44).

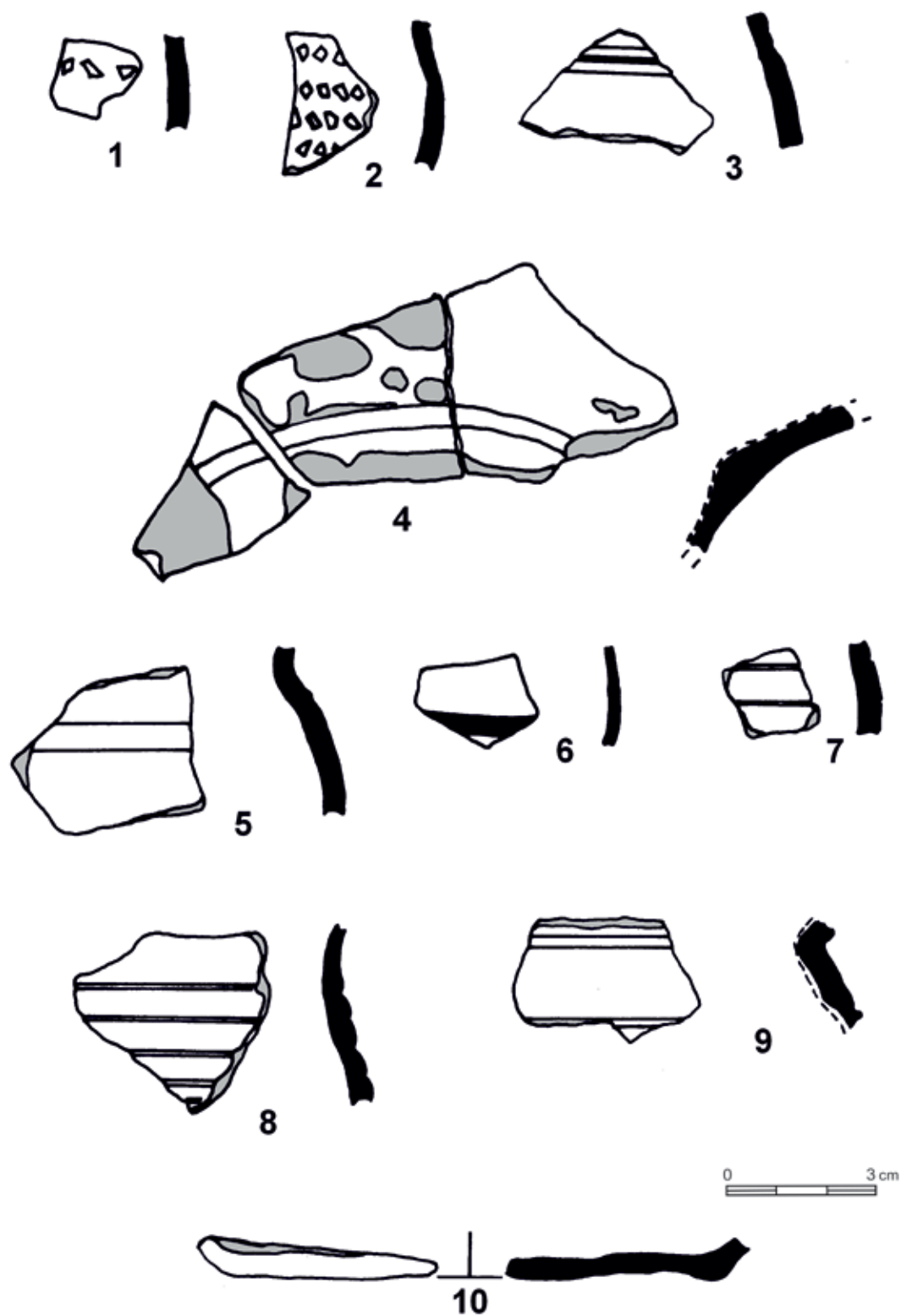
Kuchyňská keramika je zastoupena 52 zlomky hrnce, z toho čtyři okraje přehnuté, kyjovité či zavinuté profilace (typ 732 – 2x; typ 822 – 2x; obr. 36:1, 3, 4), 6 zlomků z podhrdlí (obr. 34:3, 34:9, 37:10–12), 6 fragmentů ze dna (obr. 38:11, 13), dva zlomky uch (obr. 37:14, 15); dále dva zlomky trojnožky (obr. 35:3; 11) a jeden zlomek z podhrdlí pokličky. Keramika stolní je reprezentována 5 zlomky džbánů (obr. 35:4; 38:1) a 3 zlomky z talířovité mísy – tzv. tondina (obr. 34:4). Chronologický záběr této keramiky je poměrně široký, počátky lze datovat do 2. poloviny 15. století a závěr výskytu se kryje se zánikovým horizontem lokality v polovině 17. století.

Zcela osamocený se v souboru keramiky jeví zlomek okraje komory kachle (obr. 38:4). Vzhledem k tomu, že se ještě nejedná o zástupce kachle s rámovou komorou, je možné jej řadit do 2. poloviny 16. století.

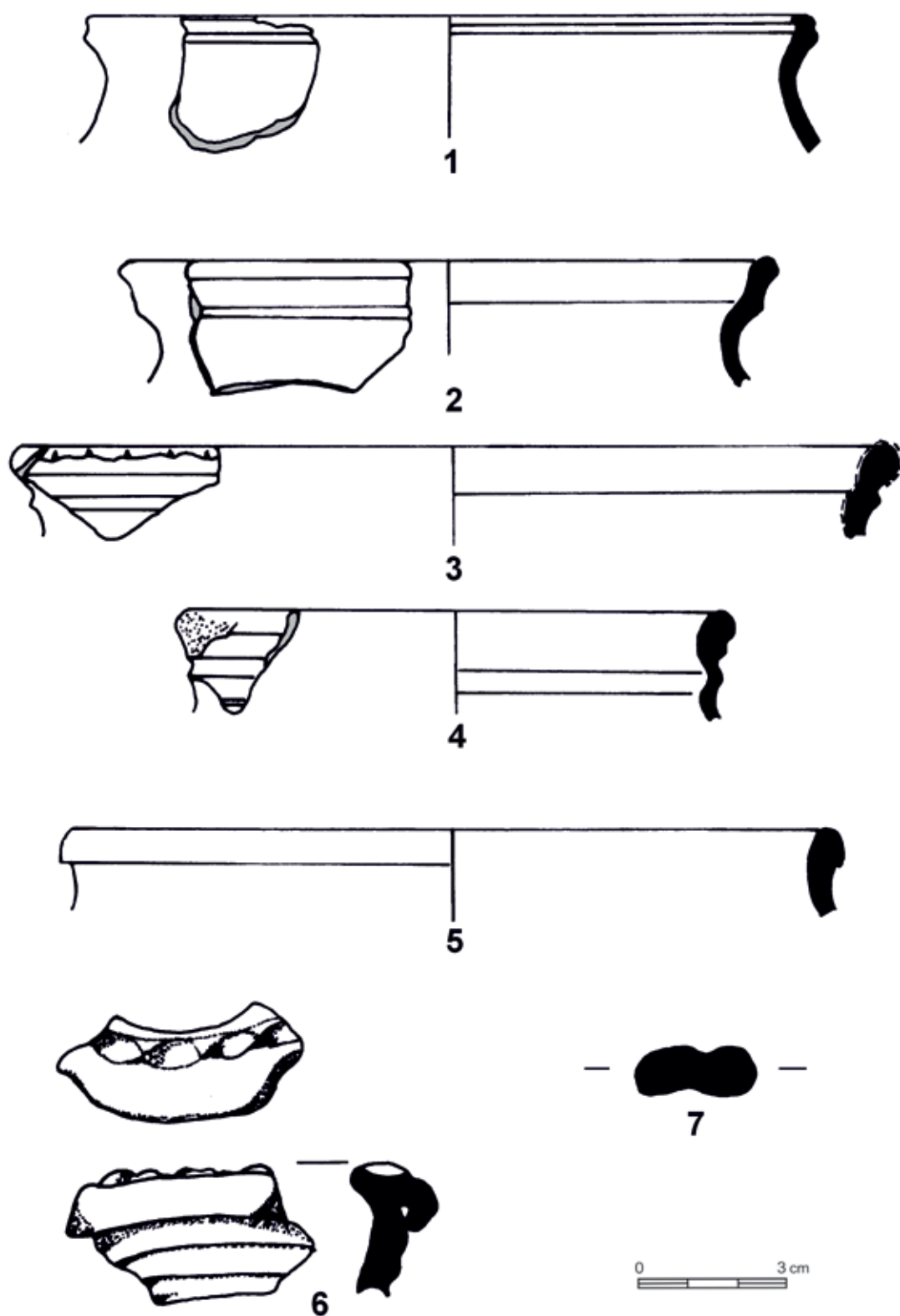
8.4.2 Železné předměty

Při povrchovém průzkumu kombinovaném detekcí kovů a z okolí rabovacích vkopů po hledačích pokladů bylo získáno celkem 14 železných artefaktů dokládajících středověkou a novověkou aktivitu.

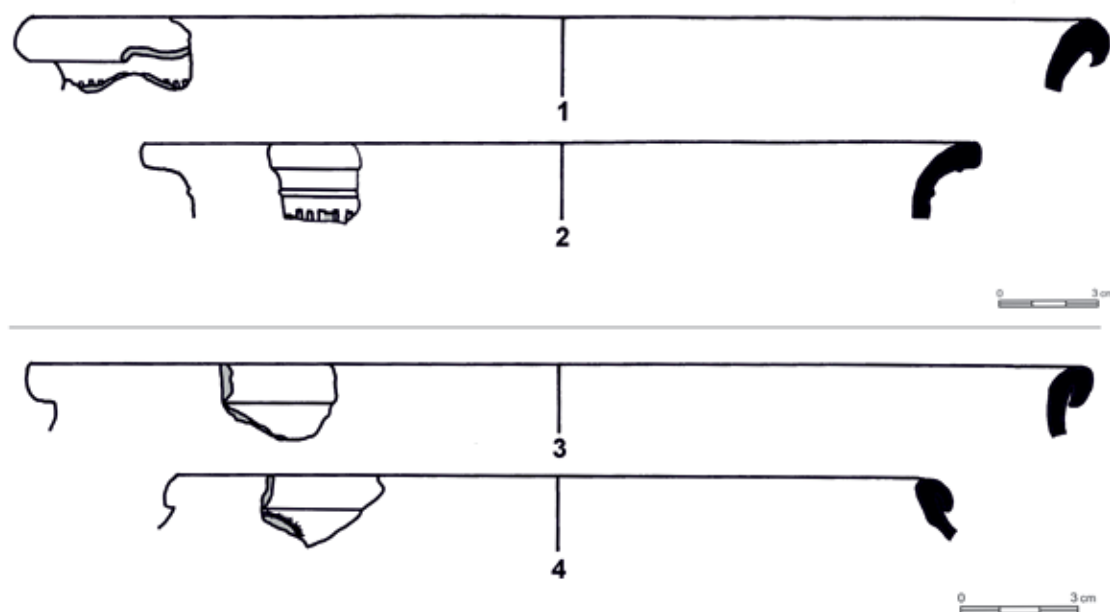
Většinu železných artefaktů tvořily podkopy a jejich zlomky (11 kusů – obr. 39:1–6, 39:8 a obr. 40). Pocházejí zejména z reliktu

Obr. 34. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr keramiky. Kresba J. Musil.
Fig. 34. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Selection of pottery. Drawing J. Musil.

Obr. 35. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr keramiky. Kresba J. Musil.
Fig. 35. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Selection of pottery. Drawing J. Musil.

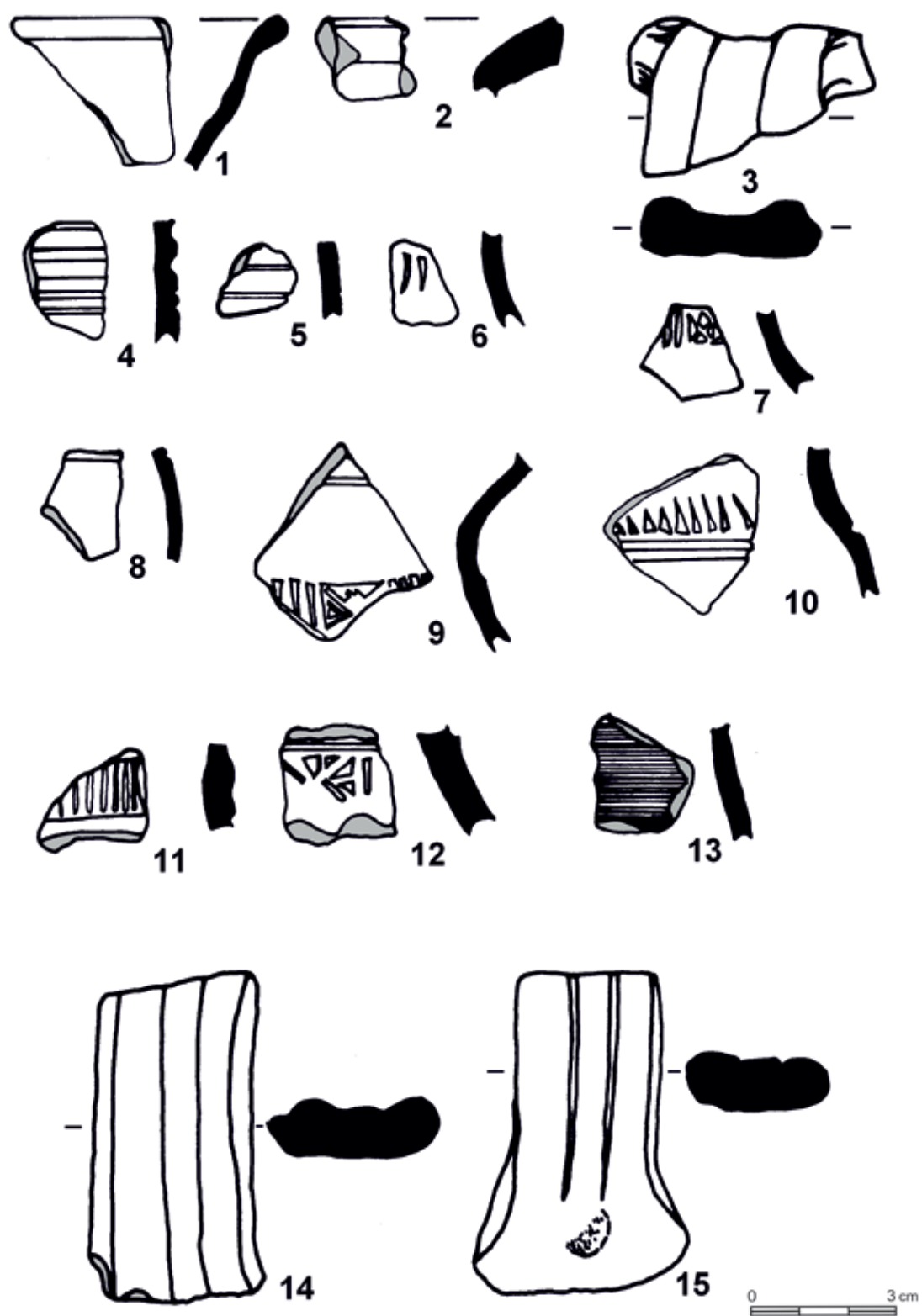

Obr. 36. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr keramiky. Kresba J. Musil.
 Fig. 36. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
 Selection of pottery. Drawing J. Musil.

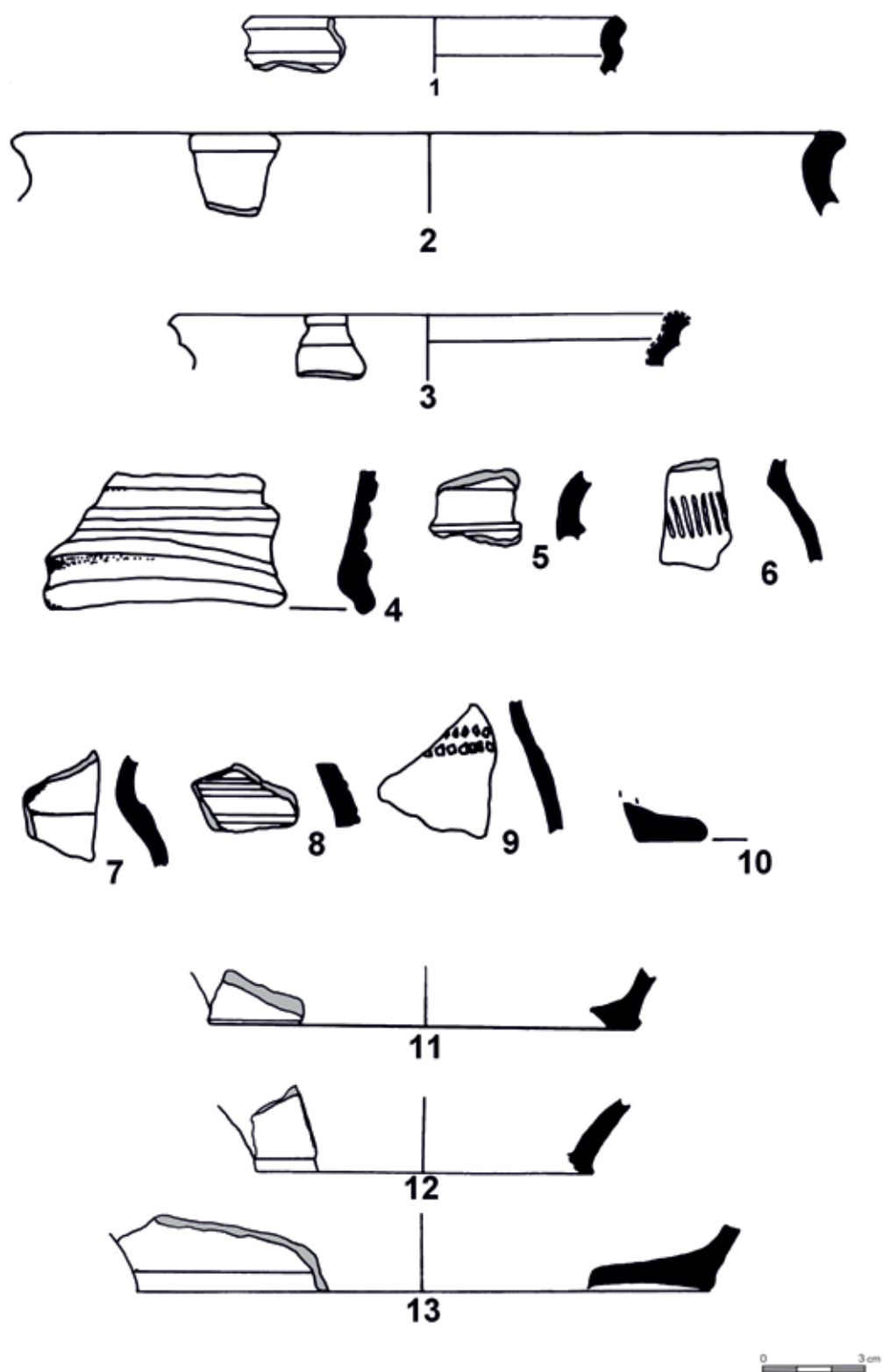
úvozové cesty (obj. 1), jedna podkova pochází z obj. 9 (obr. 39:5). Ani v jednom případě nebyl na okraji podkov registrován hmatec ani čapka, která se považuje za chronologicky nejmladší prvek. Ramena byla ve všech dokumentovaných případech zakončena ozuby. Otvory byly sázeny do rýhy, což máme doloženo v celkem 7 případech. Určitým chronologickým kritériem by mohla být symetrie či asymetrie ramen podkov, ale ani zde nepanuje mezi badateli shoda. Pokud je možno dle stavu dochování soudit, náleží dle třídění Rudolfa Krajíce (2003a, obr. 95) všechny zlomky podkov do druhé skupiny podkov s rozšířenou střední částí (typ 4b – 2x; typ 4c – 1x; typ 5b – 5x; typ 5c – 1x; typ 5d – 2x; obr. 39 a 40). Vzhledem k současnému stavu poznání středověkých koňských podkov a stavu dochování podkov z Bolešova

můžeme říci, že spadají do časového horizontu 14.–15. století.

Kategorie stavebního kování je zastoupena zlomkem masivní petlice či petlicové závary (obr. 39:9), která nepatří mezi chronologicky citlivé artefakty. Mezi řemeslné nástroje náleží trojhranný pilník (obr. 39:7), patrně novověkého až recentního stáří. Obtížněji zařaditelná je železná miska (obr. 41:1) blížící se vzhledem k tzv. miskám slezského typu. Na rubové straně se totiž nalézají zbytky 3 nýtů, které musely v minulosti spojovat misku s kovovým držadlem. Náš exemplář je pravděpodobně pánví či naběračkou zjevně mladšího, středověkého či novověkého stáří. Analogické naběračky nalezneme i v proslulém díle italského papežského kuchaře Bartolomea Scappiho z roku 1570 (Scappi 1570, 950).

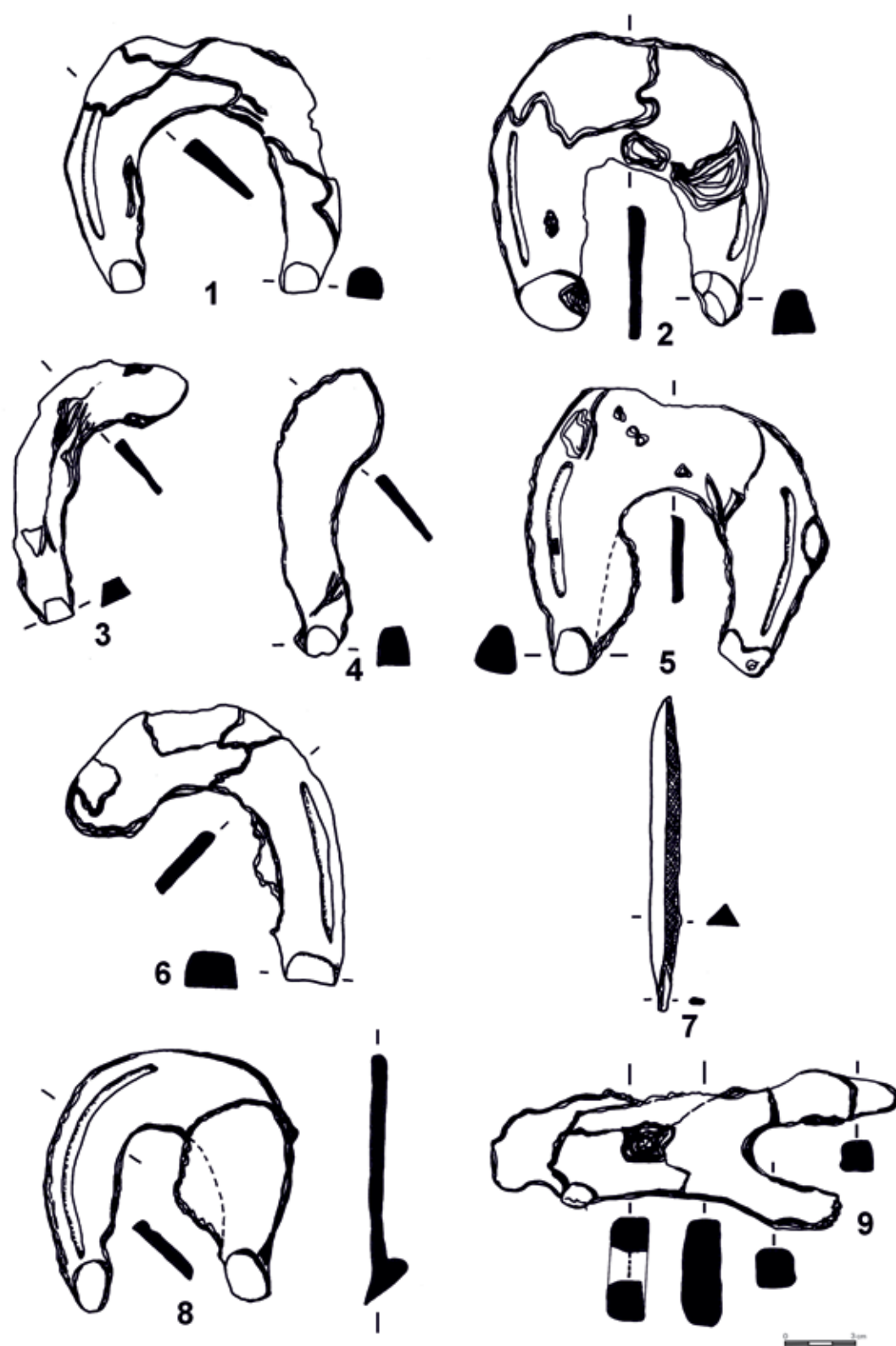

Obr. 37. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr keramiky. Kresba J. Musil.
Fig. 37. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Selection of pottery. Drawing J. Musil.

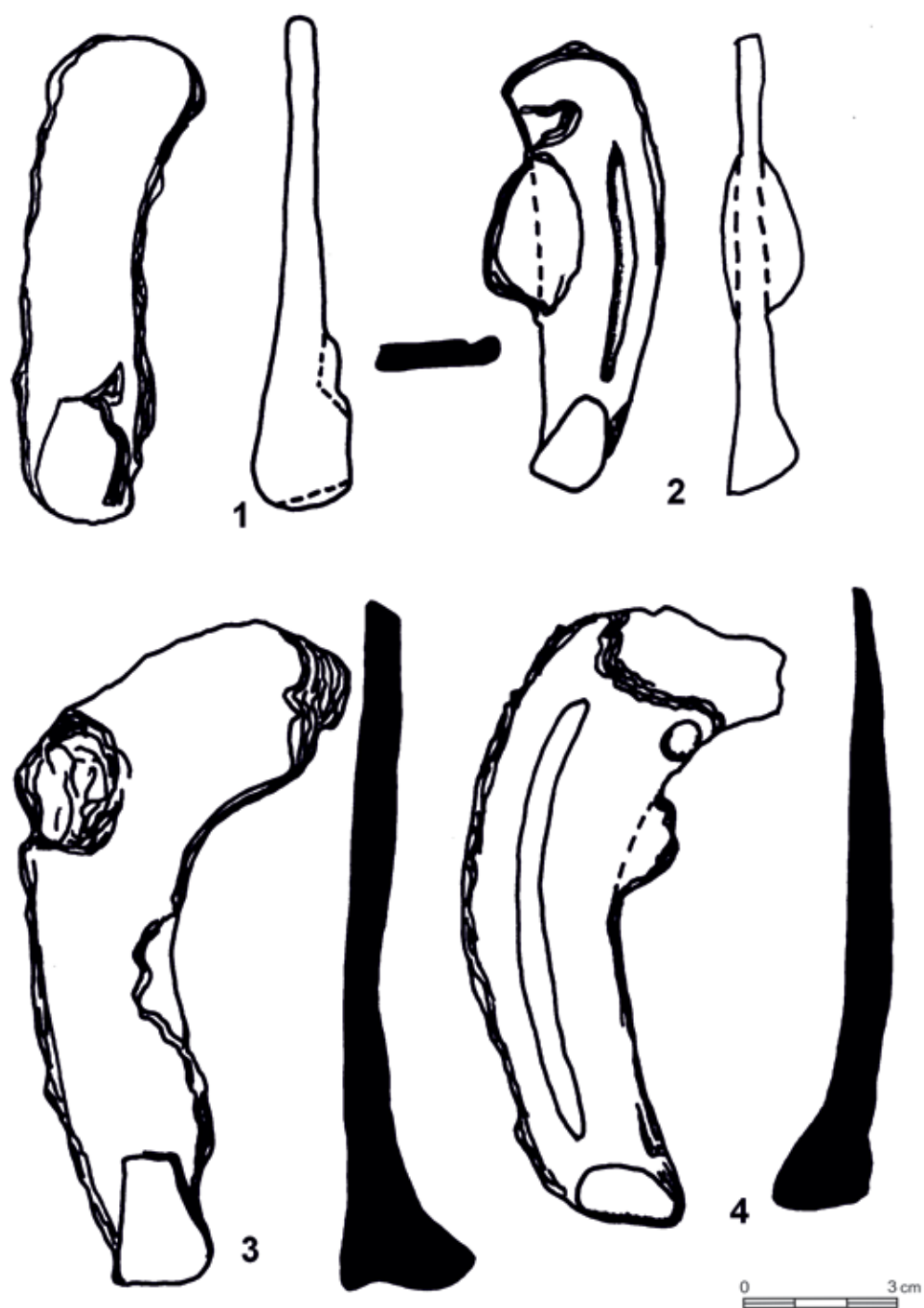
Obr. 38. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr keramiky. 2, 7–8) obj. 3; 9) obj. 2.
Kresba J. Musil.

Fig. 38. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Selection of pottery. 2, 7 – 8) feature 3; 9) feature 2.
Drawing J. Musil.

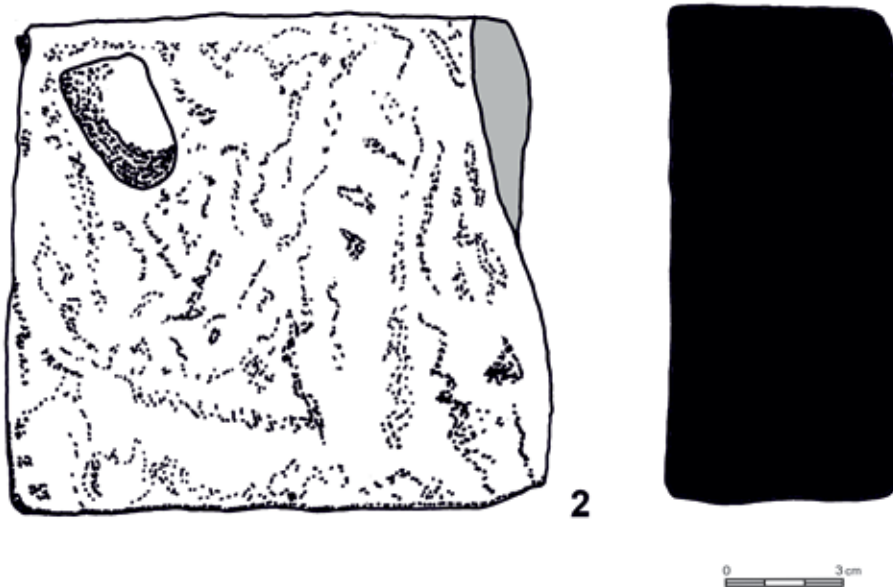
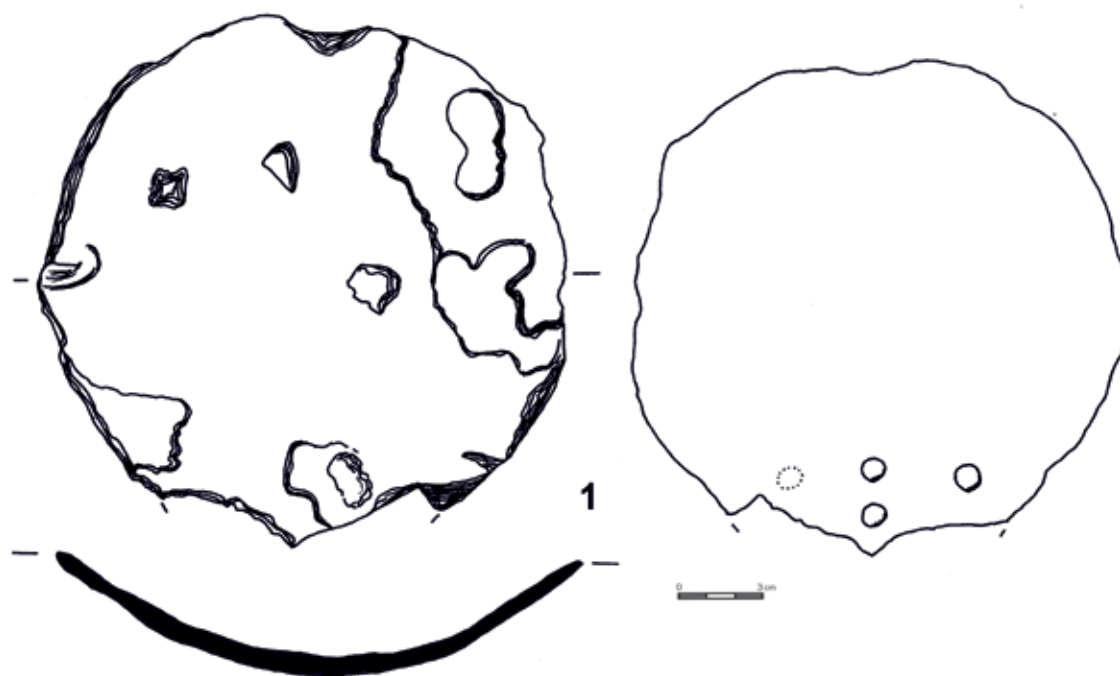
Obr. 39. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr železných předmětů. 1–4, 6) podkovy z obj. 1; 5) podkova z obj. 9; 7) trojhranný pilník; 8) masivní petlice. Kresba J. Musil.

Fig. 39. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice). Selection of iron objects. 1–4, 6) horseshoes from feature 1; 5) horseshoe from feature 9; 7) three-edged file; 8) big latch. Drawing J. Musil.

Obr. 40. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr železných předmětů. 1–4) podkovy z obj. 1.
Kresba J. Musil.

Fig. 40. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Selection of iron objects. 1–4) horseshoes from feature 1.
Drawing J. Musil.

Obr. 41. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Výběr předmětů z obj. 2 – 1) železná pánev /?/;
2) zlomek cihly s otiskem palce. Kresba J. Musil.
Fig. 41. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice). Selection
of objects from feature 2 – 1) iron pan /?/; 2) fragment of a brick with a thumb imprint.
Drawing J. Musil.

Obr. 42. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Pohled na relikty úvozové cesty (obj. 1), za ní se rýsuje výrazná plošina obj. 8. Stav v listopadu roku 2009. Foto J. Musil.

Fig. 42. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice). View of relicts of a sunken lane (feature 1); the distinct plateau of feature 8 is outlined beyond it. State from November 2009. Photo J. Musil.

8.4.3 Ostatní nálezy

Dále byly při povrchové prospekci získány 2 amorfní zlomky mazanice, 3 zlomky cihel a zlomek drobné zvířecí kůstky.

8.5 Shrnutí

Obecně lze konstatovat, že Bolešov byl v průběhu své existence tvořen pouze 2–3 usedlostmi, které se snad v průběhu 15. století transformovaly v poplužní dvůr. Jak vyplývá z předložené analýzy archeologických nálezů z lokality, můžeme na základě výskytu keramiky 13. až 14. století posunout počátky Bolešova hlouběji do minulosti. Bolešov tedy musel koexistovat společně se sousedními Spačicemi, které

jsou poprvé v písemných pramenech zmiňovány k roku 1371. Bolešov na významu zřejmě nabývá od sklonku 15. století, vazba na trčkovské državy se projevila pravděpodobně vyšším přísunem keramického zboží z městských dílen. Vrcholem osídlení je zjevně 16. století, v keramické produkci spatřujeme jasnou orientaci na městskou produkci. Patrně v tomto období musíme počítat s existencí staveb, v jejichž zdech se uplatnily cihly menšího formátu a které byly nejspíše vytápěny kachlovými kamny. Touto stavbou byl bez pochyby hospodářský dvůr, který se v této podobě dožil třicetileté války. Intenzita osídlení postupem času upadala, zřejmě vlivem nepříznivé politické situace. Matyáš Hostounský z Kosmačova si panství udržel během neklidného pobělohorského období, posléze

Obr. 43. ZSV Bolešov (k. ú. Spačice). Relikt studny s kamenným roubením (obj. 4).
Stav v listopadu roku 2009. Foto J. Musil.

Fig. 43. Abandoned medieval village Bolešov (cadastral territory Spačice).
Relict of a well with stone timbering (feature 4). State from November 2009.
Photo J. Musil.

však panství prodává španělským vojenským dobrodruhům Antonínu Binagovi a Františku Chiesaovi. Přesuny vojenských kontingentů mezi lety 1623 až 1654 patrně znamenaly zánik již upadajícího dvora (srov. Musil–Netolický–Preusz, 2018),

takže při novém majetkovém uspořádání panství v roce 1653 již není o Bolešovu ani zmínka. Není bez zajímavosti, že archeologické nálezy datovatelné do tohoto období nebyly při povrchové prospekci získány.

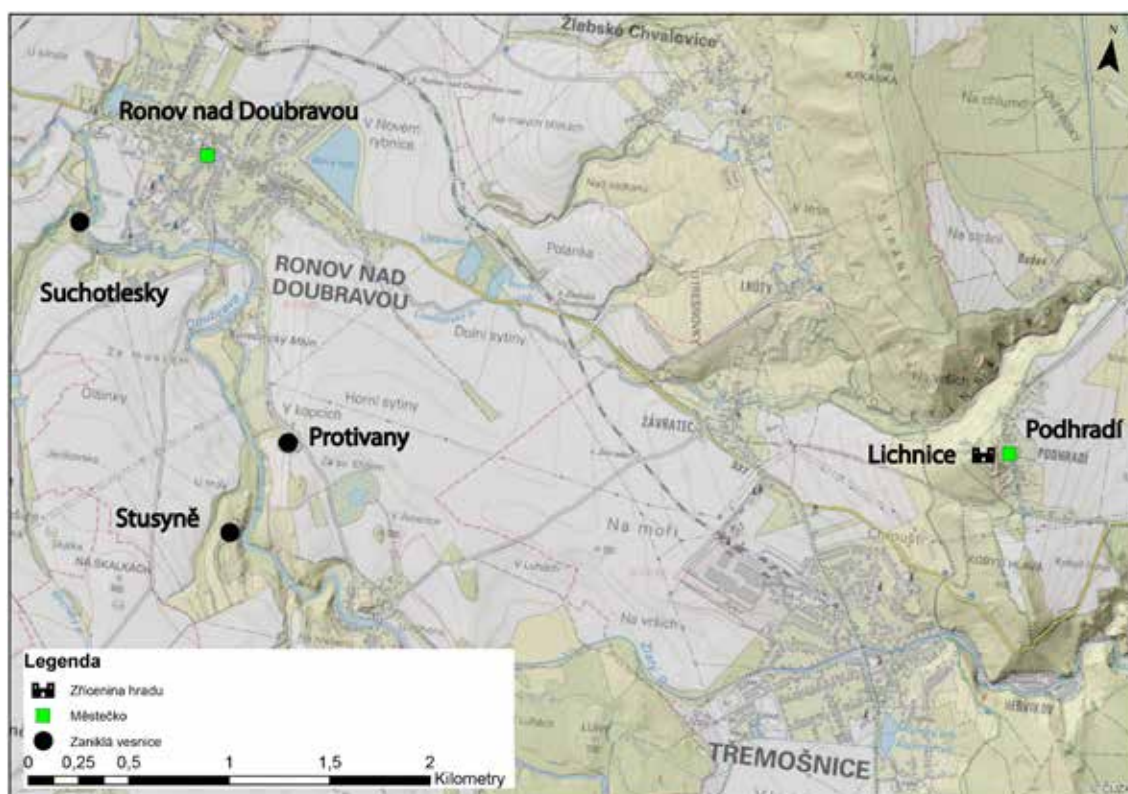
Stusyně: zaniklá středověká ves

Okolí města Ronov nad Doubravou společně s majestátním hradem Lichnice (obr. 44:1) náleželo do někdejšího historického Čáslavska. V současnosti administrativně náleží okresu Chrudim ležícímu v Pardubickém kraji. Relativně otevřená krajina Polabí se zde mírně vlní a postupně přechází v masiv Železných hor, které ve středověku tvořily přirozenou bariéru. Důležitou spojnicí v oblasti představovala řeka Doubrava, podél níž probíhala tzv. Libická stezka. V okolí města se nalézají dva samostatně stojící románské kostely, při nichž se rozkládaly zaniklé středověké vsi Protivany/Protivenice (obr. 44:4) a Stusyně (obr. 44:3). Vesnice byly situovány při někdejšímu brodu přes řeku Doubravu. Obě tyto vesnice předcházely vzniku Ronova nad Doubravou (obr. 44:2), který nechal založit Oldřich z Lichtenburka v roce 1307 (RBM IV, 823 č. 2124). Právě u osady Protivany s kostelem sv. Kříže se předpokládá existence někdejšího trhového místa. Trh byl pak společně s centrem farní správy přesunut do nově založeného městečka (Šimák, 1938, 1221–1222). Obě osady ztrácely postupně na významu, ale definitivní tečku za jejich existencí učinily až události třicetileté války. Počátkům města Ronov nad Doubravou a jeho vztahu k zaniklým Protivanům/Protivenicím (Profous, 1951, 493; Roubík, 1959, 107; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Smetánka, 1987, 239; Pehal, 2003, 3–17) a Stusyni (Profous–Svoboda, 1957, 226; Roubík, 1959, 108; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354; Smetánka–Škabrada,

1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242) byla v minulosti věnována značná pozornost, zejména co se týče transformace středověké sídelní sítě (nejnověji – Malina, 2011; 2012).

9.1 Lokalizace

Relikty zaniklé středověké vsi Stusyně s románským kostelem sv. Martina (obr. 44:3; obr. 46 a 47) se rozkládají na levém břehu řeky Doubravy na jižním okraji katastru Ronova nad Doubravou v sousedství vsi Mladotice (Roubík, 1959, 108; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354). Vlastní kostel leží uprostřed dodnes užívaného hřbitova, který je přístupný zpevněnou místní komunikací od nedalekých Mladotic. Středověké sídliště související bezprostředně s kostelem bylo umístěno na poměrně rozlehlém ostrohu, který je na severozápadní a západní straně vymezen rokli a na východní straně řekou Doubravou. V rokli na západní straně se nalézala původně ještě menší vodoteč. Prostor na jihovýchodní straně uzavírá ještě jedna menší rokle. Břeh řeky Doubravy je výrazně skalnatý a těžko přístupný. Samotný kostel se hřbitovem se nalézá v jihozápadní části takto vymezeného prostoru. Na základě povrchových průzkumů prováděných v letech 1974–77 Zdeňkem Smetánkou byly stopy osídlení zjištěny v těsném sousedství hřbitova na ppč. 1819 a západně, jihozápadně a jižně od kostela. Osídlení bylo registrováno

Obr. 44. Zaniklý sídlištní komplex v katastru Ronova nad Doubravou. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 44. Abandoned settlement complex in the cadastre of Ronov nad Doubravou. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

rovněž i na ppč. 1757 a 1823 nepravidelně při hraně strže a severozápadně od kostela. Osada se tedy nalézala na mírně zvlněné plošině (Smetánka, 1977).

9.2 Přehled dosavadního bádání

Do odborného povědomí se lokalita dostala na sklonku 19. století. Kliment Čermák zmiňuje od kostela sv. Martina nález velké bronzové záušnice (Čermák, 1898, 7; Birnbaumová–Jansová, 1929, 325). Zaniklé vsi a kostelu se věnoval již zmiňovaný Zdeněk Smetánka společně s Jiřím Škabradou (Smetánka–Škabrada, 1975, 262–266; Smetánka–Škabrada, 1977, 105–112; Smetánka, 1987, 242).

9.3 Písemné prameny

Písemné prameny počátky vsi a kostela příliš neosvětlují. První písemná zmínka o kostele pochází až z roku 1352, známe i sled farářů z let 1374–1415 (Kurka, 1914, 159; LE V, 755 č. 1041; LC III, 16). Kostelní podací měl ke kostelu sv. Martina vilémovský klášter, k jehož pozemkové doméně Stusyně patřila (srov. Sameš, 1934, 85, 162). Po zániku kláštera se písemné prameny o vsi na více než sto let odmlčují. Na základě analýzy keramiky získané v letech 1974–77 je možno soudit, že ves existovala ještě v 1. polovině 16. století (srov. Smetánka, 1977, 5). Při majetkové transakci roku 1578 je připomínán pouze mlýn „pod Štusinou slove Podskalní“ (Profous–Svoboda, 1957, 226). Zmínky o podacím ke kostelu

Obr. 45. Historický snímek údolí řeky Doubravy z let 1939–1944 ukazující situaci před zalesněním. ZSV Stusyně (k. ú. Ronov nad Doubravou) s kostelem sv. Martina (vlevo) a ZSV Protivany (k. ú. Ronov nad Doubravou) s kostelem sv. Kříže (vpravo).

Uprostřed je patrný brod přes řeku. Sběrka P. Fiedlera.

Fig. 45. Historical photograph of the Doubrava river valley from 1939–1944 showing the situation before forestation. Abandoned medieval village Stusyně (cadastral territory Ronov nad Doubravou) with Church of St. Martin (at left) and Abandoned medieval village Protivany (cadastral territory Ronov nad Doubravou) with the Church of the Holy Cross (at right). In the center, a ford across the river is visible.

Collection of P. Fiedler.

ve Stusyni nalezneme i při majetkových transakcích z let 1588 a 1615 (Profous–Svoboda, 1957, 226). Část plužiny zaniklé vsi byla v 17. století přičleněna ke dvoru v nedalekých Suchotleskách (Zahradníková–Šreinová, 1999, 406, 419).

9.4 Terénní reliкty (obr. 46 a 47)

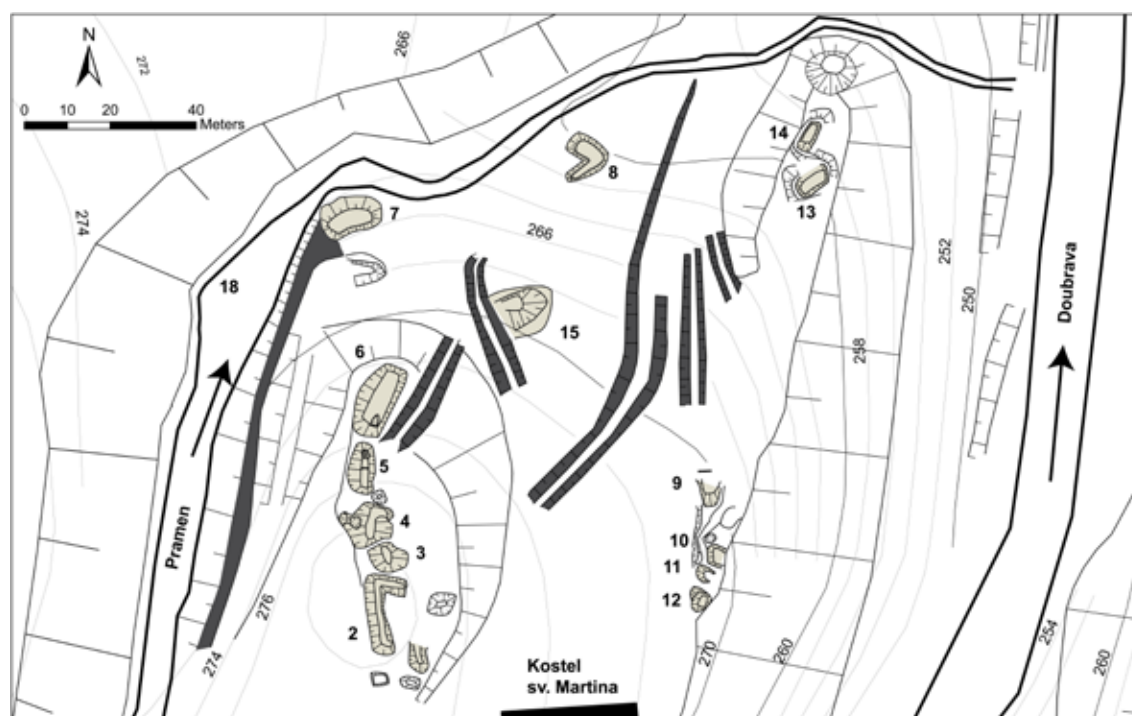
Při nedestruktivním výzkumu zkoumané částečně zalesněné lokality v blízkosti kostela sv. Martina bylo identifikováno velké množství konvexních a konkávních objektů, které však nelze jednoznačně přiřadit

k pozůstatkům středověkých a raně novověkých komponent zaniklé středověké vesnice. Značná koncentrace objektů se nachází jižně od kostela v uzavřeném prostoru nevýrazné ostrožny mezi řekou Doubravou a pramennou pánví. Vedle objektů, které můžeme považovat za reliкty staveb a úvozových cest, jsou zde nepravidelné antropogenní útvary související s povrchovou těžbou kamene (patrně prospekční jámy) a větší vývraty. Některé antropogenní reliкty byly nenávratným způsobem zničeny při výstavbě parkoviště, terénními úpravami okolí kostela a probíhající těžbou dřeva.

Obr. 46. ZSV Stusyně. Celkový plán. Digitální model reliéfu sídlištního komplexu.
1 – kostel sv. Maritna; 16 – relikv mlýna; 17 – náhon; šipkou označené vodoteč.

Fig. 46. Abandoned medieval village Stusyně. Overall plan. Digital model of the settlement complex relief. 1 – Church of St. Martin; 16 – relict of a mill; 17 – mill-race; water course marked with an arrow.

Obr. 47. ZSV Stusyně. Půdorysný plán. Sídlištní objekty – světle šedé; úvozová cesty – tmavě šedá; šipkou označené vodoteče.

Fig. 47. Abandoned medieval village Stusyně. Ground plan. Settlement features – light gray; sunken lane – dark gray; watercourses marked with arrows.

9.5 Kostel

Dominantu zaniklé vesnice tvoří dodnes stojící jednolodní kostel sv. Martina s věží umístěnou v západní části (obr. 46:1). Současný gotický presbytář nahradil románskou apsidu v polovině 14. století. V osmdesátých a devadesátých letech 19. století došlo k úpravám kostela a rozšíření pohřebiště k severu (Birnbauková–Jansová, 1929, 325). V současnosti je stále dobře viditelná původní okrouhlá ohradní zeď na severní straně. Kostel je nejnižší objektem z rozpoznávaných antropogenních útvarů, které mohou souviset se zaniklou středověkou vsí. Patrně i symbolický význam měla výstavba kostela nad strmým svahem levého břehu Doubravy na východní straně ostrožny. Kostelní stavba v krajině plnila mimo své primární sakrální funkce také funkci tzv. centrálního

bodu pro původní raně středověké rozptýlené osídlení (k pojetí tzv. centrálního bodu v krajině srov. Frolík–Sigl, 1995, 12).

9.6 Antropogenní relikt v intravilánu vsi

Při rozboru reliéfních tvarů, zejména jejich tvarových vlastností, velikosti, prostorového uspořádání a umístění bylo vymezeno pět významnějších koncentrací objektů na ploše ca 1,6 hektaru. K první nejvíce zřetelné koncentraci řadíme pět antropogenních objektů umístěných na vyvýšené terase v jihozápadní části (obr. 47:2–6). Konkávní objekty jsou umístěny delší stranou sever–jih v jedné řadě za sebou. Všechny objekty mají velmi dobře rozpoznatelné hrany a téměř ploché dno. Objekt 2 je široká rýha o délce 25 metrů a šířce 4 metry ve tvaru obráceného písmene L.

Šířka dna objektu se pohybuje v rozmezí od 1 do 1,5 metru. Hloubka objektu dosahuje 0,2 až 1 metr od povrchu současného terénu. Na protější straně se nachází náznak obdobné rýhy o maximální délce 7 metrů. V okolí objektu 2 se nachází drobné konkávní objekty. Interpretovat tento objekt je obtížné, protože se mohlo původně jednat o zahloubenou stavbu, která byla zasypána při úpravách kostela a lesní cesty. Další objekt, 3, má téměř čtvercový tvar o rozměrech 7,1 x 7 metrů a hloubce až 1,2 metru. V těsné blízkosti se nachází objekt 4, který má taktéž téměř čtvercový půdorys o rozměrech 9,7 x 10 metrů a hloubce od 0,6 do 1,1 metru. Objekty 3 a 4 tvoří patrně jednu velkou zahloubenou stavbu o délce až 17,1 metru, rozdělenou nevýraznou příčkou uprostřed. Oba objekty jsou silně poškozeny na východní straně vývraty a povrchovou těžbou kamene. Další objekt, 5, měl obdélný tvar o rozměrech 11,1 x 6,1 metru a hloubce od 0,4 do 1,2 metru. Jižní část plochého dna objektu je mírně vyvýšená. Poslední objekt, 6, byl vyhlouben do mírného svahu orientace severozápad–jihovýchod přizpůsobené charakteru terénu. Rozměry objektu jsou 17,7 x 8,5 metru a hloubka je od 0,3 do 0,9 metru. Dno je ploché a hrany objektu mírně převyšují přírodní terén. Všechny tyto objekty lze interpretovat jako zahloubené objekty nadzemních staveb.

Druhá koncentrace, sestávající ze dvou objektů, se nachází v severovýchodní části zkoumaného polygonu. Objekty se nacházejí v blízkosti pramenné pánve. Objekt číslo 7 je mírně konvexního charakteru a obdélného tvaru s orientací delší strany východ–západ. Rozměry objektu jsou 14,5 x 8,5 metru. Dochovaná výška objektu je 0,4 metru. Na západní straně tento antropogenní útvar splývá s terénem. Objekt se nachází na nevýrazné terase, kterou zároveň v tomto bodě zužuje pramen. Nad tímto objektem se nachází uměle vytvořená

záchytná nádrž (obj. 18). K objektu směřuje ze západní strany cesta, na které byla nelegálně detektorářem vyzvednuta středověká podkova a zanechána na místě. Tento objekt můžeme interpretovat jako relikv nadzemní stavby, zcela hypoteticky mlýnu. Druhý objekt, 8, má nepravidelný tvar úhlové dispozice o celkové délce 20 a šířce 5,6 metru. Objekt je v terénu špatně čitelný. V obou případech se jednalo o relikty po nadzemních stavbách, bez zahloubených částí, což lze vysvětlit blízkostí pramenné pánve.

Třetí významnou koncentraci představují objekty 9–12 umístěné v řadě za sebou, které se nacházejí v jihozápadní části na vrcholku svahu nad řekou Doubravou. Jsou to konkávní objekty oválného tvaru. Zahloubené objekty jsou značně poškozeny erozí. Objekty mají na délku i šířku v rozmezí 4 až 4,5 metru. S opatrností je lze interpretovat jako torza po zahloubených stavbách. Jižně v těsné blízkosti zahloubeného objektu 9, který byl poškozen při těžbě dřeva, byla odkryta řada vyskládaných kamenů o délce 3 metry.

Na severozápadní straně zkoumané lokality byly identifikovány dva konkávní objekty. Oba objekty byly obdélného charakteru. Delší strana objektu 13 je orientována severovýchod–jihozápad. Objekt dosahuje délky 10 a šířky 5 metrů. Dochovaná hloubka se pohybuje od 0,1 do 0,4 metru. Druhý objekt, 14, má orientaci sever–jih. Rozměry objektu jsou 9,5 x 4,2 metru a hloubky od 0,1 do 0,4 metru. Objekty lze interpretovat jako pozůstatky jedné nebo dvou nadzemních staveb, které se přizpůsobily možností přírodního terénu. V těsné blízkosti objektů se nachází nevelký lom na kámen.

Poslední koncentraci objektů tvoří úvozy umístěné v centrální části zkoumaného polygonu. Relikty středověkých úvozových cest dosahují hloubky až 1,8 metru.

Součástí jedné úvozové cesty byl i silně poškozený konkávní objekt 15 o rozměrech cca 12 x 11 metrů a hloubky od 0,3 do 1,6 metru. Tento zahloubený objekt můžeme s určitou mírou opatrnosti interpretovat jako relikv po nadzemní stavbě.

9.7 Relikt mlýna

Ve vzdálenosti 170 metrů severně od intravilánu vsi se dochoval dobře rozeznatelný obdélný objekt 16. Objekt je orientován delší stranou ve směru severozápad–jihovýchod o délce 12,3 metru. Šířka objektu je 6,9 metru. V současnosti objekt spočívá na stejné úrovni jako přírodní terén, avšak nelze vyloučit, že byl původně zahloubený. Zachovaly se i relikty stěn o šířce až 0,3 metru a výšce od 0,2 do 0,4 metru. V jižní části objektu se dochoval i náznak rozdělení stavby příčkou. Tento objekt je zřejmě pozůstatkem nadzemní patrně vícedílné stavby s relikty podezdívky po obvodu, kterou můžeme interpretovat jako mlýn nebo jeho součást. Plasticky to dokládají zbytky vodního náhonu (obj. 17) v těsné blízkosti relikvů interpretovaných jako pozůstatky mlýna (srov. obr. 46).

9.8 Interpretace terénní situace

Zaměřené antropogenní útvary odpovídají svými tvarovými vlastnostmi i rozměry relikvům známým ze zaniklých pozdně středověkých a raně novověkých vsí a dvorů v Železných horách (Musil–Netolický, 2012; 2014b; 2015b; 2016a; 2018), ale i srovnatelným objektům ze vzdálenějších lokalit na

Rokycansku – ZSV Nevěžeň, ZSV Bukov a ZSV Rovný (srov. Vařeka, 2014; 2016; Vařeka et al., 2008; Novák–Vařeka, 2016). Celkové rozmístění zaměřených antropogenních relikvů vytváří ze čtyř stran téměř uzavřenou plochu. Na jižní straně uzavírá tento komplex symbolicky kostel sv. Martina. Nejhlubší, nejrozměrnější a nejlépe dochované jsou objekty 3–6 na východní straně zkoumané lokality. Obdobné útvary se mohly předpokládat na protější, opět vyvýšené straně, avšak tam se dochovala vlivem eroze, těžby dřeva a výstavby lesní cesty pouze jejich nepříliš čitelná torza. Středem zaniklé vsi procházely svazky komunikací v podobě hlubokých úvozových cest. Nejlépe dochovaný ze všech zdokumentovaných relikvů byl soliterně umístěný mlýn na spodní vodu, který zanikl pravděpodobně jako poslední na počátku novověku. Hypoteticky se mohlo jednat o jeden ze dvou mlýnů, které zmiňuje zakládací listina města Ronov nad Doubravou z roku 1307 (RBM IV, 824 č. 2124; srov. Štěpán–Šulc, 2013, 122), zcela jistě však jde o mlýn, který je zmiňován při majetkové transakci „pod Štusinou slove Podskalní“ (Profous–Svoboda, 1957, 226). Součástí zaniklé vesnice byla i vodní nádrž (obj. 18), která se nachází v pramenné pánvi. Pouze na základě povrchového průzkumu Zdeňka Smetánky (1977) můžeme uvažovat o rozmístění dalších sídlištních objektů jižně od kostela na místě dnešní louky. Prokázat tuto hypotézu by mohl prozatím jen geofyzikální průzkum. Při vizuálním průzkumu nebyly zjištěny na jižní straně za kostelem sv. Martina žádné další antropogenní relikty, které bychom mohli jednoznačně interpretovat jako sídlištní objekty.

10.

Protivany/Protivenice: zaniklá středověká ves

První zprávu o existenci archeologických situací ztotožnitelnou s pozůstatky vsi publikoval Kliment Čermák (1885, 7–8; 1893, 819). Osada byla zmiňována i ve starší regionální historické a místopisné literatuře (Birnbaurová–Jansová, 1929, 290–296; Profous, 1951, 493; Roubík, 1959, 107; Sedláček, 1909, 44; Svoboda–Šmilauer, 1960, 354). Intenzivní průzkum oblasti prováděli již zmiňovaní Zdeněk Smetánka a Jiří Škabrada. Z metodického hlediska se jednalo o tzv. syntetický povrchový sběr, s jednoduchou definicí ploch s vyšší kvantitou keramických nálezů určitých kategorií. Tyto plochy jsou odhadem definovány již v terénu a zpravidla ztotožněny s místy zaniklých usedlostí. Tímto způsobem autoři především situovali zaniklou sídelní buňku na pole jihozápadně pod kostelem sv. Kříže. Výsledky průzkumu jsou jen informativně zmíněny v populárně-naučné publikaci věnované archeologii středověku (Smetánka, 1987, 239). Dalším počinem k poznání materiální kultury vsi a jejích počátků je studie Zdeňka Pehala (2003) věnovaná rozboru nálezů z jím prováděných povrchových sběrů. V letech 2010–2014 realizoval Ondřej Malina (2011; 2012) analytické povrchové sběry na všech dostupných (oraných) plochách v zázemí kostelů sv. Kříže a sv. Martina. Jejich hlavním cílem bylo přispět k poznání sídelní struktury pomocí analýzy prostorové distribuce a míry rozptýlu keramiky nalezené na povrchu

polí. Prvním konkrétním cílem bylo zjištění vypovídací schopnosti povrchových keramických souborů, tedy to, zda je keramika na povrchu pole přítomná a zachovaná do té míry, abychom z jejího výskytu mohli rekonstruovat sídelní topografii a využití ploch v minulosti. Druhým konkrétním cílem byla lokalizace předpokládaných menších sídlišť odpovídajících modelu osídlení rozptýleného na více míst a také ověření výsledků starších sběrů Zdeňka Smetánky a Jiřího Škabrady. Třetím konkrétním cílem bylo získání představ o využití ploch v minulosti včetně odhadu vlivu hnojení polí na distribuci keramického odpadu.

Celkového vyhodnocení zaniklého sídelního komplexu v okolí Ronova nad Doubravou se dotkla studie Ondřeje Maliny, Jana Musila a Petra Netolického (Malina–Musil–Netolický, 2019).

10.1 Lokalizace

Relikty ZSV Protivany (obr. 44:4) se nalézají na výrazné terase na pravém břehu řeky Doubravy, v jihojihovýchodním cípu katastrálního území Ronov nad Doubravou. Nejmarkantnějším pozůstatkem vsi je gotický, v jádru románský kostel sv. Kříže, který se nalézal nad někdejší vsí při horní hraně této terasy. Severozápadně od kostela se rozkládá široká úžlabina svažující

se k někdejšímu brodu přes řeku Doubravu. Jak se zdá, ves se rozkládala naproti původnímu vstupu do kostela, na oválné ploše na terase řeky Doubravy o rozměrech 150 × 90 metrů. Severně od kostela se nalézá úsek úvozové cesty směřující k brodu přes řeku (srov. Smetánka, 1987, 239–240).

10.2 Písemné zprávy

První výslovná písemná zmínka pochází, podobně jako v předešlém případě, až z roku 1352 (Kurka, 1914, 159). Nicméně můžeme ji posunout ještě k roku 1307, kdy je v zakládací listině města Ronov nad Doubravou zmiňována zdejší fara (srov. RBM IV, 823 č. 2124). Ústředním bodem osídlení byl v jádru románský kostel sv. Kříže (k jeho datování Smetánka–Škabrada, 1977, 106–107), který sloužil jako farní i pro nedaleké městečko Ronov. Podací právo ke kostelu měl pán lichtenburského panství. Známa jsou jména zdejších farářů z let 1366, 1371, 1374, 1403 a 1413 (Kurka, 1914, 159). Protivany byly společně se vsí Stusyně položeny poblíž komunikace a brodu přes tok řeky Doubravy (srov. obr. 45). Vesnice nejspíš zanikla během tažení Jana Žižky do východních Čech v roce 1421 (Roubík, 1959, 107). V roce 1597 je ves uváděna jako pustá. V jejím areálu se podařilo sesbírat kolekci raně a vrcholně středověké keramiky (Pehal, 2003, 3–17).

10.3 Povrchové sběry

Pro základní představu o charakteru souborů dochovaných na povrchu byl využit průzkum v liniích. Ten záhy ukázal, že je zde keramika roztroušena v poměrně hojném množství, a proto byly touto metodou sběru alespoň částečně pokryty všechny dostupné plochy v nejbližším okolí kostelů. Míra pokrytí ploch sběrovými liniemi byla korigována na displeji GPS, kde byly

zobrazovány všechny již prochozené linie. Tento postup umožnil přibližně rovnoměrně vysbírat zkoumanou plochu. Vzhledem k extenzivnímu charakteru sběru v liniích bylo rezignováno na zcela homogenní intenzitu průzkumu. Celkem bylo takto prochozeno 43,5 kilometru sběrových tras. Keramika byla při tomto průzkumu sbírána selektivně, neboť primární zájem byl o středověkou keramiku a mladší keramika byla sbírána pouze v místě koncentrovaného nálezů středověkých zlomků (v okruhu do ca 3 metrů). Sbírány byly i všechny další druhy keramiky, u nichž nebylo možné přímo v terénu určit středověký původ. Každý nález byl zaměřován pomocí GPS (Trimble Geoexplorer 6, Pathfinder Pro XH s jednotkou Recon) s průměrnou přesností 1 až 3 metry.

Ve vybraných segmentech sledovaného areálu byl realizován sběr ve čtvercích (obr. 48).

Zde již byla sbírána veškerá keramika kromě porcelánu a recentních výrobků. Základem analytické metody sběru bylo vyměření polygonové čtvercové sítě, kde strana čtverce měla 50 metrů. Síť byla oříznuta dle okrajů dostupných polí. Poloha nálezů a poloha sběrače na poli byla opět registrována pomocí GPS/GNSS. Každý čtverec byl při sběru procházen 10 minut nebo dobu úměrně kratší, pokud se čtverec nacházel na okraji pole a neměl kompletní plochu. Tímto způsobem bylo dosud vysbíráno 58 čtverců.

Klíčem k nedestruktivnímu poznání zaniklé sídelní topografie byla přesná lokalizace keramiky, která zpravidla prostorově odpovídá místům zaniklého osídlení. Poměrně rozsáhlý problém distribuce keramického odpadu v rámci raně středověké sídelní jednotky byl již opakovaně diskutován (např. Meduna, 1992, 284; Kuna et al., 2004, 316; Bintliff–Snodgrass, 1988, 503–516). Pro účel této práce předpokládáme

Obr. 48. Rozsah povrchových sběrů v liniích (černé linie a bílé body) a ve čtvercích (bíle šrafované čtverce). Černou šrafou označen rozsah syntetických sběrů Z. Smetánky a J. Škabrady, křížkem poloha obou kostelů. Podkladová data ČÚZK Praha. Podle Malina – Musil–Netolický 2019.

Fig. 48. Extent of surface collections in lines (black lines and white dots) and in squares (white shaded squares). The extent of synthetic collections by Z. Smetánka and J. Škabrada is marked in black shading; position of both churches is marked with a cross. (Map data source: ČÚZK). According to Malina – Musil–Netolický 2019.

tři základní typy vzájemných prostorových vazeb mezi osídlením a keramickým odpadem: primární, kdy se keramika dodnes vyskytuje na místě minulého osídlení, resp. jednotlivých usedlostí, a sekundární, kdy je keramika na místo svého dnešního výskytu vyvezena nebo zanesena erozí ze sídla ležícího jinde, nejčastěji s hnojem, a třetím typem je nejasná situace, kdy je původ keramiky neznámý. V tom případě může patřit pod oba výše zmíněné druhy

původu. Analýza rozptylu může ukázat na kategorie či technologické třídy, u kterých má smysl usuzovat na rozsah zaniklého osídlení a případně, je-li získaná chronologie použitelná, i na časové určení sídelní transformace.

U keramických technologických tříd se sekundárním původem může rozptýl keramiky vypovídat pouze o způsobu či míře hnojení, u kterého nelze vyloučit ani jeho

záměrné navázení jen na určitá konkrétní místa. Vzhledem k rozložení „hnojových“ tříd, které je většinou velmi blízké jejich simulovanému náhodnému rozdělení (viz níže), tomu tak patrně není. Rovněž pravděpodobný dlouhodobý proces hnojení vypovídá spíše o rovnoměrném rozložení než o koncentrování, které je pravidelně zásobováno ze zahloubených archeologických objektů a má naopak tendenci k postupnému rozptylu. V případě analýzy rozptylu je vždy třeba přihlížet k celkovému kontextu všech zkoumaných keramických tříd, nejen k jejich jednotlivým hodnotám.

Jisté koncentrace může sekundárně vytvářet i keramika navážená spolu s jiným odpadem, například za účelem zpevnění povrchu polních cest. Po rozorání těchto cest se pak dané zlomky mohou dodnes nacházet na povrchu pole. I zde se nabízí možnost analyzovat rozptyl zloмок založený na kvantitách. Je otázkou zpracování, zda se podaří někde původ keramiky prostorově vymezit, a to konkrétním tvarem plochy odpovídající vyšší koncentraci. Rovněž je třeba uvést, že velká část dnes již zaniklých komunikací se často projevuje buď na digitálním modelu terénního reliéfu, nebo je k vidění na mapách pozemkového katastru či v katastrální mapě.

Vzhledem k opakovaným sběrům, jež byly prováděny různými autory a metodami, se nabízí srovnání jejich výsledků. Porovnáním všech tří metod, analytického sběru v liniích, čtvercích a staršího syntetického sběru na poli č. 10 jihozápadně pod kostelem sv. Kříže, je shoda u středověké keramiky dobře patrná. Vyhledávací linie zachytily hlavní kumulace na stejných místech a v podobném rozsahu jako sběry ve čtvercích tam, kde byly realizovány. Prostorový rozsah výskytu středověké keramiky, zachycený šrafurou Zdeňkem Smetánkou a Jiřím Škabradou (obr. 48), se podobá výskytu modelovanému prostorově analytickou funkcí

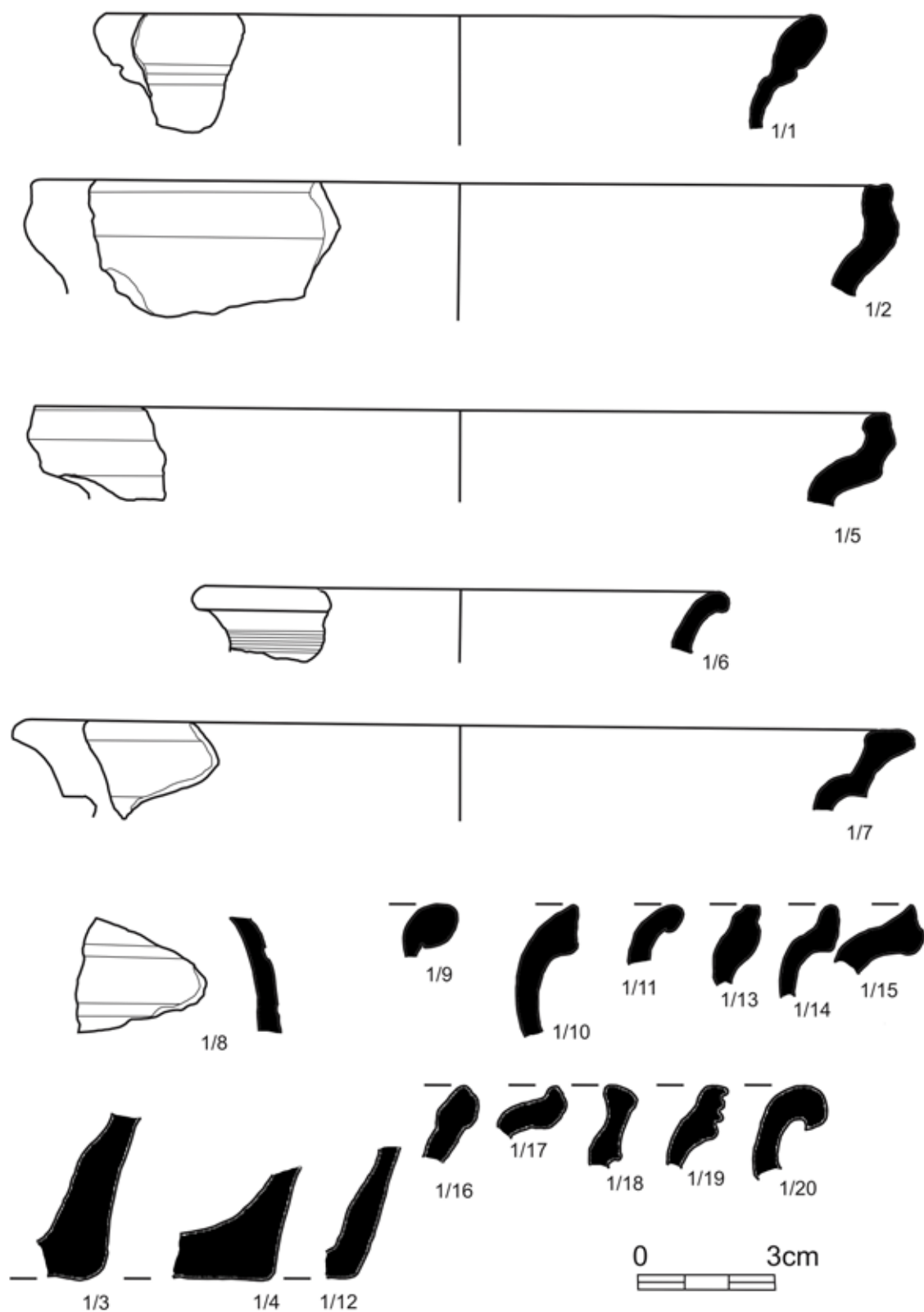
jádrového vyhlazení (kernel density) v prostředí GIS. Všechny tři metody se dobře shodují v lokalizaci maximálních koncentrací. Výrazný rozdíl mezi syntetickým a analytickým sběrem lze vypočítat v zachyceném celkovém prostorovém rozsahu jednotlivých skupin středověké keramiky. Dále je pravděpodobné, že metoda syntetického sběru je schopna zachytit jen výrazné koncentrace, zatímco více nepravidelně rozptýlené plochy jsou mimo její rozlišovací schopnost. Nevýhodou je i absence představy o rozsahu provedených povrchových sběrů.

10.4 Vyhodnocení nálezů (obr. 49–51)

Celkem bylo při povrchovém průzkumu získáno 1 149 kusů o celkové hmotnosti 6 462 g. Hlavní složku souboru tvoří zlomky keramiky a kachlů (1 121 ks, 6 217 g). Pravěká štípaná kamenná industrie je zastoupena dvěma kusy, broušená kamenná industrie třemi zlomky brousků, struska třemi kusy, osteologický materiál jedním zlomkem zubu a dalšími recentními nálezy, souhrnně pěti kusy.

Nejlépe uchopitelný a datovatelný je soubor nalezené keramiky. Keramiku lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do 26 základních technologických keramických tříd (dále jen KT, popis viz přílohu 1), které mají rovněž chronologický význam (Frolík–Musil–Sigl s. d.). Typologie okrajů byla převzata podle třídění Milana Zápotockého (1978, obr. 5).

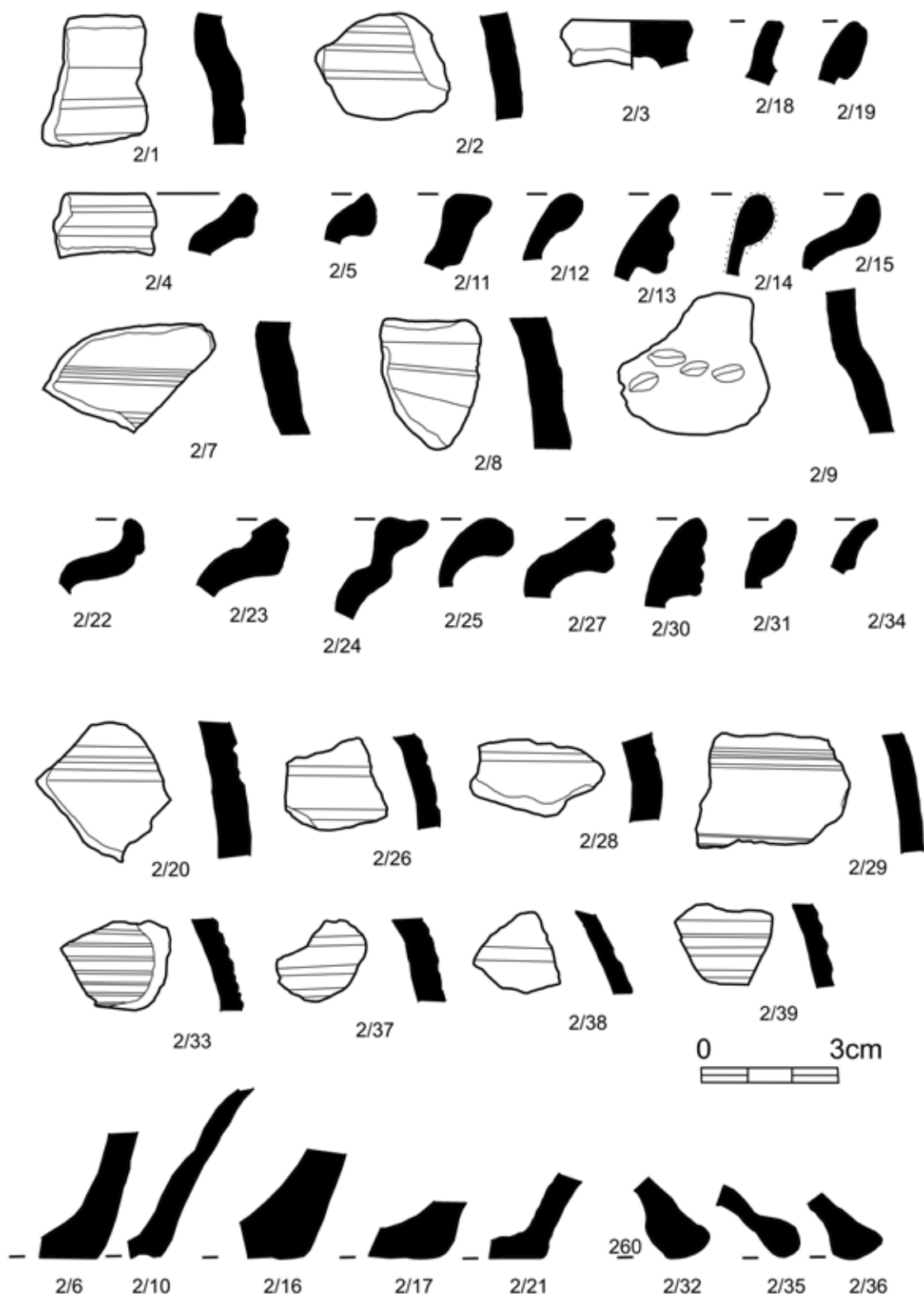
Nejstarší zjištěné zlomky keramiky náležejí KT 101 (Frolík–Musil–Sigl s. d.), kterou je možné datovat do pozdně laténského období (2 ks, 16 g). Analogickou keramiku nalézáme například na oppidu v Hradišti u Českých Lhotic (srov. Danielisová, 2010). Nejstarší středověkou komponentu souboru představuje tmavě hnědošedé, hrubší,

Obr. 49. Ronov nad Doubravou. Výběr keramiky z analytických sběrů. Kresba J. Musil.

Fig. 49. Ronov nad Doubravou. Selection of pottery from analytical collections.

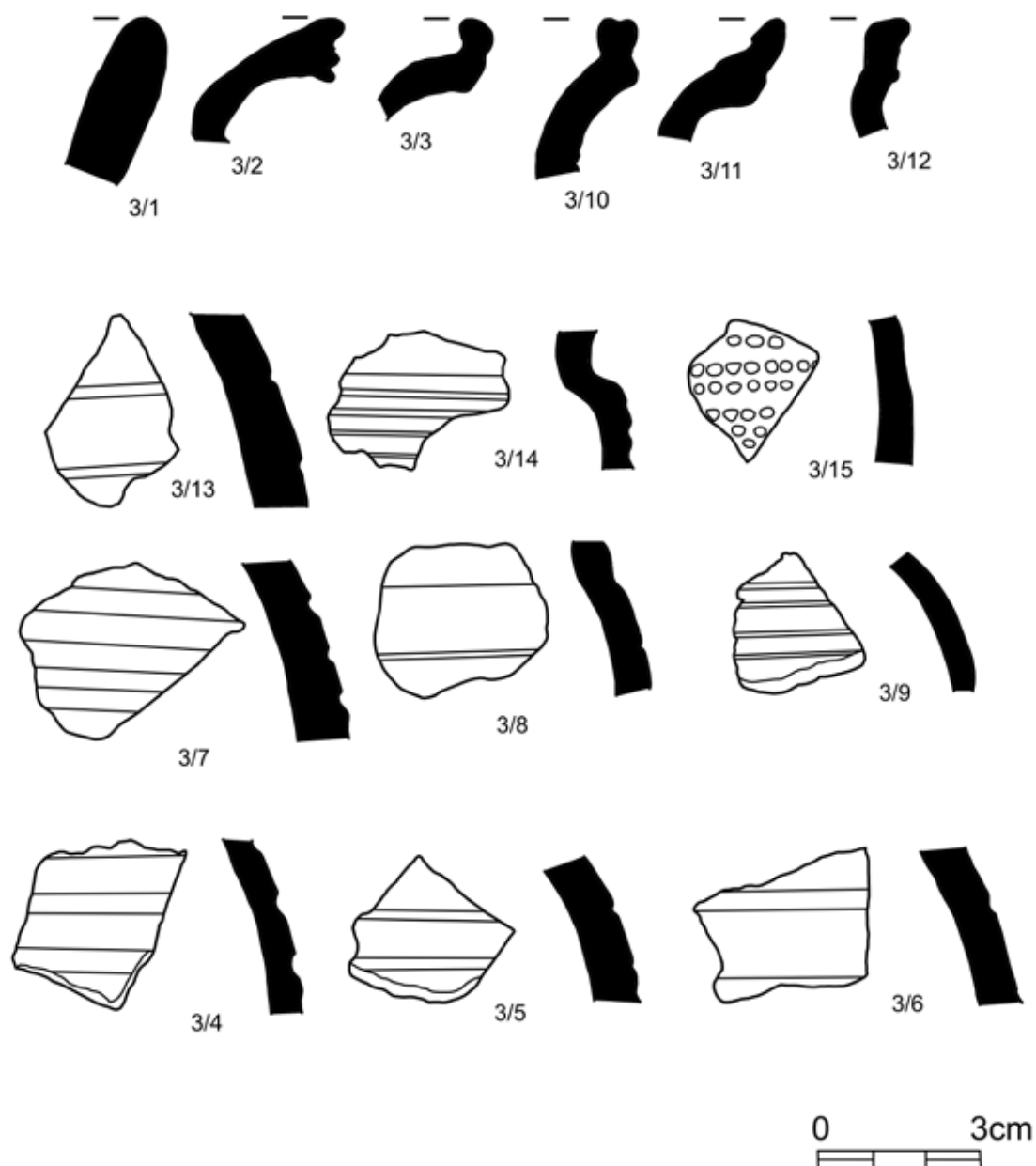
Drawing J. Musil.

Obr. 50. Ronov nad Doubravou. Výběr keramiky z analytických sběrů. Kresba J. Musil.

Fig. 50. Ronov nad Doubravou. Selection of pottery from analytical collections.

Drawing J. Musil.

Obr. 51. Ronov nad Doubravou. Výběr keramiky z analytických sběrů. Kresba J. Musil.

Fig. 51. Ronov nad Doubravou. Selection of pottery from analytical collections.

Drawing J. Musil.

silnostěnné obtáčené zboží (KT Ro3, 37 ks, 225 g). V jednom případě se dochoval jednoduchý zaoblený okraj (typ 112). Z výzdoby je zastoupena oběžná šroubovice (obr. 51:3/7, 3/8, 3/9), torzo vlnice a ryté linie provedené hřebenovitým nástrojem (obr. 50:2/7). Toto zboží je možno řadit na závěr mladohradištního období a doposud

nebylo na jiných lokalitách Chrudimska registrováno. Patrně stejného stáří je oxidačně pálené silnostěnné a obtáčené zboží (KT Ro6, 33 ks, 223 g). Dochoval se jeden vytažený okraj s horní plochou rovnou, vnější prožlabenou (typ 343 – obr. 49:1/2) a jeden zlomek s výzdobou v podobě široké oběžné šroubovice (obr. 50:2/8). Podobně jako

v předešlém případě také KT Ro6 doposud jinde na Chrudimsku neregistrujeme. Do přelomu 12. a 13. století řadíme výskyt charakteristické keramiky s příměsí grafitu (KT Ro16, 7 ks, 59 g). Na území okresu Chrudim známe importovanou grafitovou keramikou z Chrudimi (KT CRF 8 a 208 – Frolík–Sigl, 1999; Frolík–Musil–Sigl s. d.) a jejího bezprostředního okolí (např. Dražkovičky, KT 11 – Košařová–Bulvová, 2017). Uvedme např. soubor ze Stolan (Musil, 2012, 211, obr. 16:4, 17:3–4), z hradu Rabštejn (KT Ra21 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), z prostoru zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 5 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z kostela sv. Martina v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 10 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018, 988), z hradu Oheb (KT Oheb 21 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z okolí Kovářova a Hoješína (KT Kovářov 2 – Musil–Netolický, 2016b, 286) nebo od kostela sv. Václava v Lažanech na Skutečsku (KT Lažany 11 – Frolík, 2019, 77–112). Mezi zlomky byl registrován jednoduše profilovaný zaoblený okraj (typ 112 – obr. 51:3/1). Produkční zónu grafitové keramiky můžeme hledat v jihomoravské či jihočeské oblasti (srov. Bláha, 1997; Felgenhauer–Schmiedt, 1998; Ernée–Vařeka, 1998; Procházka–Peška, 2007; Scharrer–Liška, 2007; Čapek, 2010).

Pro období 13. a polovinu 14. století je poměrně dominantní obtáčené oxidační zboží oranžových tónů (KT Ro2, 197 ks, 1167 g). Zboží obsahuje vyšší procento slídy, což je charakteristický znak místní keramické produkce. Toto zboží nalézáme i v areálu ZSV pod sečskou přehradou (KT Seč 7, Musil, 2019c) a na nedalekém hradě Oheb (KT Oheb 22 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). V rámci této třídy registrujeme vyšší variabilitu v rámci okrajové profilace hrncovitých nádob, kdy jsou zastoupeny varianty římsovitých, vytažených, nepravých okružích, ovalených s vnitřním prožlabením a kyjovitých

(typ 221 – 1×; 312 – 1×; 343 – 3×; 349 – 1×; 374 – 1×; 431 – 1×; 444 – 1×; 852 – 1× – obr. 49:1/1, 1/17; obr. 50:2/27, 2/4, 2/23; obr. 51:3/10). Tvarové spektrum nádob doplňují zlomky mís (typ M221 – 1×; M323 – 2×) a zvonovitých pokliček (typ Pk13). Z výzdobných prvků byla v pěti případech registrována oběžná šroubovice (obr. 51:3/4, 3/5, 3/6, 3/13, 3/14), značka na dně nádoby v podobě kříže v kruhu (?). Na jednom zlomku byly registrovány stopy po sekundárním provrtu. Velikost zlomku vylučuje možnost rozhodnout, zda se jednalo o reparační otvor, nebo zda byl zlomek keramiky druhotně užit jako přeslen.

Do stejného časového období můžeme datovat rovněž keramikou tmavších tónů s písčítým ostřivem a výraznou příměsí hrubě drčené slídy (KT Ro13, 48 ks, 216 g). I tato keramika je charakteristická pro oblast Čáslavska (Tomášek, 1995, 444–454; Pavlů, 1980, 75–160; 1991; Pehal, 2003, 3–17), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001, 5–9; 2001a, 96–100; 2006, 124–139), Havlíčkobrodská (Rous–Veselý, 1981, 16–20, tab. 1) a všeobecně železnohorské oblasti (srov. ZSV Bolešov, KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012; ZSV pod sečskou přehradou, KT Seč 1 – Musil, 2009c; okolí Kovářova a Holína – KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b; okolí hradu Strádov, KT Strádov 3 – Musil, 2016a, 58–59; tvrže Stoupec, KT Stoupec 3 – Musil–Netolický, 2014b; Trhové Kamenice, KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b; hradu Oheb, KT Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.; Zkamenělého zámku na k. ú. Česká Cíkáňka – Frolík, 1984, 24–26; Frolík, 1989a, 6–7; Lán, k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14; Skutečska – Frolík, 1982, 9–10; Hlinecka – Frolík, 1989a, 6–8; Perálce – nepublikováno). Její výskyt se kryje s 13. až 1. polovinou 14. století. V rámci tohoto keramického zboží registrujeme vyšší variabilitu v rámci okrajové profilace hrncovitých nádob, kdy jsou zastoupeny varianty jednoduše profilovaných okrajů, okrajů

římsových, vytažených, nepravých okružích, ovalených s vnitřním prožlabením a kyjovitých (typ 112 – 1×; 231 – 2×; 321 – 1×; 351 – 1×; 431 – 1×; 836 – 1× – obr. 49:1/13, 1/18; obr. 50:2/19, 2/35; obr. 51:3/2). V souboru byl registrován i zlomek ze zvonovité pokličky.

Celkem jedenácti zlomky je v souboru zastoupeno tmavě hnědé keramické zboží (KT Ro24, 52 g), které známe i z jiných částí Chrudimska, konkrétně z hradu Strádov (KT Strádov 4 – Musil, 2016, 58–59) či z prostoru podlažického klášterišť (KT Podlažice 17 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Okraje hrncovitých nádob byly profilovány ve formě vytažených okrajů (typ 345 – 1×). Jeden zlomek nese výzdobu v podobě archaicky vyhlížejícího rádýlka (obr. 51:3/15). Archaické rádýlko se vyskytuje v souborech z Chrudimi, Hrochova Týnce, Lažan (srov. Frolík, 2019, 78), ve Stolanech (Musil, 2008–2009, tab. IX:15), nalezneme ho na Košumberku (Frolík – Sigl, 2002) či na Zkameněném zámku u Svratouchu (Frolík, 1985). Jeho výskyt lze na základě dendrochronologických dat klást již do první třetiny 13. století (Hrubý–Hejhal–Malý–Kočár–Petr, 2014, 24, 27–29).

Technologicky vyspělejší, na rychlém hrncířském kruhu vytáčené keramické zboží šedé až béžovošedé barvy (KT Ro1, 555 g) je zařaditelné do 14. století. V souboru bylo registrováno 94 zlomků. Tomu odpovídá i okrajová profílace hrncovitých nádob zahrnující varianty nepravých okružích a ovalených okrajů s vnitřním prožlabením (typ 312 – 1×; 316 – 1×; 325 – 1×; 345 – 1×; 349 – 1×; 351 – 1×; 352 – 1×; 355 – 2×; 412 – 1× – obr. 49:1/15, 1/19; obr. 50:2/22; obr. 51:3/3, 3/11, 3/22). Tvarové spektrum doplňuje i zlomek okraje misky (typ M521 – obr. 49:1/16). Ve výzdobě se objevuje oběžná šroubovice (obr. 50:2/1, 2/2) a archaicky působící nehtové vrypy (obr. 50:2/9). Analogickou keramiku nalézáme i v Chrudimi, ve Filištínské (KT CRF 12 – Frolík–Sigl, 1999) a Hradební ulici (KT 212 – Frolík–Musil–Sigl

s. d.), v areálu ZSV pod sečskou přehradou (KT Seč 5 – Musil, 2019c), na hradě Oheb (KT Oheb 13 – Frolík – Musil – Sigl s. d.) a na hradě Rabštejnek (KT Ra35 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14).

Paralelně se vyskytuje i šedé vysoce na povrchu slídnaté zboží typu Zbyslavce (KT Ro9, 56 ks, 311 g). Po technologické stránce se jedná o vyspělé zboží z větší části vytáčené na rychlém hrncířském kruhu, které patrně produkovaly městské dílny snad z okruhu Čáslavi, Chotěboře či Ledče nad Sázavou. Shodná keramika byla ve větší míře získána při záchranném archeologickém výzkumu Východočeského muzea v Pardubicích ve Zbyslavci (Cejpová, 2008, 312), v menší míře z neznámé ZSV pod sečskou přehradou (KT Seč 2 – Musil, 2007; 2009c), z nedalekého hradu Oheb (KT Oheb 10 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), ze ZSV Bolešov (KT Bolešov 3 – Musil–Netolický, 2012) a dále je zastoupena v Chrudimi, v Hradební ulici (KT 232 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v souboru keramiky z podlažického klášterišť (KT Podlažice 6 – tamtéž) i z hradu Rabštejnek (KT Ra34 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14). Z hlediska okrajové profílace registrujeme varianty římsových, vytažených okrajů a okrajů v podobě okružích (typ 211 – 1×; 343 – 1×; 522 – 1× – obr. 49:1/10; obr. 50:2/34). Zvonovité pokličky jsou zastoupeny jedním zlomkem okraje (typ Pk21). Keramika byla zdobena oběžnou šroubovicí (obr. 49:1/8; obr. 50:2/20, 2/26, 2/28, 2/38).

Do rozvinutého 14. a na počátek 15. století je možno zařadit kvalitní vytáčenou oxidační keramiku tříd Ro12 a Ro14. První zmiňovaná KT, Ro12 (44 ks, 223 g), je na Chrudimsku poměrně rozšířená. Konkrétně ji máme doloženu v Chrudimi samé (KT 219 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradě Oheb (KT Oheb 24 – tamtéž), Žumberk (KT Žumberk 16 – tamtéž), Nové Hrady (KT NH10 – tamtéž), Rabštejnek (KT Ra16 – Musil, 2009),

v zaniklé vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 9 – Musil, 2019c) i v prostoru zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 1 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). V souboru jsou zastoupeny okraje v podobě nepravého okruží, zavínutých či kyjovitých okrajů (typ 351 – 1×; 357 – 1×; 385 – 1×; 386 – 1×; 833 – 1×; 836 – 1× – obr. 50:2/11, 2/24), z výzdobných prvků se vyskytne vývalková šroubovice. Jeden zlomek byl sekundárně upravován broušením.

Méně četné je světlé oxidačně vypálené zboží s jemným přetaženým krupičkovitým povrchem (KT Ro14, 27 ks, 155 g). Mezi okrajovými profilacemi hrncovitých nádob jsou zastoupeny okraje v podobě nepravého okruží, ovalené s vnitřním prožlabením a kyjovité (typ 343 – 1×; 431 – 1×; 543 – 1×; 836 – 1×; 851 – 1× – obr. 49:1/2; obr. 50:2/12, 2/30, 2/31). V souboru se vyskytnou i okraje pokliček (typ Pk13 – 1×; Pk22 – 1× – obr. 50:2/32, 2/36). Podobně jako v případě předešlého zboží i tuto keramiku na Chrudimsku hojně nalézáme. Nechybí v Chrudimi, ve Filištínské (KT CRF 18 – Frolík–Sigl, 1999), i v Hradební ulici (KT 218 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Oheb (KT Oheb 6 – tamtéž), Nové Hrady (KT NH13 – tamtéž), Rabštejnek (KT Ra36 – Musil, 2009), ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 3 – Musil, 2017) i v areálu zaniklé vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 6 – Musil, 2019c). Obě popisované keramické třídy odpovídají rozložení distribučních zón vymezených v minulosti Pavlem Vařekou (1998, obr. 1). Podle něj sever našeho území zaujímá oxidační tvrdě pálená keramika, jih šedá redukční a pruh mezi nimi tvoří hrubá středně tvrdě oxidačně pálená keramika. V tomto pásmu by se měla podle Pavla Vařky nalézat ještě Čáslav a přilehlá východní část středních Čech (Vařka, 1998, 132).

Následující období 15. a 16. století je představováno jednak vyspělou redukční keramikou zdobenou rádylkem (KT Ro4, 124 ks,

573 g), jednak oranžovočervenou oxidačně pálenou keramikou s jemně plaveným keramickým těstem (KT Ro5, 160 ks, 715 g; KT Ro8, 35 ks, 167 g). Obojí keramické zboží bylo vytáčeno na rychlém hrnčířském kruhu a bylo produkováno městskými hrnčířskými dílnami (srov. Musil, 2009). Jedním zlomkem je zastoupeno dno z charakteristického loštického poháru (KT Ro22, 14 g), dvěma zlomky okraje nádobkového kachle s pravoúhlým ústím (KT Ro25, 19 g). Loštické poháry nalezneme v Chrudimi (KT CRF 11 a 211 – Frolík–Musil–Sigl s. d.; Bláha–Frolík–Sigl, 2003), v Hlinsku (Frolík, 1989a, 20; Bláha–Frolík–Sigl, 2003), v Chroustovicích, na hradech Oheb (KT Oheb 12 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Nové Hrady (KT NH6 – tamtéž), Košumberk (KT Košumberk 211 – tamtéž) a Strádov (KT Strádov 15 – Musil, 2016a). Mimo jiné obchod s tímto zbožím dokládají i písemné prameny. Z roku 1486 máme doklad prodeje výrobků z Loštic a Ledče nad Sázavou na chrudimském trhu (Nekuda–Reichertová, 1968, 25).

Období 17.–19. století je zastoupeno převážně glazovanými keramickými třídami Ro7, Ro10, Ro11, Ro15, Ro17, Ro18, Ro19, Ro20, Ro21 a Ro23.

10.4.1 Vyhodnocení keramiky na základě analýzy rozptylu

Cílem analýzy rozptylu jednotlivých keramických tříd bylo určení či naznačení jejich původu s pomocí informací o jejich prostorovém výskytu. Lze předpokládat, že keramika pocházející ze zahloubených objektů či souvrství se na povrchu ornice vyskytuje ve větší až výrazně větší koncentraci než zlomky, které se na povrch dostaly v souvislosti s hnojením nebo jinými postdepozičními procesy (Malina, 2011).

Využity byly dvě základní metody, interpolace (metoda jádrového vyhlazení – tzv. kernel density, dále jen KD) pro vizualizaci

prostorového výskytu a určení míry rozptylu pomocí směrodatné odchylky (standard distance, dále jen SD). Vzhledem k tomu, že obě patří spíše do oblasti metod zobrazovacích a průzkumových, bylo pro ověření validity výsledků realizováno i modelování náhodného rozptylu. V první části analýzy byla hodnocena keramika pocházející ze sběrů v liniích, které poměrně rovnoměrně pokryly všechny dostupné plochy v zázemí kostelů. Zde však zacílení na „makroskopicky definovanou středověkou keramiku“ omezuje srovnávací možnosti s novověkou keramikou. Ty jsou naopak dostupné u vyhodnocení sběrů ve čtvercích, které byly ale na druhou stranu provedeny jen na malé části sbíraných polí.

Výsledky analýzy sběrů v liniích jsou zobrazeny v grafu (Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 9). Z 26 analyzovaných keramických tříd bylo pro analýzu rozptylu použito jen 14 tříd s četností větší nebo rovnou 14 zlomkům, 12 tříd nebylo pro nízkou četnost analyzováno vůbec. Černé čtverce v grafu vyjadřují svou hodnotou míru rozptylu nebo míru směrodatné odchylky. Čím níže na svislé ose, tím více je skupina koncentrovaná, a naopak čím výše, tím je keramika v této skupině na poli více rozptýlená. Keramické třídy byly řazeny podle míry původního nerandomizovaného rozptylu. Bílé čtverce reprezentují randomizované varianty, jinými slovy to, jak by vypadal rozptyl dané keramické třídy při „dokonale náhodném“ rozptýlení. Randomizaci v našem případě provedl skript v programu ArcGIS, jehož autorem je Ing. Jakub Šilhavý.

Výsledky analýzy sběrů ve čtvercích odpovídají v mnoha směrech výsledkům sběrů v liniích (Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 10). Z 26 analyzovaných keramických tříd bylo pro analýzu rozptylu použito jen 12 skupin s výskytem v alespoň devíti čtvercích. Zejména u nejvíce koncentrovaných

tříd, Ro3, Ro1, Ro2, Ro13 a Ro24, odpovídají hodnoty vstupní hypotéze o větší koncentraci starších skupin a zároveň větší hodnotě směrodatné odchylky jejich randomizovaných variant. Naopak KT Ro19, Ro20, Ro5, Ro7, Ro4 a Ro10 byly na povrchu polí více rozptýlené anebo se jejich výskyt blíží modelovému náhodnému rozptylu. Pouze KT Ro12 (VS/PS, viz níže) se navržené základní klasifikaci z neznámého důvodu vymyká a vstupní hypotéza u ní neplatí.

Obě části analýzy lze shrnout tak, že keramické třídy tvoří zhruba tři základní skupiny. Pro první z nich je charakteristický mnohem větší rozdíl mezi původní a randomizovanou variantou (Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 9 a 10). U těchto keramických tříd předpokládáme největší vazbu na místa primárního výskytu. Na druhé straně spektra jsou naopak keramické třídy více rozptýlené, než jak by to odpovídalo jejich modelovanému náhodnému rozmístění, což vyznačují v grafu šedé elipsy. Nebo jinými slovy ty keramické třídy, jejichž randomizované varianty mají nižší nebo podobnou hodnotu směrodatné odchylky vzhledem k variantám původním. Zde předpokládáme sekundární původ keramiky na povrchu polí. Keramické třídy ležící mezi těmito poměrně jasnými případy jsou zpravidla charakteristické podobným rozptylem původní i randomizované varianty anebo opačným poměrem hodnot směrodatné odchylky obou variant a vstupní hypotéze částečně nebo vůbec neodpovídají. Jejich původ, důvod koncentrace či rozptylu jsou nejasné. Patří sem zlomky datované jak do středověku, tak i do novověku (zejména KT Ro12 a dále Ro9 a Ro20).

V případě, že se snažíme lokalizovat zaniklé sídelní komponenty středověkého původu, vyplácí se posuzovat jejich lokalizaci na základě nejvíce koncentrovaných tříd (Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 11

a 12:a–d). Z porovnání s prostorovou distribucí jejich randomizovaných variant je dobře vidět jejich tendence ke shlukování. Druhou možností je sloučení chronologicky blízkých KT bez ohledu na míru jejich koncentrace (chronologicky RS4, KT: Ro1 a Ro6) anebo okruh 2 (VS, KT: Ro1, Ro2, Ro9, Ro12, Ro13, Ro14: viz Malina–Musil–Netolický, 2019, obr. 10).

Pakliže se podíváme na výše zmíněné výsledky z hlediska transformace osídlení, nabízí se v první řadě srovnání s několika okolními regiony, k nimž jsou k dispozici publikované doklady proměny sídelní sítě. Základní model proměny osídlení, typický pro 13. století, lze zjednodušeně označit jako nukleační transformaci. Šlo o koncentraci většího množství menších sídelních poloh do jednoho místa, jehož lokace byla z nějakého důvodu chápána jako výhodnější (Malina, 2011, 49). Pro tento proces existuje řada publikovaných analogií. Geograficky nejbližší Třebonín je modelovým příkladem přesunu rozptýleného osídlení do jedné nukleované sídelní polohy, a to ke kostelu se středověkým původem (Smetánka–Škabrada, 1975, 81). Stejná topografická situace, kdy se před rokem 1300 ze dvou poloh vyrýsovalo dodnes fungující vesnické jádro, byla pozorována u Bylan u Kutné Hory (Klápště–Tomášek, 2000, 175; Klápště, 2005, 235) a Říkovice u Litomyšle (Charvát, 1982, 226).

Větší prostorový záběr měly průzkumy na nedalekém Černokostecku. Také zde byla drobná sídla zaniklá před rokem 1300 čitelná jak prostřednictvím povrchových sběrů, tak i odkrytů. Díky malé zemědělské intenzitě se na mnohých místech dochovalo i členění pozemků, čitelné buď v mapách stabilního katastru, anebo na digitálním modelu terénu (Klápště, 1993; Smetánka–Klápště, 1981; Malina, 2015). Další sídelní transformace byly studovány na Jaroměřsku a Chrudimsku (Ježek,

2007; Frolík–Sigl, 1995). Bylo zde možné, většinou na základě intenzity nálezů, rozlišit i určitou hierarchii osídlených míst a vymezit sídelní komplexy i lokální geografické limity, kde se přesun osídlení odehrával výhradně v prostoru typicky vymezeném jedním povodím. Za zmínku stojí i doložené krátkodobé osídlení některých sídelních poloh, které opět vynikne při srovnání s dlouhodobým přežíváním nedalekých lépe situovaných lokací.

Z publikovaných, ve značné zkratce zde uvedených analogií tedy vyplývá možný složitější obraz, než jakým je prostá přítomnost několika jednotlivých a jasně vymezitelných raně středověkých sídelních buněk předcházejících vrcholně středověké lokaci. Jak bude ronovská situace vypadat v konfrontaci s výše načrtnutými poznatky? Určitým společným jmenovatelem syntetických a námi realizovaných analytických sběrů je počet definovaných sídelních poloh. Jak již bylo řečeno, základem jejich definice jsou rozdíly v intenzitě výskytů keramiky, které pravděpodobně korelují s minulou intenzitou využití míst, kde je nacházíme.

Na základě námi realizovaných povrchových sběrů se zdá, že osídlení celého prostoru se soustředilo především do dvou areálů. První z nich lze ztotožnit se zaniklou vsí Protivany. Nachází se kolem kostela sv. Kříže ve vazbě na větvení komunikace stoupající od brodu, což dobře odpovídá písemným zmínkám o trhovém místě. Keramika se zde vyskytuje severovýchodně od kostela ve stejné intenzitě jako na poli jihozápadně od něj, kde ji našli už předchozí badatelé. Jiné koncentrace, které bychom mohli přesvědčivě ztotožnit s místy zaniklého osídlení na pravém břehu Doubravy, nebyly dosud registrovány. Na levém břehu je situace odlišná, neboť velká část zázemí martinského kostela není pro sběry přístupná a nedovoluje tak srovnání

s pravým břehem. Přesto relikty pozorované v terénním reliéfu jsou součástí jednotného sídelního areálu zaniklé vsi Stusyně, jehož jihozápadní cíp byl identifikován povrchovými sběry. I zde patrně hrála důležitou roli vazba sídla na komunikaci směřující k brodu. Bohužel ani v bezprostředním zázemí martinského kostela nebyl zjištěn reprezentativní výskyt středověké keramiky, který by mohl ukázat na další samostatný sídelní areál. Na základě dosavadních výsledků je možné konstatovat, že ke každému kostelu patřil pouze jeden sídelní areál. Pokud se zde uplatňoval rozptýlený model osídlení, ležely další sídelní buňky ve větší vzdálenosti od kostelů, a to mimo zkoumanou plochu. Tuto interpretaci je však třeba brát s rezervou, protože sběry v liniích neměly homogenní pokrytí. Důkladné srovnání kvantit, a tím i přesnější klasifikaci výskytů keramiky, nabízí teprve sběry ve čtvercích, které byly provedeny jen na malé části zkoumané plochy.

10.5 Shrnutí

Na katastru současného města Ronov nad Doubravou se ve středověku nalézaly

původně tři osady, nazývané Suchotlesky, Stusyně a Protivany. U dvou posledně zmínovaných se dochovaly dodnes stojící románské kostely.

Koncentrace osídlení v této oblasti byla úzce vázána na brod přes řeku Doubravu, kudy procházela Libická stezka. Řeka Doubrava zároveň představovala hranici mezi majetky vilémovského kláštera a panstvím Lichtenburků. Na levém břehu přináležejícím klášteru s odstupem času vznikla navíc osada Suchotlesky (srov. kap. 12.4). Na pravém břehu řeky u zaniklých Protivan vzniklo trhové místo, výhodně situované u říčního brodu. Razantní zásah do zdejší sídlištní struktury znamenal založení Ronova nad Doubravou, neboť nově lokované město zaujalo část katastru vsi Protivany a zároveň se stalo novým trhovým centrem. Tím patrně došlo k přeložení přístupové komunikace směrem k městu. Starší místní zvyklosti se odrazily v navázání farní příslušnosti města Ronova ke kostelu sv. Kříže v Protivanech. I pro klášterní levý břeh znamenal tento posun výraznou změnu a předznamenal regresi osídlení, která vyvrcholila během husitských válek a války třicetileté.

Stadel (Stádla): hospodářský dvůr

Jak bylo řečeno výše, základní sídlištní jednotku oblasti představovaly od středověku vesnice, z nichž se některé vyvinuly nejprve v tržní centra, posléze v městečka s větší pozemkovou držbou. Tak tomu bylo v případě Ronova nad Doubravou, Bojanova a Nasavrk. Paralelně s tímto modelem fungovala samostatně panská sídla s přilehlým hospodářským zázemím. V zalesněném prostoru Železných hor se objevily dva zásadní typy. První představuje spojení tvrze s hospodářským dvorem, které je charakteristické spíše pro nížinatou část Chrudimska. Druhým a frekventovanějším případem byly hrady s přilehlým hospodářským zázemím, které bylo nejčastěji tvořeno poplužním dvorem a dalšími provozy, například mlýnem pod hradem Strádov (srov. kap. 12.2). Také hospodářské komplexy přiléhající k hradním stavbám se mohly za příznivých politickoekonomických podmínek rozrůst v městečka. Příkladem je vývoj Žumberku, Předhradí u Rychmburku či Podhradí u hradu Lichnice. Hospodářské struktury přiléhající k panským sídlům nakonec doplnily ještě mladší dvorcové vsi s neuspořádaným půdorysem. Ty vznikaly na mýtinách a pasekách sledovaného prostoru až během 16. století (srov. Štěpán, 1995, 7; Štěpán et al., 2001, 9–10; Štěpán–Růžičková–Šulc, 2003, 21).

V průběhu 14. a 15. století, zejména v důsledku klimatických změn a válečných událostí, došlo k redukci osídlení položeného zejména ve vyšších polohách. Některé vsi

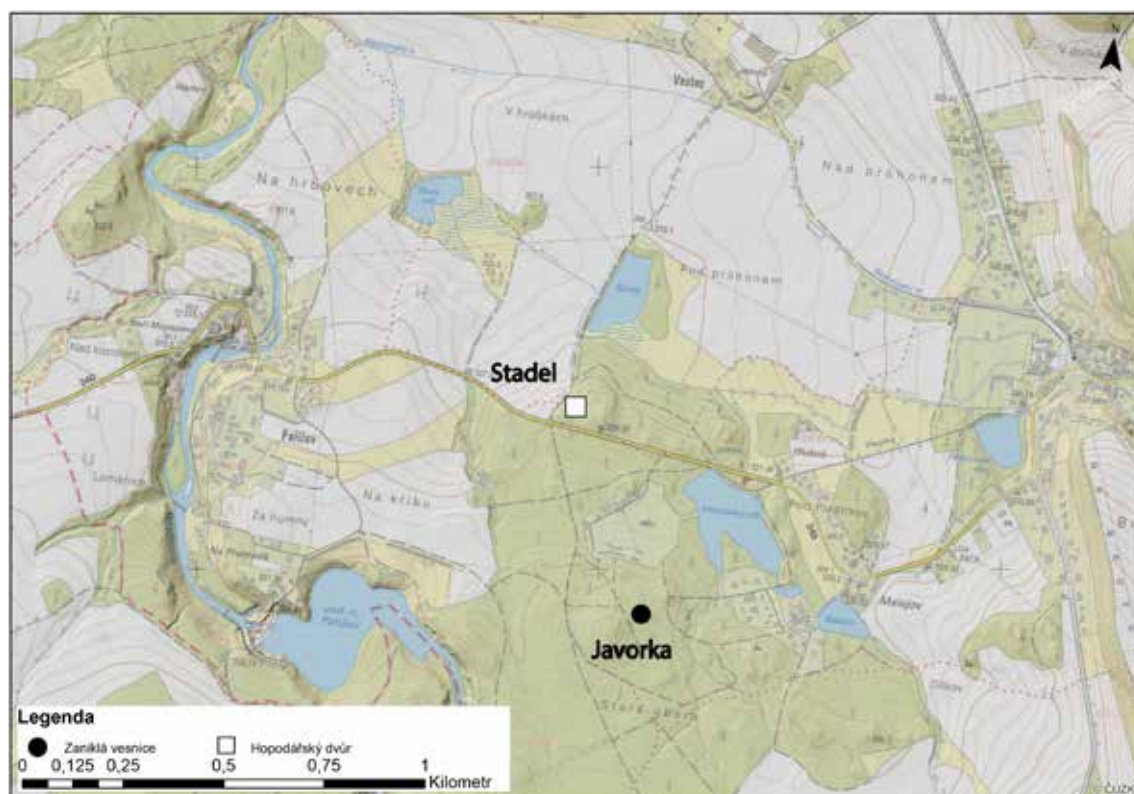
a dvory zanikly jednorázově, jiné pustly postupně. V některých případech se sídla redukovala na jedinou usedlost či solitérně stojící dvůr. Zejména v 16. století byly nové samostatně stojící poplužní dvory vysazovány na místech zaniklých vsí, kde bylo zapotřebí znovu obdělávat pustá pole a chovat dobytek. Díky tomu sloužily k zahuštění a zefektivnění hospodářství. Příkladem novověkého dvora je Stadel, označovaný též jako Stádla, který se nacházel na k. ú. Vestce u Běstviny (obr. 52).

11.1 Lokalizace

Na relikty zaniklého hospodářského dvora upozornil pracovníky RM v Chrudimi v roce 2007 pan Vojtěch Holub z nedalekého Pařížova. Pozůstatky zaniklého hospodářského dvora se nalézají na okraji lesa přibližně jeden kilometr východně od vsi, v západní části ppč. 78, v katastrálním území Vestec u Běstviny (obr. 52). Průměrná nadmořská výška činí 322 m n. m. Pozůstatky dvora jsou obklopeny funkčními rybníky. V lese nalézáme doklady novověké těžby kamene (Musil–Netolický, 2016a, obr. 2, obj. 1).

11.2 Písemné prameny

Samostatně stojící dvůr zmiňovaný jako Stadel (Stádla či Štadl) se ve středověkých a novověkých písemných pramenech prakticky nevyskytuje. Jediná zmínka pochází

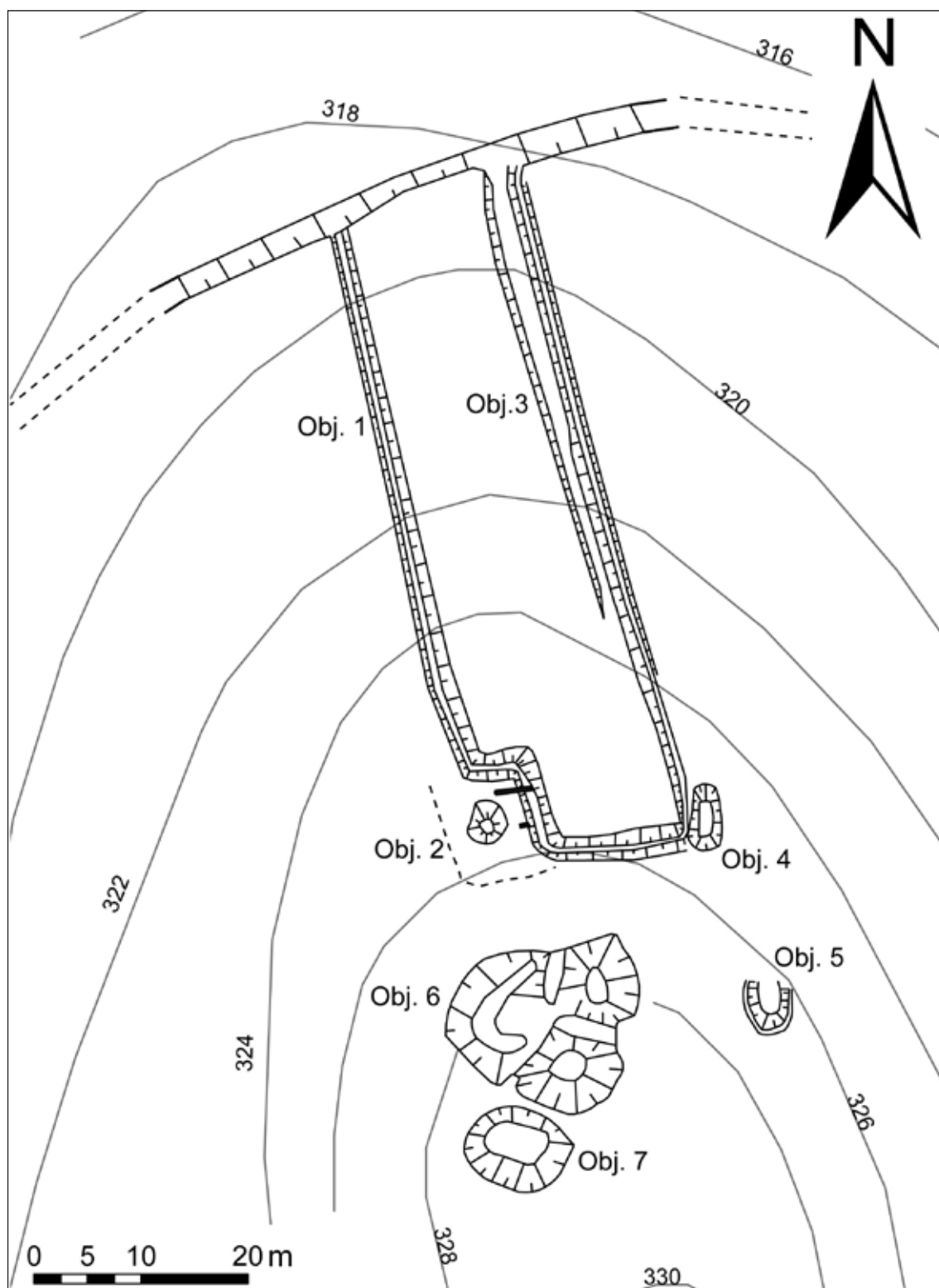
Obr. 52. Zaniklý dvůr Stadla (k. ú. Vestec u Běstviny). Polohu reliktvů dvora označuje bílý bod. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 52. Abandoned courtyard of Stadlo (cadastral territory Vestec u Běstviny). The white dot marks the position of courtyard relicts. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

z roku 1787 (Labuť, 2004, 67). Nenalzáme ho ale ani na starších mapových dílech (1. a 2. vojenské mapování, mapa stabilního katastru). Proč dvůr nebyl v písemných a starších kartografických pramenech doložen? Určitou indicií je patrně již samotný název dvora vycházející z německého spojení „bei den Stadlern“, tj. u stodol či kůlen (srov. Profous–Svoboda, 1957, 156). Stadel patrně během své krátkodobé existence (předpokládáme snad jedno desetiletí) nedosáhl kýženého hospodářského výsledku, popř. byl poškozen či přímo zanikl během blíže neznámé přírodní katastrofy. Jediný odkaz na jeho existenci dnes nalzáme v názvu nedalekého Zastodolního rybníka.

11.3 Popis

Relikt hospodářského dvora obdélného tvaru je ohraničen až 0,3 metru vysokými pozůstatky kamenného zdiva a je orientován svou delší stranou téměř ve směru sever–jih (obr. 53 a 54). Maximální dochovaná délka areálu činí 66 metrů a maximální šířka je 19 metrů. Na jižní straně došlo k narušení reliktvů recentní těžbou. Na severozápadní straně se dochovaly pozůstatky po minimálně dvouprostorové stavbě (obj. 2). Přibližně do vzdálenosti dvou metrů od obj. 2 se nacházejí nepatrné stopy po dalších stavbách, které patrně k této době rozeznatelné stavbě v terénu přiléhaly. Nicméně tyto stopy nelze jednoznačně

Obr. 53. Půdorysný plán reliktnů zaniklého dvora Stadla
(k. ú. Vestec u Běstvíny).

Fig. 53. Ground plan of the relicts of the abandoned courtyard of Stadlo
(cadastral territory Vestec u Běstvíny).

Obr. 54. Zaniklý dvůr Stadla (k. ú. Vestec u Běstviny). Pohled na relikty obj. 2.
Stav v roce 2011. Foto J. Musil.

Fig. 54. Abandoned courtyard of Stadlo (cadastral territory Vestec u Běstviny).
View of relicts feature 2. State in 2011. Photo J. Musil.

identifikovat a mohly vzniknout až později. Dochovaný relikv stavby (obj. 2) je minimálně 8,8 metru dlouhý a 5,6 metru široký. V jižní části objektu se dochovaly nevýrazné pozůstatky po kamenné příčce. Rozdíl vnitřní hrany objektu a prostoru dvora činí až 0,75 metru. V jihozápadní vnitřní části dvora (obj. 3) je patrný relikv cesty, nicméně ji nelze zcela ztotožnit se stářím samotného dvora. Zaniklý hospodářský dvůr je umístěn na svahu, který má svažitosť od 5° v horní části a 10° v dolní části dvora.

Dále byly geodeticky zaměřeny čtyři antropogenní relikty vně ohraničené části hospodářského dvora. Dva objekty, č. 4 a 5, můžeme s určitou dávkou opatrnosti interpretovat jako pozůstatky staveb, protože

se vymykají svým charakterem drobným lomům umístěným v těsné blízkosti dvora. Objekt č. 4 je oválného konkávního charakteru o rozměrech 6,3 x 2,9 metru, hloubce 0,4 metru s orientací své delší strany v ose sever–jih. Objekt narušuje částečně ohrazení, nicméně nemusí se jednat o mladší zásah. Nelze vyloučit ani možnost, že se jedná o integrální součást dvora. Oproti tomu objekt č. 5 má tvar půlkruhu se špatně dochovanými stopami po kamenném zdivu. Jižní část objektu je silně narušena. Rozměry objektu činí 5 x 4,5 metru. Dva větší objekty, č. 6 a 7, můžeme interpretovat jako pozůstatky lomů po těžbě kamene, které rovněž mohou souviset se zaniklým hospodářským dvorem.

11.4 Shrnutí

Zaniklý novověký hospodářský dvůr Stadla v k. ú. Vestec u Běstviny představuje zástupce samostatně stojícího hospodářského dvora. Sestává patrně pouze z jedné usedlosti (obj. 2) a rozsáhlejší ohrazené plochy. Obdobné dispoziční řešení nalézáme u samostatně stojících novověkých ovčínů, které měly být ideálně situovány s vchodem na východní štítové straně (srov. Čapek–Preusz, 2012, 20–21). U Stadla je zjevná jeho vazba na dosud užívanou lesní

cestu, s vjezdem na severní straně. Dobu jeho trvání můžeme na základě kusých písemných zmínek a nepřímých dokladů datovat na skloněk osmdesátých let 18. století. Snad vznikl v souvislosti s rozsáhlou rybníční soustavou mezi Pařížovem a Běstvinou. Přesné datování by mohl umožnit destruktivní archeologický výzkum. Úlohou samostatně stojících hospodářských dvorů bylo zahuštění řídké sídlištní struktury v polohách s vyšší nadmořskou výškou (Musil–Netolický, 2016a).

12. Panská sídla a jejich hospodářské zázemí

Lépe archeologicky prozkoumanou skupinu sídel v Železných horách představují středověké hrady a tvrze. První kamenné hrady na Chrudimsku se objevily již ve 13. století. Prvním byl královský městský hrad v samotné Chrudimi (Frolík, 2008). Dalším hradem založeným snad ještě okolo poloviny 13. století byla Lichnice (nejnověji k počátkům hradu – Bláha–Kovář–Musil, 2017). Ve druhé polovině 13. století vznikly hrady Vildštejn (Durdík–Frolík, 1993; Durdík, 2000, 592) a Košumberk (Musil, 2016b).

Někdy na sklonku 13. století a počátku 14. vyrostly hrady s dominantní hranolovou obytnou věží, mezi něž patřil Rabštejn (Baierl–Musil–Netolický, 2015), Strádov (Musil–Netolický, 2015a; Musil, 2016a) a podobně byl patrně přestavěn i hrad Košumberk, který byl původně nespíš starším typem hradu s plášťovou zdí. S touto epochou koreluje patrně i nejstarší fáze Žumberka, jenž byl zřejmě typem hradu s palácem jako hlavní obrannou a obytnou stavbou (Durdík, 2000, 648–649). Nejasnou dispozici měl i nevelký hrad Rozpakov, který byl písemnými prameny zmíněn pouze k roku 1381 (Durdík, 2000, 485). V první polovině 14. století byl patrně založen i hrad Rychmburk, v jehož jádru stál válcový bergfrit a palácová stavba, pětiúhelníkový půdorys hradu pak obepínala hradba se zaoblenými

nárožími (Voráček et al., 2011, 19, pozn. 59 a 60). Nejmladším hradem byl patrně Oheb, který vznikl snad až na přelomu 14. a 15. století na stejnojmenné hoře (Durdík, 2000, 394–395).

Typickým sídlem nižší šlechty byly od 13. století tvrze (např. Zdislav, Na Komárce; Kočičí hrádek u Lukavice; Mrdice v k. ú. Heřmanův Městec). O jejich stavební podobě nelze říci nic konkrétnějšího, na centrálním pahorku či jakési akropoli obklopené valy a příkopy se pravděpodobně nalézala jediná věžovitá stavba (srov. Svoboda et al., 1998, s. XI–LXXXIII). Starší počátky šlechtického sídla lze vyvozovat zejména na místech, kde měla tvrz přímou vazbu na kostelní stavbu. Nejrozšířenějším typem na Chrudimsku byly jednoduché tvrze obehnané příkopem a někdy také valem. Tento typ se zde objevil snad již ve 13. století a užíván byl po dlouhou dobu (např. Morašice; Rosice; Bořice; Ostrov; Kozojedy, k. ú. Lány u Bylan; Stoupec, k. ú. Březinka u Hošťalovic; srov. Frolík–Chotěbor, 1984; Frolík–Sigl, 1995, 52–53; Musil–Netolický, 2014b). Důležitá byla vazba tvrzí na hospodářské zázemí, jímž byla buď ves, nebo přilehlý poplužní dvůr (např. Řestoky, Orel, Zaječice, Stoupec ad.; srov. Musil–Netolický, 2014b; 2016a).

12.1 Rabštejnek: hrad

Rabštejnek se řadí do východočeské skupiny šlechtických hradů s hranolovou obytnou věží, jejichž obliba vrcholí za vlády Karla IV. okolo poloviny 14. století. Bude předmětem dalšího výzkumu rozhodnout, zda je hrad zástupcem donjonové, či blokové dispozice (srov. Durdík, 2000, 470), popř. byl-li ve své starší fázi hradem s plášťovou zdí (srov. Lacina–Musil 2020). Doposud zcela mimo zájem zůstal rozlehlý poplužní dvůr, který se nalézal za jižní a jihovýchodní stranou opevnění předhradí. Jeho mohutné sklepy a doposud zchovalá cisterna schovaná v hustém smrkovém lese sloužily místním obyvatelům po dlouhá léta jako skládka odpadků.

Pozornost byla památce věnována od poloviny 19. století v souvislosti s vyhledáváním romantických zákoutí naší vlasti. To dokládají především zmínky ve starší regionální literatuře (Heber, 1846, 199; Anonym, 1872, 472; Sedláček, 1900a, 143–146; Chytil, 1900, 182; Klaus et al., 1926, 420–422). První podrobnější článek o hradu sepsal Jan Vladimír Sedlák (1959, 217–219), který shrnul veškeré zmínky ze starší literatury a pokusil se vymezit rozsah aueršperských přestaveb v 19. století. Do širšího kontextu vývoje hradní architektury jej pak zařadila Dobroslava Menclová (1972a, 280, 428; 1972b, 226). Z regionální literatury je nutno zmínit články Milana Vorla (1993) a stať Jaroslava Teplého (1997). Hradu bylo také věnováno jedno z hesel populárně-naučné encyklopedie z pera Tomáše Durdíka (2000, 469–470). Stavebněhistorický průzkum nebyl doposud proveden. V souvislosti s plněním dlouhodobého vědecko-výzkumného úkolu zaměřeného na poznání fortifikací na území okresu Chrudim se v současnosti výzkumu památky systematicky věnuje Regionální muzeum v Chrudimi. Zhruba před šestnácti lety byla spuštěna nová vlna odborného zájmu o památku (srov.

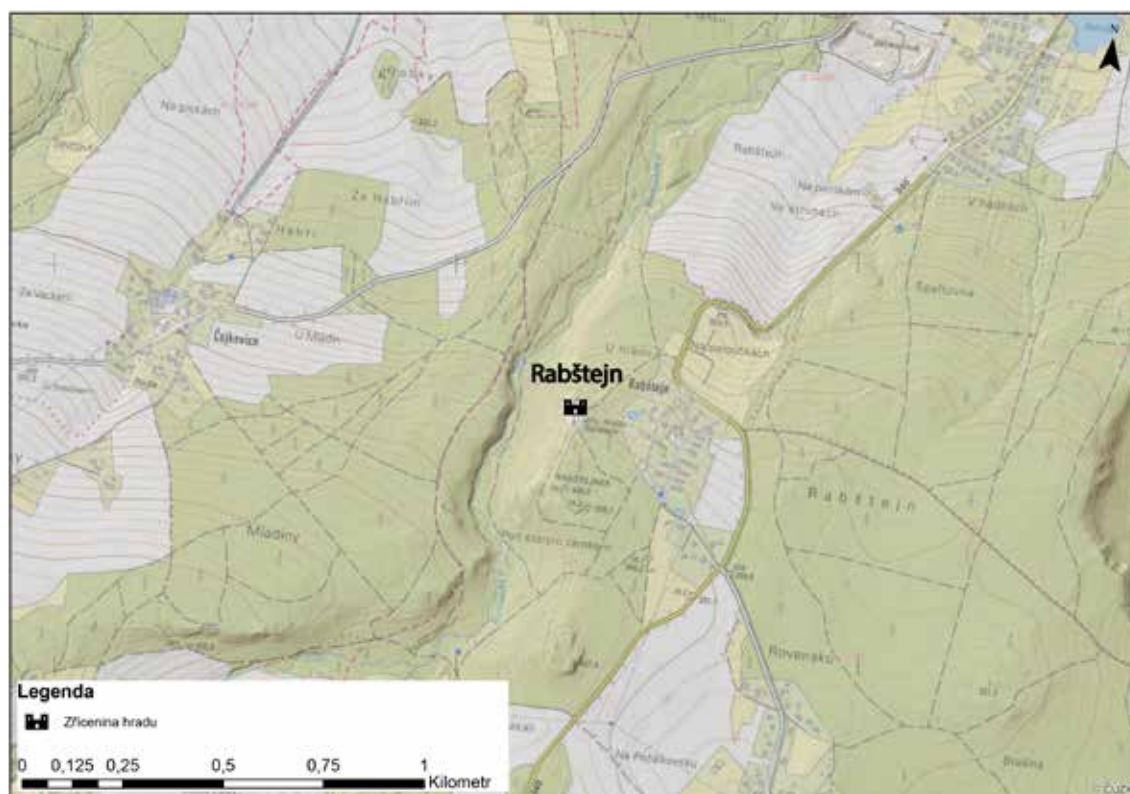
Musil, 2013; Baierl–Musil–Netolický, 2015). Samostatně byl prozkoumán i poplužní dvůr na předhradí (srov. Musil–Netolický, 2016a). V roce 2013 získal hrad nové majitele, kteří se rozhodli hradní zříceninu stabilizovat a zachránit. V důsledku toho byla zahájena další etapa výzkumu, zahrnující i terénní odkryv. Archeologické nálezy a situace z povrchových průzkumů a vlastních drobných záchranných archeologických výzkumů z let 2008 až 2018 včetně dosud nepublikovaných nálezů z let 2004 až 2007 byly vyhodnoceny v bakalářské práci Martina Laciny (2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), záznamy o vlastnicích hradu v nejstarších chrudimských městských knihách publikoval David Richter (2018).

12.1.1 Lokalizace

Zřícenina hradu Rabštejnka dnes leží na katastrálním území obce Smrkový Týnec, tedy ve vzdálenosti asi 6 km jihozápadně od Chrudimi (obr. 55). Rozkládá se na pozvolně stoupající stráni na nevýraznou skálu vypínající se nad Markovickým potokem asi 0,5 km od obce Rabštejn.

12.1.2 Stručné dějiny hradu

Písemné prameny o hradu a jeho majitelích jsou velmi torzovité a velmi málo vypovídají o stavebním vývoji hradu. Někdy v průběhu první poloviny 14. století vznikl nevelký šlechtický hrad zmiňovaný v pramenech nejdříve jako Rabštejn. Později, například v letech 1446 a 1450, se zřejmě kvůli jeho malé rozloze užívalo přízvisko Rabštejnek (odkazy na prameny Teplý, 1997a, 39, pozn. 69 a 70). Po zániku hradu se jméno Rabštejn udrželo v pojmenování vesnice v sousedství, která je přímým pokračovatelem poplužního dvora před hradem (Teplý, 1997a, 39). První osoba, která je zmiňována v souvislosti s lokalitou, je poměrně záhadný „*Mathiae de Rabstein*“, zmiňovaný k roku 1360. Vzhledem k tomu,

Obr. 55. Rabštejnec (k. ú. Smrkový Týnec, okres Chrudim).

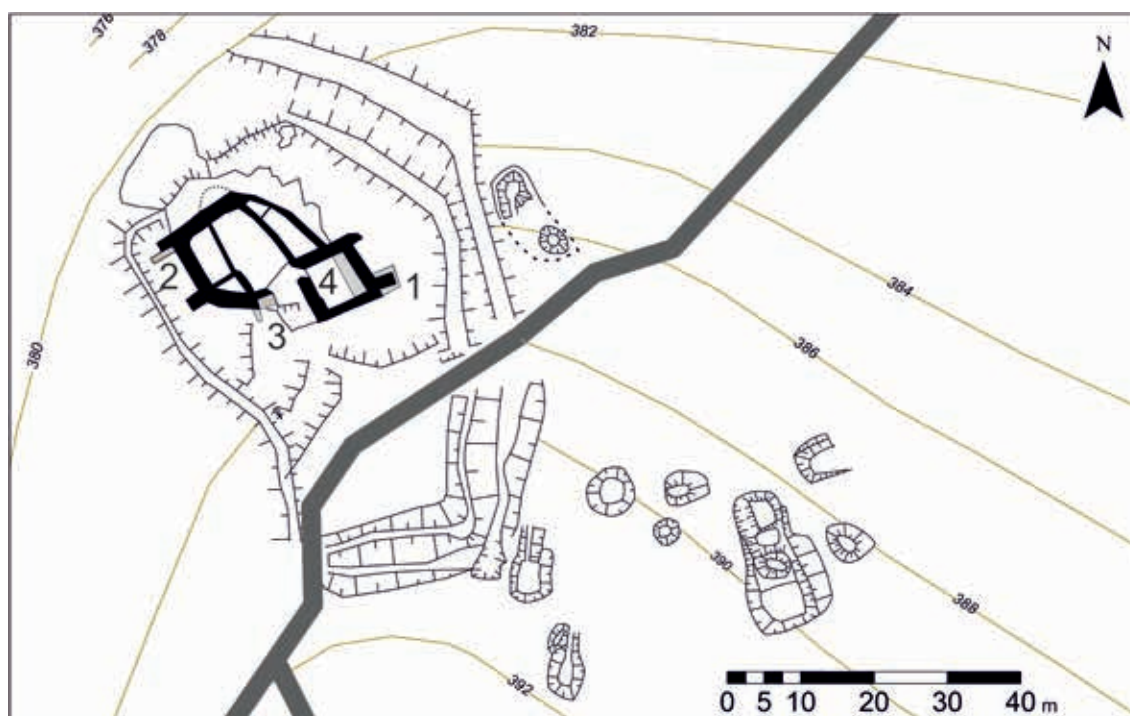
Hrad na Základní mapě ČR 1:10 000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 55. Castle Rabštejnec (cadastral territory Smrkový Týnec, district of Chrudim).

Castle based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

že jméno „Rabštejn“ bylo v Čechách i na Moravě poměrně frekventované a ve zmínce není blíže specifikováno, je nutno tuto zmínku brát s rezervou (srov. Teplý, 1997a). Na přelomu 14. a 15. století byl prvním prokazatelným majitelem panství Jetřich z Orle, jenž je připomínán k roku 1404 vysloveně jako držitel hradu Rabštejnka. Podle Augusta Sedláčka (1900a, 143–144) byl předchůdcem Jetřicha z Orle a patrně i předchozím majitelem hradu opat opatovického kláštera Jan z Orle, o němž se prameny zmiňují k roku 1377 (Sedláček, 1900a, 61). Opat Jan z Orle se patrně o rodový majetek dělil se Štěpánem z Řestok a z Orle, kterého známe ze smírné smlouvy z roku 1368 (Sedláček, 1900b, 168, pozn. 8). Po smrti Jana z Orle někdy na počátku 15. století zřejmě Jetřich přejal

celistvé rodové panství. Nelze vyloučit, že Jetřich připomínaný k roku 1404 je totožný s Ješkem z Orle a na Rabštejně, po němž je vyhlášena odúmrt' roku 1405. Jetřich z Orle ručil 12. října 1404 za známého válečníka Ješka z Popovce, který se smířil s Oldřichem z Hradce. Na základě tohoto svědectví můžeme tedy shodně s Jaroslavem Teplým předpokládat (Teplý, 1997a, 39), že působil v bojové družině tohoto feudála. Na základě znění zápisu ve dvorských deskách z roku 1405 „In Rabstyn cast-rum Johannes cum aliis heredibus et possessoribus bonorum in Rabstin et aliorum ad hoc spectacium intestati decesserunt“ (AČ XXXV, 420 č. 10) vypracoval Jaroslav Teplý (1997a, 39–40) hypotézu o smrti Jetřicha při násilném zániku hradu. Po smrti Jetřicha připadl Rabštejnec jako odúmrt' králi.

Obr. 56. Rabštejnek (k. ú. Smrkový Týnec, okres Chrudim). Zaměření hradu a hospodářského zázemí. 1) sonda 1/2014, 2) sonda 2/2014, 3) sonda 3/2014, 4) sonda 4/2017. Upraveno podle Baierl – Musil – Netolický 2015.

Fig. 56. Castle Rabštejnek (cadastral territory Smrkový Týnec, district of Chrudim). Plan of the castle and farm hinterland. 1) trench 1/2014, 2) trench 2/2014, 3) trench 3/2014, 4) trench 4/2017. Modified according to Baierl – Musil – Netolický 2015.

Panství nabyli i přes odpor zbylých příslušníků rodu Matěj Holec z Nemošic (AČ XXXV, 421 č. 11). Ještě roku 1410 máme zprávu o Anně, vdově po Ješkovi z Orle a z Rabštejnků (AČ XXXV, 432 č. 29). O osudech hradu za husitských válek se nedochovaly žádné zprávy, byl patrně vyplacen či jinak získán od Matěje Holce a vrátil se zpět do držení pánů z Orle. Patrně roku 1430 prodal Aleš z Orle hrad i s poplužním dvorem Hertvíkovi z Ostružna, který se ještě téhož roku psal „seděním na Rabštainku“ (Sedláček, 1900b, 144; AČ I, 415 č. 36; Desky dvorské III, 732 č. 19). Nicméně do desek zemských byla tato transakce vložena až roku 1437, a to již za Viléma z Ostružna. Vilém z Ostružna je jako Vilém z Rabštejnků uváděn i na čáslavském sněmu v roce 1440 (AČ I, 255 č. 3). Vilém z Ostružna dlouho hrad

nevlastnil a roku 1450 jej prodal Vaňkovi z Vlkanova, kdy byl vůbec poprvé hrad uveden pod jménem Rabštejnek (AČ III, 547 č. 569). K transakci došlo patrně již před rokem 1446, ale k zápisu do desek zemských došlo až 5. prosince 1450. Po smrti Jana zvaného Těchlovec připadl v roce 1454 hrad jako odúmrtí královské komoře a král Ladislav Pohrobek jej následně daroval Petru Kdulincovi z Ostroměře a Vilémovi z Dřeje (AČ III, 555 č. 630). Od konce 15. století drželi hrad Šárovcové ze Šárova, kteří jej roku 1540 prodali městu Chrudim. Chrudimští jej však nepodrželi dlouho, neboť pro účast ve stavovském povstání roku 1547 přišla Chrudim i o toto panství a hrad se opět dostal do rukou královské komory. Ještě v listopadu téhož roku byl prodán a dostal se do držení pánů

z Pernštejna. V roce 1548 prodal Jan z Pernštejna hrad s pustým poplužním dvorem Heřmanu Lhotskému ze Zásmuk (AČ XX, 524 č. 539). Nakonec jej roku 1575 koupil Bohuslav Mazanec z Frymburka. Roku 1585 byl Rabštejnek poprvé připomínán jako pustý (Sedláček, 1900b, 146).

12.1.3 Hradní jádro, parkán a předhradí (obr. 56)

Zhruba obdélné předhradí bylo obeháno mělkým příkopem a valem, jejichž pozůstatky jsou nejlépe dochované na severovýchodní (60 m) a východní straně (48 m). Druhou linii představovala nižší zděná hradba, která se rovněž nejlépe dochovala na východní straně. Tato hradba pak vytvářela vlastní parkánovou hradbu okolo polygonálního jádra, byla z obou stran přiložena ke křemencové skalce v severozápadním rohu hradního kopce. Na jižní straně předstupovala až do vzdálenosti 30 m od vlastního hradního jádra a vymezovala tak poměrně rozsáhlé předhradí. Vzhledem k tomu, že hradní jádro uzavíralo poměrně malý prostor s velmi miniaturním nádvořím, musíme předpokládat, že hospodářskou funkci převzalo toto relativně rozsáhlé předhradí. Před vstupem do hrazeného areálu předhradí na východní straně jsme registrovali dva předsunuté víceprostorové objekty (obj. 9 a 10). Bude otázkou dalšího výzkumu, zda se v obou případech jednalo o objekty zděné. Další předpokládaná zástavba byla patrně lehčího charakteru a nezanechala po sobě žádné výraznější terénní stopy. Jak mohla vypadat taková zástavba na zdejším předhradí, nás informují unikátně dochované dřevěné stavby hradu ve Veselí nad Moravou. Byly zde odkryty pozůstatky několika hospodářských a obytných srubových staveb z období 13. a 14. století. Mezi hospodářskými stavbami byly rozpoznány stáje a hradní pekárna (?) (Dejmal et al., 2015, 53–70, 324–326; Dejmal, 2019, 260–278).

Vlastní jádro hradní dispozice je výškově rozčleněno do dvou úrovní. V jeho jiho-východním koutě stála na křemencové skalce čtverhranná obytná věž, která byla na své východní straně stabilizována pomocí dvou opěráků (9 x 9 m), jejichž zdivo je se zdivem věže ve spodních partiích provázáno, v horní části jsme registrovali technologickou spáru. Vstup do věže se nalézal v jejím severozápadním nároží, kde se zčásti dochovala špaleta vstupu. O vnitřním vybavení věže máme poměrně málo informací. Při odstraňování vegetace v roce 2014 byla získána menší kolekce nálezů, z nichž za zmínku stojí zlomky interiérové omítky se stopami freskové výzdoby, fragment prutu okenního pískovcového ostění, zlomky nádobkových a komorových kachlů. Na severní straně byla k věži na spáru přiložena úzká budova, o jejíž stavební podobě máme pouze minimum informací. Na severu byla do obvodové hradby zavázána půlkruhová, zpočátku dovnitř otevřená bašta či věž. Zajímavé jsou detaily pozůstatků dřevěné kleštiny dochované v torzu zdiva. Dodačně pak byla tato bašta uzavřena. Menší výběh zdiva dokazuje existenci nějaké stavby i v západní části jádra, jejíž obvodová hradba byla zvenčí vzepřena dvěma mohutnými opěrnými pilíři, v jejichž zdivu se nalézají druhotně užitá architektonická články. Nic bližšího o této přestavbě říci nemůžeme, neboť profilace těchto druhotně užitých architektonických článků je zcela setřena. Při rekonstrukci otvoru po pseudorománském okně auerspergské přestavby byla odhalena spodní část špalety původního středověkého střílnovitého štěrbinovitého okénka, které patrně osvětlovalo suterénní prostory pod středověkým palácem. Tato skutečnost spolu s dochovaným horizontem auerspergských podlah indikuje intaktně dochované archeologické terény z období vrcholného středověku (srov. Musil, 2009). Na rozdíl od předchozích názorů musíme

také předpokládat složitější stavební vývoj zdiva mezi opěráky, o čemž svědčí druhotně užitá architektonické články a cihly vysokého formátu. Na místě této palácové budovy byla Auerspergy postavena dvouprostorová budova „paláce“ s pseudorománskými okny vyzdobená sgrafity.

Původní vstup do hradu se musel nalézat v místě dnešní branky. Při odstraňování vegetace jsme registrovali líc zdiva probíhající kolmo na hradbu zhruba ve směru sever–jih. Průběh tohoto zdiva jsme ověřili v sondě 3. Před vlastní hradbu předstupoval pravděpodobně branský útvar, z něhož se nám podařilo objevit jeho západní obvodovou stěnu, která byla provázána s vlastním tělesem hradby. Mocnost zdiva nebylo možné vzhledem k minimálnímu rozsahu sondy zjistit. Není bez zajímavosti, že pod horizontem auerspergských přestaveb byla nalezena menší kolekce keramiky z počátku 14. století, která představuje doposud nejstarší datovací materiál.

Pomineme-li starší pravěké nálezy, pochází nejstarší archeologické nálezy do období 2. poloviny 13. a 1. poloviny 14. století. Zejména přítomnost luxusní leštěné keramiky KT Ra37 (Lacina–Musil 2020, 9–14) naznačuje pravděpodobnou existenci kamenného feudálního sídla. Další řešenou otázkou je podoba hradu a jeho případný stavební vývoj. V tomto směru poskytla nejzávažnější informace sonda 4/2017 v interiéru donjonu, kdy byl v blízkosti interiérového líce severovýchodní stěny věže zachycen pozůstatek základu stratigraficky starší zděné konstrukce, která je orientována zhruba ve směru severozápad–jihovýchod. Nabízí se dvě možné interpretace. V prvním případě bychom mohli uvažovat, že se jednalo o základ chybně založené vnější zdi věže, která zůstala po korekci stavebních záměrů nedozděna, když byly základy donjonu posunuty do dnešní polohy. Pravděpodobněji se však jeví druhá

možnost. Uvedený základ zdi svým umístěním a tvarem očividně navazuje na průběh obvodové hradby při severním paláci. Díky těmto skutečnostem se tak může jednat o základy chybějícího úseku obvodové hradby, který byl později zbořen z důvodu výstavby donjonu. Propojení tohoto úseku předpokládané hradby s jejím pokračováním v místě vstupu do hradního jádra není dosud známo. Pouze je možné hypoteticky předpokládat její průběh ve stopě zdiva pozdějšího donjonu, díky čemuž by hradba v tomto místě vytvářela lehce vysunutý útvar obrácený proti směru nejsnazšího přístupu k hradu (Lacina–Musil 2020, 9–14).

Tato hypotéza by zásadním způsobem změnila interpretaci stavebního vývoje a typologického zařazení hradu. V nejstarší fázi by Rabštejnek představoval hrad s polygonální nepravidelně oválnou pláštovou zdí (srov. Svoboda, 1995), k níž byla přiložena dvojice obytných budov, jejichž podoba zůstává stále neznámá. Současnou existenci jihozápadního paláce dokládá objev šterbinového okénka v přilehlém úseku obvodové hradby (srov. Baierl–Musil–Netolický, 2015). Výstavba donjonu by následně mohla být záležitostí druhé fáze výstavby hradu z období kolem poloviny 14. století, současně mohlo dojít i k úpravám sousedního severního paláce, což mohou dokládat architektonické články zazděné v hmotě přilehlého úseku obvodové hradby. Pozdější výstavbu donjonu dokládá absence provázání jeho zdiva s navazujícím severovýchodním úsekem obvodové hradby. Otázkou dosud zůstává podoba a stavební vývoj jihozápadního paláce. Výkop sondy 2/2014 prokázal provázanost zdiva pilíře č. 1 se zdivem obvodové hradby, obdobně jako výkop sondy 1/2014 v případě zdiva pilíře č. 4 a donjonu. Tímto zjištěním ovšem ještě nemůže být plně prokázáno shodné stáří zdiva pilířů č. 1 a č. 2 a obvodové hradby, neboť již

výše bylo naznačeno, že výstavba pilířů mohla souviset s dodatečným přezděním líce obvodové hradby. Poloha výše zmíněného štěrbinového okénka vůči současné úrovni terénu naznačuje, že v prostoru jihozápadního paláce dosud zůstávají intaktní archeologické situace. Další okruh otázek vyvstal po odkryvu části základů hypotetického branského objektu v sondě 3/2014. Tímto zjištěním byla totiž opět otevřena i interpretace výběžku základů zdíva při interiérové straně místa dnešní vstupní branky. Zatímco dosud byl tento útvar interpretován jako pozůstatek vnitřní stěny jihozápadního paláce, nyní se otevřela možnost interpretace i jako části nádvorní strany uvažovaného branského objektu. K bližšímu poznání stavební situace bude třeba v budoucnu provést další výzkumy. Dosavadní výzkumy prozatím vzhledem ke svým minimalistickým rozsahům nepřinesly bližší upřesnění datace výstavby okrouhlé bašty, která mohla být již součástí nejstarší podoby hradu nebo mohla vzniknout až souběžně s výstavbou donjonu. Více informací nemáme ani o předhradí a areálu poplužního dvora, kde se archeologická činnost omezila pouze na nedestruktivní povrchový průzkum (pro detailní popis situací a jejich interpretace srov. Lacina–Musil 2020, 9-14).

12.1.4 Poplužní dvůr

První písemná zmínka dokládající jeho existenci pochází z 5. prosince 1450 (AČ III, 547 č. 569; RT II, 219), kdy Vilém z Ostružna prodal hrad s poplužním dvorem. Spodní hranici jeho trvání představuje zmínka z roku 1548, kdy byl při prodeji panství Janem z Pernštejna zmiňován „dvůr pustý“ (AČ XX, 524 č. 539). Poplužní dvůr stál mimo vlastní opevněný areál hradu na jeho jižní a jihovýchodní straně. Místy dochované lineární objekty naznačují, že byl obehnán obvodovou zdí, která byla přiložena k opevnění předhradí.

Celkem se podařilo identifikovat 10 objektů (Baierl–Musil–Netolický, 2015, obr. 9) a vymezit tak hospodářské zázemí hradu (Musil–Netolický, 2016a, obr. 9 a 10), ve kterém bylo identifikováno několik pravidelných antropogenních útvarů spojených s hospodářskou činností hradu. Sklon reliéfu v místě interpretovaného poplužního dvora se pohybuje mezi 4° a 6°.

Shluk objektů konvexního a konkávního charakteru jihovýchodně od tělesa valu předhradí interpretujeme jako relikty poplužního dvora. Tyto pozůstatky zaujímají obdélnou plochu o rozměrech 38 x 54 metrů. Plochu vymezují dvě řady relikvů jihovýchodní orientace s volnou plochou uprostřed o rozměrech 19 x 43 metrů, kterou lze interpretovat jako dvorek. V jižní části poplužního dvora nebyly identifikovány žádné objekty.

Na jihozápadní straně poplužního dvora se dochovaly dva konkávní objekty stejného charakteru. Oba v terénu dobře dochované objekty jsou orientovány svou delší stranou ve směru sever–jih. Objekt 1 má délku přibližně 12 metrů, se vstupní šíří dosahuje délky dokonce 18 metrů. Maximální šířka objektu je 9,6 metru a hloubka činí až 0,9 metru. Na západní straně vstupní šíře se patrně dochovaly i relikty původní obezdívky v podobě menší vyvýšeniny, která okolní terén převyšuje o 0,2 metru. Druhý konkávní objekt, 2, se nalézá asi 10 metrů severněji od objektu 1, zhruba na úrovni příkopu a valu předhradí. Objekt dosahuje délky přibližně 13 metrů, se vstupní šíří činí jeho délka až 21 metrů. Šířka objektu činí 11 metrů a maximální hloubka sahá do 1 metru. S velkou pravděpodobností lze tyto objekty interpretovat jako suterény nadzemních staveb, obzvláště komor s dochovanými vstupními šíjemi.

Třetím z této skupiny objektů je objekt 6, nalézající se v severovýchodním nároží

hospodářského dvora. Tento objekt obdélného tvaru je v terénu velmi špatně dochován. Jeho jižní stěnu tvoří opracovaný kamenný kvádr o délce 1 metru. Objekt je svou delší stranou orientován ve směru východ–západ. Délka objektu činí 11,5 a šířka 9,5 metru. Maximální dochovaná hloubka na západní straně činí 0,4 metru.

Posledním konkávním objektem je téměř kruhová mělká jáma označená jako objekt 4, která má maximální průměr 7 metrů. Vlivem depozičních procesů se jeho stěny směrem k bázi sesunuly, proto objekt dosahuje u dna průměru okolo 3 metrů. Maximální hloubka činí 0,3 metru.

Jedním z nejvýraznějších a nejlépe dochovaných objektů je objekt 3 umístěný v severozápadním rohu poplužního dvora. Objekt kruhového tvaru o průměru až 13 metrů (při bázi 7 metrů) dosahuje hloubky 1,5 metru. Na dně objektu se nachází velké množství neuspořádaného lomového kamene, které sem patrně napadalo z narušeného roubení stěn. Tento objekt je i v současné době zčásti zaplněný vodou. Interpretovat jej lze jako cisternu sloužící jako zásobárna pitné vody.

Na lokalitě byly registrovány pouze dva konvexní objekty. Nejméně rozeznatelným terénním reliktem je téměř obdélný objekt 5 orientovaný svou delší stranou ve směru východ–západ. Maximální délka objektu je 11,8 a maximální šířka objektu 9,2 metru. Dochovaná výška objektu se pohybuje od 0,10 na západní straně až po 0,7 metru na východní straně. Druhý, o něco výraznější objekt 8 byl situován na východní straně dvora. Objekt je svou delší stranou orientován shodně jako objekty 1 a 2 ve směru sever–jih. Maximální délka objektu činí 12 a šířka 9,6 metru. Výška objektu se pohybuje v rozmezí od 0,1 do 0,6 metru.

Největší objekt, 7, nalézající se při jihovýchodní straně dvora je tvořen kombinací

konvexních a konkávních částí. Objekt je orientován svou delší stranou ve směru severoseverozápad–jihojihovýchod. Dosahuje maximální délky 19 metrů. V jižní části je maximální šířka 9 metrů, zatímco v severní části se objekt zužuje na 6,6 metru. Nejlépe dochovaná a interpretovatelná je konkávní část v jižní části objektu (7A). Jedná se patrně o suterén (sklep) nadzemní stavby (komory) o dochovaných rozměrech 6 x 5 metrů. Bohužel právě tato část domu sloužila po odlesnění v nedávné době jako nelegální skládka. Proto současná hloubka objektu nemá vypovídající hodnotu, ale i přesto se pohybuje od 0,5 do 1 metru. Delší část objektu, 7B, je opět mírně konkávní, ale ve středu je výrazně konvexní. Nicméně se může jednat o recentní násyp. V další části objektu, 7C, konkávního charakteru se dochovala vkleslina o rozměrech 2,5 x 2 metry. Prohlubeň je od hrany objektu odsazena o 0,8 metru a od spodní hrany o 0,2 metru. Poslední část, 7D, je mírně konvexní o výšce kolísající od 0,1 do 0,4 metru. Součástí objektu je i rozvalená stěna na východní straně po svahu. Výškový rozdíl mezi horní hranou této stěny a okolním terénem činí až 0,5 metru. Objekt 7 považujeme za pozůstatek stavby, zřejmě tříprostorového domu s dochovaným suterénem.

12.1.5 Interpretace situace

Největší objekt, 7, můžeme interpretovat jako pozůstatek patrně obytné stavby, čemuž napovídá velikost reliktu (19 x 6,6–9 metrů) a viditelné vícedílné členění. Relikt se minimálně dělí vizuálním průzkumem až na 4 díly. V jižní části reliktu, 7A, je situován suterén (sklep), dále střední část, 7B, s vkleslinou, 7C, a mírně vyvýšená část na severní straně, 7D. Hypoteticky tak lze uvažovat o minimálně trojdílném domě se suterénem a komorou na jižní straně. Síň a jizba se nacházely v severní části domu. V těsné blízkosti tohoto objektu se nacházejí dva objekty, konkávní objekt

6 a konvexní objekt 8. Oba objekty můžeme interpretovat spíše jako hospodářské stavby. U objektu 8 nelze vyloučit, že se jedná o relikv recentního stáří. O obytných domech lze uvažovat i v případě objektů 1 a 2 umístěných naproti objektu 7. Objekty byly patrně vícedílné, ale bez archeologického terénního odkryvu nelze toto tvrzení ověřit. Nicméně lze konstatovat, že v případě objektů 1 a 2 mohly být další části stavby umístěny paralelně s příkopem patrně severním směrem, orientované okapovou stranou domu jako v případě objektu 7. Tuto hypotézu bude třeba dále ověřit. Samostatnou skupinu tvoří objekty 4 a 5 situované na východ od vodní nádrže (objekt 3), která byla cisternou napájenou pouze dešťovou vodou. V případě objektu 5 se můžeme domnívat, že se mohlo jednat o jednoduchý objekt hospodářského charakteru.

Z hlediska celkového uspořádání vytvářejí objekty téměř ze tří stran uzavřenou plochu s vnitřním volným prostranstvím 49 x 19 metrů. Na jižní straně nebyly zachyceny žádné relikty, což naznačuje, že se na tomto místě mohl nacházet hypotetický vstup do areálu poplužního dvora.

Nejbližší publikovanou analogií ke zdejšímu hospodářskému dvoru je sídlištní komplex u hradu Řebřík (okr. Rokycany). Tento komplex u hradu byl tvořen hospodářským dvorem, vsí s plužinou a dodnes stojícím kostelem. Antropogenní relikty doplňují zaniklé úseky úvozových cest, lom, haltýř a rybník (Durdík, 1977; Durdík–Frolík, 1982). Z vesnického prostředí známe hospodářské dvory lépe (srov. obecně – Choťbor–Smetánka, 1985). Podobný poplužní dvůr v blízkosti tvrze byl identifikován pomocí nedestruktivních archeologických metod v místě ZSV Rovný (okr. Rokycany). Dvůr sestávající celkem z pěti antropogenních relikvů zahrnoval plochu 46 x 52 m

(Vařeka, 2014). Teritoriálně i časově nejbližší analogií je zaniklý dvůr při ZSV Bolešov (k. ú. Spačice – srov. kap. 8).

V rámci zaměřování současného stavu zříceniny hradu byly také geodeticky zaměřeny dva zahloubené relikty, které byly patrně součástí jedné nadzemní stavby umístěné v severovýchodním cípu hradního areálu v sousedství příkopu těsně nad strmým svahem na skalním suku. Nejlépe je dochován téměř obdélný objekt 9 o rozměrech 6,5 x 5,5 metru. Dochovaná hloubka objektu se pohybuje v rozmezí od 0,3 do 0,7 metru. Menší, téměř kruhový objekt 10 o průměru 3,5 a 4,5 metru dosahuje hloubky 0,5 metru. Minimální vzdálenost mezi objekty činí pouze tři metry a prostor mezi objekty je mírně vyvýšen nad ostatním terénem. Tyto objekty v současnosti nelze jednoznačně přiřadit do stejného období jako poplužní dvůr. Nicméně analogické zahloubené antropogenní relikty umístěné v těsné blízkosti byly pozorovány například u tvrze Stoupec (Musil–Netolický, 2014b).

12.1.6 Shrnutí

Během let 2004–2019 jsme měli možnost učinit si základní představu o vybavení a hmotné kultuře obyvatel hradu v 15. a 16. století (Musil, 2004; 2006; 2008; 2009; 2013; Baierl–Musil–Netolický, 2015; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14). Zcela mimo dosavadní zájem však ležely otázky spojené s nejstarší fází existence hradu a otázky spojené s podobou jeho předhradí a přílehlého poplužního dvora. V případě hradu Rabštejnek se na Chrudimsku poprvé dobře ukázala potřeba komplexní dokumentace nejbližšího zázemí hradu, který byl na základě své malé rozlohy vnitřního jádra považován za méněcenný. Toto zjištění odstartovalo nové pojetí dokumentace panských sídel v Železných horách.

12.2 Strádov: hrad (obr. 57–73)

Dalším hradem, který se blíží jak rozlohou, tak i dispozicí vnitřního jádra předešlému Rabštejnkou, je hrad Strádov (obr. 58). Hrad dvojdielné dispozice vznikl patrně v polovině 14. století a již v první polovině 15. století je uváděn jako pustý. Hradnímu jádru byla v minulosti věnována pozornost v souvislosti s vymezením východočeské skupiny hradů s hranolovou obytnou věží (Menclová, 1972a, 280, 427, obr. 656; 1972b, 226; Durdík, 2000, 519), přitom bylo značně omezeno poznání předhradí, které v tu dobu pokrýval mladý smrkový les.

Toto studium navazovalo na stručné zmínky v regionální literatuře z poloviny 19. století (Rybička, 1855, 314; 1857a, 41; 1868, 351–354; Rieger, 1878, 737; Sedláček, 1900a, 159–162; Zprávy kuratoria, 1898; Chytil, 1900, 205; Klaus et al., 1926, 65, 70, 82, 288, 415). Do širšího kontextu vývoje hradní architektury v českých zemích jej společně s hradem Rabštejnem zařadila Dobroslava Menclová (1972a, 280, 427; 1972b, 226). Stručný popis hradu s terénním náčrtem pořídil Ladislav Svoboda (Svoboda, 1985, 120). Z regionální literatury je nutno zmínit články Jaroslava Teplého (1997, 28–32; 2005; 2005a; 2005b; 2005c; 2005e; 2005f; 2012). Archeologické nálezy z hradu Strádov ve sbírce chrudimského muzea uvedl do literatury Jan Frolík (Frolík, 1984, 23; Frolík–Pertl, 1984, 157–160). Hradu bylo také věnováno jedno z hesel populárně-naučné encyklopedie z pera Tomáše Durdíka (2000, 518–519; 2002, 93). V neposlední řadě se hradem zabývala Miroslava Cejpová (Cejpová, 2003, 35–40). Stavebněhistorický průzkum nebyl doposud proveden.

Absence mladších přestaveb a zřízení Slavické obory již po roce 1700 (Stehlíková–Štěpán, 2014, 45) umožnily dochování relativně úplného komplexu antropogenních reliktnů, a to včetně hůře přístupných částí

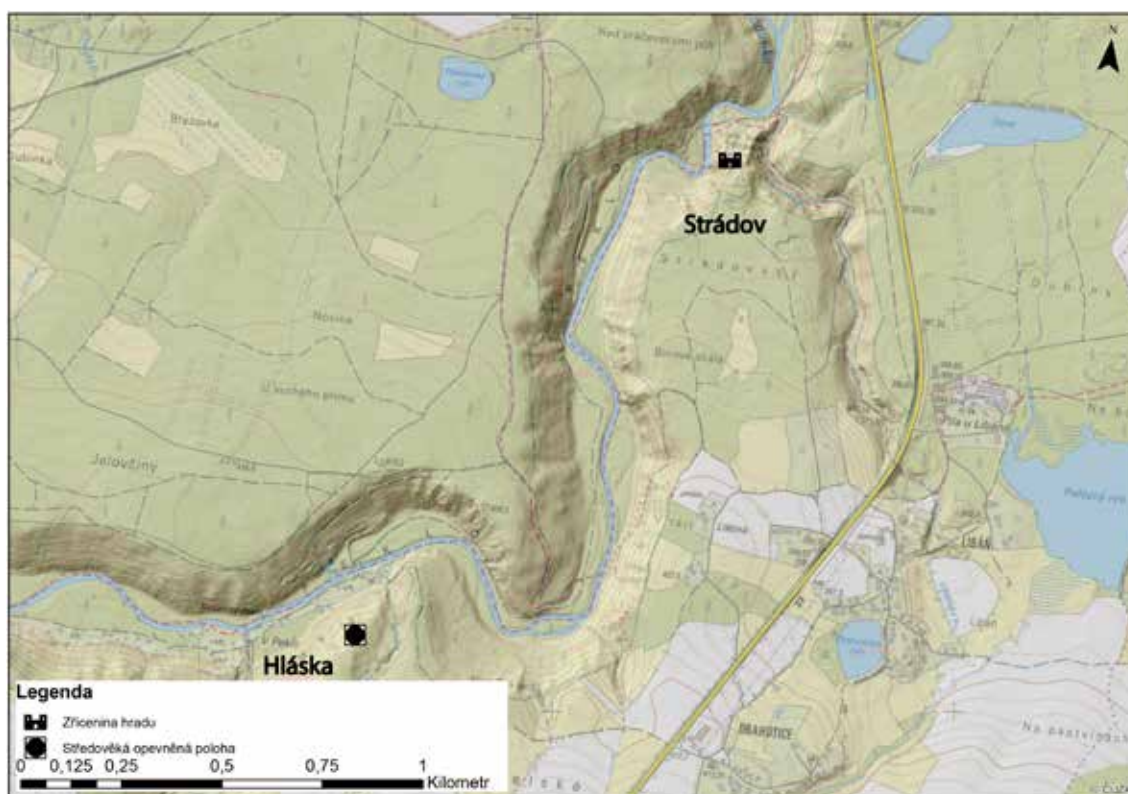
předhradí, předpolí hradu a reliktnů mlýna. Při zaměření hradního komplexu byly objeveny do té doby neznámé situace (další zděná budova na předhradí, zahloubené objekty v předpolí hradu, mlýn s náhonem ad. – srov. Musil–Netolický, 2015b; Musil, 2019b).

12.2.1 Lokalizace

Zřícenina hradu Strádov se nalézá v lesním komplexu Slavické obory asi 1 km severně od obce Libáň, 0,7 km jižně od Práčova, 3 km severoseverovýchodně od Nasavrku, zhruba 6 km jihovýchodně od hradu Rabštejnek a přibližně 9 km jižně od Chrudimi, v katastrálním území Ochoz u Nasavrku (obr. 57). Hradní komplex se rozkládá na části parcely č. 795/1. Hrad je situován na skalní ostrožně vybíhající z Nasavrcké plošiny přímo nad soutokem řeky Chrudimky s Libáňským potokem. Převýšení ostrožny nad údolím Chrudimky činí 70 metrů. Na severní a západní straně je hrad přirozeně chráněn srázy padajícími na pravý břeh Chrudimky, na východní straně plní tuto funkci prudce se svažující levý břeh Libáňského potoka. Přístup od jihozápadu musel být bráněn uměle.

12.2.2 Stručné dějiny hradu

Z etymologického hlediska se jméno hradu odvozuje od staročeského slovesa *stradující*, tj. *strádající* (Profous–Svoboda, 1957, 178; Machek, 1973, 580). Kdo hrad ve 14. století postavil, není zcela jisté. Území společně s tehdejšími Nasavrky vlastnili roku 1360 olomoučtí biskupové. Podle některých názorů olomoučtí biskupové někdy okolo roku 1370 o panství přišli (srov. Felcman ed., 2009, 361). Poprvé se jméno hradu objevuje v predikátu Jaroše Lacemboka z Chlumu a ze Strádova v roce 1374 (SA I, 106–107 č. 181). Jaroš Lacembok připomínáný již v roce 1351 (RT I, 417) proslul jako fundátor nedalekého proboštví

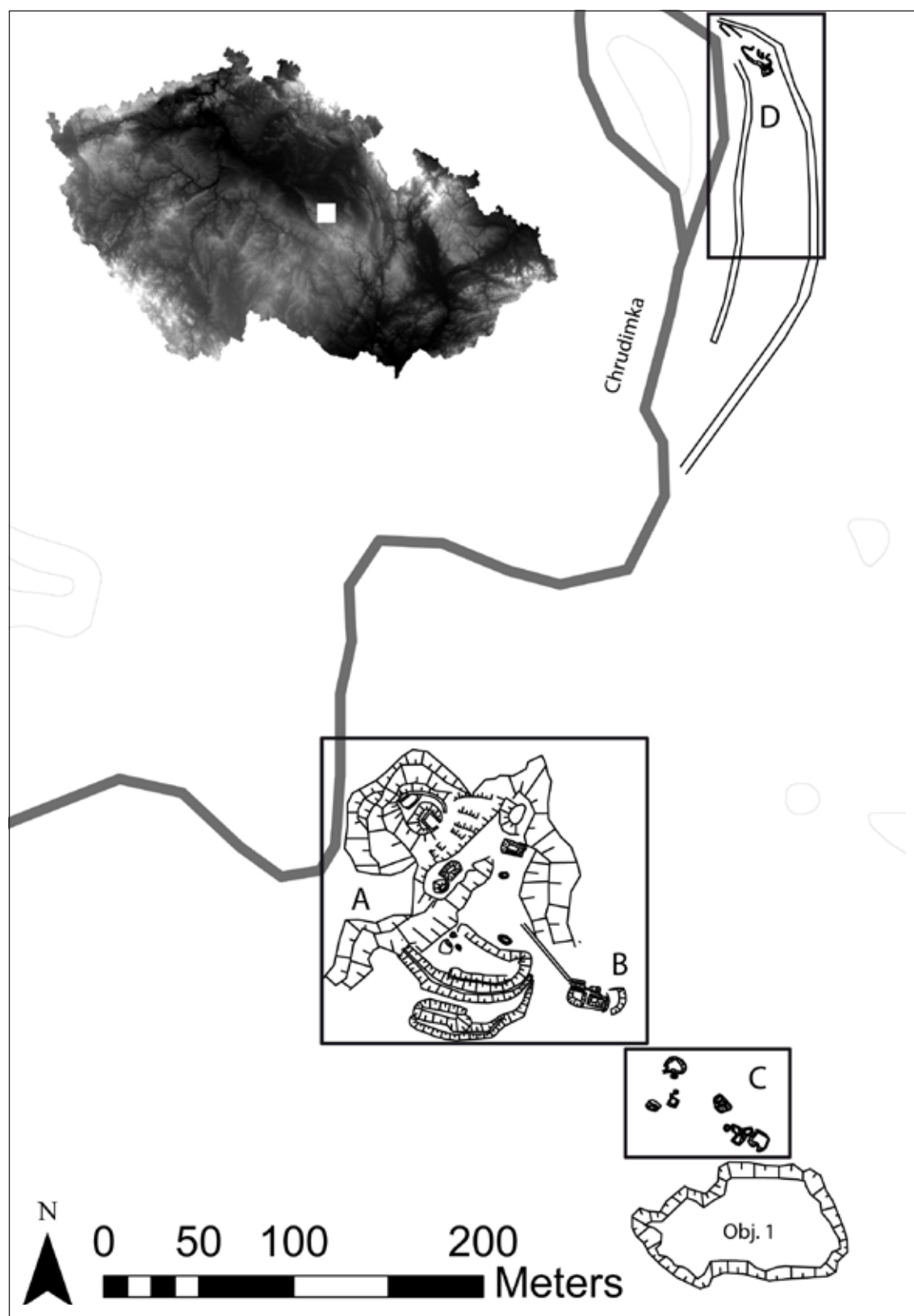
Obr. 57. Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrck). Hrad (1) a opevněná poloha V Limbu (2) na Základní mapě ČR 1:10 000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 57. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrck). Castle (1) and fortified point V Limbu (2) on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

u kostela sv. Jakuba v Práčově v roce 1371 (MVB IV, 136–137 č. 228). Dalším známým majitelem hradu je Jarošův syn Jindřich Lacembok ze Strádova zmiňovaný v roce 1382 (RT I, 471). Podle Augusta Sedláčka (1900a, 160) někdy na přelomu 14. a 15. století hrad prodává, vstupuje do služeb Václava IV. a v letech 1396–1400 je sídlem na Potštejně (srov. obléhání hradu Potštejn odpůrci krále Václava IV. v roce 1399 – Felcman ed., 2009, 519–522) a na Košumberce v roce 1402. V letech 1409–1411 je zmiňován Bleh z Lipky a ze Strádova (AČ XXXVI, 745–746; Sedláček, 1900a, 148, 160). Jakým způsobem se majitelé hradu zapojili do husitských bouří, nevíme. Dne 9. února 1421 bylo Chrudimskými (!) dobyto a vypáleno

proboštství u kostela sv. Jakuba v Práčově (Charvát ed., 1945, 57; srov. Teplý, 2005a, 36), ke kterému měli vlastníci Strádova patronátní právo (AČ XXXVII/3, 1674–1677). V roce 1438 je zmiňován Jan ze Strádova, který hrad spolu se dvorem v Drahoticích, s vesnicemi Nasavrky, Trojovicemi, Přestavlkou, Zájezdce, Javorným, Ochozem, Obořicí, Peklem a Výsonínem zastavil za 600 kop grošů Aleši z Bítovan, Benešovi z Křivého a Janovi z Lipky¹⁵ (AČ III, 520 č. 390; Rybička, 1857a, 41, pozn. 26; Rieger, 1878, 737; Sedláček, 1900a, 160). Záhy po tomto datu hrad zpustl, předpokládá se jeho poškození za husitských válek. Zůstává ještě otázkou, zdali tu svou roli nehrálo přistoupení Aleše z Bítovan ke čtyřem

¹⁵ Syn Bleha z Lipky uváděného jako držitele hradu mezi lety 1409–1411 (srov. AČ III 390, s. 520).

Obr. 58. Hrad Strádov (o. Chrudim). Zaměření systému relikťů s jednotlivými výřezy.
Upraveno podle Musil – Netolický 2015b.

Fig. 58. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Plan of the system of relicts
with individual focused areas. Modified according to Musil – Netolický 2015b.

spojeným krajským landfrýdům v roce 1440 (Sedláček, 1900a, 170). Ještě roku 1444, po smrti Jana ze Strádova, je hrad Janovými věřiteli spolu s výše uvedenými statky prodán Janovi Slonovi ze Seslavic za 400 kop grošů (AČ III, 520 č. 390; srov. Rybička, 1857a, pozn. 26; Rieger, 1878, 737). Srovnáme-li hodnotu panství v roce 1438 (600 kop) a v roce 1444 (400 kop), je patrný úbytek hodnoty panství o 200 kop grošů, svědčící o jeho zpustnutí. Jako pustý se hrad výslovně uvádí k roku 1457 („... *munitio diruta Stradow...*“) a roku 1459 je pak uváděn výslovně jako zbořený.

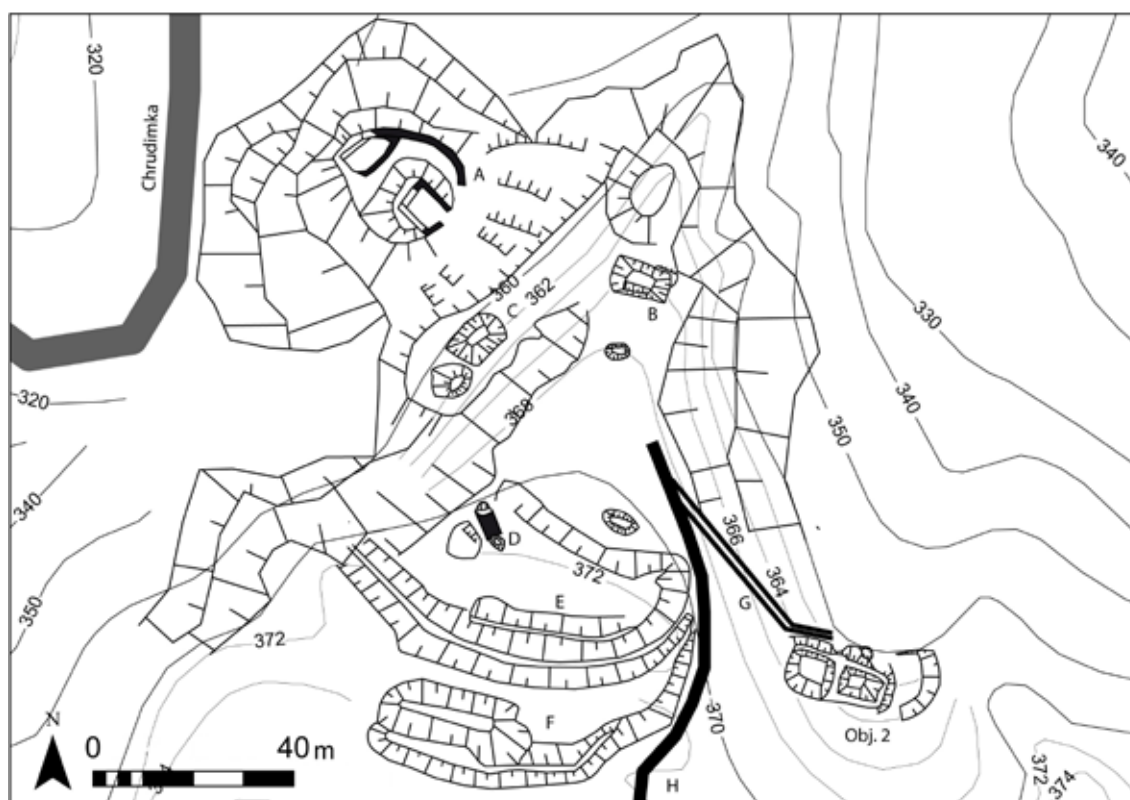
12.2.3 Popis terénních pozůstatků

12.2.3.1 Hrad

Jak bylo konstatováno již v úvodu, hrad zaujímá dvojdílnou dispozici (obr. 58). Na severním, nejlépe chráněném konci ostrožny se nalézá vlastní jádro hradu zabírající plochu zhruba 276 m². Od zbytku ostrožny bylo jádro hradu odděleno až 8 metrů hlubokým šíjovým příkopem o šířce 19 až 20 metrů. Na jeho dně se nalézá kruhový objekt o průměru 1,6 metru sestávající se ze dvou koncentrických zídek. Dle Miroslavy Cejpové (2003, 39, obr. 5) se jedná o torzo dehtářské pece vzniklé po zániku hradu. S tímto názorem se neztotožňujeme, naopak soudíme, že se jedná o úpravu lůžka nosného pilíře dřevěného mostu z 19. století (srov. Sedláček, 1900a, 469). Z vlastního jádra se nejlépe dochoval střepe obloukové hradby (Musil–Netolický, 2015b, obr. 5) uzavírající na severní straně velmi stísněné nádvoří (s analogickou situací se setkáváme i na nedalekém hradě Rabštejn – srov. Baierl–Musil–Netolický, 2015, 23–51). V hradním jádře registrujeme pozůstatky dvou zděných staveb (obr. 59:A). První nejlépe dochovaná stavba se nalézala v čele hradní dispozice, dochovala se i boční severovýchodní stěna s portálem. D. Menclovou (1972a, 427) byla tato stavba

interpretována jako obytná věž a dávána do souvislosti s nedalekým hradem Rabštejnem (srov. Baierl–Musil–Netolický, 2015, 23–51; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14). Podle současných názorů by mohlo jít o palácovou budovu a hrad by podle této interpretace představoval zástupce dvoupalácové dispozice. Ze zadní stavby lichoběžníkového půdorysu se dochoval pouze nevýrazný terénní relikt (detailní popis jádra hradu viz Cejpová, 2003, 35–39). Tomáš Durdík (2000, 519) soudil, že v její konstrukci sehrálo výraznou úlohu dřevo. Při povrchovém průzkumu na severovýchodních svazích, které ve středověku sloužily jako depoziční areál, byla získána menší kolekce stavební keramiky a mazanice. Stavební keramika je zastoupena zlomky prostých režných dlaždic, amorfními zlomky cihel a zlomky prejzů.

Vlastní předhradí vymezené na severní straně již zmiňovaným šíjovým příkopem a na západní a východní straně prudkými srázy bylo na jihovýchodní straně odděleno několika fortifikačními liniemi sestávajícími ze zděné hradby, příkopů a valů (obr. 59:E–F). Poměrně rozsáhlá plocha předhradí (cca 4928 m²) byla členěna na tři výškové stupně. Na nejnižším stupni v přímém sousedství jádra hradu se nalézají částečně zasuté zbytky do skály vytesané cisterny (obr. 59:C – k tomu srov. Sedláček, 1900a, 159; Svoboda, 1985, 120; Cejpová, 2003, 37, pozn. 2 a 3) a několik pozůstatků po stavbách lehčí konstrukce (obr. 59:B). Na středním, plošně nejrozsáhlejším stupni se nalézala zděná budova s částečně dochovaným valeně klenutým sklepem (obr. 59:D) a další zástavba spíše lehčího charakteru. Nejvyšší, třetí stupeň uzavírala kamenná hradba, jejíž pozůstatky jsou nejlépe patrné na východní straně. Zde se zřejmě musel nalézat branský objekt, do nějž ústila hlavní komunikace (srov. obr. 59:H). Před zděnou hradbou (obr. 59:E) se nalézal druhý příkop a malá plošina,

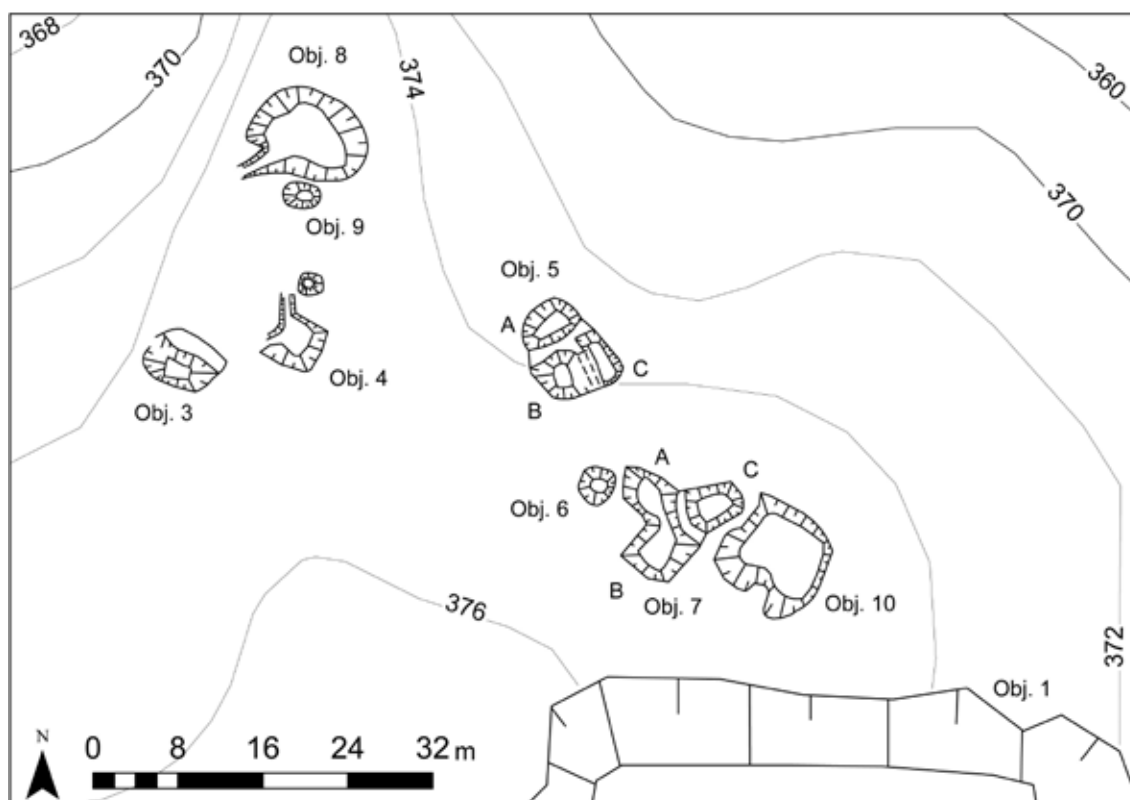
Obr. 59. Hrad Strádov (o. Chrudim). Zaměření hradního jádra a předhradí (koncentrace A a B). A) hradní jádro; B) pozůstatky suterénu; C) cisterna vylámaná do skály; D) zděný sklep s valenou klenbou; E) zděné opevnění předhradí; F) nedokončený příkop s valem; G) přístupová komunikace k obj. 2; H) průběh hradní komunikace.

Upraveno podle Musil – Netolický 2015b.

Fig. 59. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Plan of the castle core and bailey (concentration A a B). A) castle core; B) remains of basement; C) cistern carved into the rock; D) walled cellar with a wagon-vault; E) walled fortifications of the bailey; F) unfinished trench with rampart; G) access road to feature 2; H) course of the castle road. Modified according to Musil – Netolický 2015b.

před níž se dochovaly zbytky nedokončeného příkopu a sypaného valu (obr. 59:F). Hlavní přístupová komunikace (obr. 59:H) vedla podél východní hrany ostrožny, patrně po dřevěné mostovce překračovala z nejnižšího stupně předhradí po dřevěné konstrukci šíjový příkop a ústila v prostoru hradního jádra (shodně uvažovali i August Sedláček a Dobroslava Menclová – Sedláček, 1900a, 159; Menclová, 1972a, obr. 656). Na východní straně v prostoru druhého stupně předhradí jsme registrovali odbočku z komunikace směřující do poloviny

východního svahu (obr. 59:G), kde jsme objevili torzo zděné architektury se zdrojem pitné vody (obj. 2). Těchto antropogenních reliktnů si povšimla již Miroslava Cejpová a interpretovala je jako nádrže na vodu (Cejpová, 2003, 39). Vzhledem k údajné superpozici s opevněním předhradí, domnívala se patrně, že i tyto relikty nebudou středověkého stáří, a pravděpodobně proto je do plánu hradu nezařadila (srov. Cejpová, 2003, obr. 1).

Obr. 60. Hrad Strádov (o. Chrudim). Zaměření objektů v jihovýchodním předpolí hradu (koncentrace C).

Fig. 60. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Plan of features in the southeast foreland of the castle (concentration C).

12.2.3.2 Předpolí hradu (obr. 60 a 61)

Při východní hraně ostrožny před předsunutým opevněním byla objevena kumulace zahloubených objektů, z nichž některé jeví obytný či skladovací charakter. Zajímavostí je vyzdění stěn a vstupní koridory obrácené směrem ke hradu. Některé nepravidelné objekty patrně souvisí s těžbou písku a kamene.

Největším objektem nacházejícím se ve východním předpolí hradu je recentní písňík z období 19.–20. století. Objekt má nepravidelný zhruba oválný tvar, přičemž delší osa objektu je orientovaná ve směru východ–západ. Maximální délka objektu činí 112 a šířka 60 metrů. Povrch dna objektu je značně členitý, proto hloubka objektu kolísá mezi 2 až 3 metry.

Na východní straně pod strmými svahy (sklon od 16° do 25°) se na přírodní terase dochoval relikv dvojdílné kamenné stavby. Objekt tvoří velmi dobře rozeznatelné konkávní antropogenní relikty oddělené kamennou příčkou. Objekt má délku 21 metrů při maximální šířce 10 metrů. Je orientován svou delší stranou ve směru východ–západ. Vnitřní rozměry západní části objektu 2 (část A) činí 9,3 x 8,7 m. Hloubka objektu se zde pohybuje od 0,3 do 1,1 metru. Jižní strana objektu 2A je silně poškozena vývratem. Vnitřní rozměry východní části objektu 2 (část B) činí 9,7 x 7 metrů. Výškové rozdíly jsou zde od 0,3 do 1,2 metru. Obě konkávní poloviny objektu (části A a B) rozděluje rozvalená kamenná příčka o průměrné mocnosti až 1,5 metru.

Pozůstatky kamenných podezdívek se dochovaly nejlépe na severní a východní straně objektu. Ve východní části jsme registrovali dobře zachovalé kamenné zdivo, které dosahuje výšky až 0,7 metru nad úroveň současného terénu. Na jižní straně reliktu stavby se prakticky žádné stopy po kamenné architektuře vlivem působení erozních transformačních procesů nedochovaly. Větší část destrukce kamenných zdí tvoří výplň konkávních částí objektu. Předpokládaná hloubka objektu mohla podle zjištěné terénní situace činit až 2 metry. V těsné blízkosti při východní části objektu se nachází pravděpodobně relikt drobnější vodní nádrže, která byla vybudována přímo v prameništi. Objekt lze bezesporu identifikovat jako dvojdílný, minimálně v základech zděný kamenný dům. Konfigurace terénu ovlivnila orientaci objektu ve směru východ–západ, jelikož terén směrem k severu mírně klesá a po 10 metrech přechází ve strmý svah (sklon 25°). Přístup k domu byl zřejmě ještě viditelnou cestou z prostoru předhradí, která končí u severní strany objektu. Dům mohl být obytného, ale i hospodářského charakteru. O hospodářském charakteru vypovídá umístění v těsné blízkosti prameniště a menší nádrž, která byla součástí stavby.

Objekty 3 až 10 jsou umístěny na plošině nalézající se jihozápadně od hradního jádra. Konkávní obdélný objekt 3 o délce 6,5 a šířce 3,5 metru je orientován svou delší stranou ve směru severozápad–jihovýchod. Maximální hloubka objektu na východní straně činí téměř 1 metr. Naproti tomu je západní strana nejvíce narušena, přičemž jsou zde ještě viditelné stopy patrně po vstupní šíji, která je orientována směrem k hradu. Nad východní a částečně nad severní stěnou objektu se nachází nejspíše relikt po kamenném zdivu. Celkový stav dochování objektu je velmi špatný. Relikt je možné interpretovat jako sklep

nebo suterén nadzemní stavby, patrně hospodářského charakteru.

Oproti tomu poměrně dobře se zachoval antropogenní relikt umístěný jen 3,7 metru severovýchodně od objektu 3. Objekt 4 je téměř čtvercového tvaru, je orientován shodně jako objekt 3 ve směru severozápad–jihovýchod. Objekt dosahuje rozměrů 4,8 x 4,6 metru. Maximální hloubka objektu při východní stěně činí až 1,8 metru. Patrně zbytky vstupní šíje do zahlobbeného objektu se nacházejí na západní straně severní stěny. Při vstupní šíji jsou dobře viditelné ještě nasucho vyskládané kameny (Musil–Netolický, 2015b, obr. 9). Stěny objektu byly zřejmě vyzděné, protože se na severní stěně objektu dochovalo částečně sesuté kamenné zdivo. Poškození antropogenního reliktu zejména na jižní straně lesním porostem neumožňuje určit přesné rozměry objektu bez provedení destruktivního archeologického výzkumu. Na začátku vstupní šíje se dochoval menší konvexní objekt, který však mohl vzniknout později nebo se mohlo jednat o součást destrukce nadzemního objektu. Tento objekt byl při dně zasypán kamennou sutí, proto se lze domnívat, že úroveň dna sklepa nebo suterénu byla podstatně níže. Relikt lze interpretovat jako pozůstatek nadzemní obytné stavby.

V centrální části vymezené plochy (koncentrace C) byl zaměřen konkávní antropogenní relikt ve velmi špatném stavu. Objekt 5 má obdélný tvar, délky stran činí 9,7 x 7,2 metru. Objekt byl při vizuálním průzkumu a popisu rozdělen na minimálně tři konkávní části, které od sebe odděluje relikt příčky. V severozápadní části objektu byla zdokumentována konkávní vkleslina (část A) o rozměrech 5,6 x 3,7 metru a maximální hloubce 0,5 metru. V jihovýchodní části objektu byly identifikovány dvě vklesliny, oddělené od sebe špatně dochovanou 0,7 metru mocnou příčkou. V jihozápadní

části objektu 5 (část B) je situována pravidelná, téměř čtvercová vkleslina o rozměrech 4,6 x 4,6 metru a maximální hloubce 0,7 metru. Menší vkleslina, která je součástí objektu (část C), se nachází v severovýchodní části. Rozměry části C činí 5,3 x 2,4 metru při hloubce 0,2 až 0,4 metru. Objekt je značně poškozen a nelze tak jednoznačně určit jeho původní rozměry. Nicméně vnitřní členění objektu (zejm. mezi částmi 5A x 5B a 5C a pak mezi částmi objektu 5B x 5C) dává tušit, že se jedná o relikt děleného sklepa nebo suterénu. Teprve destruktivní archeologický výzkum by mohl současnou interpretaci tohoto antropogenního reliktu potvrdit.

V těsné blízkosti těžebního areálu z 19. století (obj. 1) byl situován objekt téměř kruhového tvaru o průměru 3,5 metru (obj. 6). Maximální hloubka od povrchu současného terénu ke dnu objektu činí 0,6 metru. Objekt je vzdálen od objektu 7 pouze 0,8 metru. Podle terénní situace nelze jednoznačně říci, zdali náleží do stejného časového období jako sousední objekt 7.

Půdorysně zajímavý, ale také nejhůře interpretovatelný je objekt 7 umístěný v těsné blízkosti objektu 6. Objekt se nalézá jen 10 metrů od jižně umístěného těžebního areálu z 19. století (obj. 1). Nejdelší strana vícedílného objektu (části B a C) dosahuje délky 12 metrů. Hloubka od povrchu současného terénu ke dnu objektu kolísá od 0,2 do 0,5 metru, přičemž nejzřetelnější zlom od současného terénu je patrný v severojižní části B. Objekt 7 ve tvaru písmene Y je orientován svou delší stranou ve směru jihozápad–severovýchod. Délka jeho nejdelší strany činí 12,5 metru. Šířka v části A je téměř 3,5 metru a v části B je až okolo 5,1 metru. Vizualním zjištěním se zdá být oddělená část objektu 7C, kde šířka objektu kolísá od 3,4 do 4,3 metru. Celý objekt nelze jednoznačně interpretovat jako relikt nadzemní stavby. Nicméně jisté

indicie tu jsou (např. pravidelnost objektu, náznak zdíva na východní části B a sousedící kruhový objekt 6, který mohl být součástí této stavby). Oba objekty mohly samozřejmě projít i více fázemi, jak při stavebním vývoji, tak i díky postdepozičním procesům.

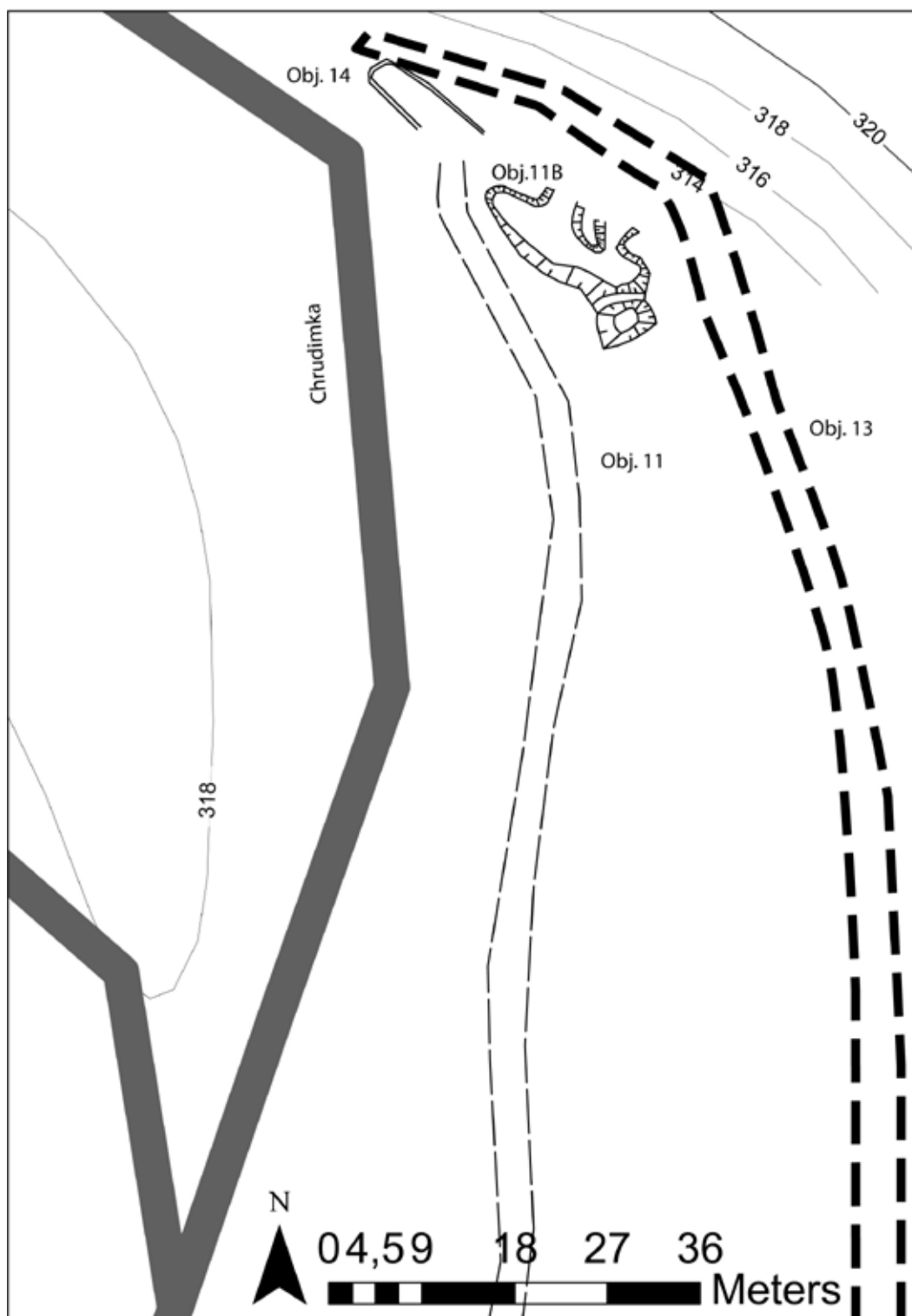
Další větší konkávní objekt (obj. 8) je situován asi 11 metrů severně od objektu 4. Jedná se o velký oválný objekt o rozměrech delší strany ve směru východ–západ 11 metrů a kratší strany 8,2 metru. V jeho západní části se nacházel patrně vstup nebo vjezd. Hloubka objektu činí maximálně 0,6 metru. Výplň tvoří lámaný kámen. Z tohoto důvodu se domníváme, že se jedná o menší lom na kámen.

V těsné blízkosti objektu 5 se nachází menší oválný antropogenní relikt (obj. 9). Svou delší stranou je orientován ve směru východ–západ. Délka objektu činí 3,5 a šířka 2,4 metru. Dosahuje maximální dochované hloubky pouze 0,4 metru. Dno objektu je oválné o rozměrech 1,6 x 0,9 metru. Jedná se nepochybně o antropogenní objekt, ale nelze určit jeho vztah k objektu 8.

Druhý, téměř stejně rozměrný objekt jako v případě objektu 8 se nachází mezi objektem 1 a 7. Objekt téměř čtvercového tvaru je svou delší stranou o délce 10 metrů orientován ve směru severozápad–jihovýchod. Jeho hloubka kolísá mezi 0,2 až 0,5 metru. Výplň objektu tvoří lámaný kámen, z tohoto důvodu se domníváme, že se jedná o menší povrchový lom na kámen.

Mlýn pod hradem (obr. 61)

Přibližně 0,5 km po proudu Chrudimky se pod hradem nalézají relikt náhonu a mlýna s kolem na spodní vodu. S největší pravděpodobností se jedná o jeden ze čtyř mlýnů zmiňovaných v roce 1438 (AČ III, 520 č. 390). Za relikt mlýna lze jednoznačně

Obr. 61. Relikty mlýna (obj. 11) pod hradem Strádov (o. Chrudim). Obj. 12 – cesta z 19. století; obj. 13 – náhon; obj. 14 – torzo zděného mostku z 19. století.

Upraveno podle Musil – Netolický 2015b.

Fig. 61. Relicts of a mill (feature 11) under castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrky). Feature 12 – road from the 19th century; feature 13 – millrace; feature 14 – fragment of a brick footbridge from the 19th century.

Modified according to Musil – Netolický 2015b.

označit zahroubený objekt 11A, který se nacházel na ostrůvku vymezeném tokem Chrudimky na západní straně a na východě relikty náhonu (obj. 13). Objekt 11A je dochován ve velmi dobrém stavu. Relikty mlýna vytvářejí téměř obdélný půdorys. Delší strana objektu má rozměry 5,5 a kratší strana 3,5 metru. Díky terénní konfiguraci je objekt orientován svou delší stranou téměř ve směru východ–západ. Na západní straně dosahuje maximální hloubka od povrchu dnešního terénu až 1,2 metru a na východní straně pouze 0,6 metru. U druhé části objektu, 11B, nalézající se severozápadně nelze bez problémů rozhodnout, co je jednoznačně antropogenního původu a co je výsledkem působení přírodních transformačních procesů. Nicméně zdá se, že mezi jednotlivými částmi lze vysledovat zbytky příčky. Vzdálenost objektu 11A od náhonu je v současné době maximálně 4 metry.

Velmi dobře zřetelný je pozůstatek kamenného mostu (obj. 14) nalézající se na severozápadní výspě ostrůvku. Viditelný reliktní most se dochoval o délce 11,5 a šířce 3,2 metru. Výška kamenného vyzdění nad současný terén při vyústění náhonu do toku dnešní Chrudimky činí až 1 metr. Protější strana mostu zanikla v souvislosti s výstavbou dnešní lesní cesty. Kamenný most přecházel plynule do úvozové cesty (obj. 12), která obepíná východně reliktní středověkého mlýna (obj. 11) a pokračuje ještě 155 metrů podél ramena Chrudimky. Dále je již průběh úvozu nezřetelný, porušený novodobými zásahy a hlavně přírodními transformačními procesy (vodní eroze).

12.2.3.3 Interpretace terénní situace

Informace získané nedestruktivními metodami poskytly nová data potřebná k pochopení vývoje nejen vlastního hradního jádra, ale i jeho bezprostředního hospodářského zázemí. V rámci zpracování geodeticko-topografických dat, LLS a vizuálního

průzkumu byly definovány čtyři koncentrace antropogenních reliktních (obr. 58). První koncentrace zaujímavější ústřední hradní jádro (obr. 59) a předhradí (obr. 60) je umístěna centrálně na skalním výběžku v nadmořské výšce 360–363 m n. m., ze kterého lze kontrolovat veškeré komponenty sídelního areálu hradu, ale i vzdálené okolí, zejména tok Chrudimky. Nejmenší samostatná jednotka sídelního areálu je tvořena reliktem dvojdílné stavby (obj. 2) situované v těžce přístupném terénu na terase pod strmými svahy. Patrně právě díky svému umístění stranou od „přístupnějších“ reliktních se dochovala dvojdílná stavba s vodní nádrží ve velmi dobrém stavu. Přístup do objektu byl pravděpodobně přímo z předhradí před prvním příkopem a valem. Podle Miroslavy Cejkové (2003, 39) se jednalo o soustavu tří nádrží na vodu. S touto interpretací se nelze ztotožnit, ačkoliv poslední část objektu vodní nádrží skutečně byla. Záměrné umístění stavby na vodním zdroji (prameništi) s reliktem menší vodní nádrže umožňuje interpretovat objekt jako hospodářskou stavbu, která zároveň sloužila jako rezervoár pramenité pitné vody pro hrad. Umístění stavby v terénu však vylučuje její obranu z východní i jižní strany.

Jako jistou ochranu objektu 2 lze označit pozůstatky staveb, které byly identifikovány na plošině (375–376 m n. m. – koncentrace C – obr. 60) umístěné východně od hradu. Nejlépe zachovaný a interpretovatelný ze všech objektů je reliktní sklepa nebo suterénu patrně nadzemního domu (obj. 4). V objektu na západní straně se dochovaly viditelné kamenné relikty zdí s vyběhající severní vstupní šíjí. Ostatní objekty interpretované jako relikty staveb (obj. 3 a 5) neměly dochované relikty kamenných stěn a ani jasně rozpoznatelné vstupní šíje. Pouze v případě objektů 3 a 7 se na hranách stěn zachovaly zřejmě relikty kamenné podezdívky. Dva objekty (obj. 8

a 10) lze identifikovat jako mělké povrchové lomy na kámen. Všechny objekty včetně dokladů po povrchové těžbě jsou orientovány stejným, tj. severozápadním směrem. Podobně i vstupní šíje jsou obráceny svým ústím směrem ke hradu. Již dříve byla vyslovena domněnka, že tyto objekty představují doklad v písemných pramenech nezachyceného hospodářského dvora u hradu (Musil–Netolický, 2015b, 467). Podobné umístění mimo hrazenou plochu sledujeme např. u hradu Rabštejnec (Baierl–Musil–Netolický, 2015, 23–51) či u tvrze Stoupec (Musil–Netolický, 2014b, 148–180). U obou popisovaných lokalit ale objekty vytvářejí spíše uzavřený útvar s vnitřní volnou plochou. Ačkoliv v terénu nezachycujeme žádné stopy po hrazení, nelze vyloučit existenci nějaké lehčí fortifikační překážky. Další možností interpretace, zejména ve spojitosti s nálezy militáří v nejbližším okolí, se nabízí krátkodobé sídliště bojové družiny. Jediným problémem je ovšem absence relevantních písemných pramenů. Existenci hradu vymezují data 1374–1457, tj. od druhé poloviny 14. do poloviny 15. století. Nabízí se nám v podstatě dva hlavní intervaly, kdy mohlo toto sídliště existovat, tj. mezi léty 1374–1421 a 1421–1457 (Musil, 2019b). Vyjma toho je na ploše (koncentrace C) viditelné značné množství drobných konkávních nebo konvexních antropogenních reliktnů, které mohly vzniknout při těžbě kamene a písku až v 19. století, přičemž mohlo být zničeno množství středověkých situací.

Posledním antropogenním útvarem, který měl dozajista přímou spojitost s hradem Strádov, byl mlýn na spodní vodu umístěný 400 m severně od hradu v meandru řeky Chrudimky (obr. 61). Náhon k mlýnu byl umístěn východně od objektu č. 11A a ústil do řeky pod reliktem kamenného mostu. Od mostu kolem mlýna je dobře znatelná úvozová cesta, která byla až později nahrazena současnou lesní cestou.

Při rekognoskaci terénu byl odhalen patrně zdroj stavebního kamene pro stavbu hradního jádra, ale i dalších obranných prvků. Zásahy do skalního suku byly identifikovány 100 m jižně od hradního příkopu. Mělké lomy (obj. 8 a 10) sloužily primárně nejspíše jen pro stavby umístěné v jejich bezprostřední blízkosti.

Všechny objekty, které byly nedestruktivními archeologickými metodami zjištěny, nelze na základě našich soudobých znalostí získaných nedestruktivními archeologickými metodami jednoznačně zařadit do stejného časového období. Určitou fázovitost vzniku sledujeme již v případě hradního jádra a předhradí, jehož druhý předsunutý příkop již nebyl dostavěn. Nicméně je zjevné, že všechny objekty měly návaznost, ať už hospodářskou, obytnou, nebo obrannou, na hrad Strádov.

12.2.4 Archeologické nálezy

Celkem bylo vyhodnoceno 498 předmětů a jejich zlomků o celkové hmotnosti 6,117 kg. Naprostou většinu tvoří zlomky keramiky, kovové artefakty byly zastoupeny méně (49 ks). Nálezové spektrum doplňují zlomky stavební keramiky, zvířecích kostí, mazanice, omítky/malty a skla.

12.2.4.1 Keramika

Nalezenou keramiku (404 ks, 3162 g) lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do sedmnácti základních keramických technologických tříd (popis viz Příloha 1), které mají rovněž chronologický význam.

Keramika svým provedením i technologií zcela zapadá do rámce analogických keramických souborů ze 14. století a první poloviny 15. století. Nejstarší horizont představuje rezná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným

podílem slídy v keramickém těstě (KT Strádov 3, 42 ks, 274 g). Tato keramika je charakteristická pro oblast Čáslavska (Tomášek, 1995, 444–454; Pavlů, 1980, 75–160; 1991; Pehal, 2003, 3–17), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001, 5–9; 2001a, 96–100; 2006, 124–139), Havlíčkobrodská (Rous–Veselý, 1981, 16–20, tab. 1) a všeobecně železnohorské oblasti (srov. ZSV Bolešov, KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012; ZSV pod sečskou přehradou, KT Seč 1 – Musil, 2019c; okolí Kovářova a Holína – KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b; okolí Ronova nad Doubravou, KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019; Trhové Kamenice, KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b; hradu Oheb, TK Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.; Zkamenělého zámku na k. ú. Česká Cikánka – Frolík, 1984, 24–26; Frolík, 1989a, 6–7; Lán, k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14; Skutečska – Frolík, 1982, 9–10; Hlinecka – Frolík, 1989a, 6–8; Perálce – nepublikováno). Této skupině se blíží obdobně datované tmavě hnědé zboží s kožovitým povrchem (KT Strádov 1, 34 ks, 258 g) a tmavé zboží hradištní tradice (KT Strádov 10, 23 ks, 183 g). Tmavě hnědé zboží s kožovitým povrchem (KT Strádov 1, 34 ks, 258 g) nalezneme mimo jiné v areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 13 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) nebo v prostoru zaniklé vsi na břehu sečské přehrady (KT Seč 11 – Musil, 2019c).

Nejpočetněji je v souboru zastoupeno šedé hrubší tvrdě vypalované keramické zboží náležící patrně do okruhu čáslavského (?) zboží (KT Strádov 4, 70 ks, 523 g). Analogickou keramiku registrujeme v areálu klášterišť v Podlažicích (KT Podlažice 17 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a v okolí Ronova nad Doubravou (Malina–Musil–Netolický, 2019).

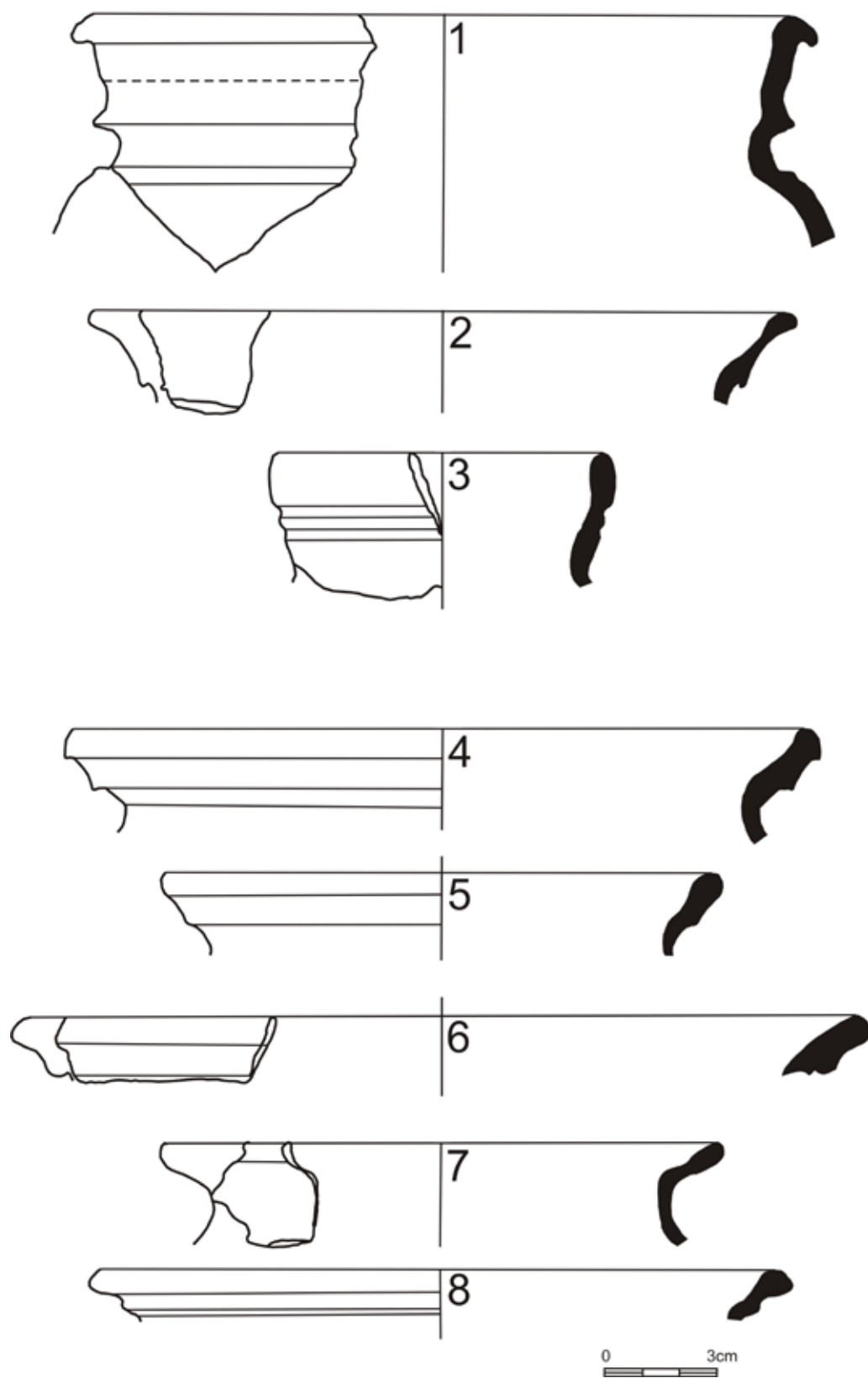
Druhou nejpočetnější skupinou je opticky tvrdé keramické zboží oranžových a béžových tónů s charakteristickým kožovitým

povrchem (KT Strádov 5, 64 ks, 420 g), které známe z chrudimského městského prostředí (KT CRF19 a 219 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z hradu Rabštejnek (KT Ra16 – Musil, 2009; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), z Nových Hradů (KT NH10 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a ze zaniklého horizontu suterénu dřevěného domu v zaniklém benediktinském klášteře v Podlažicích (stručná informace o nálezové situaci viz Frolík–Musil–Netolický, 2010, 46), určeném tažením Jana Žižky v dubnu roku 1421 (KT Podlažice 1, Frolík–Musil–Sigl s. d.).

Pro třetí nejpočetněji zastoupené hrubší černošedé redukční zboží (KT Strádov 6, 38 ks, 268 g) nalezneme opět četné analogie nejen v chrudimském městském prostředí (KT CRF19 a 216 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), ale i na venkově v případě ZSV Bolešov (KT Bolešov 4 – Musil–Netolický, 2012). Shodné keramické zboží se vyskytuje i na obléhacím stanovišti pod hradem Lichnicí datovaném do let 1428–1429 (KT P002 – Musil, 2014).

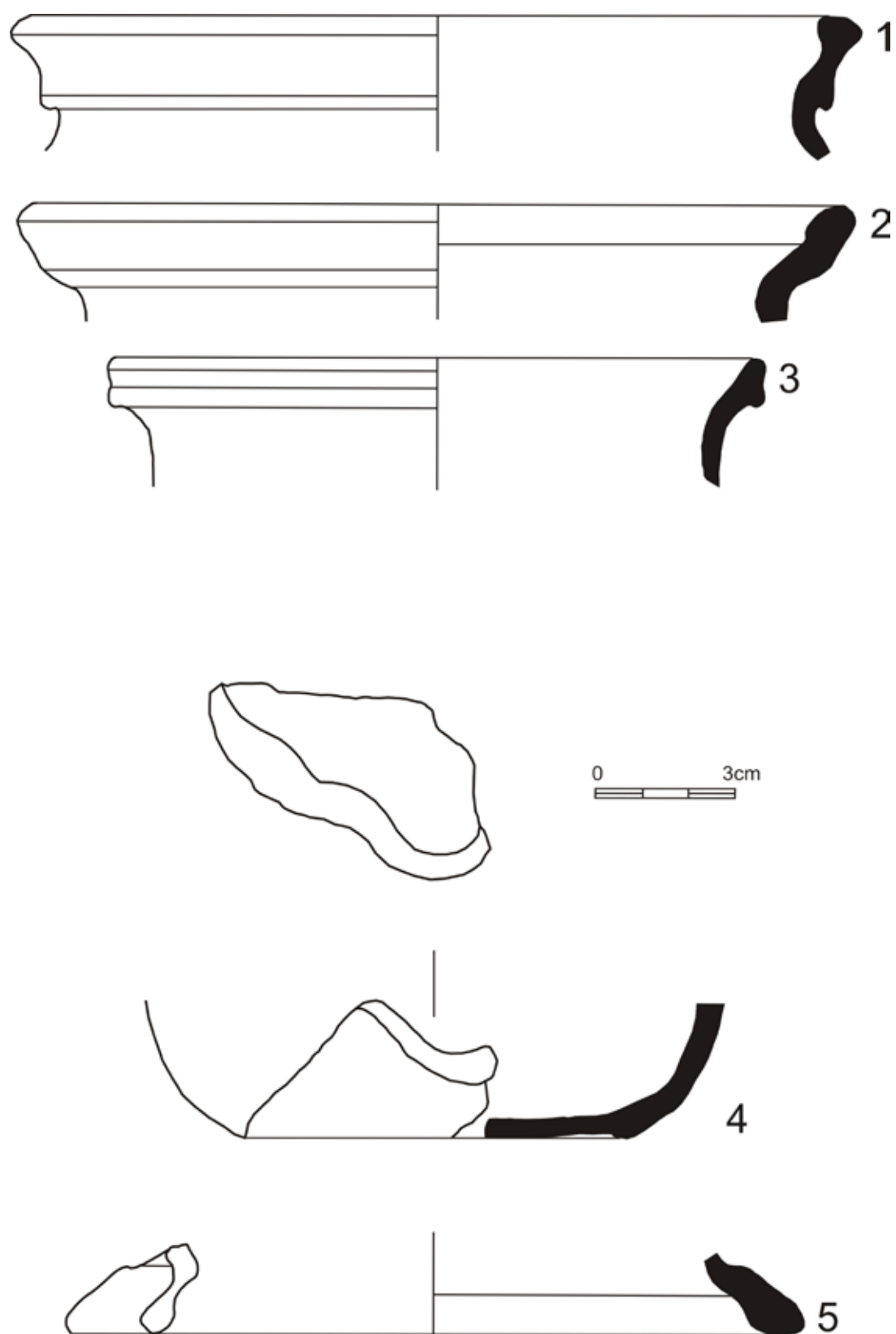
Další místo v souboru zaujímá jemné redukční zboží s kožovitým povrchem (KT Strádov 8, 28 ks, 183 g) a redukční zboží s písčitém ostřivem (KT Strádov 9, 28 ks, 166 g). Rovněž hrubší redukční zboží (KT Strádov 9) produkovaly specializované městské hrnčířské dílny. Také toto zboží patrně souvisí s čáslavským výrobním okruhem. Nalezneme ho v chrudimském městském jádru (KT CRF15 a 215 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Rabštejnek (KT Ra26 – Musil, 2006; Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14) a Košumberk (KT Košumberk 215 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a v areálu zaniklé vsi na břehu sečské přehrady (KT Seč 8 – Musil, 2019c).

Další příčku co do počtu zaujímá světlé tvrdé oxidačně vypalované zboží (KT Strádov 7, 23 ks, 192 g). Toto zboží nebylo dosud na jiném místě regionu registrováno.

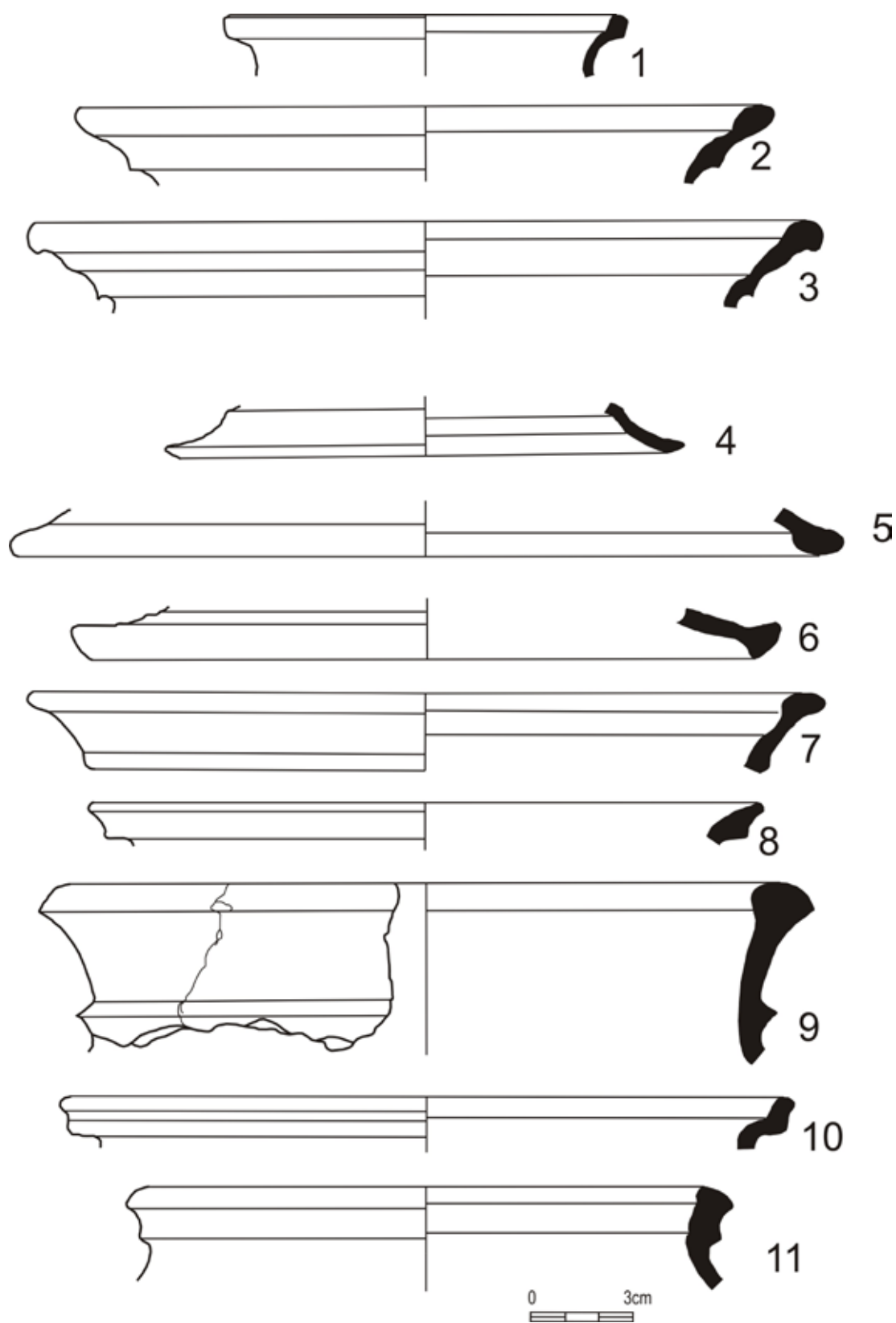
Obr. 62. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrk). Výběr keramických nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 62. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrk). Selection of pottery finds.
Drawing J. Musil.

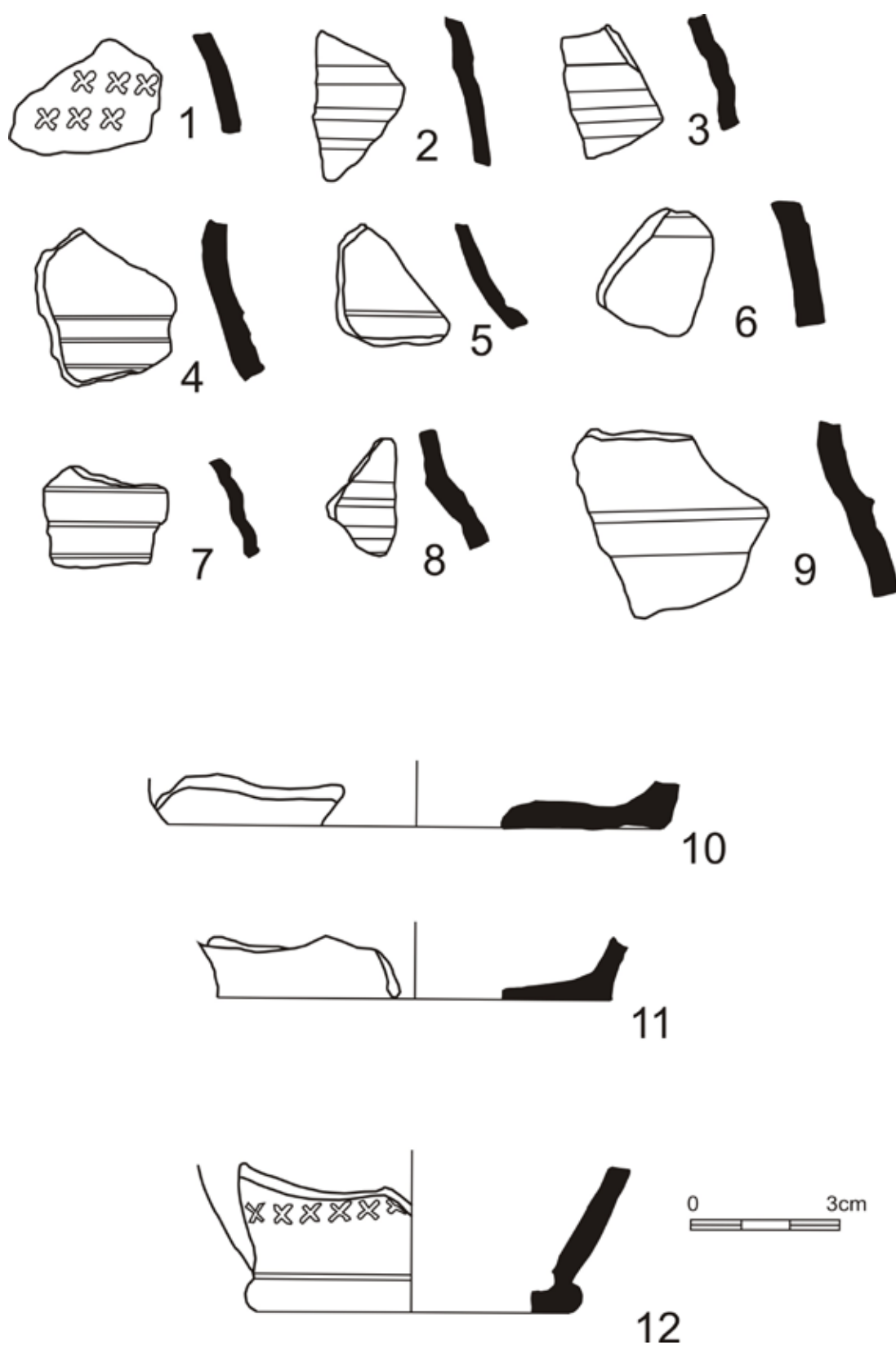
Obr. 63. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrk). Výběr keramických nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 63. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrk). Selection of pottery finds.
Drawing J. Musil.

Obr. 64. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr keramických nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 64. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of pottery finds.
Drawing J. Musil.

Obr. 65. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr keramických nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 65. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of pottery finds.
Drawing J. Musil.

Velmi dobře rozpoznatelné je zboží severomoravského výrobního okruhu (Goš, 2007), které se v popisovaném souboru vyskytuje ve dvou variantách lišících se od sebe užitím grafitu v keramickém těstě. Řidší výskyt sledujeme u zboží s příměsí grafitu (KT Strádov 13, 14 ks, 313 g), které registrujeme doposud na hradech Rabštejnek (KT Ra17 – Lacina–Musil 2020, 9–14), Oheb (KT Oheb 9 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a na Nových Hradech (KT NH7 – tamtéž). Větší oblíbenosti dosahovalo zboží severomoravského výrobního okruhu bez grafitu (KT Strádov 2, 8 ks, 172 g), jehož nálezy jsou známy z Chrudimi (KT 224 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z areálu klášterštiny v Podlažicích (KT Podlažice 8 – tamtéž) a z hradů Košumberk (KT Košumberk 224 – tamtéž), Oheb (KT Oheb 5 – tamtéž), Nové Hradky (KT NH8 – tamtéž) a Žumberk (KT Žumberk 14 – tamtéž).

V této souvislosti je třeba zmínit i zlomky z klasického loštického poháru (KT Strádov 15, 3 ks, 18 g). Loštické poháry nalezneme v Chrudimi (KT CRF 11 a 211 – Frolík–Musil–Sigl s. d.; Bláha–Frolík–Sigl, 2003), v Hlinsku (Frolík, 1989a, 20; Bláha–Frolík–Sigl, 2003), v Chroustovicích,¹⁶ na hradech Oheb (KT Oheb 12 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Nové Hradky (KT NH6 – tamtéž) a Košumberk (KT Košumberk 211 – tamtéž) a v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro22 – Malina–Musil–Netolický, 2019). Mimo jiné obchod s tímto zbožím dokládají i písemné prameny. Z roku 1486 máme doklad prodeje výrobků z Loštic a Ledče nad Sázavou na chrudimském trhu (Nekuda–Reichertová, 1968, 25).

Relativně méně zastoupeno je jemnější oxidační keramické zboží reprezentované v našem případě čtyřmi základními keramickými technologickými třídami. Nejpočetněji zastoupeno je měkké oxidační drobné zboží (KT Strádov 12, 13 ks, 82 g), které bylo registrováno na hradě Oheb

(KT Oheb 17 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Jemné neglazované oxidační zboží s mikroskopickým ostřivem bylo zastoupeno celkem pěti zlomky (KT Strádov 16, 26 g). Nejbližší analogie nalezneme v Chrudimi (KT 231 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Rabštejnek (KT Ra32 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), Oheb (KT 15 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na tvrzišti Stoupec (KT Stoupec 6 – Musil–Netolický, 2016b), v areálu velitelství obléhacích prací pod hradem Lichnicí (KT P008 – Musil, 2014), v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro5 – Malina–Musil–Netolický, 2019) či ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 6 – Musil, 2017). Jemné oxidační zboží se žlutavou či hnědočervenou transparentní glazurou bylo zastoupeno pouze čtyřmi zlomky (KT Strádov 11, 30 g). Doloženo je i na hradě Rabštejnek (KT Ra37 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14). Shodně čtyřmi zlomky je v souboru doloženo světlé červeně malované zboží (KT Strádov 14, 28 g). I toto keramické zboží bylo na Chrudimsku velmi oblíbené. Nalezneme ho v Chrudimi (KT CRF 13 – Frolík–Sigl, 1999; KT 213 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Lažanech (KT Lažany 12 – Frolík, 2019, 77–112), v Trhové Kamenici (KT TK3 – Musil, 2011a; 2011b), v Rozhovicích (Frolík, 1984, obr. 29; 30:2), v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 12 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), v areálu zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích (KT Podlažice 2 – Frolík–Musil–Sigl s. d.); z hradního prostředí zmiňme Košumberk (KT Košumberk 213 – tamtéž), Nové Hradky (KT NH2 – tamtéž), Žumberk (KT Žumberk 7 – tamtéž) a Oheb (KT Oheb 3 – tamtéž). Celkem tři zlomky o hmotnosti 16 g se vlivem přepálení nepodařilo zařadit do žádné keramické technologické třídy.

Jasně je patrná zřetelná převaha redukčního zboží nad oxidačním, kterou registrujeme v průběhu 15.–16. století i na jiných

¹⁶ Ulož. v RM v Chrudimi.

lokalitách z Chrudimska (Musil, 2009, 59, pozn. 20).

Soubor lze obecně charakterizovat jako kuchyňský, jasných dokladů jemnější stolní keramiky je poměrně málo. Kuchyňská keramika je zastoupena především hrncovitými nádobami. Průměry okrajů hrnců kolísají mezi mezními hodnotami 90–240 mm, tedy poukazují spíše na hrnce menších až velkých rozměrů. Při deskripci okrajové profilace bylo užito typologie Milana Zápotockého (1978). U hrncovitých nádob jsou zastoupeny zejména varianty nepravého a vytaženého okruží (typ 315 – 1x; typ 321 – 3x; typ 342 – 1x; typ 343 – 1x; typ 344 – 4x; typ 345 – 1x; typ 346 – 1x; typ 351 – 1x; typ 352 – 1x; typ 354 – 2x; typ 371 – 2x; typ 372 – 4x; typ 373 – 1x; typ 374 – 1x; typ 381 – 2x; typ 385 – 3x; typ 386 – 1x; typ 387 – 1x – obr. 62:2, 4, 5, 8; obr. 64:2, 7–11), varianty okruží s konvexní vnitřní plochou (typ 523 – 1x; typ 536 – 1x; typ 552 – 2x; typ 591 – 1x – obr. 62:1; obr. 64:3; obr. 65:6), dále varianty okrajů ovalených s vnitřním prožlabením (typ 411 – 1x; typ 432 – 1x; typ 441 – 4x – obr. 62:7; 63:1–3; 64:1), okraje jednoduché slabě rozšířené s vnější plochou oblou (typ 142 – 4x), varianty římsovitých okrajů (typ 211 – 1x; typ 222 – 2x; typ 223 – 1x – obr. 64:8), okraje přehnuté ostré (typ 611 – 1x) a okraje zavínuté až kyjovité (typ 812 – 1x). V souboru se vyskytly i zvonovité pokličky (okraje varianty – Pk13 – 6x; Pk22 – 6x; Pk23 – 1x; Pk23 – 1x – obr. 63:5; 64:4–6) a trojnožka se stopami po vnitřní transparentní glazuře. Sortiment kuchyňského náčiní doplňovaly kónické mísy s výlevkou – tzv. pernice. Zásobní keramika je zastoupena 23 zlomky z několika různých jedinců a náleží severomoravskému výrobnímu okruhu (KT Strádov 2 a 13). V rámci stolní keramiky se podařilo identifikovat džbány (okraje: typ D412 – 1x – obr. 62:3), které jsou v souboru doloženy minimálně 12 zlomky, a pohárové nádoby. Zejména

u pohárových nádob můžeme s jistotou tvrdit, že menší část představuje importovanou luxusní komoditu. Nejsnadněji identifikovatelné jsou zlomky loštických pohárů (3 ks). Překvapením byla spodní část dna s patkou pocházející z pohárku s kulovitým tělem a cylindrickým hrdlem – tzv. scheueru (obr. 65:12). Strádovský exemplář byl vyroben ze světlé béžově krémové hlíny a je zdoben rádýlkem pokrývajícím kobercovitě celé tělo nádoby. Nejbližší analogií je celý exemplář pocházející z jímky IV z Chrudimi, Filištínské ulice (Frolík–Sigl, 1999, př. č. 866/96), datovatelný do první poloviny 15. století. Další exemplář byl registrován v hmotné náplni hradu Vízmburk. Produkční zónu je třeba hledat v prostoru severovýchodních Čech. Mimo to soubor obsahuje fragmenty prostých kahanů s hubičkou a jednoduchým či mírně zataženým okrajem (8 ks – např. obr. 63:4). Soubor je převážně nezdobený (351 ks; 86,88 %), pouze 51 zlomků (13,12 %) nese vhloubenou výzdobu v podobě prostých vodorovných rovnoběžných rýh (31x – obr. 56:2, 4, 5, 6, 8), vývalkové šroubovice (14x – obr. 65:7), několika pásů rádýlka v podobě svatoondřejských křížků (2x – typ 38 – obr. 65:5, 12), ve dvou případech se vyskytla jednoduchá vlnice, která byla kombinována s oběžnou šroubovicí. V souboru zřetelně vystupuje znak typický pro čáslavský keramický okruh, a to velmi hustá jemná oběžná šroubovice. Pravděpodobně se nejedná o výzdobný prvek, ale o úpravu povrchu pomocí šablony či čepele.

Shrneme-li naše poznatky, vyplývá nám z nich zcela jasně, že nalezený soubor nevybočuje z rámce keramických souborů datovaných do 14. až první poloviny 15. století. Pro výše uvedené datování hovoří použité technologické postupy, počínající převaha redukčního zboží, profilace a rovněž použité výzdobné prvky.

12.2.4.2 Kovové artefakty

Rozdělení předmětů vyrobených z kovů bylo provedeno podle Ludvíka Belcrediho (1989, 437–472) a upraveno a rozšířeno podle Rudolfa Krajíce (2003a; 2003b). Dochované zlomky jsou deformované a poškozené korozí. Většina kovových artefaktů byla získána z prostoru předhradí, na rozdíl od keramiky, která převážně pochází ze severního a severovýchodního svahu pod hradním jádrem. Kovové předměty lze rozdělit do 6 základních skupin – militária (šipky, olověný projektil do palné zbraně a tesáky), jezdecká výstroj (udidla, ostruhy), osobní a oděvní součástky (přezky, nákončí opasku, součásti vozů, zemědělské a řemeslnické nástroje, stavební kování a neurčitelné předměty (Musil, 2016a).

Jednu z nejatraktivnějších skupin představují militária – doklady výzbroje (10 ks). Převážnou většinu tvoří munice pro mechanické a palné zbraně. V rámci skupiny projektilů ještě dominují hroty šípů pro mechanické střelné zbraně (6 ks). Nově byl registrován hrot lukostřelecké šipky s tulejkou (obr. 67:3), které v tomto období již doznívají (typ A2b, délkováhový index 3,85 – srov. Durdík, 1972; 1972a; 1983a, 18–19, srovnání s jinými lokalitami na Chrudimsku viz tabulka na straně 50). Drtivá většina hrotů náleží typickému střelivu 15. století – masivním hrotům s tulejí a kvadratickým průřezem hrotu (obr. 67:1–2; 68:7–8; 71:4 – 3x – typ B2a; 2x – typ B2c – srov. Durdík, 1972; 1972a; 1983a, 18–19, tabulka na straně 50), jejichž délkováhový index kolísá v rozmezí 1,55 až 2,78. Průměr tuleje kolísá mezi 11–16 mm.

Obecnou datovací pomůcku představuje nález olověného válečkovitého projektilu do ruční palné zbraně (obr. 68:5). V předloženém příspěvku užíváme pouze termínu projektily pro ruční palné zbraně, neboť pouze na základě nálezu projektilů nelze

jednoznačně určit, zdali byly vystřeleny z píšťaly, či z hákovnice. Píšťaly jsou definovány jako ruční palné zbraně s ráží do 20–25 mm (Durdík, 1954, 75; Měřínský–Nekuda, 1993, 279; Novobilský, 2008, 84), zatímco hákovnice opatřené hákem pro tlumení zpětného rázu při výstřelu náleží ke středním rážím (20–35 mm) s větším dostřelem (Durdík, 1954, 75; Frýda, 1988, 7–12; Novobilský, 2008, 84). Nicméně toto rozdělení je pouze mechanické a nelze ho přesně na nálezy projektilů aplikovat. Například hákovnice z hradu Helfštýn měla ráží 15 mm (Figel–Hložek–Hošek–Schenk–Žákovský, 2010, 480), podle výše uvedeného mechanického rozdělení by projektil z ní vystřelený tedy náležel píšťale. Oproti tomu dvě hákovnice z Vidnavy s rážemi 25 a 27 mm (Goš–Vašíček, 1981, 62) a hákovnice ze Spišského hradu s ráží 30 mm (srov. Figel–Hložek–Hošek–Schenk–Žákovský, 2010, 480) by do tohoto mechanického třídění zapadaly. Na základě nálezů projektilů z jiných středověkých lokalit lze určit dostřel ručnic na 100–150 m (srov. Koscelník, 2010, 27–28). Válečkovité projektily byly odsekávány z olověných prutů, jaký byl nalezen na velitelském stanovišti pod hradem Lichnicí (Frolík–Musil, 2013, obr. 5:16–17). Ráže strádovského projektilu činí 17 mm. Použitá ráže by odpovídala patrně píšťale. K palné zbraně může náležet i drobná železná polygonální střepina z předmětu šesti- či osmibokého průřezu (obr. 69:6) nalezená jako většina kovových artefaktů v předhradí. S velkou dávkou opatrnosti bychom předmět mohli určit jako zlomek z hlavně hákovnice. Téměř identický nález pochází z velitelského stanoviště pod hradem Lichnicí (Frolík–Musil, 2013, obr. 14:2).

Přítomnost chladných pobočných zbraní dokládá nález nožovitýho tesáku a další čepele podobné poboční zbraně (obr. 66:1–2). Oba kusy pocházejí z prostoru předhradí. V evropské odborné literatuře (zejm. v Polsku) byla již v minulosti věnována těmto

hojně rozšířeným chladným zbraním značná pozornost (Glosek, 1990a, 111–124; 2003, 25–42; Kajzer, 1976; Žigulski, 1975; 1984; Marek, 2004, 41–56; 2006, 189–206; 2008; Marek–Mucha, 2006, 217–222; Marek–Michalak, 2008, 467–485; Marek–Stolarczyk, 2011, 201–221; Michalak, 2004, 332–345; 2005, 95–106; Lawrynowicz–Pudlo, 2010, 47–55; Lawrynowicz–Rychter, 2012, 253–271; Grabarczyk–Lawrynowicz, 2013). Pro naše území znamenaly obrat v poznání tesáků práce Vladimíra Brycha (1994), Pavla Michny (1997) a zejména Petra Žákovského (2008, 461–472; 2011, 515–530; 2011, 501–516; 2012, 691–732; 2012a; 2014; Žákovský–Hošek–Bárta, 2013, 105–136). Petr Žákovský (2014) vytvořil na základě domácích nálezů podle vzoru Ewarta Oakeshotta (1960; 1964; 2000; 2002) klasifikační schéma popisující samostatně různé morfologické části tesáků: 1) čepel; 2) řap; 3) hlavice; 4) záštita; 5) záštitný trn.

Podle třídění Petra Žákovského (2014) náleží oba exempláře krátkým nožovitým variantám. Torzo čepele tesáku (obr. 66:2) náleží typu A_{8a} , který má nejbližší analogie u tesáků z Rožnova pod Radhoštěm, Hlína a Roštína (Žákovský, 2014, 220–221, obr. 169:a–c). Počátek jejich výskytu je v 15. století (Žákovský, 2014, 221). K nejlépe zachovanému tesáku s čepelí typu A_{2a} a řapem 5. typu (obr. 66:1) bychom našli nejbližší analogie v tesácích z Bludova, Útěchova a Kobeřic (Žákovský, 2014, 206–207, obr. 157:h–j). Obecně lze říci, že nožovité tesáky se štíhlými čepelími typu A_2 se vyskytují v širokém časovém horizontu od 13. až do počátku 16. století (srov. Žákovský, 2014, 207).

Na výše popisovaný soubor militárií navazují nálezy jezdecké výstroje a součásti vozů. Nejčtenějším nálezem této skupiny jsou podkovy a jejich zlomky (10 ks), které nepatří mezi chronologicky citlivé artefakty. Všechny podkovy pocházejí z prostoru předhradí. Pro typologicko-chronologické

zařazení bylo užito třídění Rudolfa Krajíce (2003a, 100–109), přičemž tři zlomky náležely typu 4c, jeden typu 6c, tři typu 6d a jeden typu 7a (obr. 66:4; 68:3, 6; 69:2–5; 70:3). Dva zlomky nebylo vzhledem ke značné torzovitosti možné zařadit. Obecně lze nalezené podkovy datovat do 14.–15. století. K ovládní koně sloužila udidla (5 ks). Ve strádovském souboru nalezneme představitele dvou základních středověkých konstrukcí udidel (srov. Ruttkay, 1976, 356) – udidla stihlová a páková. Mezi udidla první skupiny se řadí dvě udítka vykovaná z tyčinky čtvercového (obr. 68:4) a kruhového průřezu (obr. 71:6), náležející Krajícovu typu 3 (Krajíc, 2003a, 109–114), tj. dvojdílným stihlovým udidlům s kloubem uprostřed. Obecně lze říci, že náleží do starší skupiny stihlových udidel a lze je přibližně datovat do 13.–15. století (srov. Unger, 1974, 194; Kouřil, 1979, 133). Analogie nalezneme např. na hradě Bolkov (Hejna, 1962, 456–457, obr. 18 – prostřední udidlo), na Templštejnu (Kouřil, 1979, 131–133, obr. 2:10) a v Pfaffenschlagu (Nekuda, 1975, 138, 143, obr. 137:2). Mezi stihlová udidla náleží i typologicky mladší udítka duté (tzv. tulejkovité) (obr. 71:5) odpovídající typu 4 nebo 5 dle třídění Rudolfa Krajíce (2003a, 112). Základním typologickým rozdílem je dle Krajíce přítomnost kroužku či postranice. Zakončení se ale v našem případě nedochovalo. K tomuto typu nalezneme četné analogie např. v Konůvkách (Měchurová, 1985, 72, tab. IV:1, tab. VI:1) nebo ve Mstěnicích (Nekuda, 1985, 136, obr. 192a). Udidla s tulejkovitými udítky jsou obecně pokládána za mladší než varianty s plnými udítky (srov. Měchurová, 1985, 74; Nekuda, 1985, 135). Na příkladu Sezimova Ústí se ukazuje, že počátek jejich výskytu leží v polovině 14. století (Krajíc, 2003a, 114). Svěbytné postavení zaujímá torzo dvojdílného stihlového udidla s kruhy (obr. 70:4). Dochoval se boční kruh s udítkem vykováním z tyčinky kruhového průřezu. Kruh je na jednom místě roztepán

do plošky, do které je proražen otvor pro připevnění udítka. Udítka je na jednom konci roztepáno do dvojkónické hlavice a provlečeno vzniklým otvorem v kruhu. Kloub udítka je vytvořen tak, že protilehlý konec byl roztepán do pásku, ohnut a obtočen spirálovitě okolo těla udítka. Toto udidlo odpovídající v hrubých rysech Krajícově II. skupině udidel (Krajíc, 2003a, 112–114) doposud nemá v našem prostoru publikovanou analogii. Posledním dokladem udidel je hýblo pákového, resp. kombinovaného udidla (obr. 66:5). Strádovský exemplář náleží mezi tzv. udidla kombinovaná, tj., že uzda byla vybavena jednak lomeným dvojdílným udítkem jako u udidel stihlových, navíc byla vybavena ještě hýbly s úchyty pro lícnici a dvojicí otěží (pákovou a stihlovou). Koně tedy bylo možné ovládat s daleko větší razancí, než jak to dovozovala běžná stihlová udidla. Nejbližší analogii nalezneme v souboru z velitelského stanoviště pod hradem Lichnicí (Frolík–Musil, 2013, obr. 27:2, 4) datovatelnou do let 1428–1429, další dvě pocházejí z tvrze v Martinicích (Svoboda et al., 2000, LXII, obr. 10:1–2), datované do 15.–16. století.

Za doklad přítomnosti elity bychom mohli považovat nálezy ostruh (3 ks), zejména starý nález tauzovaný stříbrem (Frolík, 1984, 23–24, obr. 22, foto 18; Frolík–Pertl, 1984). Vrcholně středověkým ostruhám se v minulosti věnovala celá řada zahraničních (Hilczerówna, 1956, 7–11; Kirpičnikov, 1973, 56–70; Nadolski, 1954, 80–85; Ruttkay, 1976, 344–346; Slivka, 1980, 244–245) i domácích badatelů (Burian, 1982, 23–29; Nekuda, 1985, 136–138; Krajíc, 2003, 118–126). Všechny tři strádovské exempláře náleží do Krajícova typu IVc/4, tj. mezi ostruhy s rameny spojenými s náznakem lomeného oblouku a esovitým prohnutím ramen (Krajíc, 2003a, 122–124). Chronologicky nejcitlivějšími částmi ostruhy jsou mimo vlastního utváření ramen bodce a úchyty. První exemplář pochází ze starých muzejních

fondů a byl darován panem Vydrou v roce 1897 (Frolík, 1984, 23–24, obr. 22, foto 18). Na rozdíl od následující dvojice (obr. 66:3 a 66:6) je tato ostruha vybavena dlouhým mírně zahnutým bodcem typu 5 kvadratického průřezu zakončeným vidlicí pro kolečko, z něhož se dochoval pouze jeden paprsek. Při konzervaci bylo objeveno torzo stříbrné tauzované výzdoby (Frolík–Pertl, 1984). Analogické ostruhy typu IVc/4 a s bodcem 5. a 6. typu jsou dle Krajíce typické pro zánikový horizont Sezimova Ústí (Krajíc, 2003a, 123). Obdobně ostruhu datuje i Tomáš Durdík (1983a, 13–14). Další dva exempláře jsou již kolečkové ostruhy s mírně prodlouženým bodcem typu 3 a jedním úchytem (typ varianta 10 – Krajíc, 2003a, obr. 105). Krátký bodce, resp. vidlice typu 3 nasedající přímo na oblouk a spojující dvě ramena nalezneme např. na hradech Bolkov (Hejna, 1962, 457, obr. 1:6–7), Templštejn (Kouřil, 1979, 131, 133, obr. 2:13), Tepenec (Burian, 1982, 25–26), v zaniklém městečku Hradištka u Davle (Richter, 1982, 164, obr. 108) a v zaniklé vsi Pfaffenschlag (Nekuda, 1975, 143, 151, obr. 137:1). Vyskytují se v širokém časovém rozmezí od 2. poloviny 13. století do 15. století. Ačkoliv se úchyty v podobě jednoho očka vyskytují převážně ve 13.–14. století (srov. např. hrad Bolkov – Hejna, 1962, 457, 460, obr. 1:7; hrad Melice – Unger, 1974, 196, 198, obr. 4:7), úchyty varianty 10 lze bez větších potíží zařadit do období druhé poloviny 14. až 15. století (srov. Krajíc, 2003a, 124). Ostruhy s analogicky provedenými úchyty datované do 14.–15. století nalezneme např. na hradech Melice (Unger, 1974, 195–196, obr. 1:10), Templštejn (Kouřil, 1979, 133–134, obr. 3:1), Tepenec (Burian, 1982, 26), v zaniklé středověké vsi Mstěnice (Nekuda, 1985, 136–137, obr. 193:g) či v zánikovém horizontu Sezimova Ústí (Krajíc, 2003, 122–126). V kombinaci s ostatními morfologickými znaky vyplývá, že obě ostruhy lze bez větších potíží zařadit do poloviny 14. až poloviny 15. století. Z Chrudimska známe

podobné exempláře přibližně stejného stáří z nedalekých hradů Vildštejn (Durdík–Frolík, 1993, 60–61, obr. 15) a Oheb (Frolík, 1984, 15, obr. 17:1), ze Slatiňan (Frolík, 1984, 23, obr. 17:2), Chrudimi (Frolík, 1981, 24, obr. 16:1) a z Rychnova (Frolík, 1982, 16, obr. 15:2).

Do kategorie jezdecké výstroje náleží zlomek z hřebene hřebla (obr. 67:4). Předmět lze datovat pouze rámcově do středověkého období.

Jako součásti vozů lze interpretovat dva zlomky železného kování (obr. 67:5 a 69:1). Obě kování byla připevněna na dřevěný podklad. Vzhledem ke své torzovitosti je nelze jednoznačně zařadit.

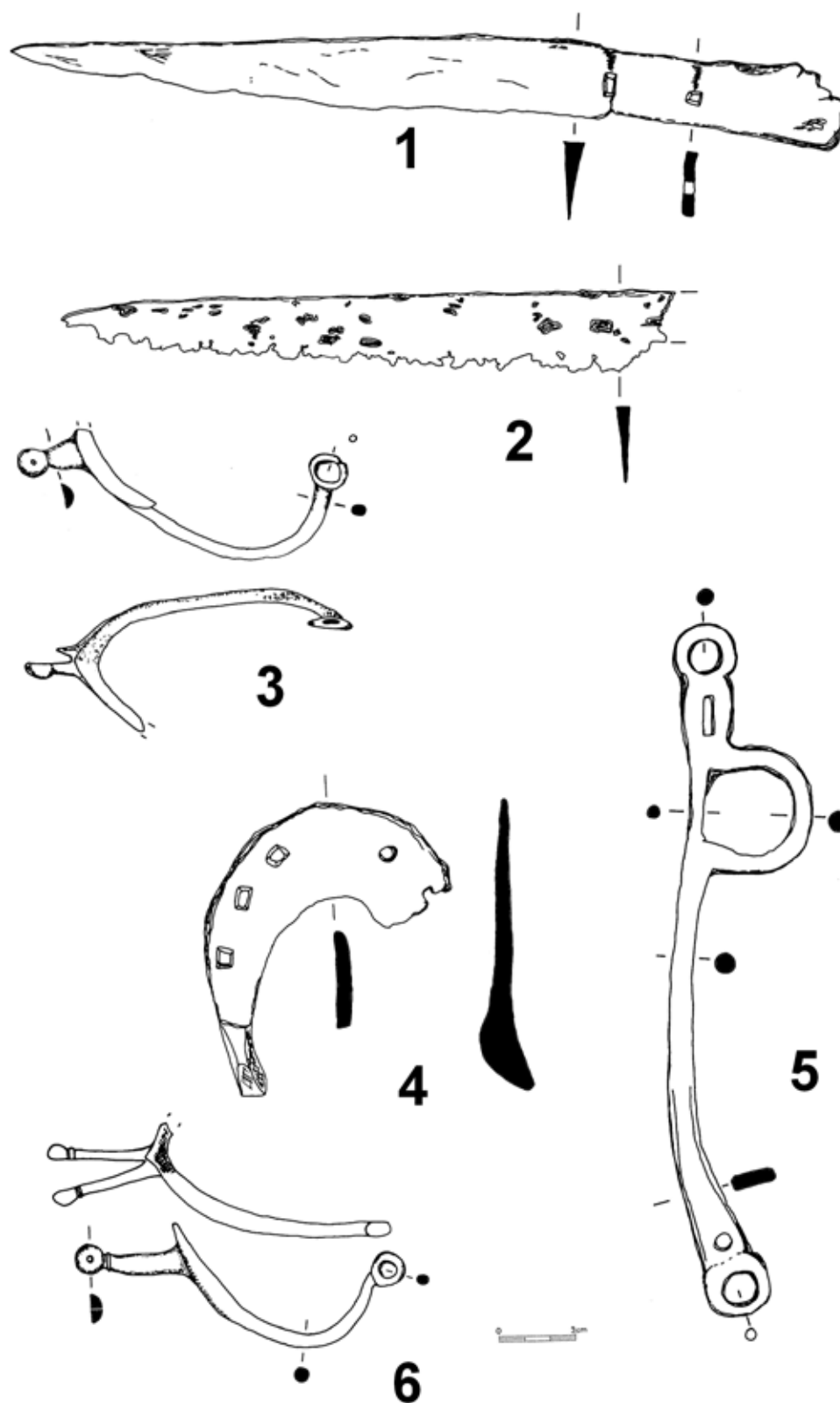
V některých případech nelze zcela jednoznačně rozhodnout, zdali předměty náleží mezi oděvní součásti, nebo mezi výstroj koně a jezdce. K takovým nálezům patří zejména přezky (srov. Krajíc, 2003a, 193; ze zahraničních prací věnovaných oděvním součástkám – Egan–Pritchard, 1991; k opaskovým přezkám – Fingerlin, 1971). Jedno z nejnovějších typologických schémat před nedávnem publikoval R. Krajíc ve své monografii věnované analýze kovových předmětů ze Sezimova Ústí (2003a). V našem případě se setkáváme se dvěma exempláři zařaditelnými do Krajícova třídění jako I. a II. typ (Krajíc, 2003a, 193). Typ I představují jednoduché přezky s obdélníkovým rámečkem, v našem případě postaveným na výšku (obr. 70:2 – srov. Krajíc, 2003a, tab. 146). Četné analogie bychom našli např. na nedalekém hradě Vildštejn (Durdík–Frolík, 1993, 64, obr. 18–15), na Hradištku u Davle (Richter, 1982, 160–161, obr. 103:3), z Moravy zmiňme např. nálezy z hrádku Koválov u Žabčic (Unger, 1994, 36, obr. 29:12), tvrže v Rýmařově (Goš–Karel, 1992, 230–231, obr. 4:9) a ze zaniklých středověkých vsí Mstěnice (Nekuda, 1985, 163–164, obr. 216:m, obr. 217:a) a Pfaffenschlag (Nekuda,

1975, 146, obr. 139:4). Přezky tohoto typu zabírají poměrně široký časový rámec od 13. do 15. století a nejsou příliš chronologicky citlivé. Druhý exemplář nalezený ve vývratu stromu na severovýchodním svahu pod hradním jádrem náleží typu II (Krajíc, 2003a, 193). Ten je definován jako dvojdielná přezka s obdélníkovým rámečkem (opět postaveným na výšku) se střední svíslou příčkou. Analogické nálezy byly publikovány např. z hradu Dívčí Kámen (Hejna, 1986, 140, 150, obr. 15), ze Sezimova Ústí (Krajíc, 2003a, tab. 146 a 147), ze zaniklé středověké vesnice Svídny (Smetánka, 1988, 125, obr. 28:8), Mstěnic (Nekuda, 1985, 163–164, obr. 216:f) a Pfaffenschlagu (Nekuda, 1975, 146, obr. 139:1, 5). Ani v tomto případě se nejedná o chronologicky citlivý předmět. Nálezy doplňuje ještě prosté plechové nákončí opasku (obr. 69:7).

Mezi zemědělské nástroje je řazen masivní hřeb z bran (obr. 73:1), který patří mezi četné nálezy nejen na venkovských sídlech (ZSV Bystřec – Belcredi, 1988, 470, obr. 7g, 12a; 2006, tab. XXXVIII:7–8; ZSV Mstěnice – Nekuda, 1985, 125, obr. 182:d, e; ZSV Pfaffenschlag – Nekuda, 1975, 135, obr. 138:4; ZSV Svídna – Smetánka, 1988, 125, obr. 26:2; Sezimovo Ústí – Krajíc, 2003, 135–136, tab. 118), ale i v prostředí tvrzí (Chodov – Huml, 1978, 31, obr. 40:6; Semonice – Huml, 1967, 7–10, 43, tab. IV:10–13) a hradů (Chvojen – Hejna, 1983a, 389, obr. 12; Týřov – Durdík, 1982, 12, tab. XVI:13).

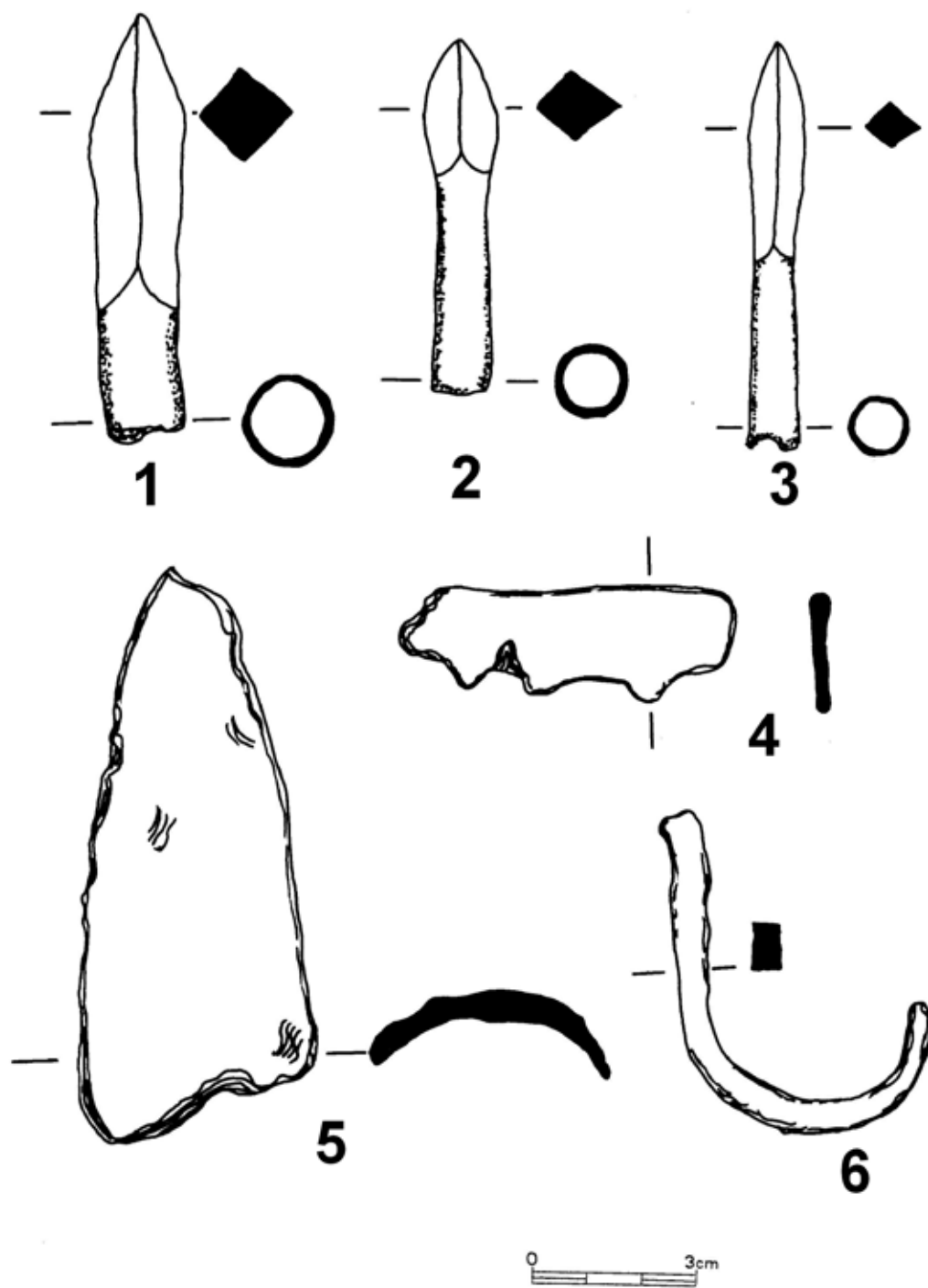
Do kategorie nástrojů jsou zařazeny i nože (obr. 70:1 a 72:1), které mohly rovněž sloužit jako osobní zbraň. Posledním nástrojem je torzo železného cedníku (obr. 72:3).

Nálezově pestrá je i skupina stavebního kování čítající 12 položek. Z toho 10 kusů připadá na hřebíky. Jsou zastoupeny různé velikostní kategorie a celkem 5 různých variant (hřeby s hlavou: 1x – AIIb; 3x – AIIIa; 1x – AVa; hřeby bez hlavy, tzv. klínce:

Obr. 66. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr železných nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 66. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of iron finds.
Drawing J. Musil.

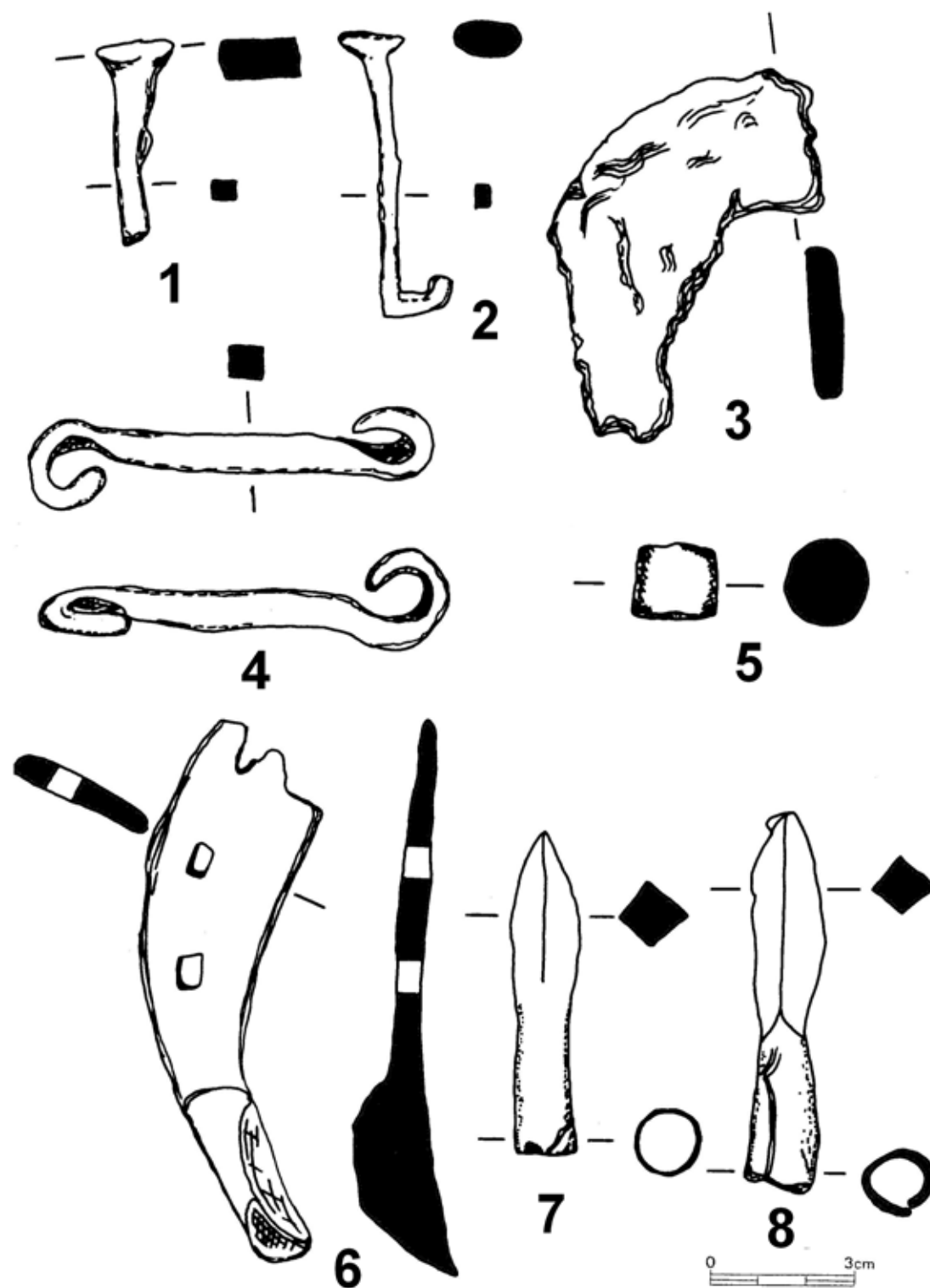

Obr. 67. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr železných nálezů.

Kresba J. Musil.

Fig. 67. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of iron finds.

Drawing J. Musil.

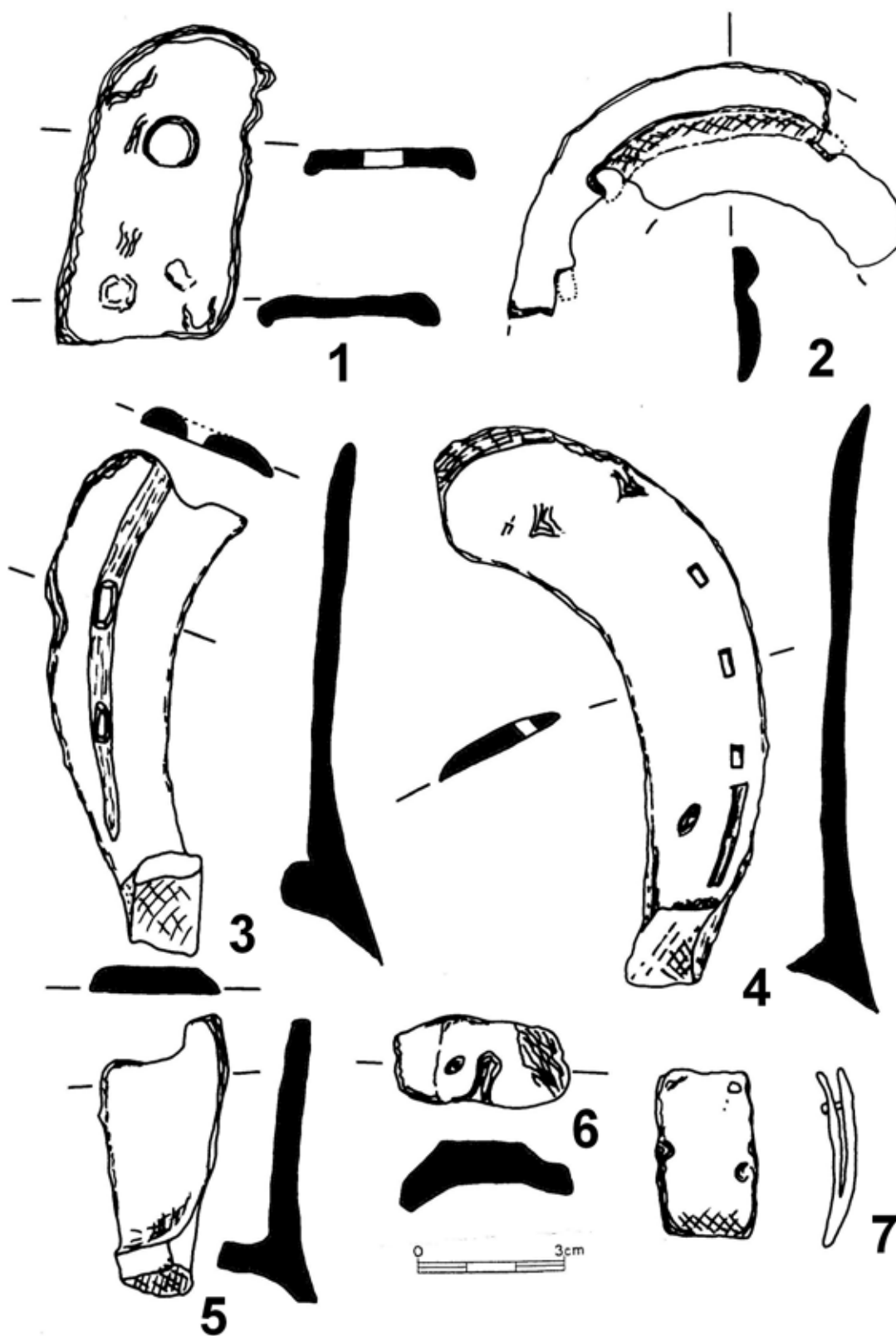

Obr. 68. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr kovových nálezů.

1–4, 6–8) železo; 5) olovo. Kresba J. Musil.

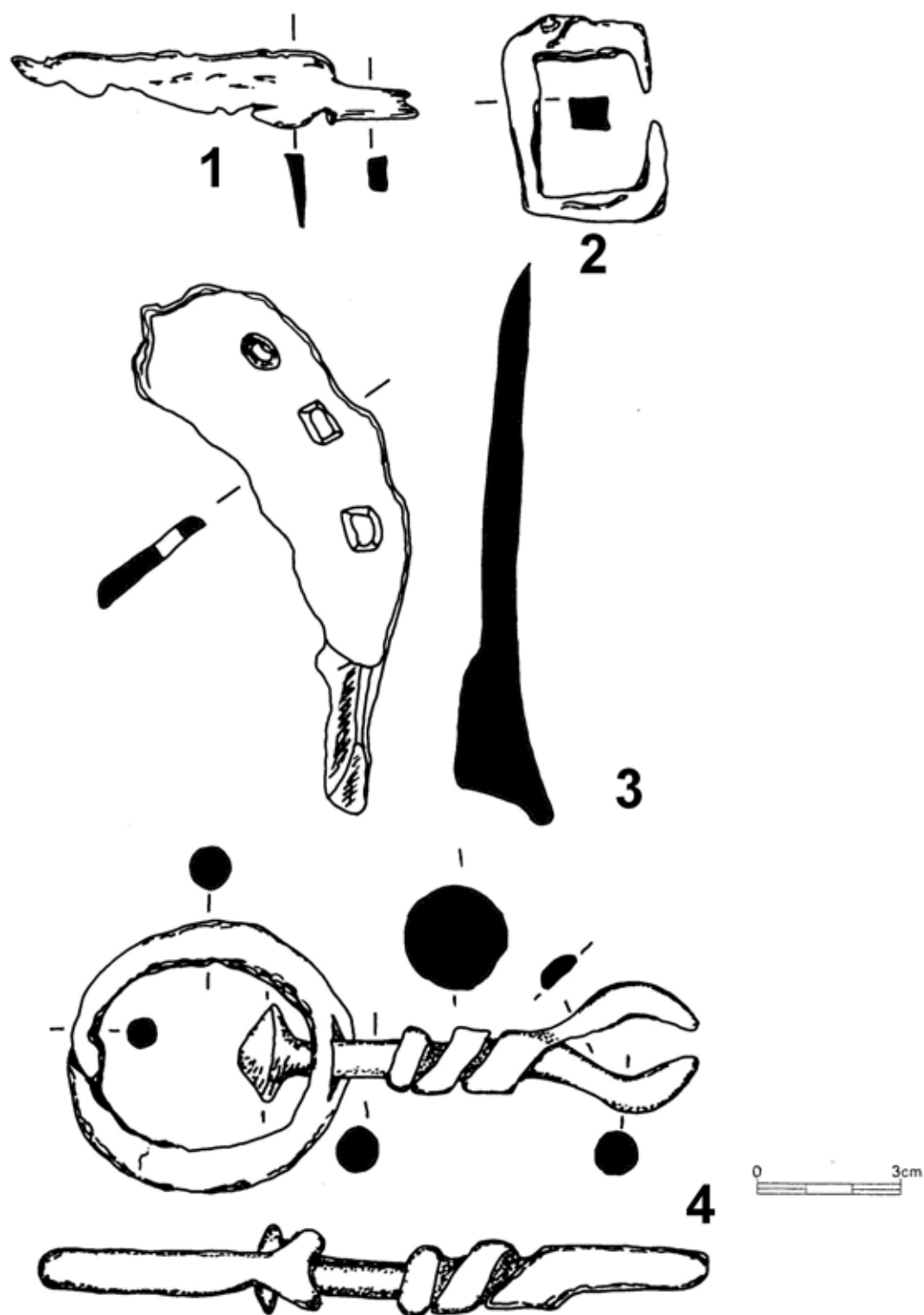
Fig. 68. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of metal finds.

1–4, 6–8) iron; 5) lead. Drawing J. Musil.

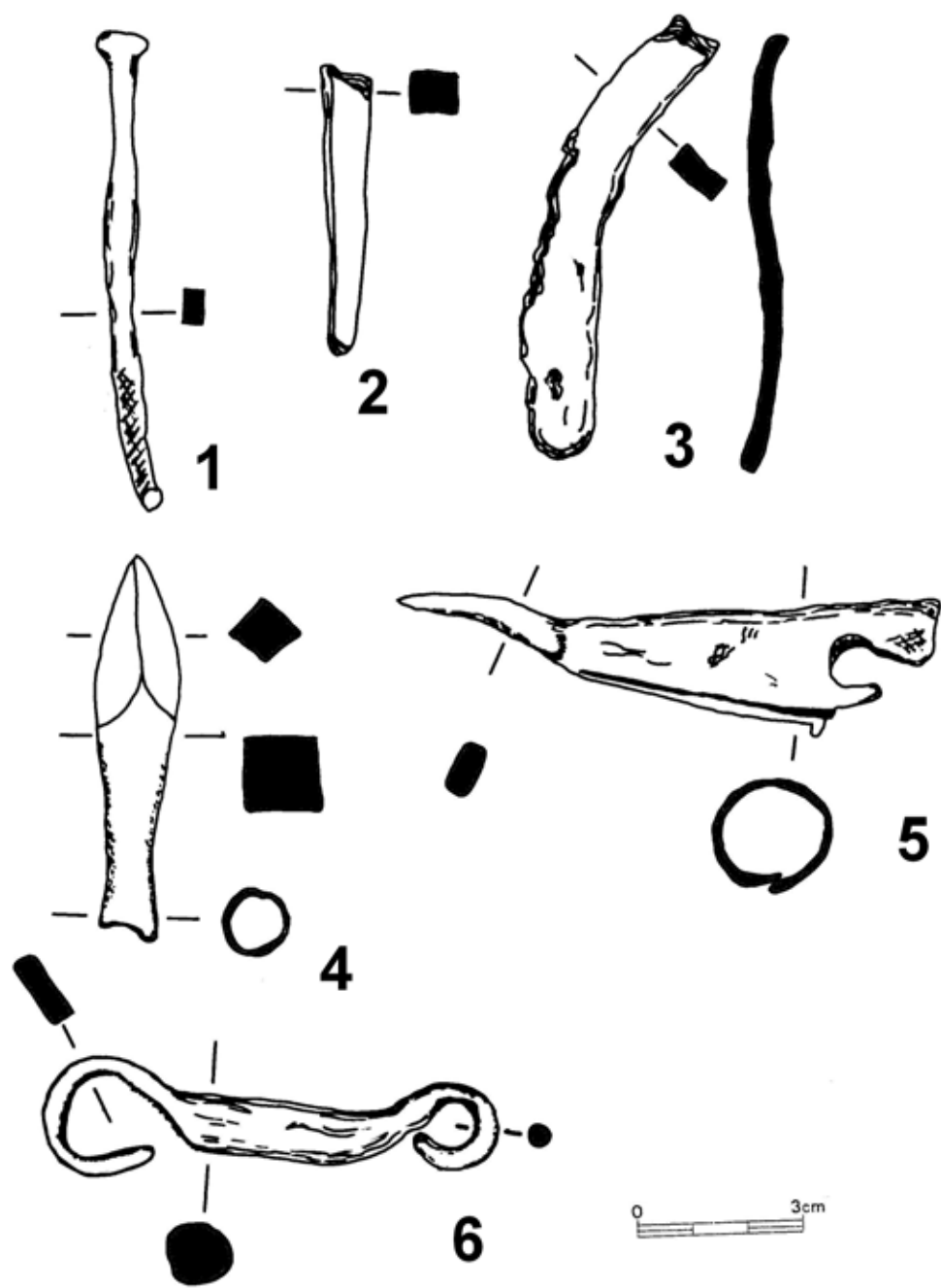
Obr. 69. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrk). Výběr železných nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 69. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrk). Selection of iron finds.
Drawing J. Musil.

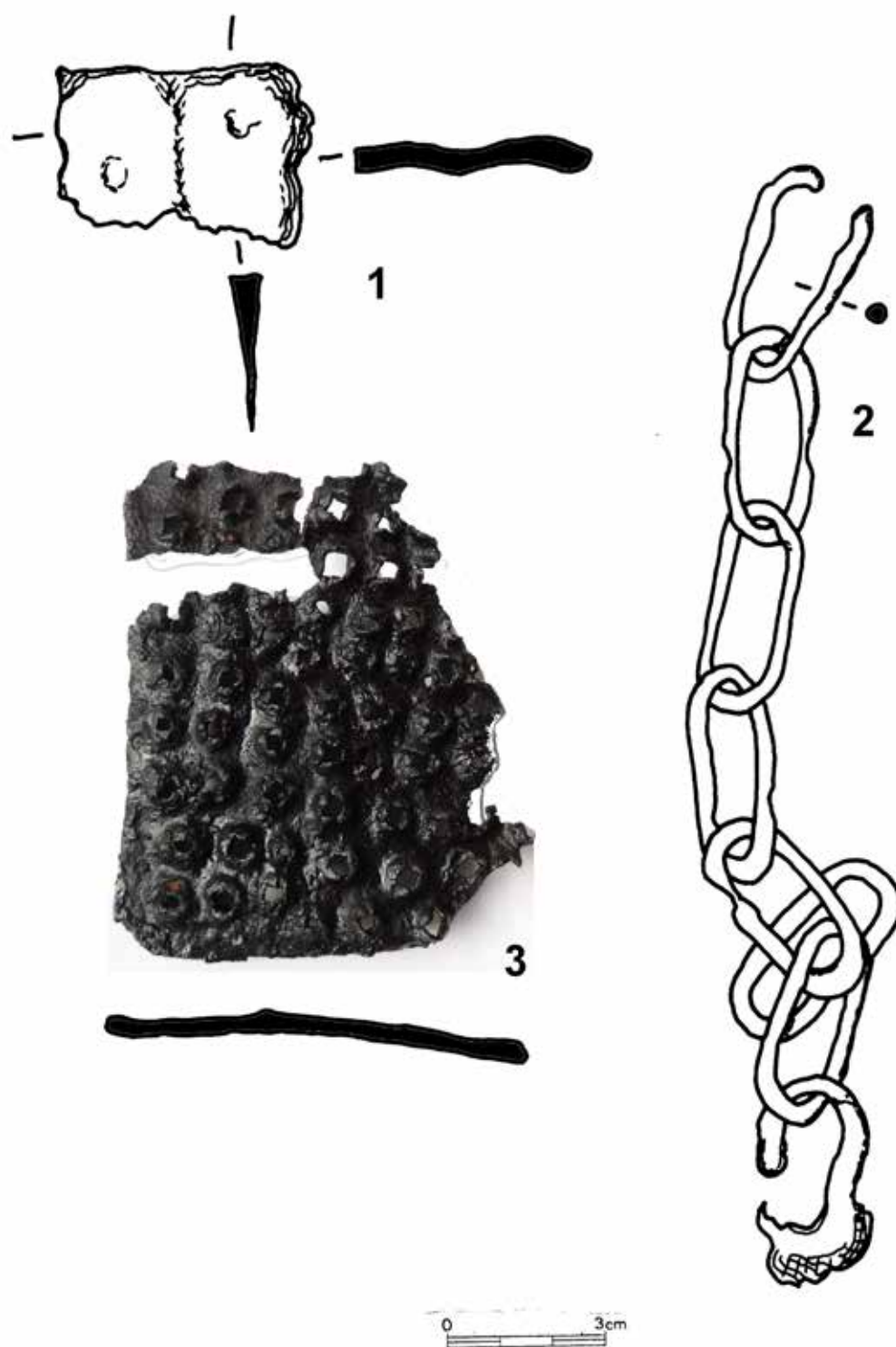
Obr. 70. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrku). Výběr železných nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 70. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrku). Selection of iron finds.
Drawing J. Musil.

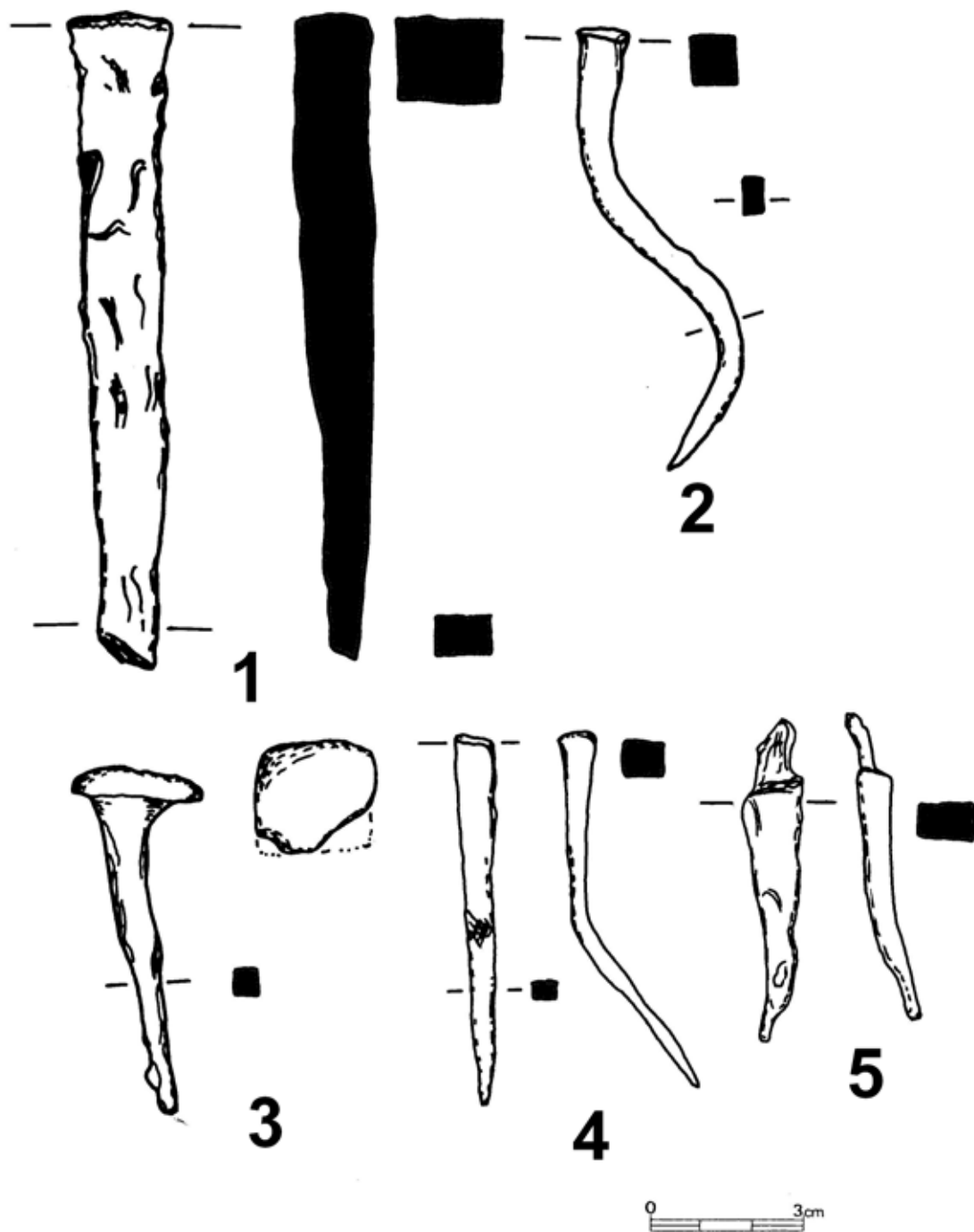
Obr. 71. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrck). Výběr železných nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 71. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrck). Selection of iron finds.
Drawing J. Musil.

Obr. 72. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrk). Výběr železných nálezů.
Kresba a foto J. Musil.

Fig. 72. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrk). Selection of iron finds.
Drawing a Photo J. Musil.

Obr. 73. Hrad Strádov (k. ú. Ochoz u Nasavrk). Výběr železných nálezů.
Kresba J. Musil.

Fig. 73. Castle Strádov (cadastral territory Ochoz u Nasavrk). Selection of iron finds.
Drawing J. Musil.

1x – BVIIIa; 3x – BVIIIc; neurčitelný – 1 ks; obr. 67:6; 68:1–2; 71:1–2; 73:2–5) dle členění Rudolfa Krajíce (2003a, 65). Do stavebního kování byl zařazen i zlomek řetězu (obr. 72:2) a neurčitelné pásové kování (obr. 71:3).

12.2.4.3 Stavební keramika

Malou, ale důležitou složku souboru tvoří nálezy stavební keramiky. Podobně jako většina nálezů keramiky se koncentrovala na severním a severovýchodním svahu pod hradním jádrem. Mezi amorfními zlomky se podařilo identifikovat zlomky prejzové střešní krytiny a zlomek dlaždice. Hradní jádro mohlo být alespoň částečně zastřešeno pomocí tvrdé krytiny, která byla užitá patrně na ty nejhonosnější stavby (donjon, palác). Nejblíže analogii představuje nedaleký hrad Rabštejnec (Musil, 2013, 12, obr. 2).

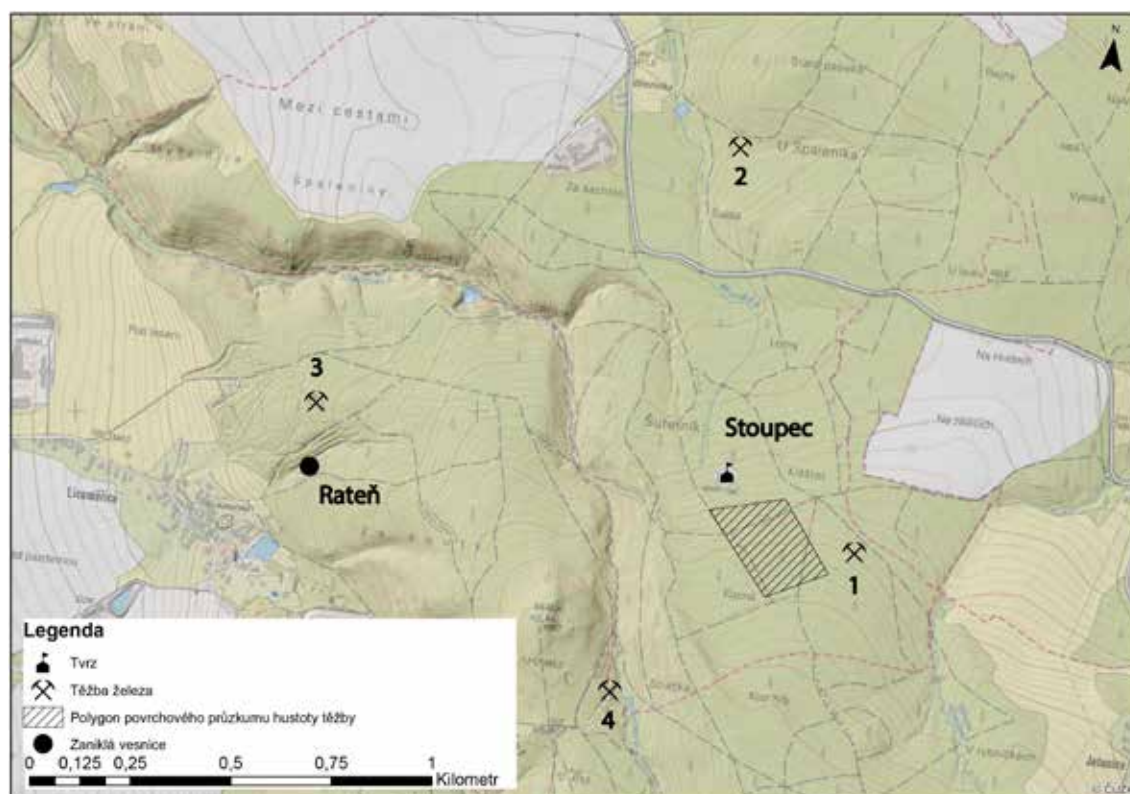
12.2.5 Shrnutí

Zřícenině hradu Strádov byla věnována náležitá archeologická pozornost poměrně nedávno. Během let 2008–2015 jsme měli možnost učinit si základní představu o vybavení a hmotné kultuře obyvatel hradu ve 14. a 15. století. Po komplexním geodetickém zaměření veškerých antropogenních reliktů na předhradí, v předpolí hradu a v údolí pod hradem se objevily do té doby neznámé situace měnící náš pohled na tuto památku. Stísněné hradní jádro se omezilo především na funkci obytnou a reprezentativní, zatímco rozsáhlé předhradí bylo vybaveno zděnými i lehčími dřevěnými stavbami obytného a hospodářského charakteru. Rovněž se zde nalézaly zdroje pitné vody. Další skupinu objektů v předpolí hradu lze s jistou mírou pravděpodobnosti ztotožnit s dočasným ležením bojové družiny (Musil, 2019b). Existenci hradu vymezují data 1374–1457, tj. od druhé poloviny 14. do poloviny 15. století. K reliktům mlýna

pod hradem můžeme vztáhnout zprávu o existenci čtyř mlýnů v roce 1438 (AČ III, 520 č. 390). Další indicií středověkého stáří mlýna je náhon na spodní vodu.

12.3 Stoupec: tvrz (obr. 74)

Jedním z dílčích problémových okruhů průzkumu lesního prostředí bylo studium vazby středověkého venkovského osídlení na opevněná feudální sídla a jejich hospodářské zázemí. Jako jedna z modelových lokalit byla při průzkumu vybrána tvrz Stoupec na k. ú. Březinka u Hošťalovic (obr. 74; Musil–Netolický, 2014b). Výrazné okrouhlé tvrziště nalézající se na severním okraji lesa mezi Březinkou a Zbyslavcem budilo pozornost již od sklonku 18. století, a tak je tvrziště zmiňováno např. v Schallerově topografii (Schaller 1787, 90), nalezneme ho i v tzv. Eichlerově sbírce (Sklenář, 2001, 227–228) a rovněž v Sommerově topografii (Sommer, 1843, 312). V posledně zmiňovaném prameni bylo nesprávně pojmenováno místo jako „Strupy“ (Sommer, 1843, 312; srov. Kalousek, 1874–1877, 832). Na základě místní lidové tradice vzniklé zkomolenou interpretací písemných pramenů však byly terénní reliktury tvrziště považovány za pozůstatky augustiniánského kláštera. Nicméně tato tradice je patrná i v dnešním názvu lesní trati „Na Klášteře“. Reliktury tvrziště na k. ú. Březinka u Hošťalovic poprvé ztotožnil s tvrzí Stoupec až August Sedláček (1868, 567). Opakovaně se dějin tvrze dotkly studie týkající se popisu panství Podhořan u Ronova nad Doubravou a Choltic (Kalousek, 1874–1877, 832; Náhlík, 1868, 163; Nechvíle, 1874–1877, 66; Sedláček, 1900a; 1900b). Půdorys tvrziště byl poprvé uveřejněn ve vlastivědném soupisu památek čáslavského okresu (Birnbaurová–Jansová, 1929, 48, obr. 4). Naposled bylo tvrzi věnováno jedno z hesel populárněji laděné *Encyklopedie českých tvrzí* (Úlovec et al., 2005, 753). Zde

Obr. 74. Zázemí tvrziště Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic).
Šrafovaný polygon představuje plochu s relikty těžby železné rudy.
Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 74. Hinterland of the Stoupec manor area (cadastral territory Březinka u Hošťalovic).
The shaded polygon represents the area with relicts of iron ore mining.
Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

zveřejněný terénní náčrt Zdeňka Fišery je silně zkraslený a nezachycuje spolehlivě přilehlé hospodářské zázemí. Při samotné tvrzi byla v písemných pramenech zmiňována i stejnojmenná ves a poplužní hospodářský dvůr (Sedláček, 1868, 564; Roubík, 1959, 116). V majetkových transakcích zejména v 16. století je tvrz zmiňována v souvislosti se zaniklou středověkou vsí Luhy. S archeologickým poznáním tvrze a jejího nejbližšího okolí je to horší. Nedaleko výše popisovaného tvrziště byl náhodou objeven fragment hlavice palcátu ze 13.–14. století, který byl vyhodnocen samostatně

(Musil, 2012). Obdobně tomu bylo i v případě vrcholně středověké ostruhy s kolečkem nalézající se v soukromé sbírce (Vích, 2011, 1008, obr. 4:3). Situace se změnila až v roce 2013, kdy byl do sbírek RM v Chrudimi zprostředkovaně předán menší soubor železných artefaktů pocházející přímo z tvrze a jejího nejbližšího okolí. Následně byl proveden detailní povrchový průzkum nejbližšího zázemí tvrze, bylo provedeno geodetické zaměření a byly analyzovány snímky digitálního modelu reliéfu získané metodou leteckého laserového skenování (LLS).

Obr. 75. Březinka u Hošťalovic. Těžní areál v zázemí tvrziště Stoupec (označeno šipkou).
(Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 75. Březinka u Hošťalovic. Mining area in the hinterland of the Stoupec manor area
(marked with an arrow). (Data source: ČÚZK).

12.3.1 Lokalizace

Relikty tvrziště Stoupec (obr. 74) se nalézají uprostřed rozsáhlého lesního komplexu na ppč. 405 v k. ú. Březinka u Hošťalovic, asi 1,3 km jižně od Březinky, 1,2 km východně od Licoměřic a 1,2 km severozápadně od Jetonic. Na výrazné relikty tvrziště plynule navazují zbytky přilehlého hospodářského dvora. V bezprostředním okolí se nalézají pozůstatky po těžbě železné rudy (obr. 75).

12.3.2 Písemné prameny

Na úvod předesíláme, že svědectví písemných pramenů o tomto drobném feudálním statku je velmi neúplné a neposkytuje pro naše účely mnoho datačních opor. Spolehlivější závěry a interpretace písemných pramenů je značně snížena ještě silně

rozptýlenou pozemkovou držbou ve středověkém období. Téměř veškeré dostupné prameny týkající se tvrze a jejího zázemí shromáždil nestor české kastelologie August Sedláček (1868; 1900a; 1900b). Počátky tvrze jsou starší historickou literaturou kladeny až do konce 14. století, protože se dříve v písemných pramenech nevyskytuje. Jak je ale zřejmé z analýzy archeologických nálezů, bude nutno tento názor přehodnotit. Všeobecně můžeme konstatovat, že počet písemných zpráv o Chrudimsku se zvyšuje od počátku 14. století (srov. Šulc, 2001). Sledujeme-li písemné a archeologické doklady z nejbližšího okolí tvrze, dospíváme k závěru, že oblast byla osídlena již od počátku 14. století (Musil–Netolický, 2012, pozn. 6). Sousední ves Zbyslavec je připomínána již roku 1316 (RTV I, č. 2, 1), Hošťalovice s gotickým kostelem sv. Havla k roku 1349 (CDM VII, č. 974, 677)

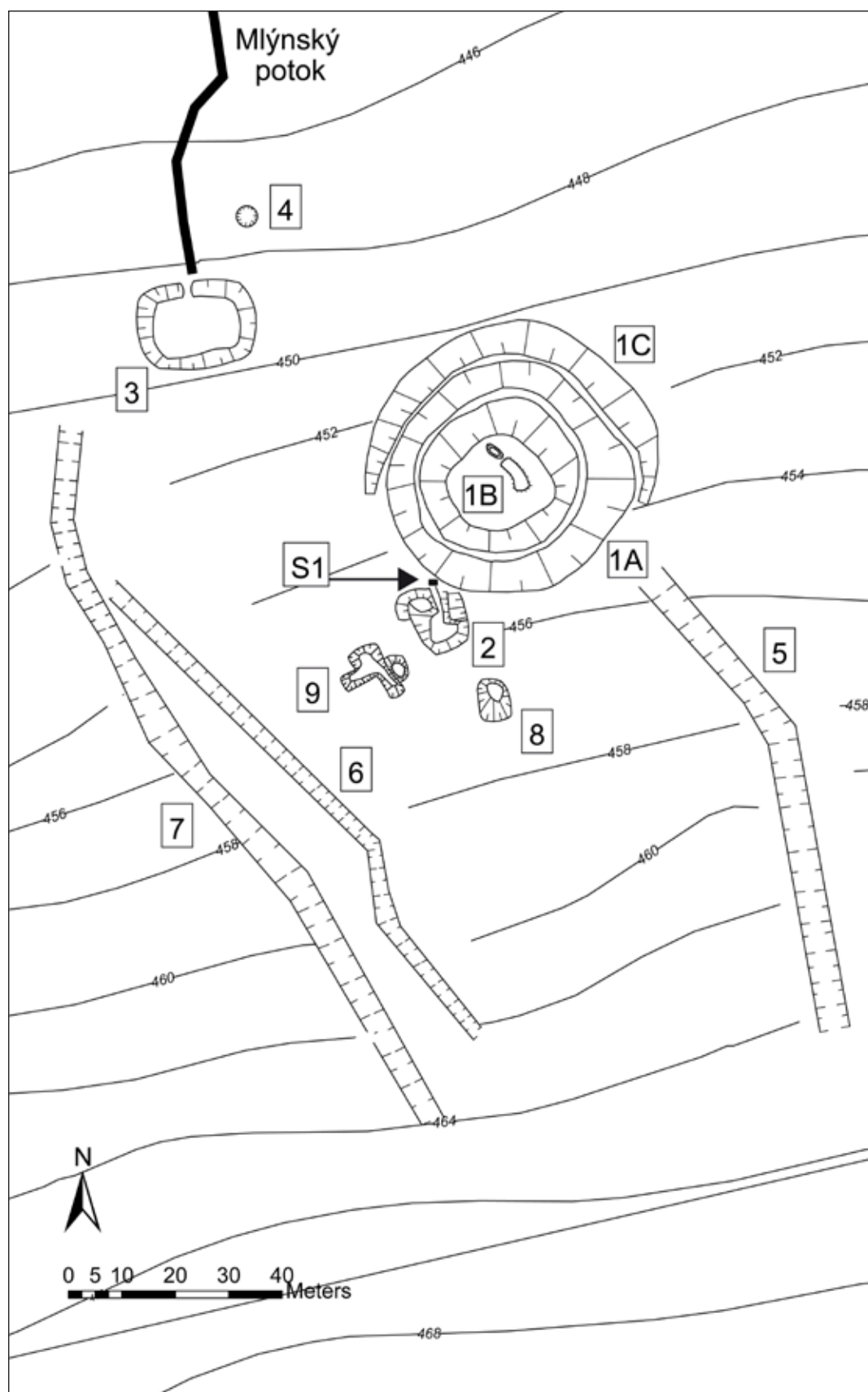
a Březinka je zmíněna k roku 1356 (RT I, 421). První písemnou zmínkou o Stoupcí je predikát nižšího šlechtice zvaného Jan Chrast de Stupecz k roku 1394 (AČ XXXI, č. 96, 34; Profous–Svoboda, 1957, 176; Roubík, 1959, 116; Šulc, 2001, 235). Další údaje o Janovi nemáme a nevíme nic o jeho dalších osudech. Dle Josefa Nechvíle a Augusta Sedláčka (Nechvíle, 1877, 67; Sedláček, 1900b, 49) byla tvrz propojena s částí nedalekých Hošťalovic, které byly na konci 14. století rozděleny mezi Beneše z Urbanic a Matěje zvaného Slaměnek. Beneš z Urbanic vlastnil roku 1384 pět kmetců a jeden poplužní dvůr v Hošťalovicích, zbylý díl hošťalovických kmetců dvorů vlastnil spolu s poplužním dvorem u Stoupcí výše zmíněný Matěj. Z výše uvedeného ovšem explicitně nevyplývá, zdali Matěj vlastnil i tvrz, nicméně je to první zmínka o existenci zdejšího poplužního dvora. Matěj zvaný Slaměnek svůj díl v roce 1399 prodal Držkovi z Kratonos (Nechvíle, 1877, 67). K roku 1417 je uváděna i ves (srov. Roubík, 1959, 116). Držek z Kratonos svůj díl roku 1419 prodal Janovi z Čejkovic zvanému Býchova za 4 kopy grošů (RT II, 149; Sedláček, 1868, 564). Po ukončení husitských válek toto zboží vlastnil Franěk z Hrobčic. Ten umírá v roce 1446 (Nechvíle, 1877, 67). Roku 1486 je majetek Fraňka z Hrobčic povolán za královskou odúmrť, konkrétně „statky na Železných horách, v Stoupcí tvrz pustá a ve vsi Hošťalovicích“. Tento majetek si vyprosil Jan Špetle z Prudic, který dostal jednu polovinu statku, druhý díl obdržela Kunka z Vícemilic, dcera výše zmiňovaného Fraňka z Hrobčic (srov. Nechvíle, 1877, 67). Ta s tímto královským rozhodnutím nesouhlasila a proti tomuto rozhodnutí se roku 1492 úspěšně odvolala. Důležité je, že v této souvislosti je i poplužní dvůr u tvrze uváděn jako pustý (Sedláček, 1900b, 49). Zánik tvrze a přilehlého dvora souvisí podle Sedláčka (1900b, 50) s tažením Matyáše Korvína k Vilémovu, nemůžeme ovšem vyloučit možnost, že tvrz s přilehlou

vsí a poplužním dvorem byla vypálena již dříve v souvislosti s obléháním nedalekého hradu Lichnice v letech 1428–1429 (k tomu srov. Frolík–Musil, 2013), přičemž ještě mohlo dojít k obnově hospodářského dvora. Ten s definitivní platností zaniká před rokem 1492, kdy je už uváděn jako pustý. Na přelomu 15. a 16. století se sousedící vsi Březinka a Hošťalovice staly součástí podhořanského panství, které budoval Slavata z Chlumu společně se svým bratrem Janem (k tomu srov. více – Nechvíle, 1877). Slavatové si místní zboží drželi do roku 1541, kdy je prodali Jiříkovi z Gerštorfu (Nechvíle, 1877, 58; Sedláček, 1900b, 48). Roku 1559 je tvrziště Stoupec připomínáno v soupisu svojšického panství náležejícího Jiříkovi a Jindřichovi z Gerštorfu (Nechvíle, 1877, 59; Sedláček, 1900a, 203). V této souvislosti je rovněž připomínána i ves Luhy, která zaniká za třicetileté války. Při vkladu svojšického zboží do desek zemských v roce 1560 je pusté tvrziště uvedeno, roku 1568 je zmiňována již jen „louka Stoupetská“ (k tomu srov. Sedláček, 1900a, 203; 1900b, 48, pozn. 2). Poslední připomínkou je roku 1706 zmiňovaný „háj Stoupace“ (Sedláček, 1900b, pozn. 1 na s. 50).

12.3.3 Popis a interpretace antropogenních tvarů

Celkem se podařilo identifikovat 9 objektů (obr. 74–76) a vymezit těžební areál, ve kterém bylo identifikováno několik desítek antropogenních útvarů spojených s exploatací nerostných surovin, patrně železné rudy. Metodou vizuální prospekce antropogenních reliéfních tvarů byl zkoumán polygon s centrem zaniklé tvrze, ze kterého publikujeme tu část, která se bezprostředně týká zaniklé středověké tvrze. Sklon reliéfu se pohybuje od 4° do 6°.

Relikty stoupecké tvrze (objekt 1) se nacházejí na mírném svahu sklánějícím se od jihu k severu. Tvrziště je téměř okrouhlé

Obr. 76. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic) a jeho hospodářské zázemí.
Fig. 76. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic) and its farm hinterland.

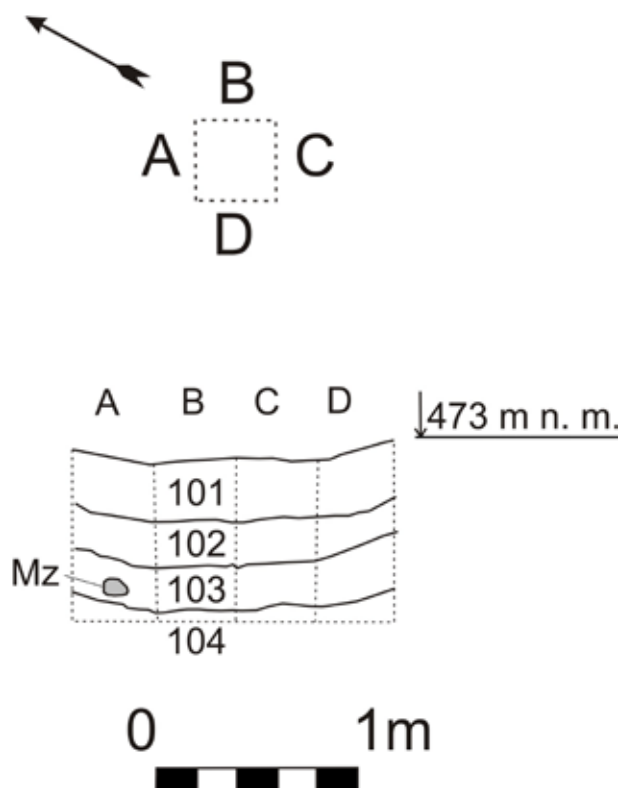
o průměru 43,5 až 46 metrů (tj. horní hrany příkopu). Nejlépe dochovaný relikv tvrze představuje obvodový příkop, jeho hloubka počítaná od okolního terénu po dno kolísá mezi 3 až 4 metry, od jádra tvrže to je od 2,2 do 3,5 metru (obr. 76:1B) a od nasypného valu na jižní straně hloubka kolísá od 2 do 3 metrů. Jádro tvrže představuje výrazný konvexní okrouhlý pahorek z části navýšený zeminou získanou při budování příkopu. Horní plocha pahorku má vzhledem ke svému mírně oválnému tvaru průměr 18 x 20 metrů. Při povrchovém průzkumu byly identifikovány a zaměřeny dva objekty konkávního a konvexního tvaru. Interpretace těchto objektů jako součást původní tvrže je vzhledem k recentním narušením (vývraty, posed ad.) silně problematická. Kumulace kamene na vlastní vnitřní plošině tvrže a v jejím příkopu nelze jednoznačně přiřadit k zaniklým konstrukcím tvrže, může se jednat o přírodní materiál (např. zvětralý skalní suk). Posledním dobře rozpoznatelným antropogenním reliktem je násep na jižní straně (objekt 3:1C), násep dosahuje od okolního terénu výšky až dvou metrů.

V těsné blízkosti tvrže se nachází v mírném svahu téměř obdélný objekt 2, s výraznou konkávní částí. Objekt je svou delší stranou orientován ve směru sever–jih. Rozměry objektu se pohybují od 10,2 do 12,2 metru. Nejvýraznější je konkávní část objektu, která, měřeno od horních partií, dosahuje hloubky až 1,3 metru. Rozměry dna výrazné konkávní části objektu jsou mezi 5 a 5,6 metru. Do této konkávní prostoty směřuje úzká konkávní linie, kterou můžeme interpretovat jako vstupní šíji do zaniklého suterénu nadzemní budovy. V místě vstupu do patrně sklepních prostor z tvrže byla provedena mikrosondáž. Objekt 2 můžeme interpretovat jako zaniklý suterén se vstupní šíjí náležící nadzemní stavbě, patrně ke tvrzi přiléhajícího poplužního dvora.

Velice dobře se dochovala vodní nádrž (objekt 3) vzdálená jen 30 metrů jihozápadně od tvrže. Je umístěna v pramenné pánvi, odkud vyvěrá Mlýnský potok. Tato vodní nádrž má přibližně obdélný tvar se zaoblenými rohy a je orientována svou delší stranou ve směru východ–západ. Rozměry nádrže činí 22 x 17 metrů, výškový rozdíl mezi uměle nasypnou hrází vodní nádrže a současným dnem kolísá od 0,5 do 1,2 metru, což je dáno terénní konfigurací. Při současném stavu dochování je celkem dobře patrné vyvýšení báze nádrže nad okolní terén. Přibližně ve středu jižní části nádrže bylo identifikováno velmi dobře zachovalé místo výpusti. August Sedláček toto místo na základě informace řídícího učitele Františka Horáka z Míčova označoval jako napajedlo pro dobytek (Sedláček, 1900b, 49).

Zhruba 11 metrů jihovýchodním směrem od vodní nádrže byla objevena dodnes funkční studánka (objekt 4) napájená silným podpovrchovým pramenem. Studánka o přibližně kruhovém tvaru má průměr 0,8 a hloubku 0,6 metru. Severní polovina studánky má v celé výšce 0,6 metru dochováno kamenné roubení. Jižní odtoková část studánky je vysoká maximálně 0,2 až 0,3 metru. Dno studánky je rovněž vyskládáno z kamenů. Není bez zajímavosti, že studánku zmínil i August Sedláček (1900b, 49). Nepochybně představovala pro tvrz zdroj pitné vody.

Celé zkoumané území je protkáno soustavou liniových konkávních objektů přírodního i antropogenního charakteru. V bezprostřední blízkosti stoupecké tvrže byly identifikovány tři. Všechny tyto dokumentované liniové objekty měly shodnou orientaci sever–jih. Nejvýchodnější relikv (objekt 5) dosahoval délky 100 metrů a šířky až 5 metrů. Hloubka se pohybovala okolo 1,5 metru. Jižní konec objektu směřoval k tvrzi. Ostatní dva relikty (objekty 5 a 6) se nacházejí o něco západněji od tvrže.

Obr. 77. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). Mikrosonda S1.
Kresba J. Musil.

Fig. 77. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). Microtrench S1.
Drawing J. Musil.

Měřená délka nejdelšího reliktu je okolo 150 metrů, šířka u obou objektů je menší, kolísá mezi 3 až 4 metry. Všechny tři objekty lze bez větších pochybností interpretovat jako zaniklé úvozové cesty, které pravděpodobně nemusely existovat současně. Objekt 5, který směřoval přímo k tvrzi, je možné s největší pravděpodobností interpretovat jako původní přístupovou cestu. August Sedláček o tomto úvozu soudí, že se jednalo o náhon ze zaniklého rybníka, který se podle něj měl nalézat v jižním a jihovýchodním sousedství (Sedláček, 1900b, 49). Ani on sám ale žádné relikty po tomto rybníku nepozoroval. Nicméně rozváděl dále, že tento náhon napájel vodní příkop tvrže (!), ačkoliv pramenná pánev se nalézá až pod tvrzí.

Při výzkumu byly zaměřeny ještě další dva konkávní objekty, nalézající se v mírném svahu v sousedství objektu 2. Objekt 8 oválného tvaru o rozměrech 8,3 x 5,8 metru je poměrně dobře rozpoznatelný v terénu, je orientován svou delší stranou ve směru sever-jih a jeho severní část je zahloubená do svahu. Mohlo by se jednat o další zaniklý suterén nadzemního domu související s poplužním dvorem při tvrzi. S interpretačními obtížemi se setkáváme v případě nepravidelného objektu 9. Obdobně jako výše popisovaný objekt 8 je orientován svou delší stranou ve směru sever-jih. Součástí objektu je nevýrazná konvexní oválná část o rozměrech 5 x 3,6 metru dosahující výšky 0,4 metru.

12.3.3.1 Mikrosondáž (obr. 77)

Vzhledem ke značnému narušení lokality hledači pokladů a příznivců geocachingu bylo zvoleno takové místo, aby nedošlo k dalšímu narušení lokality. Jako místo mikrosondy (S 1) o rozměrech 0,2 x 0,2 x 0,61 metru byla zvolena jáma po hledačích pokladů situovaná v blízkosti vstupní šíje objektu 2. Stěny výkopu byly začištěny, kresebně a fotograficky zdokumentovány. Při popisu bylo užito formalizovaného zápisu pomocí klíčových slov dle manuálu londýnského muzea (Westman ed., 1994) a tzv. Harrisovy metody (Harris, 1989). Nalezené situace byly následně ovzorkovány a geodeticky zaměřeny. Archeologické nálezy jsou uloženy v RM v Chrudimi.

Mikrosonda ukázala následující situaci: podloží v sondě představuje písčité jílu žluté barvy (kontext 104), na který nasedá tmavě šedá hlinitá destrukční (?) vrstva (kontext 103) promíšená se zlomky keramiky, mazanice a uhlíků. Přes kontext 103 se uložila šedoběžová vrstva (kontext 102) bez jakýchkoliv nálezů a stratigrafický vývoj uzavírá uložení vrstvy lesní hrabanky (kontext 101).

12.3.3.2 Těžební areál (obr. 74 a 75)

Severně od tvrze ve svahu bylo zjištěno velké množství antropogenních reliktů doložených prozatím na ploše o rozloze 6 hektarů. Při vizuální prospekci antropogenních reliéfních tvarů jsme interpretovali nejvíce objektů jako obvaly a odvaly (odhadem až 100), propojené někdy s liniovou povrchovou těžbou. Dále byly zaznamenány větší konkávní objekty obdélných tvarů o rozloze několika desítek m². Také byly zaznamenány velmi výrazné objekty konvexního charakteru, tvořené výhradně menšími kameny. Jednoznačně se jedná tedy o těžební areál, ve kterém docházelo k exploataci surovin. Nejpravděpodobněji

zde probíhala přípovrchová těžba železné rudy (Musil–Netolický, 2014b; 2014d).

12.3.3.3 Archeologické nálezy

Celkem bylo vyhodnoceno 47 ks artefaktů. Nejpočetnější skupinu nálezů tvoří předměty z kovů (celkem 32 ks), což není vzhledem ke způsobu získání předaného souboru z roku 2013 žádné překvapení. Z tohoto počtu bylo 30 předmětů vyrobeno ze železa a dva z bronzu.

12.3.3.3.1 Kovy

Nejatraktivnější a chronologicky nejcitlivější skupinu kovových artefaktů představují zbraně (celkem 6 ks). Nejzajímavějším artefaktem náležejícím do skupiny militárií je bezpochyby zlomek z tzv. diamantového palcátu (obr. 78:1; Musil, 2012). Našemu exempláři se asi nejvíce blíží Kirpičnikovův typ IV (Kirpičnikov, 1966) se třemi střídavými řadami hrotů.

Většina našich publikovaných exemplářů je autory datována do 13.–14. století (srov. Durdík, 1990; Kouřil, 2003, 650; Sigl, 2003, 213; Musil, 2020b), přičemž těžišťe výskytu leží ve století 13. Na základě nálezů ze Šumperka (Goš, 1993a, 50–51; Goš, 1993b, 59) a Ciechanowa (Glosek, 1990b, 140–141) nicméně nelze vyloučit i pozdější datování. S rozmachem rozvoje a rozšíření plátové zbroje jsou křehké bronzové hlavice nahrazovány železnými palcáty s údernými pery.

Další doklady militárií představují tři hroty šipek s tulejí do mechanických dálkových zbraní. První položku tvoří č. kat. 2 (obr. 78:2) náležící typu A2a dle typologického schématu Tomáše Durdíka (1972a, 4–6; 1972b, 5–10), odpovídajícímu typu B1b Krajičova třídění (Krajič, 2003a, 183–190). Hrot o hmotnosti 62 g a délkováhovém indexu 1,52 byl s největší pravděpodobností municí

určenou pro kuši. Široký listovitý hrot lze interpretovat jako loveckou municí s vyšší mírou ranivosti. Hrot lze na základě analogií datovat do druhé poloviny 14. až do první poloviny 15. století (Krajíc, 2003a, 186). Další dva exempláře představují typickou municí přelomu 14. a 15. století, kterou jsou masivní hroty s tulejí a kvadratickým průřezem hrotu. V předloženém soupisu se jedná o č. kat. 3 (obr. 78:3) náležející typu B2a dle Durdíka (1972a, 4–6; 1972b, 5–10), popř. typu BIII dle Krajíce (2003a, 183–190) (hm. 52 g, délkováhový index 1,71) a o č. kat. 4 (obr. 78:4) náležející typu B2c (Durdík, 1972a, 4–6; 1972b, 5–10), popř. typu BIIIb dle Krajíce (2003a, 183–190) (hm. 45 g, délkováhový index 1,98) (k datování srov. Krajíc, 2003a, 187–190). Nejbližší analogie bychom našli v nálezovém souboru z prostoru obléhacích prací pod hradem Lichnicí (Frolík–Musil, 2013), popř. z hradu Vildštejn (Durdík–Frolík, 1993).

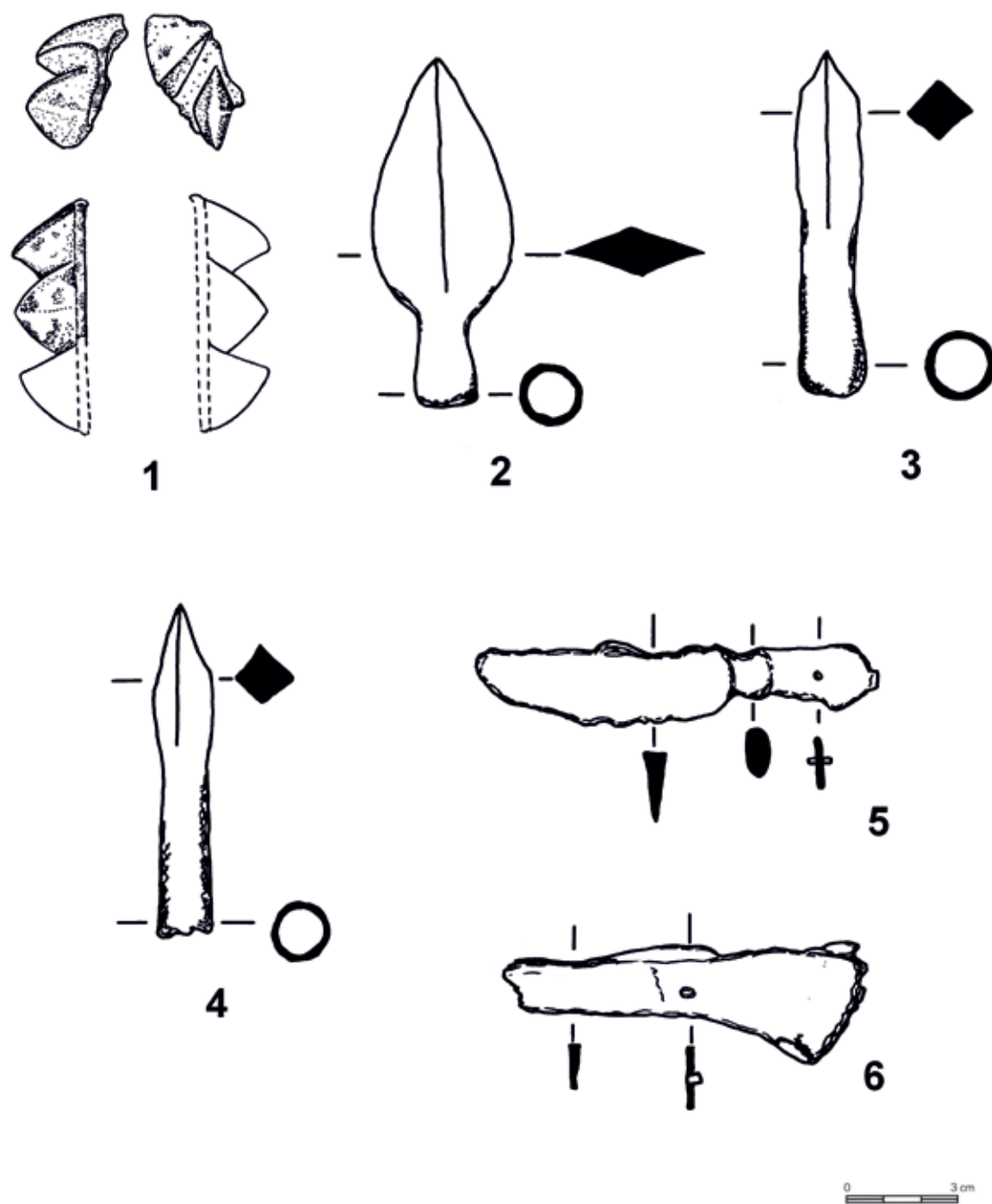
Do skupiny militárií byly začleněny i dva zlomky nožů (obr. 78:5–6), které by bylo možné začlenit i mezi nástroje. Na základě odsazení čepele a jejího oddělení od řapu pomocí vývalku soudíme na základě analogického exempláře z Chrudimi, Filištínské ulice (Frolík–Sigl, 1998, 98, č. kat. 245), že se jedná o předměty datovatelné do 16. století.

Další skupinu nálezů s vyšší mírou chronologické citlivosti tvoří součásti jezdecké výstroje (5 ks), která je v souboru zastoupena dvěma ostruhami (obr. 79:1; Vích, 2011, 1008, obr. 4:3) a třemi zlomky podkov (obr. 79:2–4). Chronologicky nejcitlivější je torzo železné ostruhy s pyramidálním bodcem (obr. 79:1), které je možno rámcově datovat do 12. až 13. století (Ruttkay, 1976, 349). Dle třídění Alexandra Ruttkaye náleží skupině B, typu 2 (1976, 347, obr. 72). Nejbližší analogií je starý nález z Chrudimi (Frolík–Sigl, 1998, 78, č. kat. 128) a ojedinělý nález z prostoru velitelského stanoviště

u hradu Lichnice (srov. Frolík–Musil, 2013, obr. 11:8). Druhá ostruha s kolečkem s osmi paprsky náleží Krajícovu typu IVc/4 s esovitě tvarovanými rameny, s bodcem typu 3, průřezem ramen 3 a úchytem typu 10 (Krajíc, 2003a, 122–124). Tuto ostruhu lze chronologicky zařadit do 15. století. Vzhledem ke značně fragmentárnímu stavu dochování podkov nelze vyslovit jednoznačné závěry. Neoperujeme s celými exempláři, nýbrž jen se zlomky, které nelze spolehlivě typologicky ani chronologicky zařadit. Všeobecně můžeme jen konstatovat vrcholně středověké stáří. Patrně novověkého či recentního stáří je pak zlomek železné podkůvky z boty (Musil–Netolický, 2014b, č. kat. 11).

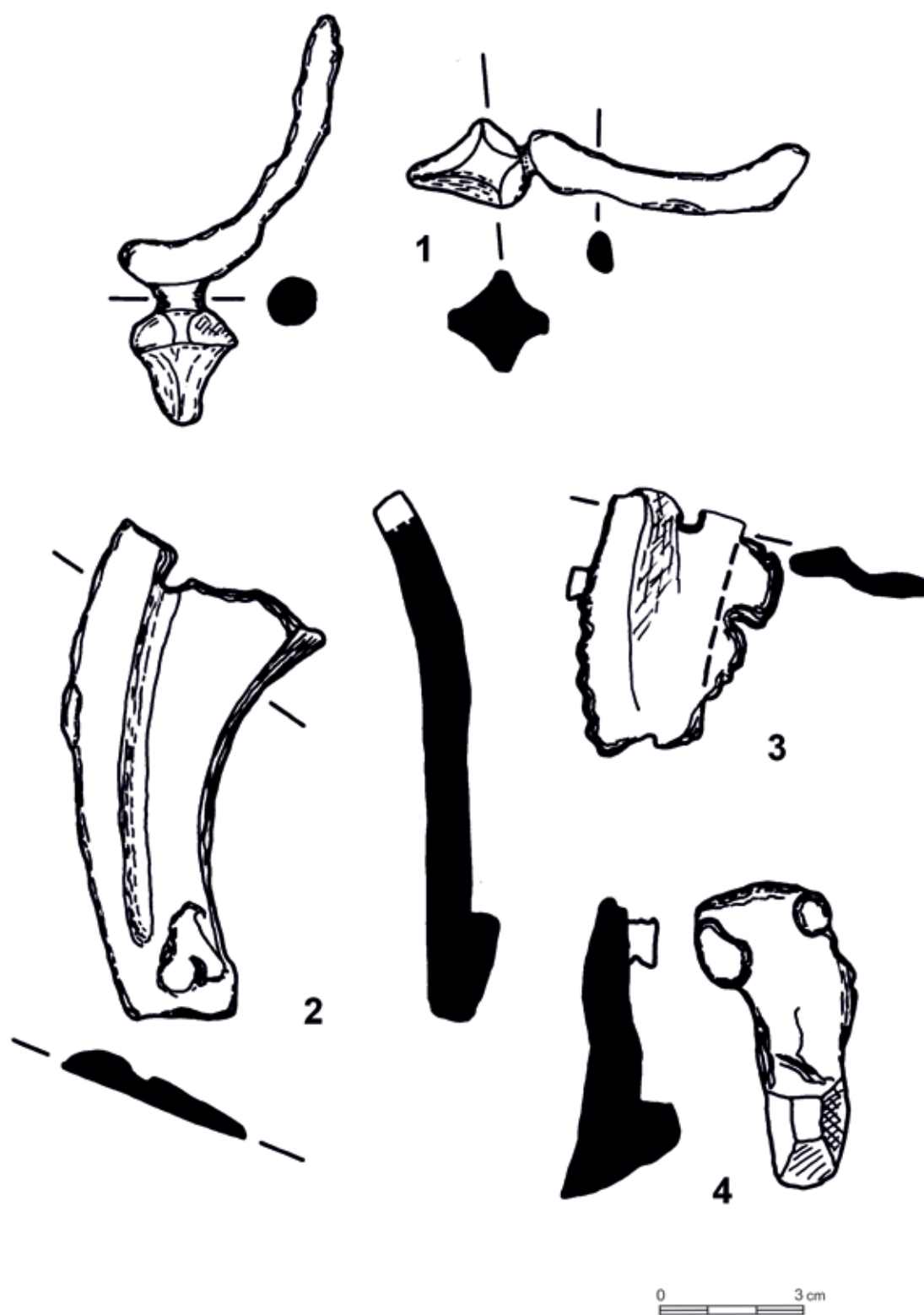
Na skupinu jezdecké výstroje navazují železné součásti vozů, které ve výše popisovaném souboru tvoří 5 ks. První položkou je masivní zákolník prostého tvaru (obr. 80:1), který lze datovat do širokého časového rozpětí středověku a novověku (srov. Krajíc, 2003a, 198). Pravděpodobně s okováním osy kola či oje souvisí dva zlomky zděří (obr. 80:3–4) o měřitelném průměru 90 mm a 140 mm. Analogické předměty pocházejí například ze Sezimova Ústí (Krajíc, 2003a, 198). Pouze zlomek získaný z mikrosondáže (obr. 80:4) lze spolehlivěji na základě nálezů keramiky datovat do 14.–15. století. Výčet uzavírají dva zlomky pásového kování (obr. 80:2), které patrně tvořilo zpevňující prvek postranic vozu.

Nejrozsáhlejší skupinu v popisovaném souboru tvoří stavební kování (15 ks). Do této poměrně široké skupiny kovových artefaktů byly přiřazeny i příbuzné doklady uzamykacích mechanismů (2 ks), které v našem případě reprezentuje železný zásuvný klíč s lamelami (obr. 83:3) a zlomek z těla krabicového zámku snad svorníkového typu (obr. 83:4). Klíč náleží k typu V dle třídění R. Krajíce (2003a, 89–90) a je datován do poloviny 14.–15. století. Nejbližší

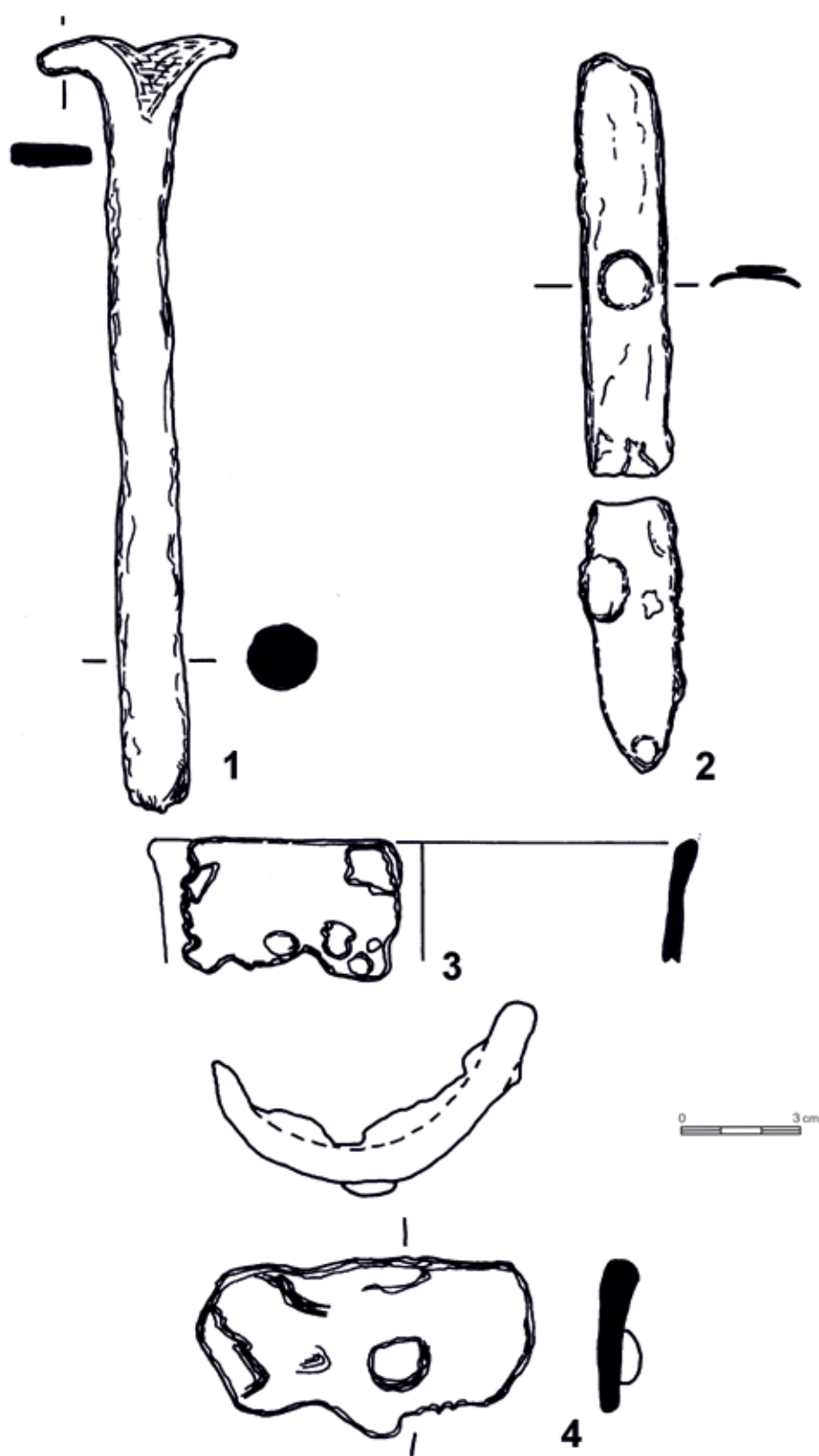
Obr. 78. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). Militária. 1) zlomek diamantového palcátu; 2-4) hrot šipky; 5-6) nože. 1 – bronz, 2-6 – železo.
1 – kresba D. Říčan; 2-6 – kresba J. Musil.

Fig. 78. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). Military equipment.
1) fragment of a diamond-shaped mace; 2-4) arrowheads; 5-6) knives.
1 – bronze, 2-6 – iron. 1 – drawing D. Říčan; 2-6 – drawing J. Musil.

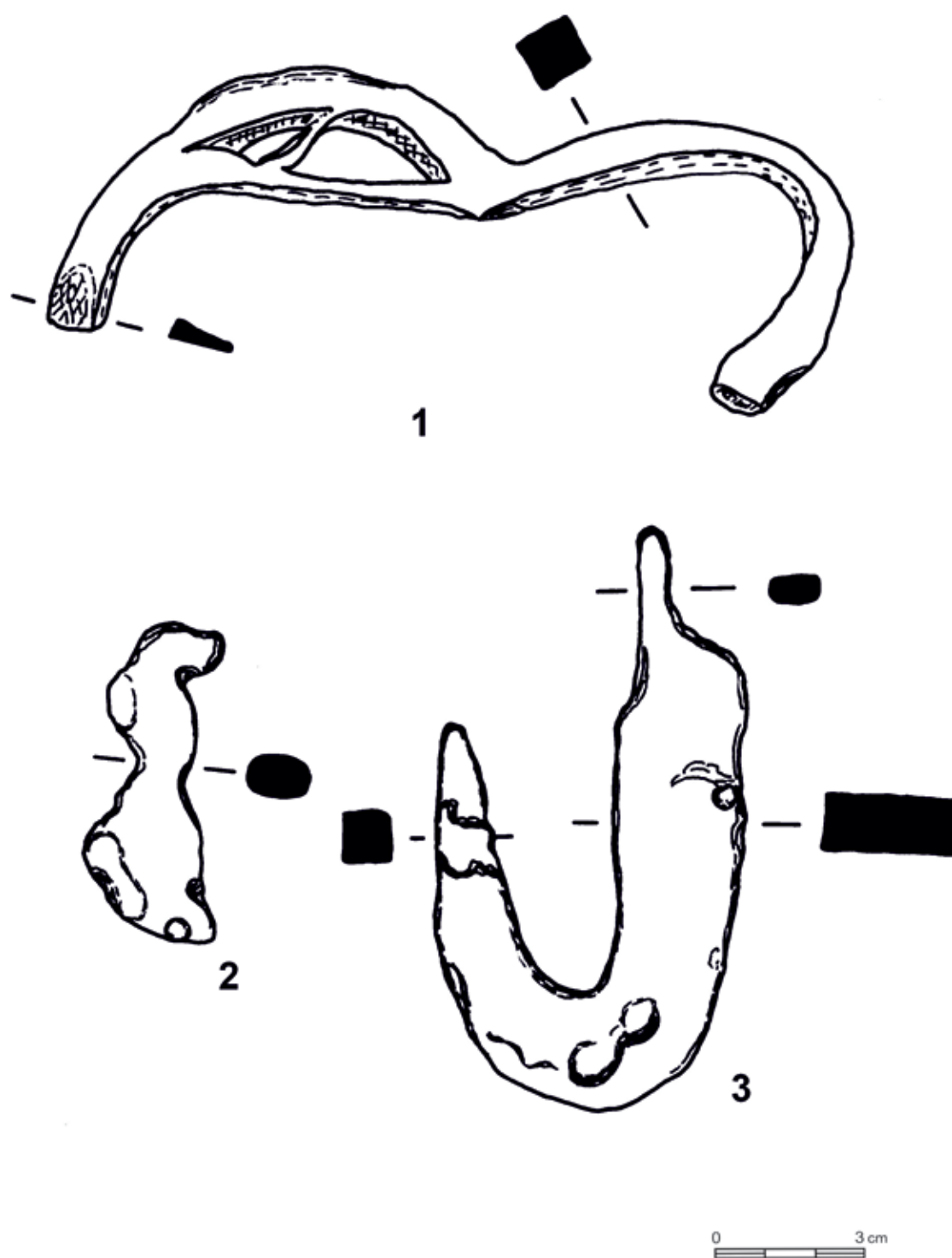
Obr. 79. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1) ostruha s pyramidálním bodcem; 2–4) zlomky podkov. 1–4 – železo. Kresba J. Musil.

Fig. 79. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1) spur with a pyramid-shaped spike; 2–4) fragments of horseshoes. 1–4 – iron. Drawing J. Musil.

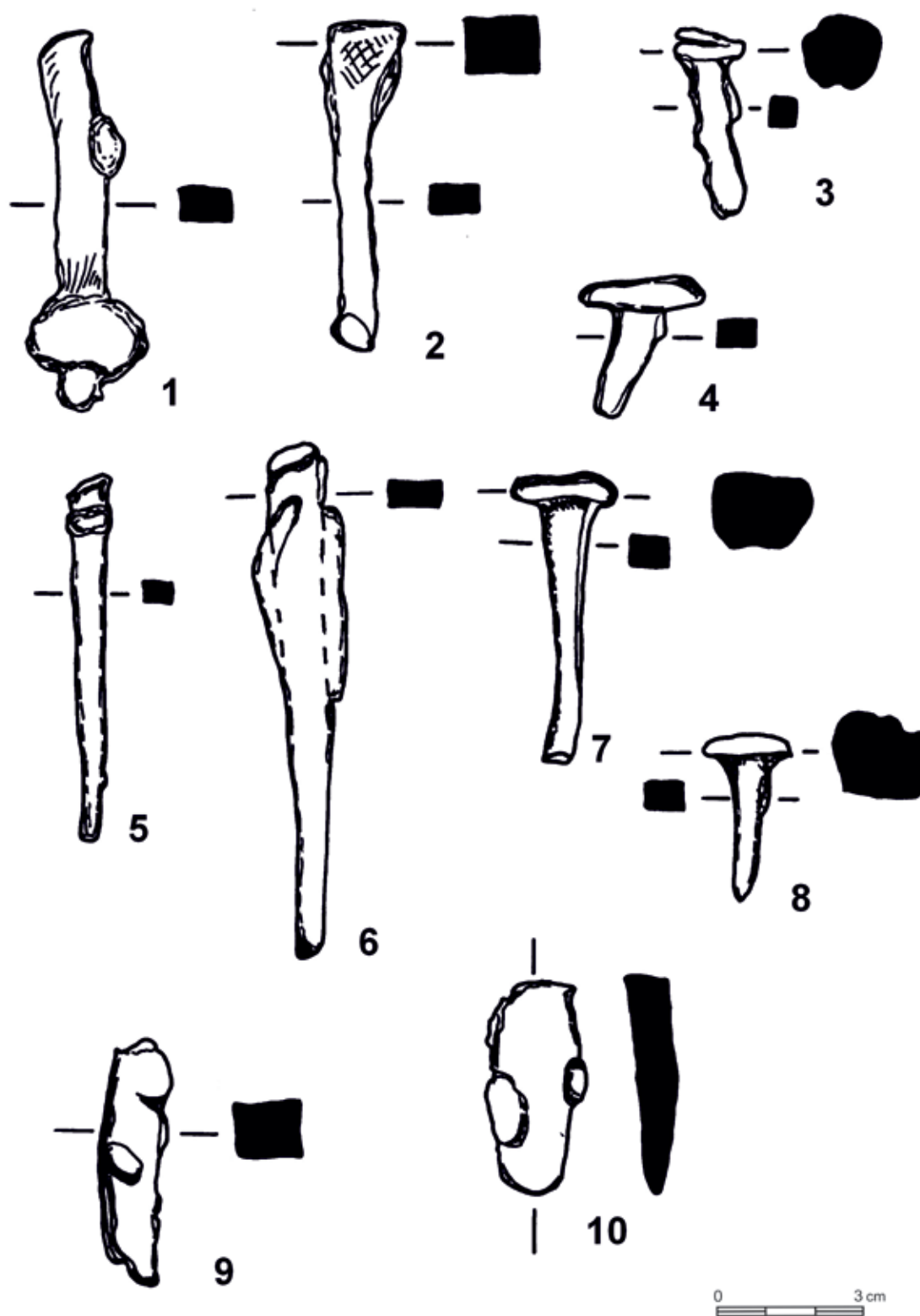
Obr. 80. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1) zákolník; 2) pásové kování; 3 a 4) kování zděře. Železo. Kresba J. Musil.

Fig. 80. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1) linchpin; 2) belt fittings; 3 and 4) socket fittings. Iron. Drawing J. Musil.

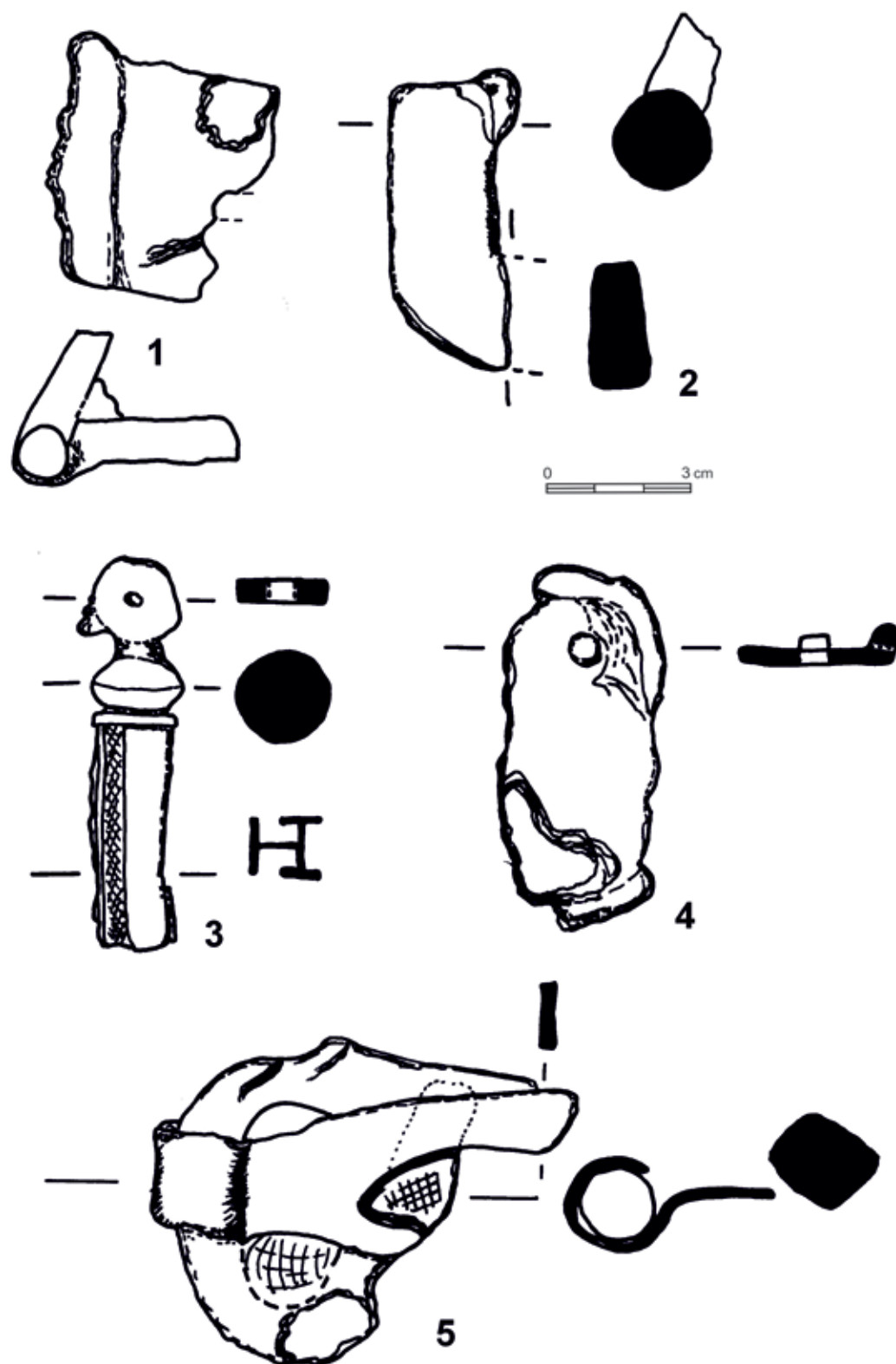
Obr. 81. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1–2) články řetězů; 3) hák. Železo.
Kresba J. Musil.

Fig. 81. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1–2) links of a chain;
3) hook. Iron. Drawing J. Musil.

Obr. 82. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1–9) hřebíky; 10) klínek. Železo.
Kresba J. Musil.

Fig. 82. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1–9) nails;
10) small wedge. Iron. Drawing J. Musil.

Obr. 83. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1) dvojranný pant; 2) dveřní závěs; 3) zásuvný klíč; 4) zlomek krabicového zámku; 5) petlicová závora. Železo. Kresba J. Musil.
Fig. 83. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1) two-armed hinge; 2) hanging style; 3) padlock key; 4) fragment of a padlock; 5) latch fastener. Iron. Drawing J. Musil.

analogie nalezneme v nálezovém fondu z hradu Vildštejn (srov. Durdík–Frolík, 1993). V rámci stavebního kování dominují nálezy hřebíků a jejich zlomků (9 ks). Zastoupeny jsou pouze větší exempláře, a to jak s hlavou, tak bez ní (obr. 82:1–9). Tento výběr je patrně způsoben nastavením diskriminace detektoru kovů. Z masivnějších železných artefaktů je třeba zmínit zlomek dveřního závěsu (obr. 83:2), dvojramenný pant s kloubem (obr. 83:1) a petlicovou závoru (obr. 83:5). Podle R. Krajíce je možno petlicovou závoru společně s dvojramenným pantem interpretovat jako součásti nábytkového kování (srov. Krajíc, 2003a, 78 a 87). V souboru je identifikován rovněž železný klínek (obr. 82:10) sloužící patrně k upevnění násady v tuleji nástroje. Podobně jako dva kusy řetězu (obr. 81:1–2) a hák (obr. 81:3) však nemusí zcela souviset s provozem tvrze a hospodářského zázemí, ale s více než třisetletým lesním hospodářstvím. Skupinu kovových artefaktů pak uzavírá amorfní plochý zlomek bronz (obr. 84:4).

12.3.3.3.2 Keramika

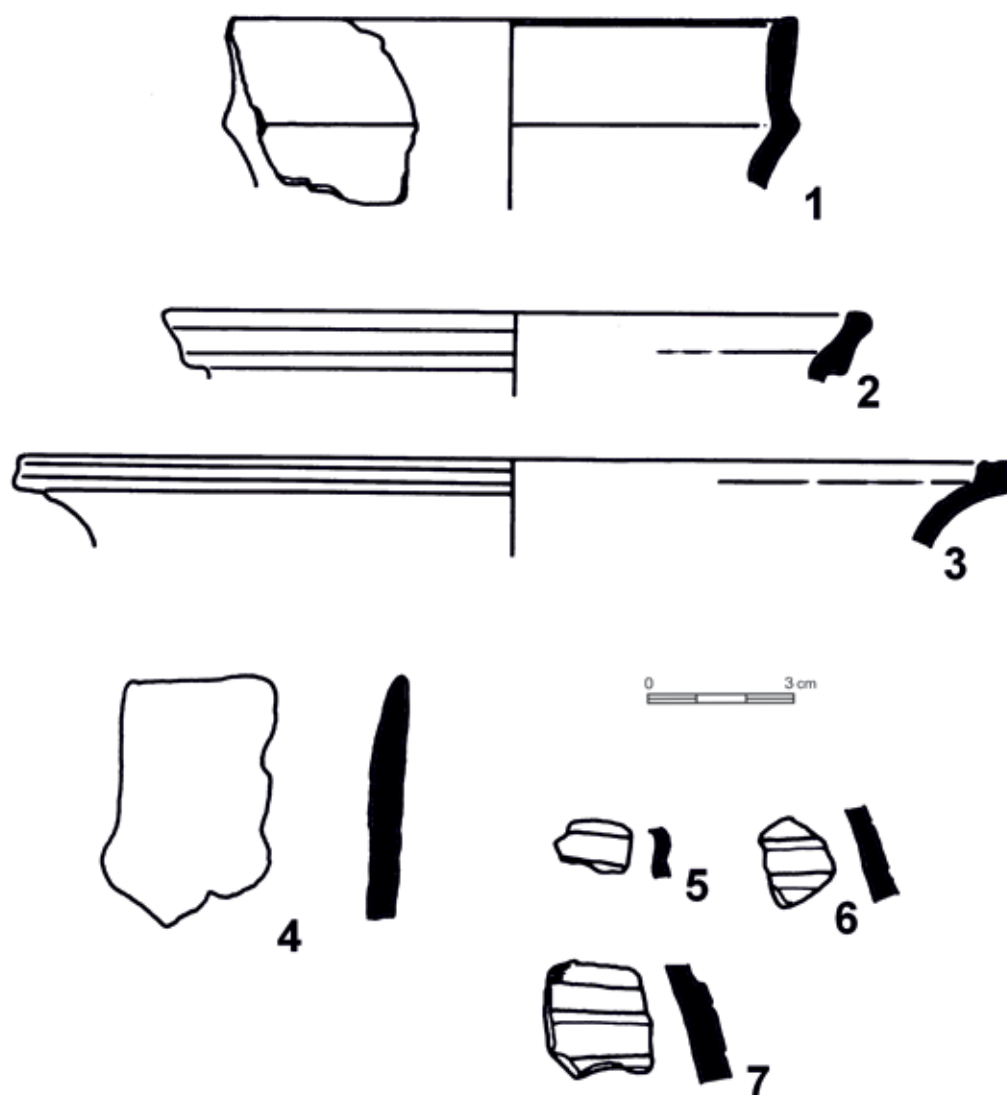
Další skupinu vymezenou dle použitého materiálu tvoří zlomky keramiky. Nalezenou keramiku o celkové hmotnosti 156 g (18 ks) lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do sedmi keramických technologických tříd, které mají rovněž chronologický význam.

Nejstarší horizont představuje režná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným podílem slídy v keramickém těstě (KT Stoupec 3, 1 ks, 5 g). Tato keramika je typická pro oblast Čáslavska (k čáslavskému keramickému výrobnímu okruhu – srov. Tomášek, 1995; Pavlů, 1982; 1991; Pehal, 2003), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001; 2001a; 2006), Havlíčkobrodská (Rous–Veselý, 1981, tab. 1) a všeobecně železnohorské oblasti. Nalezneme ji v okolí

Ronova nad Doubravou (KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019), v okolí Trhové Kamenice (KT TK1 – Musil, 2011a; 2011b), na hradě Strádov (KT Strádov 3 – Musil, 2016a), v areálu ZSV Bolešov (KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012), v okolí Holína u Kovářova (KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b), v areálu středověké fortifikace Zkamenělý zámek v k. ú. Česká Cikánka (Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7), v Lánech, k. ú. Kameničky u Hlinska (Frolík, 1984, 13–14), v Lažanech na Skutečsku (Kloužková–Zemenová–Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 2019, 77–112), obecně na Skutečsku (Frolík, 1982, 9–10) a Hlinecku (Frolík, 1989a) či v Perálcí (nepublikovaný soubor, uložen v RM v Chrudimi). Její výskyt se kryje s 13. – 1. polovinou 14. století. Dochoval se jeden okraj ve tvaru nepravého okruží s vnitřním prožlabením, horní plochou oblou a s prožlabenou vnější stranou (typ 354; obr. 84:2). Výskyt tohoto typu okraje se kryje se sledovaným obdobím. Dva zlomky nesou výzdobu v podobě oběžné šroubovice (obr. 84:6–7).

Podobná, ale mnohem lépe technologicky zpracovaná a lépe vypálená je keramika tmavých tónů s kožovitým přetahem (KT Stoupec 2, 2 ks, 9 g). V rámci tohoto zboží byl rozpoznán vytažený okraj hrnce s horní plochou rovnou, vnitřním prožlabením a s vnější stranou prožlabenou (typ 343; obr. 84:3), který lze klást do 14. století. Dalším znakem svědčícím pro datování do 14. století je výskyt vývalkové šroubovice (obr. 84:5). Toto zboží doposud na jiných místech regionu není zachyceno.

Shodně datovatelné je i oxidačně pálené keramické zboží (KT Stoupec 1, 8 ks, 109 g). Rozpoznány byly zlomky okraje nezdobeného hrnce (typ H354). Dochoval se jeden okraj džbánu náležící do skupiny středně vysokého okruží s vnitřním prožlabením, s vnější plochou prožlabenou (typ D515; obr. 84:1), odpovídající období okolo poloviny

Obr. 84. Tvrz Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic). 1–3, 5–7) zlomky keramiky; 4) zlomek bronzu. Kresba J. Musil.

Fig. 84. Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic). 1–3, 5–7) potsherds; 4) bronze fragment. Drawing J. Musil.

14. století. Toto zboží doposud na jiných místech regionu není zachyceno. V rámci 14. až počátku 15. století sledujeme i výskyt oxidačního zboží se sendvičovým efektem (KT Stoupec 4, 3 ks, 16 g). V souboru byl registrován zlomek okraje džbánu (typ D225). Ani toto zboží doposud na jiných místech regionu není zachyceno. Do stejného období můžeme zařadit i zboží tmavých tónů (KT Stoupec 5, 2 ks, 9 g). Nalezneme ho jak v Chrudimi samé (KT 230 – Frolík–Musil–Sigl

s. d.), v areálu zaniklé středověké vsi Bolešov (KT Bolešov 4 – Musil–Netolický, 2012), v zaniklém benediktinském klášteře v Podlažicích (KT Podlažice 15 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Rabštejnec (KT 27 – Lacina–Musil 2020, 9-14), Oheb (KT Oheb 18 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) a Košumberk (KT Košumberk 230 – Frolík–Musil–Sigl s. d.) či v areálu Lhoty u Skutče (KT Lhota u Skutče 5 – Musil, 2017).

Nejmladší komponentu souboru představuje jemná oxidační keramika (KT Stoupec 6, 1 ks, 3 g), kterou je možno datovat do poloviny 15. století. Nejbližší analogie nalezneme v Chrudimi (KT 231 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), na hradech Rabštejnec (KT Ra32 – Lacina, 2019; Lacina–Musil 2020, 9–14), Oheb (KT 15 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Strádov (KT Strádov 16 – Musil, 2016a), v areálu velitelství obléhacích prací pod hradem Lichnicí (KT Poo8 – Musil, 2014), v okolí Ronova nad Doubravou (KT Ro5 – Malina–Musil–Netolický, 2019) či ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 6 – Musil, 2017).

Do zánikového horizontu tvrze náleží výskyt vytáčené redukční keramiky (KT Stoupec 7, 1 ks, 5 g). Četné analogie nalezneme zejména v Čáslavi (Pavlů, 1982, obr. 7–10; 1991), v Ledči nad Sázavou (Nechvátal, 1967; Chvátal–Rous–Vokáč–Zimola, 2013), na hradě Lipnice (Nekuda–Reichertová, 1968, obr. 53), na hradě Rabštejnec (KT Ra4 – Musil, 2009, obr. 10) a v Chrudimi (KT CRF17 a 217 – Frolík–Musil–Sigl s. d.). Mimo to se vyskytuje na hradech Oheb (KT Oheb 4 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), Nové Hrady (KT NH4 – tamtéž), Rychmburk (KT Rychmburk – tamtéž), Košumberk (KT Košumberk 217 – tamtéž), Vildštejn (KT Vildštejn 2 – tamtéž), Žumberk (KT Žumberk 1 – tamtéž), v zaniklé středověké vsi Bolešov (KT Bolešov 5 – Musil–Netolický, 2012; viz kap. 8), v ploše obléhacího tábora pod hradem Lichnice (KT Poo1 – Musil, 2014), na zaniklém klášteři v Podlažicích (KT Podlažice 7 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Lažanech (KT Lažany 13 – Frolík, 2019, 77–112), ve Lhotě u Skutče (KT Lhota u Skutče 2 – Musil, 2017), v Hrochově Týnci (KT Hrochův Týnec 8 – Frolík–Stránská–Švédová, 2018), v Křižanovicích (KT Křižanovice 4 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Liboměřicích (KT Liboměřice 2 – tamtéž; viz kap. 7.6.1), v areálu zaniklé středověké vsi pod sečskou přehradou (KT Seč 3 – Musil, 2019c; viz kap. 7.5), Ronově nad Doubravou (KT Ro4 – Malina–Musil–Netolický,

2019; viz kap. 10.4) a v Trhové Kamenici (KT TK 4 – Musil, 2011a; 2011b; viz kap. 13.5). Nalezený zlomek pochází z hrnce menších rozměrů (typ H371).

Spojujícím článkem všech popisovaných technologických skupin je vysoký obsah různě mleté slídy v keramickém těstě. Tento jev je typický pro celou přílehlou oblast. Výčet movitých archeologických nálezů uzavírají nálezy mazanice. Při mikrosondáži (obr. 77) byly v rámci vrstvy 103 nalezeny dvě amorfní hrudky mazanice o celkové hmotnosti 7 g.

12.3.4 Shrnutí

Jak vyplývá z komparace písemných a archeologických pramenů, lze počátky osídlení oblasti okolo stoupecké tvrze klást již do 13. a na počátek 14. století. Patrně v tuto dobu již musíme počítat s přítomností elity, jejímž odrazem je přítomnost ostruhy s pyramidálním bodcem (obr. 79:1) a zlomek bronzového palcátu (obr. 78:1; Musil, 2012). V bezprostředním okolí tvrze registrujeme poměrně intenzivní povrchovou i hlubinnou těžbu nerostných surovin (obr. 74:2–3 a 75). Hlubinná těžba s dochovanými hornickými stařinami v blízkosti Březinky je patrně mladšího data, nicméně přípovrchová těžba železné rudy v bezprostředním okolí tvrze se jeví jako mnohem starší. Vzhledem k tomu, že pro tuto těžební aktivitu nemáme relevantní písemné zprávy z mladších období, můžeme usuzovat na možný vrcholně středověký původ. S analogickou situací se setkáváme v případě lesního masivu Tábor mezi Hlubokou a Trhovou Kamenicí, kde máme tuto těžební aktivitu podloženou i nálezy keramiky 13. až počátku 14. století (srov. Musil, 2011a; 2011b). V neposlední řadě není bez zajímavosti, že v okolí tvrze se nalézá potok s názvem Zlatotok indukující možný výskyt zlatonosných sedimentů. Přímo pod tvrzí pramení Mlýnský potok, který v minulosti napájel několik

dnes již zaniklých rybníků. Relikty vlastního mlýna byly při povrchové prospekci v srpnu roku 2013 nalezeny asi 900 m severně od tvrze. Zdáli byla původně tvrz koncipována jako centrum menšího feudálního statku, či zda sloužila při kontrole této těžby, nemůžeme na základě našich současných vědomostí rozhodnout. Obdobně nejasná situace panuje i okolo zániku tvrze a přilehlého hospodářského zázemí. Poslední údaj o fungující vsi pochází z roku 1417, tvrz byla obydlena ještě roku 1419. Je otázkou, jak vypadal statek za života Fraňka z Hrobčic, který umírá v roce 1446, neboť zpráva z roku 1486 uvádí tvrz jako pustou a roku 1492 je uváděn jako pustý rovněž přilehlý hospodářský dvůr. Doposud známé archeologické prameny nedovolují posunout hranici života lokality před polovinu 15. století. Tento horizont přesahuje pouze renesanční nůž s vývalkem (obr. 78:5) a zlomek podkůvky z boty, které spíše souvisejí s aktivitami jiného než sídelního charakteru. Je tedy otázkou, zdali tvrz a přilehlé zázemí nezanikají již za husitských válek.

12.4 Suchotlesky: tvrz (obr. 85–87)

V jihozápadní části katastru města Ronov nad Doubravou leží poněkud opomenuté relikty zaniklé středověké vsi Suchotlesky (obr. 44:5). Vesnice je známa zejména ze starší regionální literatury (Čermák, 1882–1884, 238; Culek, 1958, 47–52) a přehledových soupisových prací (Birnbaurová–Jansová, 1929, 327–329; Roubík, 1959, 108; Profous–Svoboda, 1957, 234; Šulc, 2001, 236). Více pozornosti bylo věnováno pozůstatkům tvrze (Sedláček, 1900b, 45–46). Poslední pokus představuje heslo v *Encyklopedii českých tvrzí* (Svoboda et al., 2005, 778), kde je publikován značně zkrácený plán ne zcela odpovídající situaci, navíc zde s tvrzí byly ztotožněny zbytky hospodářského dvora.

12.4.1 Lokalizace

Relikty tvrze, hospodářského dvora, mlýna a zaniklé vsi Suchotlesky se nachází v jihozápadní části katastru města Ronov nad Doubravou, v poměrně členitém zalesněném terénu na soutoku Mlýnského potočka a řeky Doubravy na ppč. 285 a 287/4 (obr. 85–87). Komplex se sestává z vlastní zaniklé vsi, panského sídla v podobě tvrze s přidruženým hospodářským zázemím, které tvoří dvůr a mlýn s minimálně třemi rybníky.

12.4.2 Písemné prameny

Ve středověku na někdejší Čáslavsku vedle sebe existovaly dvě vsi téhož jména, je tedy poměrně obtížné odlišit je v písemných pramenech od sebe. První zaniklá ves tohoto jména se nalézala v katastru obce Hraběšín (okr. Kutná Hora, Středočeský kraj) asi 13 km jihovýchodně od Kutné Hory a 9 km jihozápadně od Čáslavi. O její lokalizaci a roztřídění kusých písemných zmínek se zasloužil zejména Kliment Čermák (1882–1884, 238–239) a posléze i August Sedláček (1909, 848), na nějž navázal Antonín Profous a Jan Svoboda (1957, 234). S jistou dávkou pravděpodobnosti bychom mohli uvažovat o existenci Suchotlesk roku 1385, kdy byla výslovně ves Suchotlesky provolána po smrti Ješka a Viléma ze Suchotlesk. Nárok obhajoval Vintíř ze Suchotlesk, kterého zastupovali Diviš a posléze Ješek (Jan) z Chlumu (AČ XXXI, 233 č. 27). Na stížném listu z roku 1415 nalezneme Jana ze Suchotlesk, přičemž predikáty sousedících šlechticů umísťují tuto osobu právě do blízkosti Hraběšína (AČ III, 188). Další zmínka z roku 1417 se týká dělení majetku bratrů Jana, Viléma, Beneše a Diviše z Chlumu, přičemž Janovi z Chlumu připadly i Suchotlesky. Dle skladby majetku a řazení jednotlivých lokalit za sebou je zřejmé, že i v tomto případě se jednalo o Suchotlesky u Hraběšína (AČ III, 489–490).

Obr. 85. ZSV a tvrz Suchotlesky (k. ú. Ronov nad Doubravou).

Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 85. Abandoned medieval village and manor Suchotlesky (cadastral territory Ronov nad Doubravou). Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

Nevíme ovšem, jak Suchotlesky do držení rodu z Chlumu připadly. S touto vsí lze jednoznačně spojovat údaj o držení vsi roku 1417 Janem z Chlumu (RT II, 132). Další osobou, se kterou je tato ves zmiňována, je Petr Janovský ze Suchotlesk a z Janovic, popř. jeho syn Bohuslav, který prodal roku 1487 vsi Paběnice, Petrovice, Třebonín, Újezd, Senetín a dvory v Suchotleskách a Hraběšíně Slavatovi z Košumberka (AČ V, 534; RT II, 433; srov. Čermák, 1882–1884, 238–239). Bohuslav a Beneš ze Suchotlesk se v pramenech mihnou ještě roku 1505, kdy se účastnili tažení hotovosti proti Šlikům (AČ V, 320). Ještě po smrti Bohuslava a po výše uvedené transakci je nalézáme v predikátu jeho vdovy Anny Miránkové ze Suchotlesk v letech 1523 a 1524 (AČ XXXII, 402; AČ XXXIII, 299). K roku 1533 jsou Suchotlesky u Hraběšína uváděny pouze

jako pustý dvůr a z písemných pramenů mizí (srov. Sedláček, 1900b, 89; Profous-Svoboda, 1957, 234).

Počátky tvrze a vsi Suchotlesky u Ronova nad Doubravou, které je věnován tento příspěvek, dostupné písemné prameny příliš neosvětlují. První spolehlivé zmínky pocházejí až z 16. století. Nutno předeslat, že dispozice zdejší tvrze poukazuje na středověké založení. Navíc musíme předpokládat poměrně značnou transformaci zdejší sídelní sítě v rámci založení města Ronov nad Doubravou v roce 1307. Nedomníváme se, že by ke vzniku vsi mohlo dojít až po tomto roce. Podle Augusta Sedláčka (1909, 848) náležela původně k majetku vilémovského kláštera, poté k lichtenburskému panství. Nikde však své tvrzení nedokládá. Podíváme-li se na skladbu majetku vilémovského

kláštera ve 13. a 14. století, zjistíme, že výše uvedené tvrzení má něco do sebe. Po celou dobu své existence se opati kláštera snažili scelovat majetkovou doménu do kompaktního celku. Dostávali se přitom do kontaktu s mocnými Lichtenburky, jejichž území statky kláštera rozdělovaly mocným klínem svých držav, a to nemluvíme o bojanovském újezdu v samém nitru Železných hor. Klášterní majetky, v nichž jsou výslovně zmíněny např. Zehuby či Mladotice, dosahovaly až k samotnému Ronovu nad Doubravou. Na základě etymologie bychom mohli uvažovat i o klášterní lokaci v případě Kněžice a Biskupic. Je pravděpodobné, že sama řeka Doubrava zde tvořila severovýchodní hranici klášterních držav, přičemž Suchotlesky, ačkoliv leží vzdušnou čarou 750 m jihozápadně od ronovského farního kostela sv. Vavřince, by ležely na západním, tj. klášterem drženém břehu řeky (k rekonstrukci klášterních držav srov. zejm. Somer–Šrámek, 2010, 16–38, mapa 1). Další nepřímý důkaz někdejší držby klášterem bychom mohli spatřovat v držbě Trčků z Lípy. Statky vilémovského kláštera zničeného v roce 1421 při husitském tažení do východních Čech připadly dílem Janu Hertvíkovi z Rušínova, dílem Trčkům z Lípy (srov. Somer–Šrámek, 2010, 41). Suchotlesky Trčkům náležely výslovně do roku 1557. Vlastní lichtenburské panství bylo prodáno Vilémem Trčkou z Lípy roku 1555 poručníkům Albrechta a Václava Robmhápa ze Suché. Albrecht Robmháp se po dosažení zletilosti zmíněného roku 1555 chopil správy panství a k němu dokoupil roku 1557 od Viléma Trčky z Lípy vsi Kněžice, Biskupice, Suchotlesky a Mladotice, tj. evidentně díl, který byl k lichtenburskému panství připojen dodatečně. Suchotlesky roku 1582 sestávaly z usedlosti Jana Kmoška a Šimka Havlova, připojen k nim byl i grunt Ad. Matějčička v Biskupicích. Ten roku 1614 vyhořel,

načež se Matějčiček společně se svou manželkou bez výhostu vytratil. Pozemky tohoto hospodářství byly připojeny k hospodářskému dvoru v Suchotleskách (Čermák, 1882–1884, 238). Roku 1588 Albrecht Robmháp dává věnem své čtvrté manželce Anně Salavovně z Lípy vsi Kněžice, Biskupice, Suchotlesky a Mladotice, v jejímž držení zůstaly do konce jejího života. Potvrzuje to i Albrechtova závěť z roku 1592. Po smrti Anny mělo její někdejší věno připadnout Janovi, Albrechtovu synovi, který ovšem umírá již roku 1595. Za jeho nezletilé syny Albrechta staršího a Václava se do roku 1614 o Suchotlesky stará Zikmund Robmháp (Sedláček, 1900b, 46). Roku 1615 se bratři rozdělili, Albrecht starší si ponechal Suchotlesky, zatímco Václav Moravany. Ačkoliv byl Albrecht starší nekatolík, při stavovském povstání na rozdíl od svých příbuzných zachoval věrnost císaři, proto byl roku 1622 zproštěn obžaloby. V soupisu odvodů kontribuce pro čáslavský kraj v roce 1622 je uvedeno, že Albrecht starší Robmháp ze Suché a na Suchotleskách odvedl kontribuci za 15 osob¹⁷ (Čermák, 1874–1877, 324). Albrecht starší zůstal své víře věrný, a proto po obnoveném zřízení zemském roku 1627 emigroval. Suchotlesky koupil Jan Rudolf Trčka z Lípy, který je držel až do svého osudového pádu roku 1634 (Sedláček, 1900, 45–46). Suchotlesky se tak v letech 1628 až 1636 staly součástí ledečského panství (srov. Sedláček, 1900b, 89, 114; 1909). V roce 1636 je majetek Jana Rudolfa Trčky z Lípy zkonfiskován. V soupisu je uváděna tvrz Suchotlesky s poplužním dvorem s 4,5 lánu polí, 12 koňmi, 37 kusy hovězího dobytka a 180 ovce (Bílek, 1883, 688). Jedná se o poslední písemnou zmínku o existenci tvrze tohoto jména, sama ves zanikla v průběhu třicetileté války. Suchotlesky spolu s Bohdančí daroval císař roku 1636 Anně Kylanové z Kylanseku

¹⁷ Jedná se o 15 poplatníků, ke kterým je nutno připočíst další blíže neuvedené rodinné příslušníky. Z dokumentu bohužel nevyplývá, zda se jednalo pouze o obyvatele Suchotlesk.

a ta je roku 1638 prodala Františku Chiesovi na Ronově (Sedláček, 1900b, 46). Dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 už existoval pouze hospodářský dvůr s devíti osobami – šafářem a jeho manželkou, šafářkou, 3 pluhaři a 3 špitálníky, děti do 9 let nebyly evidovány. K tomuto dvoru náležely nejen plužiny někdejší vsi Suchotlesky, ale byla k němu připojena i část plužiny zaniklé vsi Stusyně (Zahradníková–Šreinová, 1999, 406, 419). Poslední zmínka o existenci už jen samostatného dvora pochází z roku 1727 (Čermák, 1882–1884, 238).

Od počátku 17. století sledujeme postupnou ztrátu významu, danou polohou v blízkosti městečka Ronova nad Doubravou. Již v roce 1582 z vesnice zbývaly pouhé dvě usedlosti. K vrchnostenskému dvoru byly připojovány pozemky zpustlých usedlostí z blízkého okolí. Definitivní tečkou byly události třicetileté války. Na přelomu let 1623 a 1624 kvartýrovaly jednotky pluku Julia Jindřicha, které si násilím od obyvatelstva vymáhaly další požitky. Nechvalně proslulý byl rytmistr Beneda (Líva, 1951, 423, 532, 537, 545, 624). Na Ronovsku kvartýrovaly v roce 1624 kompanie Collaltova regimentu (Líva, 1951, 676). Císařská vojska regionem protáhla i v roce 1626 (Líva, 1953, 186–187). V roce 1627 byla v Ronově kvartýrována osmá kompanie Collaltova regimentu (Líva, 1953, 203, 217). Díky obnovenému zřízení zemskému sledujeme další vlnu emigrace z náboženských důvodů, a to včetně majitele panství. Kolem roku 1631 byl uložen mincovní depot u Ronova nad Doubravou objevený v roce 1845 (Nohejlová-Prátová, 1957, 91). V roce 1634 se na Ronovsku nalézala část jízdního pluku S. Martiniho (Líva, 1953, 321). V říjnu roku 1646 se švédská jízdní jednotka pokusila zmocnit Istí nedalekého hradu Lichnice (Sedláček, 1900b, 42–43; Musil–Netolický–Preusz, 2018).

12.4.3 Popis terénních pozůstatků

Vlastní jádro tvrze (obr. 86 a 87) se nachází na terase mírného svahu sklánějícího se od jihozápadu k severovýchodu (objekt 1). Tvrziště obdélného tvaru zaujímá plochu 26,4 x 17 metrů (tj. horní hrany příkopu). Na terase se nedochovaly žádné stopy po reliktech zástavby. Nejlépe dochovaný reliktní tvrziště představuje členitý příkop v jeho jihovýchodní části (objekt 2A). Jeho celková hloubka, počítána od horní hrany jádra tvrze po dno, kolísá ve směru západ–východ od 3,5 do 6,4 metru. Při vzniku příkopu bylo patrně využito částečně přírodního reliéfu. Ve členitém svahu byly identifikovány i zbytky menší terasy a val (objekt 2B). Zbytky po zasypaném příkopu byly zaznamenány i v jihozápadní části tvrziště, kde se dochovaly relikty o hloubce pouhých 0,5 metru a maximální šířce 4 metry. V jihozápadní části se příkop nedochoval vlivem povrchových úprav při parkové úpravě terénu v nedávné minulosti. Severovýchodní část jádra tvrze chránil prudký svah a koryto řeky. Součástí tvrze byl i objekt situovaný na konci východní části příkopu (objekt 3). Objekt byl identifikován na základě vystupujících reliktních stěn příkopu a prohlubně o rozměrech zasypaného dna 2,8 x 1,3 metru. Rozdíl mezi výškou dna a korunou dochovaného objektu činí až 1,4 metru. Objekt měl zřejmě původně půdorys čtverce a přístup do objektu mohl být seshora v místě menší terasy (objekt 2:B).

Jediným dochovaným reliktem oddělujícím vlastní tvrziště a předpolí je patrně sypaný val (objekt 8), který mohl zároveň sloužit i jako hráz. Maximální dochovaná výška valu činí 1,2 metru a šířka 8 metrů. Oba konce valu se nedochovaly v intaktní podobě.

V těsné blízkosti tvrziště se nachází ohranzený pravidelný prostor s centrální zahloubenou částí (objekt 4 – obr. 86:4). Tento

Obr. 86. Sídlištní a hospodářský komplex ZSV a tvrze Suchotlesky (k. ú. Ronov nad Doubravou). 1) tvrze; 2A-C) valy; 3) předsunutý objekt tvrze; 4) hospodářský dvůr se zahloubeným centrálním objektem; 5) zahloubený hospodářský objekt; 6) reliktů mlýna; 7) náhon; 8) val; 9) val/hráz hospodářského dvora; 10) hráz; 11) reliktů plužiny.

Fig. 86. Settlement and farm complex Abandoned medieval village and Suchotlesky manor (cadastral territory Ronov nad Doubravou). 1) manor; 2A-C) walls; 3) outlying feature of the manor; 4) farmyard with a sunken central feature; 5) sunken farming feature; 6) relicts of a mill; 7) millrace; 8) wall; 9) wall/embankment of the farmyard; 10) embankment; 11) relicts of ploughland.

relikt je umístěn zcela uprostřed terasy vymezené na západní straně reliktů valu (objekt 9) a na východě valem (objekt 8). Objekt 4 je orientován svou delší stranou ve směru sever–jih. Vnější hrany objektu činí 9,8 x 6,8 metru a dna 6 x 4 metry. Hloubka měřená od horní hrany kolísá mezi 1,3 a 0,2 metru. Do objektu v jeho východní části směřuje nevýrazná konkávní linie, kterou můžeme interpretovat jako vstupní šíji do zaniklé zahloubené stavby.

Druhý objekt nepravidelného tvaru (objekt 5 – obr. 86:5) je zapuštěn svou západní stranou vně do strmého svahu v těsné

blízkosti valu (objekt 8). Východní část objektu přechází do plochy terasy. Celkové rozměry objektu nelze zcela spolehlivě určit, zejména na východní straně je hranice objektu rozplzlá. V severovýchodní části objektu se zachovaly doklady kamenného zdiva.

Relikty třetího objektu jsou umístěny v těsné blízkosti hráze/valu (obj. 9) v severozápadní části předpolí tvrze (objekt 6 – obr. 86:6). Relikty stavby se nacházejí na uměle vytvořené terásce nepravidelného tvaru o rozměrech minimálně 10,5 x 8,5 metru a delší strana je orientovaná ve

směru jihozápad–severovýchod. Terasa je částečně zasypaná rozpadajícím se valem. Na terase byly identifikovány patrně zbytky zdiva a cihel v pravidelném čtvercovém uspořádání (Musil–Netolický, 2018, obr. 7). Kolem severozápadní a severojižní části objektu je umístěn náhon (objekt 7 – obr. 86:7), který nejspíše ústil do potoka z výše umístěné kaskády rybníků. Objekt můžeme interpretovat jako zaniklý mlýn.

Severně od těchto reliktnů se dochovaly nevýrazné pozůstatky po plužině v podobě nízkých terásků a pěti částečně dochovaných mezních pásů (objekt 11 – obr. 86:7).

Nejviditelnějším a nejzachovalejším objektem je hráz, která je umístěná nejbližší k vlastní tvrzi (objekt 9 – obr. 86:9). Jedná se o liniový konvexní objekt, který je orientován ve směru severozápad–jihovýchod. Celková délka objektu, včetně dvou přerušovaných úseků, činí 67 metrů. Maximální výška hráze je v současnosti 3,6 metru a šířka báze 13 metrů. Ve vzdálenosti 160 metrů jihozápadním směrem od první hráze se nachází druhá, menší hráz (objekt 10 – obr. 86:10). Přibližná plocha první záchytné nádrže činí cca 5 800 m². Ostatní hráze jsou v terénu velmi špatně čitelné.

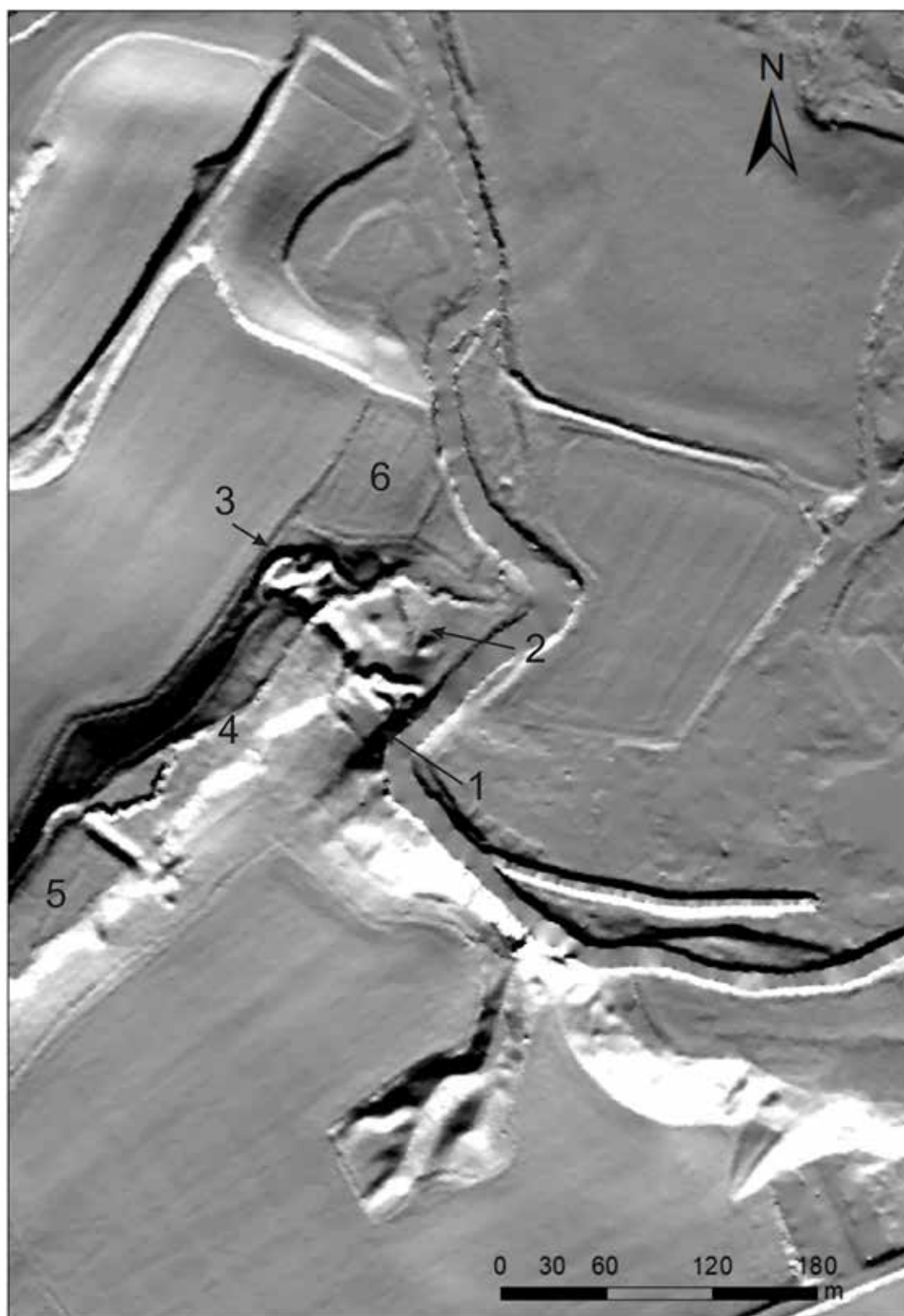
12.4.4 Interpretace terénní situace

Informace získané nedestruktivním archeologickým výzkumem poskytly nová data potřebná k porovnání prostorových dispozic s jinými tvrzemi v nejbližším okolí zkoumaného mikroregionu Ronov nad Doubravou v rámci mapování středověkého a raně novověkého osídlení Železných hor. Na začátek je třeba poznamenat, že při detektorovém průzkumu v roce 2007 a intenzivním povrchovém průzkumu prováděném v letech 2016 až 2018 nebyly z prostoru tvrze získány žádné movité archeologické nálezy. Datování se opírá o komparaci písemných

pramenů a analýzu dispozice popisovaných antropogenních reliktnů.

V rámci zpracování geodeticko-topografických dat, dat z leteckého laserového skenování a povrchového průzkumu byly definovány tři koncentrace antropogenních reliktnů. První koncentrace zaujímavější ústřední jádro tvrze a příkop je umístěna na skalním výběžku v nadmořské výšce 250 až 251 m n. m. (obr. 86 a 87). Samotná tvrz byla chráněna na východní straně strmým svahem a vodním tokem, na západní straně vytvořenou vodní nádrží a na severu příkopem a menším valem. Fortifikace mohla být doplněna i o vysunutou věžovitou stavbu čtvercového půdorysu umístěnou u brodu přes řeku Doubravu (objekt 3 – obr. 86:3). Nejhůře dochovaným místem je jižní strana tvrziště, na které se dochoval pouze náznak obranného příkopu. Dispozičně je toto řešení relativně archaické a navozuje hypotézu o starším původu tvrze.

Velmi důležité poznatky přinesl výzkum přímého hospodářského zázemí tvrze. Patrně v určitém odstupu od založení vlastní tvrze byla využita plocha nalézající se severně od tvrziště pro situování hospodářských objektů. Tuto plochu (objekt 4 – obr. 86:4) lze do jisté míry ztotožnit s hospodářským dvorem zmiňovaným v soupisu poddaných podle víry v roce 1651 (Zahradníková–Šreimová, 1999, 406, 419). Na západní a východní straně takto vzniklé plochy byly nasypány zemní valy (objekty 8 a 9 – srov. obr. 86:8, 9), které zároveň plnily funkci hráze. Celý severozápadní prostor nad tvrzištěm byl zatopen rybníkem, na který navazovala kaskáda minimálně tří dalších nádrží. Není bez zajímavosti, že na mapě 1. vojenského mapování i na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1839 jsou již rybníky u tvrze vysušeny. Pouze v ploše louky v trati U Sádek se nalézá vodní nádrž, kterou rovněž na mapě 1. vojenského mapování nenalezneme.

Obr. 87. Suchotlesky (k. ú. Ronov nad Doubravou). Digitální model reliéfu sídlištního komplexu. 1) tvrz; 2) dvůr; 3) mlýn s náhonem; 4–5) rybníky; 6) plužina; Vizualizováno metodou Hillshading from multiple direction.

Fig. 87. Suchotlesky (cadastral territory Ronov nad Doubravou). Digital model of the relief of the settlement complex. 1) manor; 2) courtyard; 3) mill with millrace; 4–5) ponds; 6) plowland; visualized using hillshading from multiple directions.

Severně od plochy hospodářského zázemí tvrze bylo registrováno torzo vodního náhonu (objekt 7 – obr. 86:7) pro mlýn na spodní vodu (objekt 6 – obr. 86:6). Hypoteticky se mohlo jednat o jeden ze dvou mlýnů, které zmiňuje zakládací listina Ronova nad Doubravou z roku 1307 (RBM IV, 824 č. 2124; srov. Štěpán–Šulc, 2013, 122). Patrně nejmladší komponentu představují zbytky zahloubeného zděného objektu (objekt 5 – Musil–Netolický, 2018, obr. 6), který částečně porušuje jižní konec objektu 8. Na základě písemných zpráv bychom ho mohli dát do souvislosti s hospodářským provozem v první polovině 18. století (Čermák, 1882–1884, 238).

Po zaniklé vsi se dochovaly pouze nevýrazné stopy zaniklé plužiny registrované severně od reliktního mlýna (objekt 11 – obr. 86:11).

12.4.5 Shrnutí

Na katastru současného města Ronov nad Doubravou se ve středověku nalézaly původně tři osady, a to Suchotlesky, Stusyně a Protivany. U dvou posledně zmiňovaných se dochovaly dodnes stojící románské

kostely. Koncentrace osídlení v této oblasti je vysvětlitelná brodem u řeky Doubravy, kudy procházela Libická stezka. Řeka Doubrava zároveň představovala hranici mezi majetky vilémovského kláštera a panstvím Lichtenburků. Na klášterním levém břehu patrně o něco později vznikla ještě osada Suchotlesky. Počátky tvrze a vsi Suchotlesky u Ronova nad Doubravou dostupné písemné prameny příliš neosvětlují. První spolehlivé zmínky pocházejí až z 16. století. Nutno předeslat, že dispozice zdejší tvrze poukazuje na dřívější středověké založení. Navíc musíme předpokládat poměrně značnou transformaci zdejší sídelní sítě v rámci založení města Ronov nad Doubravou v roce 1307. Nedomníváme se, že by ke vzniku vsi Suchotlesky mohlo dojít až po tomto roce. Tvrz v Suchotleskách a její hospodářské zázemí se svým prostorovým uspořádáním odlišuje od ostatních známých tvrzí v železnohorském prostoru, jako například Biskupice, Žleby, Stoupec, Zdislav-Komárka ad. Dispozičně i vazbou na přilehlé hospodářské zázemí se blíží nejvíce rozsáhlému tvrzišti Mrdice (k. ú. Heřmanův Městec – Svoboda et al., 2000, 480). Ostatně s touto tvrzí ji nepřímo spojuje i zánik v období třicetileté války.

Těžba nerostných surovin

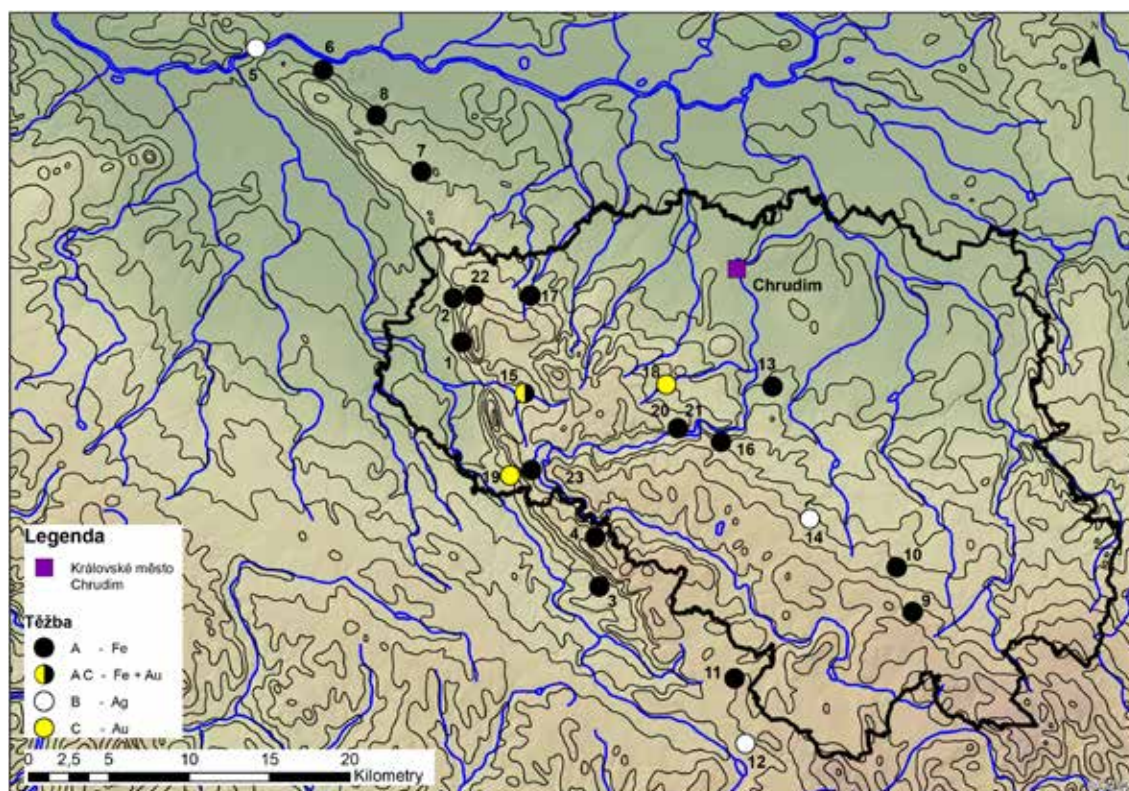
Regionální geolog Jindřich Vodička rozdělil oblast z hlediska zrudnění do šesti základních jednotek (Vodička, 1962), přičemž v následujícím textu budeme klást důraz výhradně na prostory související s těžbou kovů a kovových rud. Stranou ponecháme těžbu související se stavebními materiály, zejména žuly, pískovce, vápence, spraš apod.

První jednotku, které je třeba věnovat pozornost, představuje metamorfované krystalinikum táhnoucí se podél jihozápadního okraje Železných hor mezi Týncem nad Labem a Hlineckem. Dělí se na dvě části, a to na severozápadní a jihovýchodní. Severovýchodní část zvaná podhořanské krystalinikum se nalézá přibližně v prostoru mezi Týncem nad Labem a hradem Lichnicí a je tvořena převážně pararulami s vločkami amfibolitů. Jednalo se pravděpodobně o metamorfované původně proterozoické sedimenty. Druhá část, náležící ke kutnohorskému krystaliniku, se rozkládá jihovýchodně od hradu Lichnice a dosahuje až k Trhové Kamenici. Je tvořena převážně ortorulami a migmatity, místy jsou zachovány drobnější polohy sedimentárního původu (kvarcity a erlany). U Žlebských Chvalovic jsou dochovány stopy po starší dobývce, jde o zasypanou štolu a haldy vytěžené hlubší (srov. Vodička, 1962, 1). Hlavní zdejší rudou byl hnědel, který vznikl zvětráním primárního magnetitu tvořícího drobné žilky a impregnační shluky v amfibolitu. Vyjma již zmíněných Žlebských Chvalovic Jindřich

Vodička uvádí i stopy těžby v prostoru u Licoměřic. Limonit těžžený u Předboře a Vratkova zásoboval zejména v 19. století železářskou huť v Hedvikově. Do poloviny 16. století je datována pokusná těžba stříbra u Týnce nad Labem, kde byl v trati „Pod kolem“ roku 1591 v provozu důl „Rotleb“ (Vodička, 1962, 2). Jeho počátky však mohou spadat až do 14. století (srov. Bílek, 2000, 54–56).

Druhou jednotku představuje proterozoikum u Chvaletic a Litošic. Ve zdejších břidlicích v tzv. ložiskovém stupni železnohorského algonkia je uloženo rozsáhlé ložisko pyritu provázené na své bázi manganovými karbonáty (zejm. oligonit). Tento rudní horizont byl sledován v délce asi 15 km od Chvaletic přes Zdechovice, dále k jihovýchodu na Morašice, Litošice přes Sovolusky až do okolí Březinky u Hošťalovic, Lipovce a Licoměřic. Nejvyšší surovina se vyskytuje v severozápadní části, směrem k jihovýchodu přibývá sírou bohatší pyrhotin. Na výchozech ložiska se těžil limonit, a to zejména u Chvaletic, Litošic a Zdechovic, zatímco u Lipovce a Licoměřic v trati „V dolech“ („Fischerthal“) byla až do 19. století těžena kyzová břidlice pro výrobu kyseliny sírové (Vodička, 1962, 2).

Třetí jednotkou je paleozoikum dělící se na chrudimskou a hlineckou oblast. V chrudimské oblasti jsou pouze pyrity v ordovických břidlicích u Smrkového Týnce, v hlinecké oblasti se setkáváme s ložisky sedimentárních

Obr. 88. Archeologicky a historicky zjištěné těžební areály v rámci Železných hor.

A) železná ruda; B) stříbro; C) zlato; 1) Žlebské Chvalovice; 2) Licoměřice; 3) Předboř; 4) Vratkov; 5) Týnec nad Labem; 6) Chvaletice; 7) Litošice; 8) Zdechovice; 9) Kladno u Hlinska; 10) Raná; 11) Stužinec; 12) Krucemburk; 13) Lukavice; 14) Včelákov; 15) Kraskov; 16) potok Debrný u Nasavrky; 17) Vyžice; 18) Pohořalka a Smrkový Týnec; 19) Zbohov; 20) Křižanovice; 21) Trhová Kamenice; 22) těžební areál u tvrze Stoupec (k. ú. Březinka u Hošťalovic; 23) zaniklá středověká ves pod sečskou přehradou (původní ves Ústupky?). Upraveno podle Musil–Netolický 2014d.

Fig. 88. Archeologically and historically revealed mining areas in the Iron Mountains. A) iron ore; B) silver; C) gold; 1) Žlebské Chvalovice; 2) Licoměřice; 3) Předboř; 4) Vratkov; 5) Týnec nad Labem; 6) Chvaletice; 7) Litošice; 8) Zdechovice; 9) Kladno u Hlinska; 10) Raná; 11) Stužinec; 12) Krucemburk; 13) Lukavice; 14) Včelákov; 15) Kraskov; 16) Debrný stream near Nasavrky; 17) Vyžice; 18) Pohořalka and Smrkový Týnec; 19) Zbohov; 20) Křižanovice; 21) Trhová Kamenice; 22) mining area near Stoupec manor (cadastral territory Březinka u Hošťalovic; 23) abandoned medieval village under the Seč Dam (original village of Ústupky?). Modified according to Musil–Netolický 2014d.

železných rud u Kladna a Rané u Hlinska, kde až do 19. století probíhaly menší kutací práce. Nachází se zde zbytky hald a ústí zavalené štoly. Zdejší železnou rudou byl limonit vzniklý oxidací primárního pyritu impregnující zdejší silurské břidlice. Další v minulosti těžené ložisko železných rud se nalézalo u Stružince (analogické se nalézá

i u Svratouchu a Rudy u Čachnova). Primární rudou je opět magnetit tvořící shluky v hornině podobné amfibolitu. Historickou těžbu dokládají zaniklé šachty a odvaly. Zajímavé polymetalické ložisko se nalézá v lese „Březinka“ u Krucemburku. Primárním nerostem ložiska je chalkopyrit, sekundárními nerosty jsou měďnaté minerály

jako malachit, lunnit, ehlit, galenit, sfalerit a arsenopyrit. Těžba, jejíž počátky se kladou již do 13. století, byla na tomto ložisku ukončena až v 19. století (Vodička, 1962, 3–4).

Čtvrtou skupinu představuje nasavrcký pluton s velmi pestrým sledem plutonických hornin. Rudná ložiska nejsou příliš rozsáhlá, nejznámější těžební areály představují Lukavice a Včelákov. V Lukavici byl těžen již od poč. 16. století pyrit na výrobu kyseliny sírové a těžba byla ukončena až roku 1892. Další práce, tentokrát spíše kutacího charakteru, jsou doloženy u Svídnice, Výsonína a Licibořic. Ve Včelákově bylo od konce 15. století do poloviny 17. století těženo polymetalické ložisko vázané na granodioritový masiv. Získáván byl stříbrnosný galenit. V okolí Kraskova u Seče se nalézají ložiska magnetitu vázaná na přeměněný gabrový nasivek. Těžební práce, jejichž pozůstatky jsou stále v terénu patrné, jsou datovány do 19. století. Limonitické ložisko vzniklé oxidací pyritových impregnací ve zdejších plutonitech bylo rovněž těženo v údolí potoka Debrný západně od Nasavrka.

Pátou skupinu tvoří křídový útvar, na jehož bázi bývají vyvinuty polohy lateritinového typu, které byly cíleně těženy v okolí Vyžic u Heřmanova Městce jako železná ruda (Vodička, 1962, 5).

Poslední oblastí jsou pokryvné útvary, eluvia a svahoviny (Vodička, 1962, 5), z nichž mají pro naše účely největší význam zlatonosné písčité nánosy těžené na Okrouhlickém potoce u Pohořalky a Smrkového Týnce (Musil–Netolický, 2014c; 2014d), na Zlatém potoce u Kraskova a u Zbohova.

13.1.1 Povrchové pozůstatky po těžbě rud

Antropogenní reliktů vzniklé po těžbě rud představují v naší zájmové oblasti často jediný zdroj informací o hornické činnosti. Dvojnásob to platí pro rudní revíry těžené

ve středověkém období, k nimž se dochovalo málo archivních dokladů. Antropogenní povrchové reliktů po těžbě nerostných surovin lze rozdělit podle jejich tvarů do dvou hlavních skupin. První tvoří konkávní, tedy zahluobené, jako zářezy, odkopy, rýhy, povrchové dobývky, jámy, pinky, vodní nádrže, náhony, propadliny a štoly. Druhou skupinu tvoří konvexní, tedy navršené objekty, jako odvaly, haldy, sejpy apod. (Večeřa, 2004). Dále je možné rozdělit objekty dle charakteru těžby. Zde rozeznáváme objekty kutací, tedy prospekční, a objekty povrchové, přípovrchové a hlubinné těžby (Nováček, 1993).

13.1.2 Rýžování zlata (obr. 89–92)

Doklady rýžování zlata ze zlatonosných náplavů v Železných horách přitahovaly pozornost zejména geologů již od 19. století. Dochované reliktů představují ve většině případů typické odvaly po rýžování zlata zvané sejpy (k etymologii a významu termínu sejp viz Profous–Svoboda, 1957, 36; Kudrnáč, 1982, pozn. 1). V regionální literatuře jsou nejčastěji zmiňovány sejpy na soutoku Zlatého a Okrouhlického potoka u Pohořalky, na Zlatém potoce u Kraskova u Seče, na potoku Debrný u Nasavrka a u osady Zbohov (srov. Vodička, 1978; 1987; 1997). Povrchovým průzkumem byla ověřena pouze rýžoviště mezi Pohořalkou a Smrkovým Týncem (Musil–Netolický, 2014d, obr. 3–5), u Kraskova a u Zbohova, při průzkumu povodí potoka Debrný nebyly žádné stopy po rýžování zlata zjištěny. V souvislosti s průzkumem tzv. bojanovského újezdu vilémovského kláštera byla zdokumentována dvě rýžoviště zlata na Okrouhlickém potoce a jeho přítocích (obr. 89–92; Musil–Netolický, 2014c). První zprávu o jejich existenci podal Jan Krejčí a Rudolf Helmhacker (Krejčí–Helmhacker, 1891), další zmínky jsou spojeny se jménem Jindřicha Vodičky (Vodička, 1978; 1987; Vodička–Pošmourný, 1984, 97). V nedávné

Obr. 89. Typický pozůstatek po rýžování zlata, tzv. sejp. Rýžoviště B na soutoku Okrouhlického potoka a Zlatých pramenů (k. ú. Smrkový Týnec, okr. Chrudim).

Foto J. Musil.

Fig. 89. Typical remnant from gold washing. Placer B on the confluence of the Okrouhlický stream and Zlaté prameny (cadastral territory Smrkový Týnec, district of Chrudim).

Photo J. Musil.

minulosti byly na lokalitě provedeny úspěšné pokusy s rýžováním zlata (srov. Vodička, 1997, 9).

Dále byla rýžoviště zlata objevena ve Zbohově a u Zbyslavce. Z hlediska rozsahu patří popisovaná rýžoviště do kategorie malého pole objektů (def. Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, tabulka na straně 16). Nejbližšími analogickými lokalitami jsou rýžoviště zlata na Golčovojevíkovsku, jakými jsou např. Římovice II, Dolík-Doupov, Podmoky I a Krchlebská Lhota II (Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, 28, obr.

10–13). Vyjma sejpů jsou na těchto rýžovištích zaznamenány i dochované relikty šachtic a stopy po překládání toku potoku. Shodné je umístování rýžovišť při soutocích potoků.

Další rýžoviště uváděné v regionální geologické literatuře se nalézají na Zlatém potoce u Kraskova u Seče. V tomto případě nebylo ještě přistoupeno k detailnímu zaměření, neboť naleziště je narušeno těžbou železa v 19. století a soudobými amatérskými pokusy o rýžování zlata.

13.1.3 Těžba polymetalických rud

Pro středověké a raně novověké období máme poměrně málo dokladů těžby tohoto druhu rud. Po těžbě zlata nelze opomenout ohlasy stříbrné horečky z prostoru Havlíčkobrodská a Kutné Hory. Patrně nejstarší doklady dolování polymetalických rud, zejména galenitu a sfaleritu, pocházejí z Křižanovic, které pravděpodobně souvisí s existencí tzv. bojanovského újezdu vilémovského kláštera. Při průmyslovém dobývání v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století zde byly registrovány středověké štoly s výdřevou (Vodička, 1997). Archeolog nebyl tehdy, bohužel, přizván, a tak tato důležitá památka zanikla bez jakékoliv dokumentace. Ze sousedního katastru Licibořic pochází hornická železnice (Frolík, 1984, 14, obr. 14:2). Na sledovaném území patří k nejdůležitějším a nejznámějším polymetalické ložisko u Včelákova u Hlinska (obr. 81 a 82), které bylo prokazatelně již ve středověku těženo. První písemná zmínka o něm pochází až z roku 1499. Jindřich Vodička (Vodička, 1957) spojoval středověkou těžbu s aktivitami podlažického kláštera. Toto tvrzení bude nutné do budoucna ověřit. Do poloviny 16. století pak spadá pokusná těžba stříbra u Týnce nad Labem,¹⁸ kde byl v trati „Pod kolem“ roku 1591 v provozu důl „Rotleb“ (Vodička, 1962, 2; Bílek, 2000, 54–56). Velice důležitou lokalitou, jejíž archeologický potenciál nebyl ještě vytěžen, se nalézá v trati Březinka u Krucemburku. Na tomto zajímavém polymetalickém ložisku se rovněž předpokládá středověká těžba (Vodička, 1962, 3–4).

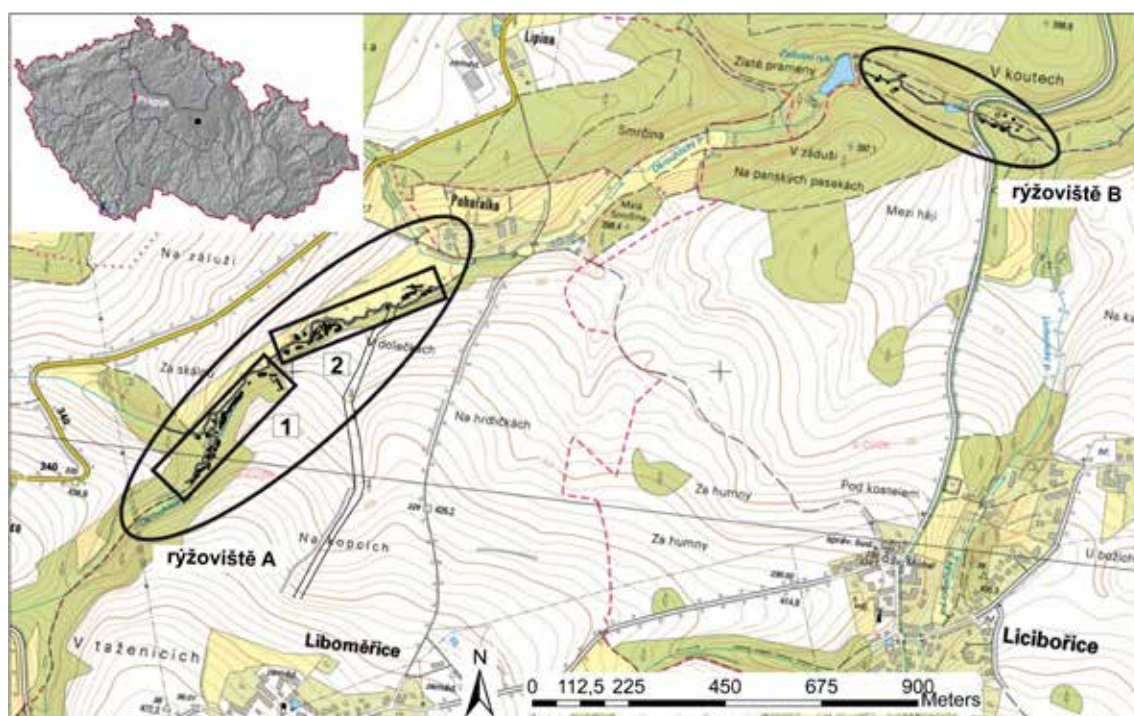
13.1.4 Těžba železných rud

Patrně nejvíce rozšířená byla ve středověkém a novověkém období povrchová a připovrchová těžba limonitických železných rud, jakou registrujeme v lesním komplexu

v trati „Tábor“ mezi obcemi Hluboká a Trhová Kamenice (obr. 101–103). Ve vymezeném prostoru o rozloze 10 hektarů jsme registrovali přes 500 povrchových útvarů, které lze jednoznačně spojit s těžbou. Jedná se především o nejrůznější zářezy, odkopy, rýhy, povrchové dobývky, jámy s přilehlými odvaly vytěžené hlušiny (srov. Večeřa, 2004). Těžba se přesně kryje s rozsahem písčitohlinitých a hlinitopísčitých sedimentů vzniklých zvětráváním biotitického migmatitu až hybridního granodioritu (srov. obr. 102 a 103). Při povrchovém průzkumu bylo získáno několik zlomků keramiky datovatelných do 13. a na počátek 14. století (Musil, 2011a; 2011b). Na základě shodně profilované a datované keramiky soudíme, že tento těžební areál byl pravděpodobně vázán na osídlení, které předchází vlastní Trhové Kamenici. V období před polovinou 14. století zde došlo k zániku tří sídlištních buněk nacházejících se po obvodu intravilánu dnešní obce. Poté následoval blíže neurčený přerov osídlení, po kterém se osídlení zkoncentrovalo do prostoru dnešního náměstí s kostelem (srov. Musil, 2011a; 2011b).

Téměř identický těžební areál byl objeven také v sousedství zaniklé tvrze Stoupec u Březinky u Hošťalovic (obr. 75). Zde bylo na ploše přibližně 17 hektarů registrováno téměř 1200 pozůstatků po těžbě železné rudy (Musil–Netolický, 2014d, obr. 10). Relikty se nalézají na třech různých skupinách hornin vápenopodolské synklinály. Jsou to ordovické tmavé jílovité břidlice a prachovce (siltovce), světlé křemence, kvarcity a jílovité břidlice obsahující pyrit. V tomto případě se datovací materiál nepodařilo získat. Tvar odvalů na výše zmíněných lokalitách byl nejčastěji oválný o rozměrech až 7 x 4 metry s půlkruhovým obvalem. Viditelnost a míra dochování byly u většiny dobré, odvaly dosahují výšky od 0,3 po 1 metr.

¹⁸ Lokality Týnec nad Labem a Březinka u Krucemburku se nalézají mimo záběr předložené práce.

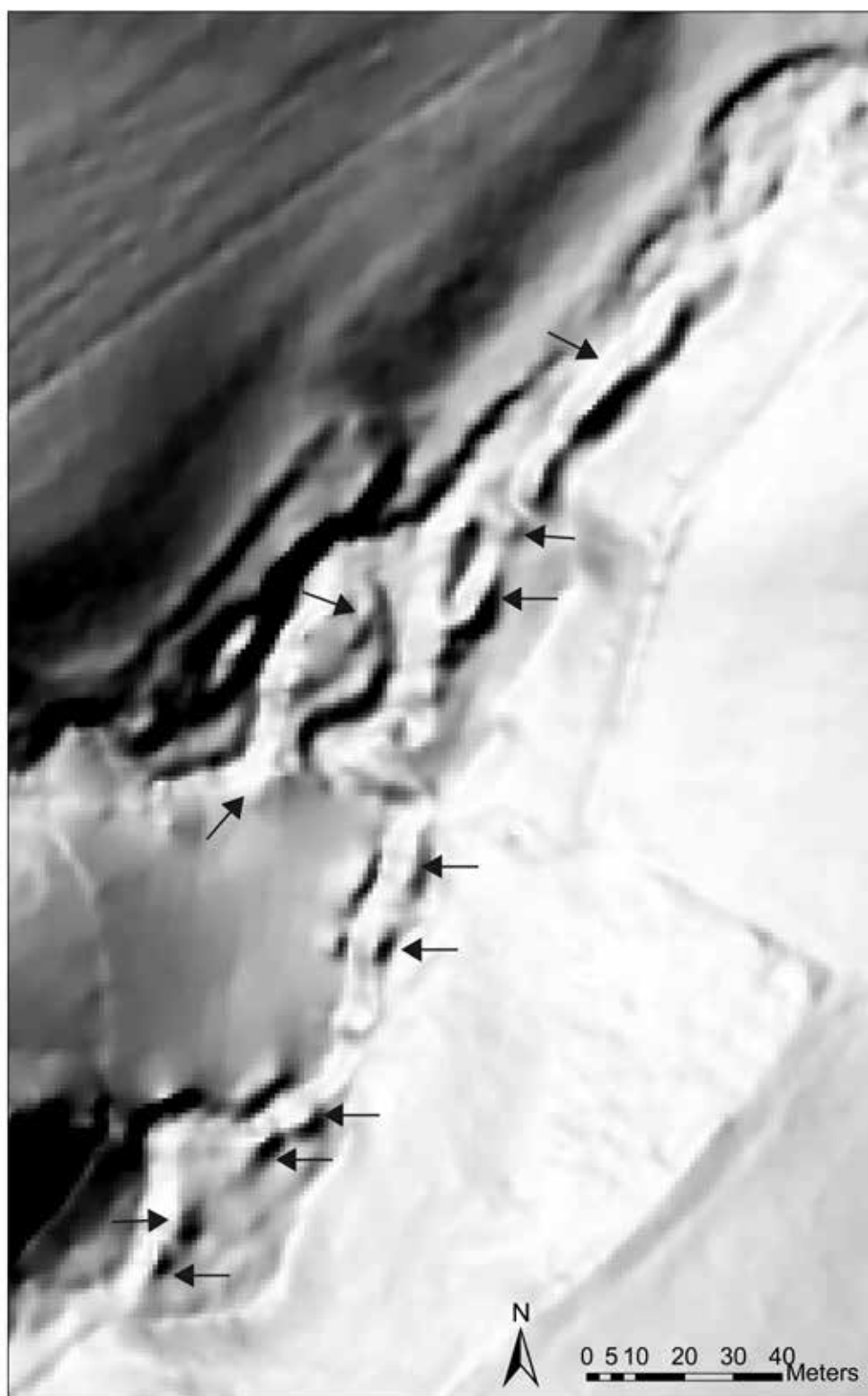
Obr. 90. Přehledná situace pozůstatků po rýžování zlata na Okrouhlickém a Zlatém potoce, okr. Chrudim. Černými rámečky jsou označeny jednotlivé výseky půdorysných plánů. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 90. Overview of the situation of remains from gold washing in the Okrouhlický and Zlatý streams, district of Chrudim. Individual sections of the ground plans are marked with black squares. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

13.2 Rýžoviště na Zlatém potoce, Okrouhlickém potoce a na Zlatých pramenech (obr. 89–92)

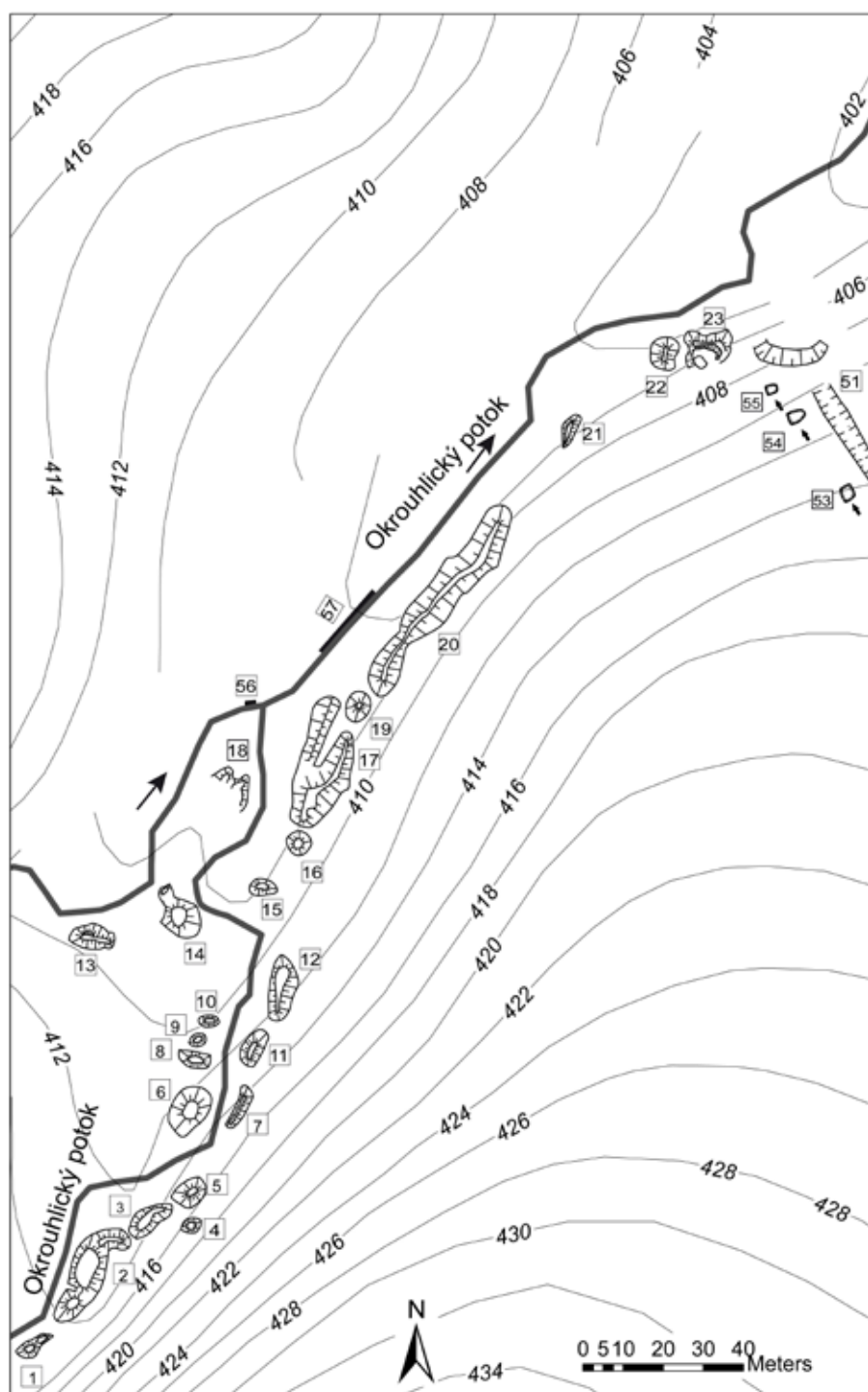
V souvislosti s průzkumem zaniklých středověkých vsí v prostoru Železných hor se naše pozornost zaměřila nejen na podobu a strukturu zdejšího osídlení, ale i na počátky kolonizace zdejší oblasti, na způsoby exploatace místního nerostného bohatství a základní komunikační schéma oblasti. Jako modelová oblast výzkumu posloužil z písemných pramenů dobře známý tzv. bojanovský újezd vilémovského kláštera (srov. Teplý, 2010; Hejhal, 2012, 60–62; Musil–Netolický, 2013; podrobněji viz výše kap. 7). Jak již bylo v textu několikrát zmíněno, vilémovský klášter (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010;

Somer–Šrámek–Kovář, 2015) byl podobně jako sousedící rod Lichtenburků známým podnikatelem, jehož montánní aktivity lze poměrně dobře sledovat na jižním úpatí Železných hor a v Podoubraví (k montánním aktivitám vilémovského kláštera srov. Kořan, 1955, 96; Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, 31–32, obr. 16; poněkud skeptičtější názory Somer–Šrámek, 2010, 19–21; k lichtenburské těžbě srov. Urban, 1980, 34; 2003, 91–92). Na Čáslavsku je pravděpodobně těžba drahých kovů zahájena již v 1. polovině 13. století, horní hranici těžby představují devadesátá léta 13. století (Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, 40). Na počátku 14. století je již zdejší těžba v útlumu (srov. Urban, 1980, 38; 2003, 91; Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, 32). Při severní hranici bojanovského újezdu se nalézají

Obr. 91. Rýžoviště A na soutoku Okrouhlického a Zlatého potoka dokumentované pomocí laserového leteckého skenování. Sejpy jsou zvýrazněny černými šipkami. (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 91. Placer A on the confluence of the Okrouhlický and Zlatý streams documented via aerial laser scanning. The remnants of gold washing are highlighted with black arrows. (Data source: ČÚZK).

Obr. 92. Zaměření reliktnů po těžbě zlata na Okrouhlickém potoce (okr. Chrudim). Rýžoviště A – půdorysný plán 1. Silnou černou čarou jsou zvýrazněny kamenné obezdívky koryta potoka (obj. 56 a 57) a černými šipkami tři zahloubené objekty (obj. 53–55), které se nalézají nad hranicí záplavového území v sousedství úvozové cesty (obj. 51).

Fig. 92. Plan of relicts of gold mining in the Okrouhlický stream (district of Chrudim). Placer A – Ground plan 1. Stone linings of the streambed (features 56 and 57) are marked with a thick black line; the black arrows mark three sunken features (features 53–55) which are located above the border of the flood region in the proximity of the sunken lane (feature 51).

Obr. 93. Částečně zatopená štola ve Včelákově u Hlinska. Stav v roce 1955.
Podle Vodička 1957.

Fig. 93. Partially flooded adit in Včelákov near Hlinsko. State in 1955.
According to Vodička 1957.

Obr. 94. Detail patky mešního kalicha z kostela sv. Havla ve Vrbatově Kostelci, který byl darován horníky pracujícími ve včelákovských dolech. 15. století. Podle Vodička 1957.
Fig. 94. Detail of the foot of a missal chalice from the Church of St. Havel in Vrbatův Kostelec, which was a gift from miners working in the Včelákov mines. 15th century.
According to Vodička 1957.

dvě sousedící rýžoviště zlata, která Jindřich Vodička kladl do laténského období. Tento názor byl nekriticky dále přebírán dalšími autory a dáván do souvislosti s keltským oppidem v Hradišti u Českých Lhotic, které je vzdušnou čarou vzdáleno asi 3,5 km (skepticky k jejich datování – Danielisová, 2010, 23). Zcela mimo zájem odborné veřejnosti byla naprosto zjevná vazba lokality na středověkou sídlištní a komunikační síť.

Obě zdokumentovaná rýžoviště zlata se nalézají v Okrouhlickém potoce a jeho přítocích. První zprávu o jejich existenci podal Jan Krejčí (1891). První rozsáhlejší rýžoviště se nalézá 0,5 km východně od vsi Petřikovice a 0,7 km severozápadně od Liboměřic při soutoku Okrouhlického a Zlatého potoka a zasahuje celkem do čtyř katastrálních území (Petřikovice, Liboměřice, Licibořice a Deblův). Pás sejpů se táhne po obou březích Okrouhlického potoka od Petřikovic po osadu Pohořalka (k. ú. Deblův). Druhé rýžoviště se nalézá na hranici mezi k. ú. Deblův a Smrkový Týnec asi o 1 km níže po proudu, v místě soutoku se Zlatými prameny asi 1,1 km východně od vsi Lipina a 1,1 km severně od vsi Licibořice. Dochované relikty představují ve většině případů sejpy. V nedávné minulosti byly na lokalitě provedeny úspěšné pokusy s rýžováním zlata (srov. Vodička, 1997, 9).

Primární ložiska zlata jsou vázána na pyrity a fluoritové žíly (Běstvina). V okolí Kraskova u Seče se pak zlato s příměsí mědi nalézá v sekundárních rozsypech permu. Odborná geologická literatura uvádí výtěžnost primárních železnohorských zlatonosných ložisek okolo 11,3 g na tunu rudy (Morávek et al., 1992, 48–49). Pro středověké období se předpokládá rentabilní těžba sekundárního ložiska z rozsypů při výnosu okolo 1 g z tuny vytěženého materiálu (srov. Kudrnáč, 1982, 479 – zde další literatura).

Vodní toky protékající primárními metalickými ložisky zejména v horních tocích nemají příliš možností ukládat zlatonosné náplavy. K tomu docházelo až na středním toku, kde již proud nebyl tak prudký. Toto sekundární ložisko vzniklé akumulací v říčním štěrkopísku bylo těženo tzv. rýžováním (praním). Typickým znakem rýžování zlata jsou charakteristické uměle navršené pahrbky v blízkosti vodního toku. Tyto antropogenní relikty nazývané v odborné terminologii odvaly bývají v početné archeologické literatuře nazývány též sejpy nebo hrúbata.

13.2.1 Popis objektů

Celkem bylo bezpečně identifikováno a geodeticky zaměřeno 57 reliktních tvarů těžby zlata. Přiložený popis reliéfních tvarů vychází z deskriptivního systému, který je součástí vytvořené databáze pro evidenci antropogenních objektů v rámci nedestruktivního výzkumu v regionu Železných hor.

Pro snadnější orientaci byla deskripce objektů vyjádřena přehlednou tabulkou (tab. 1): 1 – číslo objektu, 2 – interpretace, 3 – vazba na Okrouhlický potok (rýžoviště „A“ nebo „B“ / L/P – levá/pravá strana podle toku potoka), 4 – obvod, 5 – tvar, 6 – rozměry, 7 – maximální výška/hloubka, 8 – současný stav.

Antropogenní tvary reliéfu, které byly pomocí povrchového průzkumu vymezeny, se rozprostírají v úseku o délce 2,4 km při Okrouhlickém potoku. Celkem bylo geodeticky zaměřeno 57 antropogenních objektů (sejpy, zděné objekty, zahloubené objekty, komunikace apod.). Dále byl pomocí metody LLS zanesen do celkového plánu reliktní úvozové cesty (obj. 52) se zaniklým brodem (srov. obr. 90).

Při nedestruktivním průzkumu bylo zaměřeno celkem 50 objektů, které jsme

Objekt	Interpretace	Vazba na Okrouhlický potok	Obvod	Tvar	Rozměry v m	MV v m	Stav
1	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	9,2 x 4,1	0,4	dobrý
2	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	28 x 8,5	0,9	dobrý
3	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	12,6 x 6,1	0,8	dobrý
4	sejp	A/P	oválný	konvexní	5,5 x 4	0,4	špatný
5	sejp	A/P	oválný	konvexní	8,4 x 6,5	0,8	dobrý
6	sejp	A/L	oválný	konvexní	13,3 x 8,8	1,7	dobrý
7	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	11 x 3,4	0,5	dobrý
8	sejp	A/L	obdélný	konvexní	8,2 x 4	0,65	dobrý
9	sejp	A/L	kruhový	konvexní	?	?	špatný
10	sejp	A/L	oválný	konvexní	?	?	špatný
11	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	9,5 x 5	0,7	dobrý
12	sejp	A/P	obdélný/oválný	konvexní	16,5 x 7,2	0,65	dobrý
13	sejp	A/L	obdélný/oválný	konvexní	11 x 6,5	0,8	dobrý
14	sejp	A/L	obdélný/oválný	konvexní	14,4 x 9	1,55	porušený
15	sejp	A/P	oválný	konvexní	7 x 4,4	0,65	špatný
16	sejp	A/P	kruhový	konvexní	6 x 6	0,6	dobrý
17	sejp (?)	A/L	nepřavidelný	konvexní	?	0,55	špatný
18	sejp	A/P	nepřavidelný/ superpozice	konvexní	32,5 x 13,5	1	dobrý
19	sejp	A/P	oválný	konvexní	7,8 x 5,9	1	dobrý
20	sejp	A/P	obdélný	konvexní	57 x 10	2	velmi dobrý
21	sejp	A/P	oválný	konvexní	9 x 3,8	0,55	porušený
22	sejp	A/P	oválný	konvexní	8,1 x 6,1	0,6	dobrý
23	sejp	A/P	nepřavidelný	konvexní	11 x 9	1	dobrý
24	sejp	A/P	oválný	konvexní	14 x 9,8	1,6	dobrý
25	sejp	A/P	oválný	konvexní	17,7 x 7	1	dobrý
26	sejp	A/L	oválný	konvexní	15,1 x 10	0,5	dobrý
27	sejp	A/L	oválný	konvexní	9,2 x 8,4	0,4	porušený
28	sejp	A/P	liniový	konvexní	52,6 x 11,4	1	porušený
29	sejp	A/P	oválný	konvexní	18,4 x 9	0,5	porušený
30	sejp	A/P	nepřavidelný	konvexní	29 x 19,5	1,5	dobrý
31	sejp	A/P	nepřavidelný	konvexní	19,5 x 16,5	1	porušený
32	sejp	A/P	oválný	konvexní	9,6 x 6,8	0,4	špatný
33	sejp	A/L	nepřavidelný	konvexní	25 x 11,5	1,5	dobrý
34	sejp	A/L	oválný	konvexní	14,8 x 6	1	dobrý
35	sejp	A/L	oválný	konvexní	36,8 x 10	0,7	porušený

36	sejpa	A/P	oválný	konvexní	11,5 x 6,3	0,8	špatný
37	sejpa	A/P	oválný	konvexní	12,4 x 6,8	1,2	velmi dobrý
38	sejpa	B/P	oválný	konvexní	11,8 x 5,4	0,4	špatný
39	sejpa	B/P	oválný	konvexní	6,1 x 4,1	0,3	špatný
40	sejpa	B/P	kruhový	konvexní	6,1 x 5,8	0,6	dobry
41	sejpa	B/P	oválný	konvexní	10,1 x 6,6	0,4	špatný
42	sejpa	B/L	oválný	konvexní	5,4 x 4,1	0,3	velmi špatný
43	sejpa	B/L	oválný	konvexní	7,2 x 5	0,35	špatný
44	sejpa	B/P	oválný	konvexní	7,6 x 5,5	0,25	velmi špatný
45	sejpa	B/P	oválný/obdélný	konvexní	15,5 x 6,1	1,1	dobry
46	sejpa	B/P	obdélný	konvexní	11,4 x 8	0,8	dobry
47	sejpa	B/P	kruhový	konvexní	5,6 x 4,8	0,4	špatný
48	sejpa	B/L	oválný	konvexní	7,2 x 6	0,5	špatný
49	sejpa	B/L	kruhový	konvexní	6,9 x 6,9	0,5	špatný
50	sejpa	B/L	oválný	konvexní	7,1 x 5,3	0,8	špatný
51	komunikace	A/P	liniový	konkávní	29 x 5	0,3	dobry
52	komunikace	A/P	liniový	konkávní	760 x 3	?	špatný
53	objekt	A/P	obdélný	konkávní	3,7 x 3,2	0,1	velmi špatný
54	objekt	A/P	obdélný	konkávní	4,2 x 3,1	0,1	velmi špatný
55	objekt	A/P	obdélný	konkávní	2,9 x 3,1	0,1	velmi špatný
56	kamenný relikt	A/L	liniový	konvexní	délka 2,5	0,8	dobry
57	kamenný relikt	A/L	liniový	konvexní	délka 19,6	0,8	dobry

Tab. 1. Přehled dokumentovaných objektů rýžovišť „A“ a „B“ na soutoku Okrouhlického a Zlatého potoka

Tab. 1. **Anglický překlad**
DOPLNIT!

interpretovali jako odvaly – tzv. sejpy (popis viz tab. 1). Identifikované sejpy byly koncentrovány na dvou úsecích, na celkovém plánu jsou vyznačeny jako rýžoviště „A“ a „B“. Orientace jednotlivých sejpů byla dána tokem Okrouhlického potoka, přičemž delší strany jednotlivých sejpů byly až na výjimky paralelní s vodním tokem. U plošně nejrozsáhlejší koncentrace sejpů v úseku „A“ převažuje orientace severojižním směrem, v případě menšího rýžoviště

v úseku „B“ převažuje orientace sejpů ve směru východ–západ.

V prostoru zkoumané lokality byly zachyceny odvaly konvexního charakteru nejčastěji pravidelných tvarů. Podle navrženého deskriptivního systému byly nejčastěji identifikovány tvary obdélné a oválné a v menší míře kruhové (srov. tab. 1). Pouze v šesti případech byly objekty nepravidelného tvaru.

Jednotlivé antropogenní terénní pozůstatky se dochovaly v relativně velmi dobrém stavu. K intenzivnějšímu porušování odvalů dochází patrně až v průběhu posledních desetiletí (např. používání těžkých lesnických strojů, motokros a amatérské rýžování zlata), je naprosto nezbytné, aby byla naleziště věnována řádná památková ochrana.

Dva dochované liniové objekty lze bez větších problémů interpretovat jako pozůstatky komunikací. Objekty 51 a 52 jsou nepochybně středověké úvozové cesty, které nejsou v dnešní době využívány. Oba reliktové cesty jsou v nezalesněném prostoru téměř zcela zničeny orbou. Oba popisované úvozy protínají ve směru východ–západ rýžoviště „A“, přičemž objekt 52 směřuje v podobě mělké deprese na sousední Licibořice s farním kostelem sv. Michaela archanděla. V současné terénní konfiguraci je poměrně dobře patrný brod přes Okrouhlický potok. Komunikace dále ve formě velmi mělkého úvozu směřovala na ves Lipinu a zřetelně se odkláněla od osady Pohořalka, která vznikla až v 18. století. Druhý úvoz (obj. 51) byl zachycen i na druhém vojenském mapování, koresponduje patrně s hůře identifikovatelnými objekty 53–55 (obr. 92).

V prostoru zkoumané lokality byly zaznamenány tři mělké konkávní objekty (obj. 53–55) – nacházejí se na malých terasách v prudkém svahu (rýžoviště „A“, obr. 2). Objekty jsou přibližně stejně velké, pravidelného obdélného tvaru a téměř v jedné linii v blízkosti úvozové cesty (obj. 52), a proto se můžeme domnívat, že jde o antropogenní terénní tvary, které mohly plnit provizorní obytnou či skladovací funkci (suterény?) v rámci rýžování zlata. Nápadné je rovněž jejich situování nad hranici záplavového území. Není bez zajímavosti, že tyto objekty se nalézají na terasovitě upraveném povrchu.

Velmi dobře jsou v terénu rozpoznatelné dva antropogenní reliktové objekty, které se nacházejí přímo na soutoku Okrouhlického a Zlatého potoka (rýžoviště „A“; obj. 56 a 57; obr. 92). Oba objekty jsou postaveny z na sucho kladených kamenů, bez zjevného opracování (lomový kámen). Tyto dva antropogenní reliktové objekty můžeme interpretovat jako obezdívku zpevňující a napřimující břeh potoka, popř. jako pozůstatky technických staveb využívaných při exploataci zlata.

Z hlediska rozsahu patří obě rýžoviště do kategorie malého pole objektů (def. Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, tab. na str. 16). Nejbližšími analogickými lokalitami jsou rýžoviště zlata na Golčovojevíkovsku, jakými jsou např. Římovice II, Dolík-Doupov, Podmoky I a Krchlebská Lhota II (Starý–Šanderová–Tomášek, 2004, 28, obr. 10–13). Vyjma se jím jsou na těchto rýžovištích zaznamenány i dochované reliktové šachtice a stopy po překládání toku potoka. Shodné je umístování při soutocích potoků.

13.2.2 Středověké osídlení v bezprostředním sousedství rýžoviště

Počátky kolonizace Železných hor leží již v raném středověku. Vrcholně středověká kolonizace nenalezala v Železných horách panenské území, ale existovalo zde několik sídlištních buněk. Osídlovací proces byl patrně zahájen z několika různých směrů (Chrudimsko, Čáslavsko, Skutečsko, jižní Morava (?)). Nejstarší raně středověký proud směřoval patrně z Chrudimska, odkud známe starohradištní osídlení (Frolík–Sigl, 1995, 69). Nejstarší a nejintenzivnější v raném středověku osídlenou lokalitou byla poloha někdejšího keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic nalézající se asi 3,5 km východně od výše popisovaných rýžovišť. Výhodná poloha a dodnes patrně opevnění z doby železné přilákaly snad již v 8. století pozornost slovanských

osadníků. Na základě nálezů z povrchových sběrů a archeologických výzkumů sledujeme kontinuitu osídlení od starohradištního období zhruba do poloviny 13. století. Mezi výrazné nálezy patří ostruha s bodcem indikující možnou přítomnost elity (základní informace o raně středověkém osídlení viz Danielisová, 2010, 144–147). Je zřejmé, že bývalé keltské oppidum v Hradišti u Českých Lhotic hrálo v první fázi kolonizace Železných hor klíčovou úlohu.

K pochopení dynamiky sídelního procesu ve 14. století je třeba věnovat pozornost i farní organizaci ve sledované oblasti. Pokud jde o církevní správu oblasti ve středověkém období, nalézaly se v našem zájmovém území dvě farnosti – Licibořice a Bojanov. Zatímco Bojanov leží zhruba uprostřed újezdu, Licibořice jsou vysunuty k jeho severní hranici. Z jakého důvodu byla zřízena farnost právě v tomto místě? Dle našeho názoru je jedním z důvodů tohoto „vysunutí“ právě přítomnost obou rýžovišť na Okrouhlickém potoce. Není bez zajímavosti, že od Licibořic probíhá zaniklá úvozová cesta k brodu v prostoru rýžoviště 1. K rýžovišti č. 2 zase směřuje svazek úvozových cest z prostoru vsi Lipina. Faráře pro obě farnosti dosazoval na základě tzv. podacího práva opat vilémovského kláštera. Ačkoliv předpokládáme jako správní centrum eponymní lokalitu újezdu Bojanov, původním centrem farnosti byly patrně Licibořice. Ty jsou zmiňovány v souvislosti s vymezením litomyšlského biskupství již v roce 1349 a opakovaně v letech 1350 a 1352. K roku 1392 je zmiňován plebán Blažej, který farnost směnil s Henslinem, plebánem z Polomu, a k roku 1402 plebán Budík, který proměnil farnost s Blažejem, plebánem z Polomu (patrně se jedná o stejnou osobu jako v roce 1392 – Kúrka, 1914, 650). Je otázkou, zda se zde neobráží první fáze pustnutí újezdu vrcholící pronájmem oblasti Jindřichovi z Lichtenburka

roku 1329. Gotický kostel v Licibořicích nese zasvěcení archandělu Michaelovi. Zda se jedná o původní zasvěcení, není jisté. Bojanovská farnost vystupuje z anonymity písemných pramenů až v roce 1398, kdy je zmiňován plebán Vilém. V roce 1412 je zmiňován bojanovský plebán Václav z Meziříčí (Kúrka, 1914, 650–651). Místní kostel zasvěcený sv. Vítu je sice razantně barokně přestavěn, nicméně poloha indikuje starší středověký základ. Ačkoliv zasvěcení sv. Vítu patří mezi nejstarší vrstvu českých patroniní (Boháč, 1994), ani zde nemůžeme s jistotou tvrdit, že se jedná o zasvěcení původní.

Jak bylo naznačeno výše, osady bojanovského újezdu byly pravděpodobně mezi lety 1317 a 1318 vypleněny (Teplý, 2010, 127, 134–139). Vzhledem k poničení dalších držav v Podoubraví byla renovace bojanovského újezdu zcela nad finanční možnosti vilémovského kláštera. Patrně proto hledal klášter jinou cestu. Aby došlo jen k obnovení újezdu, nikoliv k exploataci nerostného bohatství, byla do listiny z roku 1329 vložena klauzule týkající se nálezů jakýchkoliv kovů. Vzhledem k tomu, že se klášter nevzdal po dobu pronájmu újezdu patronátního práva k farním kostelům v Licibořicích a Bojanově a přímo v srdci újezdu si ponechal ves Křižanovice, neztratil vlastně nad újezdem kontrolu. Ačkoliv obnova újezdu patrně proběhla, nepřinesla Jindřichovi z Lichtenburka předpokládaný výnos. Uvědomíme-li si, že souběžně s tím docházelo k útlumu těžby na dalších lichtenburských državách na Havlíčkobrodsku, chyběly tomtuto feudálovi prostředky. Výsledkem by mohlo být odevzdání rodového hradu Lichnice do rukou Jana Lucemburského někdy před rokem 1331. Tou dobou je na Lichnici připomínán královský purkrabí Štěpán z Tetína (RDBM III, č. 1831, 714–715; Urban, 2003, 176).

13.2.3 Shrnutí

Ačkoliv s naprostou jistotou bez terénního odkryvu nemůžeme přímo datovat rýžoviště v údolí Okrouhlického potoka, Zlatého potoka a Zlatých pramenů, soudíme, že i na základě nepřímých důkazů je možno alespoň vrchol zdejší těžby zlata datovat do období 13. až počátku 14. století. K tomuto názoru nás dle našeho mínění opravňuje existence nedalekého zkoumaného dehtářského pracoviště v Licibořicích (srov. výše kap. 7.6), kde se nalézalo i sídlo farnosti a propojení komunikací s brodem, dále existence pomístních názvů (např. ZSV Zlatník/Zlatnice/Zlatoušov, Zlatý potok, Zlaté prameny ad.). Ze staré sbírky Regionálního muzea v Chrudimi pochází nález hornického želízka z katastru Licibořic (Frolík, 1984, 14, obr. 14:2). Uvědomíme-li si, s jakou intenzitou provozoval vilémovský klášter těžbu drahých kovů na jižním úpatí Železných hor, bylo by s podivem, aby se klášter o podobnou aktivitu nepokusil na svém majetku přímo v srdci Železných hor. Pro tuto hypotézu by svědčila i absence písemných zpráv před rokem 1329. Všeobecně můžeme konstatovat, že písemné zprávy ze středověkého Chrudimska do první čtvrtiny 14. století jsou velmi vzácné, jak vyplývá např. ze soupisu prvních písemných zmínek o sídlech okresu Chrudim (Šulc, 2001). Posledním, opět nepřímým dokladem by mohla být noticka opata vilémovského kláštera k právu těžby jakýchkoliv kovů, které by byly objeveny během propůjčení újezdu Lichtenburkům (RBM III, č. 1518, 594–595). Opatovy obavy byly opodstatněné, neboť Lichtenburkové, podobně jako vilémovský klášter, provozovali těžbu drahých kovů jak na jižním úpatí Železných hor, tak na přilehlém Golčovojeníkowsku a Havlíčkobrodsku (obecně Urban, 1980, 36–61; 2003, 91–92; Rous, 1999, 102–105).

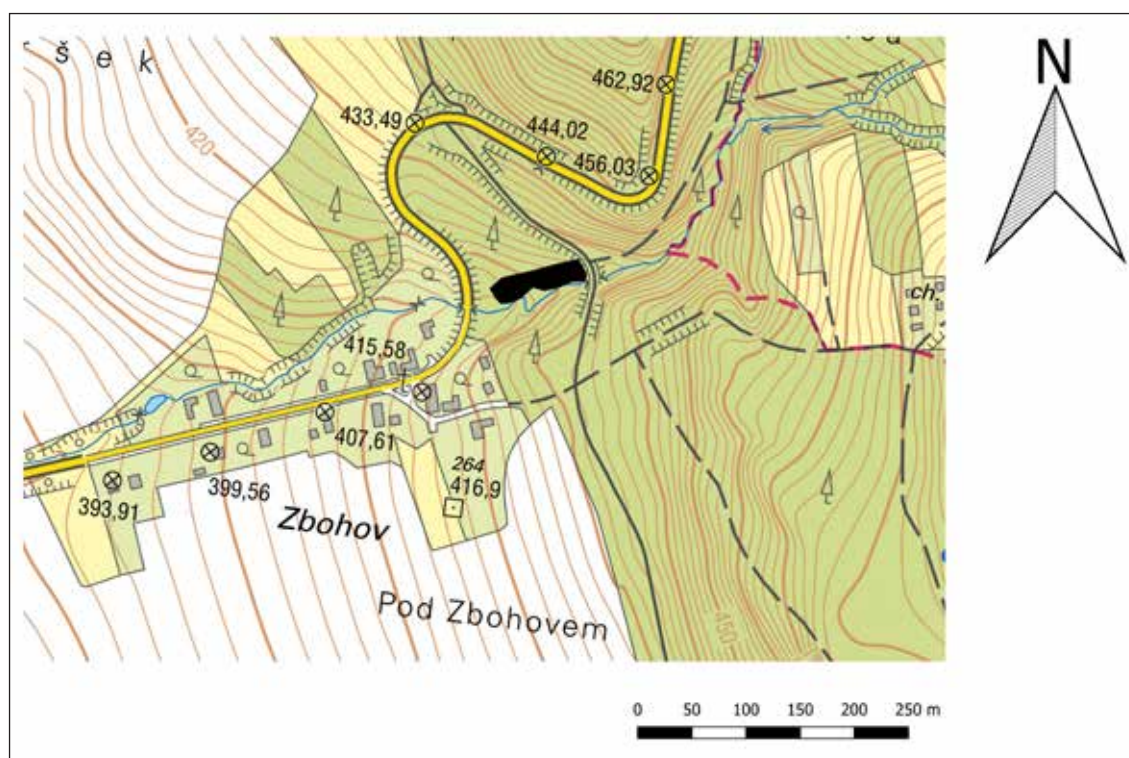
13.3 Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn) (obr. 95–98)

Nejnověji bylo objeveno rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn) na jižním úpatí Železných hor. Nalézá se v těsném sousedství intravilánu obce Zbohova asi 0,3 km západně od jihozápadního okraje intravilánu Leškovy Hůrky (obr. 95), asi 1,3 km jihozápadně od zaniklé vsi objevené pod hladinou sečské přehrady (Musil, 2019c; srov. výše) a 6,6 km východně od Vilémova. Naleziště je známé zejména mezi profesionálními (Vodička–Pošmourný, 1984, 97; Vodička, 1997) a amatérskými geology a zlatokopy. Při pokusech o rýžování byly získány zlatinky o rozměrech 0,6 mm.

Toto rýžoviště zlata se rozkládá na severním břehu bezejmenného vodního toku v nadmořské výšce 428–434 m n. m. Tento potok pramení na severním úpatí hlavního hřebene Železných hor na kótě 499,08 m n. m. Naleziště je součástí rozsáhlé zalesněné parcely ppč. 539/1.

13.3.1 Lokalizace a popis

Celkem bylo identifikováno a geodeticky zaměřeno 5 antropogenních reliéfních tvarů (objekt 1–5 – obr. 97). Naleziště zabírá plochu 1709 m². Objekty vytvářejí dvě výrazné přibližně paralelní linie sledující severní břeh bezejmenného potoka. Severní linie je tvořena impozantním konvexním objektem 1, který dosahuje délky 31,2 metru a maximální šířky 4,8 metru. S dochovanou výškou 3,1 metru představuje nejmohutnější dochovaný sejp v prostoru Železných hor. Na objekt navazuje o něco menší konvexní objekt 2 s délkou 25 metrů, maximální šířkou 6,2 metru a výškou 3,3 metru. Jižní linie lemuje bezprostředně vodní tok. Nejzápadněji je situován konvexní objekt 3 o délce 17,8 metru, šířce 8 metrů a výšce 3,6 metru. Na něj navazuje konvexní objekt 4 dlouhý 18 metrů, široký

Obr. 95. Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn).

Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 95. Placer of gold near the settlement of Zbohov (cadastral territory Rostejn).

Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000

(Data source: ČÚZK).

5,5 metru s dochovanou výškou 3,2 metru – obr. 96) a objekt 5. Ten dosahuje délky 21 metrů, šířky 3,9 metru a výšky 3,1 metru. Všechny zjištěné konvexní objekty lze bez větších potíží ztotožnit s charakteristickými haldami hlusiny po rýžování zlata – tzv. sejpy. Případné jihozápadní pokračování rýžoviště je zničeno výstavbou silnice a recentní zástavbou.

13.3.2 Datování archeologických nálezů

Oproti jiným rýžovištím na Chrudimsku pochází z tohoto naleziště datovaný archeologický materiál uložený v archeologické sbírce Muzea východních Čech v Hradci Králové (Vích-Vokolek, 1997, 3). Z jednoho ze sejpů byl získán zlomek dna hrnce (obr. 98) o průměru dna 100 mm, náležejícího

keramické technologické třídě Seč 1, která má nejbližší analogie právě v areálu zaniklé středověké vsi pod sečskou přehradou, kterou lze asi bez výhrad ztotožnit se vsí Ústupky připomínanou listinou v roce 1315 (srov. Musil, 2019c; srov. výše). Keramiku lze s jistotou zařadit do období 13. až první poloviny 14. století.

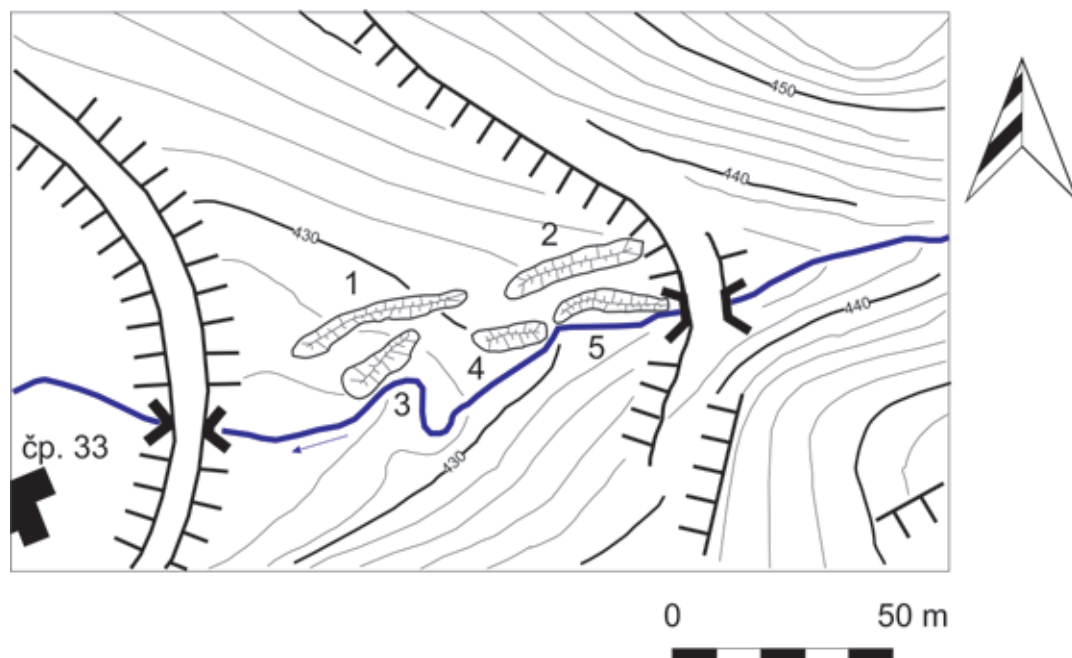
13.3.3 Shrnutí

Z hlediska rozsahu patří výše popisované rýžoviště do kategorie malého pole objektů (Starý-Šanderová-Tomášek, 2004, 16). Nejbližšími analogickými lokalitami jsou rýžoviště zlata na Golčovojevíkovsku, např. Římovice II, Dolík-Doupov, Podmoky I a Krchlebská Lhota II (Starý-Šanderová-Tomášek, 2004, 28, obr. 10–13). Na základě

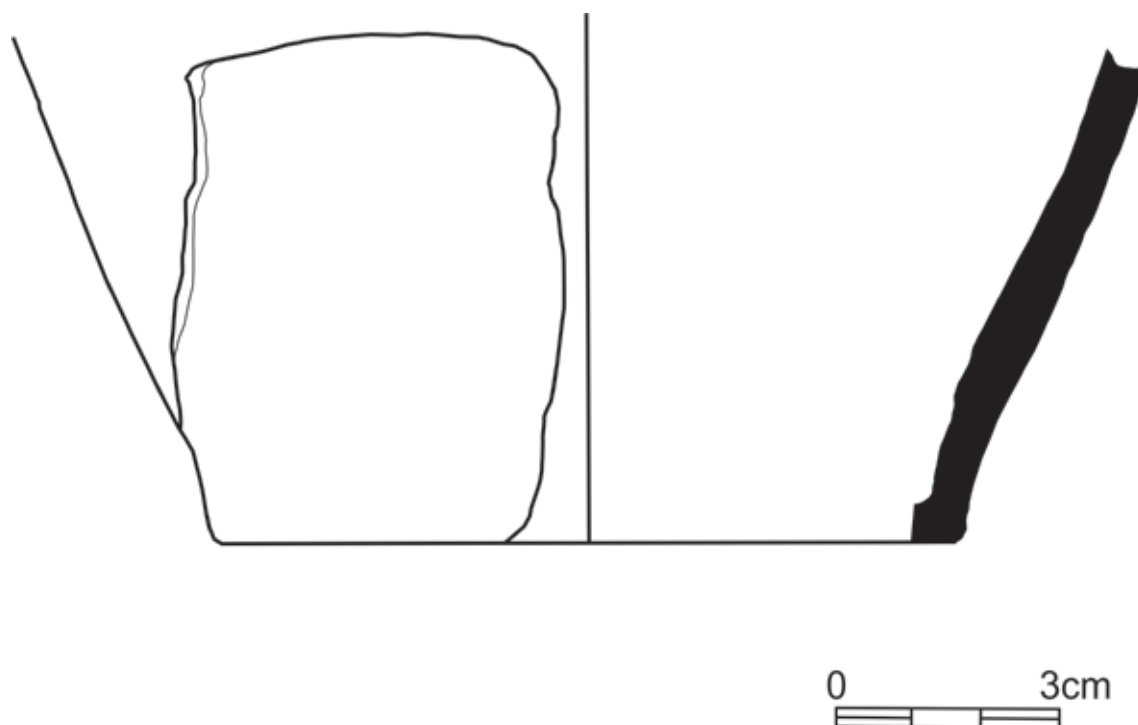

Obr. 96. Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn), obj. 4. Pohled od jihu.
Stav v roce 2014. Foto J. Musil.

Fig. 96. Placer of gold near the settlement of Zbohov (cadastral territory Rostejn),
feature 4. View from the south. State in 2014. Photo J. Musil.

Obr. 97. Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn). Zaměření reliktů po rýžování zlata.
Fig. 97. Placer of gold near the settlement of Zbohov (cadastral territory Rostejn).
Measurement of relicts left from gold washing.

Obr. 98. Rýžoviště zlata u osady Zbohov (k. ú. Rostejn). Zlomek keramiky. Kresba J. Musil.
 Fig. 98. Placer of gold near the settlement of Zbohov (cadastral territory Rostejn).
 Potsherd. Drawing J. Musil.

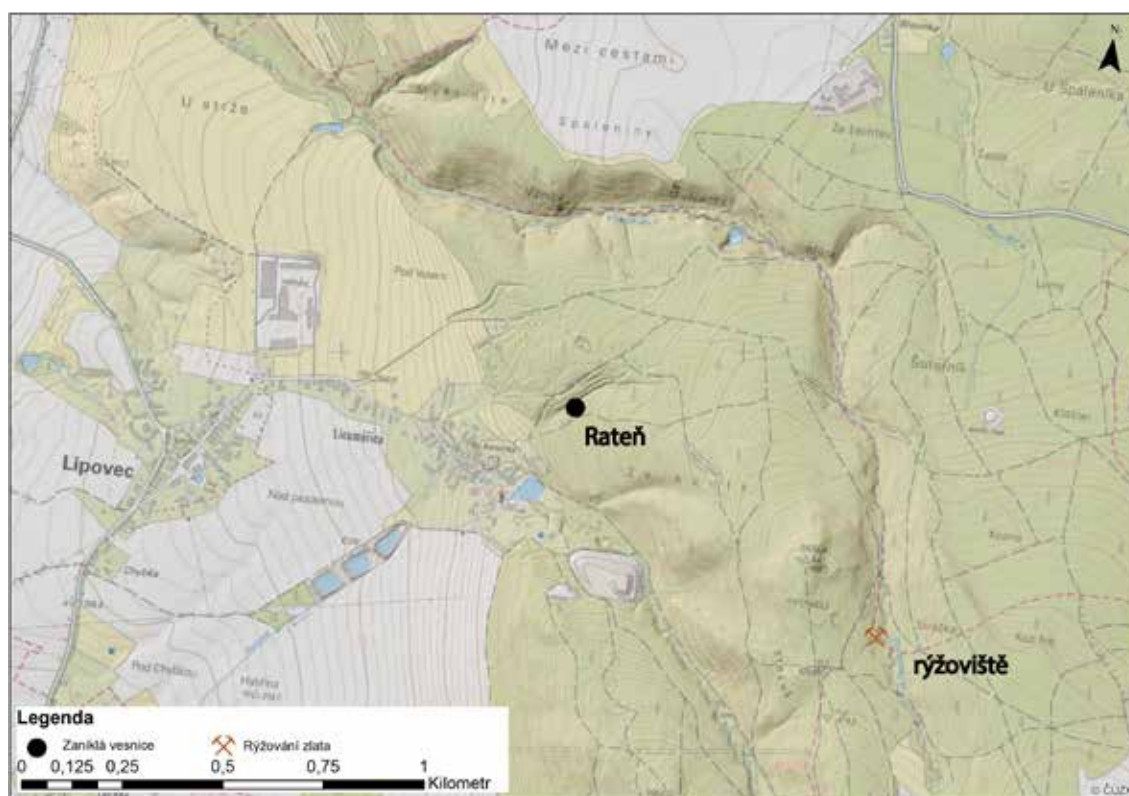
nálezu keramiky lze usuzovat, že rýžoviště bylo v provozu ve 13. až 1. polovině 14. století. Zůstává ovšem otázkou, kdo byl iniciátorem zdejší těžby, která pravděpodobně souvisí s aktivitami nedalekého vilémovského kláštera.

13.4 Pozůstatky rýžování zlata u Zbyslavce (obr. 99–100)

Další neznámé pozůstatky po středověké těžbě zlata byly registrovány u Zbyslavce (obr. 99). Tyto stopy byly dokumentovány (obr. 100) s využitím metod povrchového průzkumu reliéfních antropogenních tvarů a zaměřeny totální měřičskou stanicí, obdobně jako jiné antropogenní objekty zkoumané v lesním prostředí (Vařeka et al., 2006, 57–60).

13.4.1 Lokalizace

Lokalita se nachází v lesní trati Na Kozině 3 km severně od Zbyslavce a 1 km jihovýchodně od Licoměřic, v horní části údolí Starkočského potoka, cca 300 metrů pod jeho prameništěm. Relikty se nalézají v zalesněném prostoru při hraně údolního dna ve vzdálenosti 30 metrů od levého břehu potoka v nadmořské výšce 467 až 468 m n. m. Na severozápadě se zdvihá do výšky 490 m n. m vrch Skála. Na západní straně je terén plochý a na východě uzavírá údolí příkrý svah. Naleziště je situováno na severozápadním okraji Železných hor, které formují reliéf klesající směrem k západu. Snižování je stupňovité, přičemž jednotlivé stupně jsou odděleny poměrně výraznými svahy (Demek et al., 1965, 23–37; Čech, 2002, 27).

Obr. 99. Zbyslavce, Na Kozině. Místo rýžoviště zlata označeno zkříženými hornickými kladívky. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).

Fig. 99. Zbyslavce, Na Kozině. Site of a gold placer marked with a black dot. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

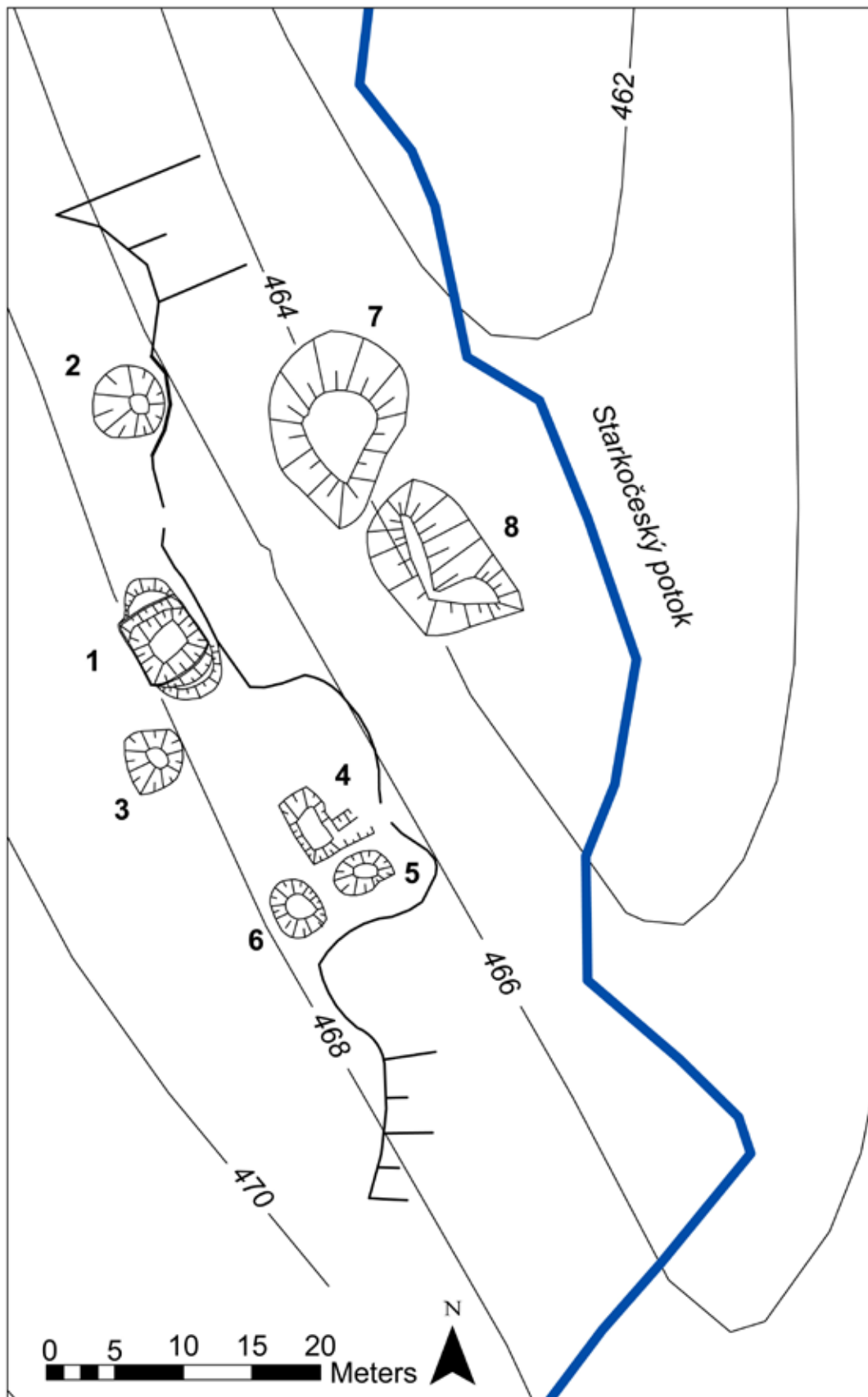
13.4.2 Popis terénní situace

Celkem bylo v terénu identifikováno a geodeticky zaměřeno 8 antropogenních reliéfních tvarů (obr. 100), přičemž jako objekt 1 byla pracovní označena partyzánská zemljanka brigády Mistra Jana Husa s pomníčkem z roku 1985 (Musil–Netolický–Vařeka, 2016, obr. 4). Další konkávní objekt, tentokrát související se středověkou těžbou, se nachází o 10 metrů severozápadně (objekt 2). Je nepravidelně kruhového půdorysu s konkávními stěnami a dnem o maximálním průměru 6,7 metru a hloubce 1,2 metru. Další konkávní objekty nacházíme také jihovýchodně od zemljanky ve vzdálenosti 3,5 až 23 metrů. V případě objektů 3,5 a 6 se jedná o obdobné jámy nepravidelně kruhového nebo oválného půdorysu

o průměru 3 až 4,5 metru a maximální hloubce 0,5 metru. Odlišného tvaru je zahluubený objekt 4 tvořený obdélnou částí s oblými rohy orientovanou od severozápadu k jihovýchodu o rozměrech 2,4 x 5,3 metru a hloubce 1,1 metru, který je doplněn menší částí vybíhající k severovýchodu. Na severovýchodní straně nad potokem ve vzdálenosti 11 metrů od zemljanky nacházíme velké konkávní objekty, z nichž objekt 7 je kapkovitého půdorysu. Jeho rozměr je 10,2 x 14,5 metru a výška činí 2 metry. Objekt 8 je nepravidelně oválný o rozměrech 12,8 x 7,6 metru a výšce 1,5 metru.

13.4.3 Interpretace

Další jámovité útvary v blízkosti partyzánské zemljanky (objekty 2–6) považujeme

Obr. 100. Zbyslavce, Na Kozině. Celkový plán lokality.
Fig. 100. Zbyslavce, Na Kozině. Overall plan of the site.

vzhledem k jejich tvaru a rozměrům za pozůstatky těžebních aktivit, které byly součástí rozsáhlého středověkého areálu situovaného u Starkočského potoka. Nelze vyloučit, že tyto zahloubené objekty, situované po obou stranách zemljanky, byly druhotně využity partyzánskou jednotkou, neboť nabízely možnost krytí podobně jako ve vojenských okopech. Mohly sloužit například pro hlídky. Je dokonce možné, že přítomnost zahloubených objektů jakožto přirozených okopů mohla vést k volbě místa pro zbudování základny.

Konvexní objekty 7 a 8 umístěné nad tokem severovýchodně od zemljanky interpretujeme jako sejpy. Další průzkum identifikoval rozsáhlý rýžovnický a těžební areál podél Starkočského potoka. Nachází se zde minimálně 10 dobře rozpoznatelných sejpů a setkáváme se i s relikty těžby, které se zařezávají do svahů na levé straně Starkočského potoka (Musil–Netolický–Vařeka, 2016, obr. 5). Jedná se o liniové konvexní útvary vybíhající až na potoční terasu, které dosahují při dně šířky 1 metru a jsou lemované po obou stranách odvaly. S největší pravděpodobností se jedná o pozůstatky rýžování zlata ve zlatonosných sedimentech ukládaných vodním tokem.

Ačkoliv nelze bez provedení sondáže rýžoviště přímo datovat, na základě vlastností zjištěných objektů a sídelního kontextu je možno těžbu zlata na Starkočském potoce zařadit hypoteticky do vrcholného nebo pozdního středověku. Lokalita se nalézá takřka na dohled od hradu Lichnice založeného někdy v polovině 13. století (Durdík, 2000, 395–402). První písemná zmínka o vsi Licoměřice pochází již z roku 1257 (RBM II, 65–66 č. 165), Zbyslavce je uváděn roku 1316 (RT I, 6 č. X/2) a Lipovec až roku 1401 (LC VI, 47). Archeologické doklady vrcholně a pozdně středověkého osídlení pocházejí přímo ze Zbyslavce (Cejpová, 2008) a menší soubor keramiky datované

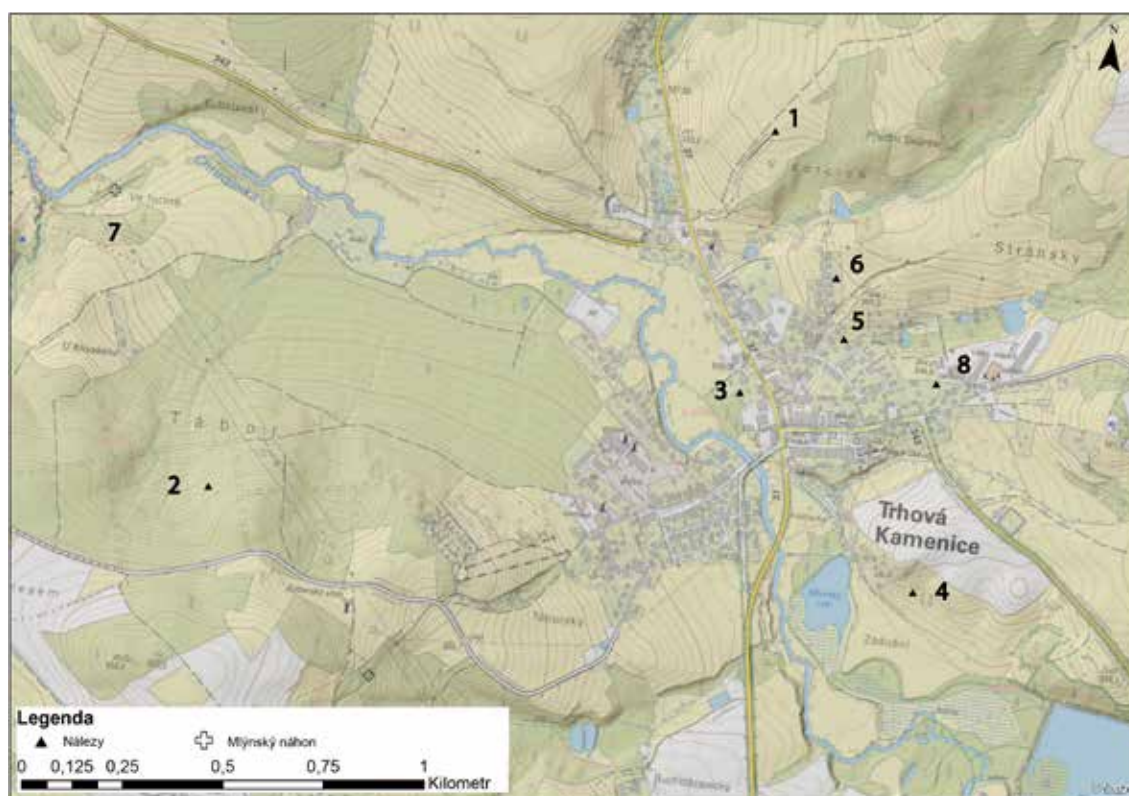
do 13. až 14. století byl získán v nedalekém Míčově (Šulcová, 2010, 149). Rýžoviště zlata u Zbyslavce by mohlo souviset s aktivitami Lichtenburků, kteří provozovali těžbu drahých kovů na jižním úpatí Železných hor a přilehlém Golčovojevíkovsku a Havlíčkobrodsku (srov. Urban, 1980, 36–61; 2003, 91–92; Rous, 1999, 102–105).

13.4.4 Shrnutí

Při povrchovém průzkumu primárně cíleném na poznání partyzánské základny došlo k objevu doposud neznámého rýžovnického a těžebního areálu pravděpodobně vrcholně středověkého stáří, jehož pozůstatkem je množství konkávních i konvexních reliéfních tvarů situovaných podél Starkočského potoka. Je možné, že přítomnost těchto objektů, které lze využít jako přirozený kryt, vedla k volbě místa partyzánské základny. Od ostatních zahloubených objektů na lokalitě se relikty bunkru odlišují jen pravidelnými tvary. Možné využití starších těžebních objektů partyzánským oddílem nelze vyloučit, ovšem mohla by je prokázat jen archeologická sondáž.

13.5 Těžba železa mezi Hlubokou a Trhovou Kamenicí (obr. 101–103)

Obec Trhová Kamenice se nalézá asi 18 km jižně od Chrudimi a 20 km severovýchodně od Vilémova, po obou březích řeky Chrudimky. Samotný název obce upomíná na někdejší název řeky Chrudimky, která je v písemných pramenech 12.–14. století zmiňována jako Kamenice. Přívlastek Trhová byl obci dán až okolo roku 1500, díky jejímu postavení a odlišení od okolních Kamenic (Profous, 1949, 196). Díky spolupráci s místními amatérskými spolupracovníky panem Petrem Peškem a Pavlínou Hovorkovou se v letech 2009–2011 podařilo vymezit na katastru Trhové Kamenice a v části přilehlého katastru obce Hluboké

Obr. 101. Trhová Kamenice s vyznačením jednotlivých archeologických lokalit. 1) poloha Horní Svárov; 2) poloha Tábor; 3) zahrada u domu s pečovatelskou službou; 4) ppč. 1107, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115/1, 1115/4, 1116, 1117, 1118, 1119, 1122; 5) zahrada za čp. 249 ve Spojovací ulici; 6) ppč. 223/38, 223/41–44, 448/4–10; 7) trať Ve Fortně; 8) ppč. 176/1, za domem čp. 67. Na podkladě Základní mapy ČR 1:10000 (Zdroj dat: ČÚZK).
 Fig. 101. Trhová Kamenice with marked individual archeological sites. 1) position of Horní Svárov; 2) position of Tábor; 3) garden near a care facility; 4) plot no. 1107, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115/1, 1115/4, 1116, 1117, 1118, 1119, 1122; 5) garden behind plot no. 249 in Spojovací Street; 6) plot no. 223/38, 223/41–44, 448/4–10; 7) route Ve Fortně; 8) plot no. 176/1, past house plot no. 67. Based on the Basic Map of the Czech Republic 1:10000 (Data source: ČÚZK).

u Trhové Kamenice celkem sedm nalezišť s pozitivními doklady archeologických situací (obr. 101), z nichž byly následně vyhodnoceny dostupné archeologické nálezy (Musil, 2010a; 2011a; 2011b). Naše pozornost se zaměřila na naleziště v rozsáhlém lesním komplexu východně od Trhové Kamenice v trati Tábor (obr. 101:7), kde byly při povrchovém průzkumu objeveny stopy po kutací činnosti doprovázené nálezy středověké keramiky.

13.5.1 Stručné dějiny

První písemná zmínka o Trhové Kamenici pochází z roku 1349, v souvislosti s vymezením nově vzniklého litomyšlského biskupství (CDM VII, č. 974, s. 677). Původní gotický kostel, stržený v roce 1737 a nahrazený barokním kostelem sv. Filipa a Jakuba (Poche ed., 1982, 73), byl středem samostatné farnosti, která podléhala chrudimskému děkanátu. Sama farnost je zmiňována ještě k roku 1392 (LC V, 133). Během husitských válek zdejší farnost zanikla a byla

obnovena až na počátku 18. století. Prvním známým držitelem Trhové Kamenice je Beneš z Kocourova¹⁹, jehož pečeť nalezneme na stížném listu české šlechty z roku 1415 (Teplý, 1997a, 73). Hmatatelným dokladem jeho přítomnosti, jakož i existence zděného středověkého kostela je jeho náhrobek z roku 1419 (Rybička, 1857b; Chytil, 1900, 129). Situace pozemkové držby v Trhové Kamenici byla patrně o něco složitější, neboť k letům 1415 a 1440 je zmiňován Oneš z Kamenice (AČ I, č. 256, s. 400). Nemůžeme ovšem vyloučit jeho příslušnost k vladkům z Kocourova. O tom, co se odehrávalo v Trhové Kamenici za husitských válek, nemáme žádné zprávy. Ze zániku farnosti a uložení pokladu stříbrných pražských grošů Václava IV. (Nohejlová-Prátová, 1956, 163), které si nikdo nevyzvedl, soudíme, že ani Trhové Kamenici se válečné útrapy husitských bouří nevyhnuly. Nicméně vladkové z Kocourova si panství přes husitské války museli udržet, neboť další zmínka pochází z 3. října 1457, kdy je zmiňován Václav z Kocourova a z Kamenice (AČ III, č. 715, s. 566). Tato zpráva dokládá mimo jiné spojení kocourovského a kamenického zboží (Rybička, 1857b, 191). Situace pozemkové držby Trhové Kamenice ve druhé polovině 15. století je nejasná. Roku 1499 je Trhová Kamenice zmiňována jako městečko. V roce 1500 Václav z Perknova prodává Trhovou Kamenici s tvrzí a poplužním dvorem Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy, respektive obchod proběhl patrně okolo roku 1499 a teprve v roce 1500 byl zapsán do zemských desek. Kromě první písemné zmínky o tvrzí a masných krámech je zde zmiňován i hamerník a mlynář. Trčkové z Lípy si městečko s tvrzí podrželi až do roku 1537, kdy je Jan Trčka z Lípy prodal bratřím Jindřichovi, Bernardovi a Absoloni Sobkovi z Kornic a na Lipce, kteří jej drželi do roku 1544 v neděli a Trhová Kamenice se tak stala nakrátko součástí panství

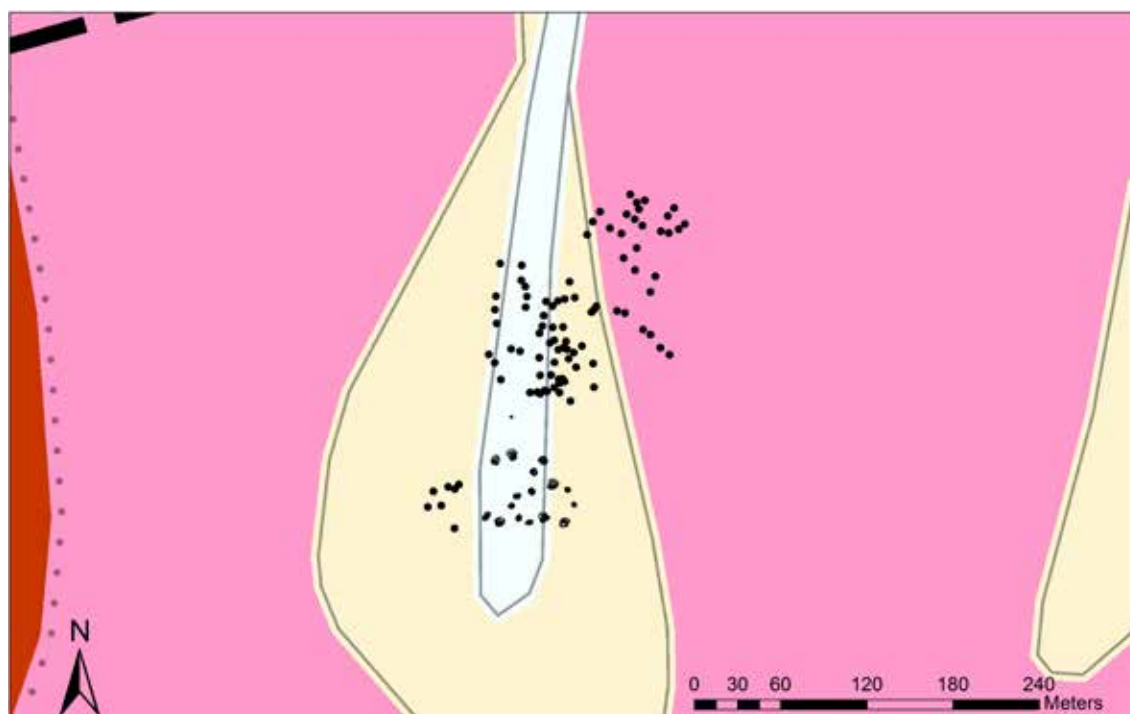
Lipka. V roce 1544 připadlo po smrti Jindřicha Sobka z Kornic městečko a hamry na jeho bratra Absolona Sobka z Kornic, který za finančního přispění své ženy Anny Lidmily ze Stranova zdejší tvrz obnovil a přestavěl. Po něm držel městečko Trhovou Kamenici jeho syn Adam Sobek z Kornic. Jeho vládu poznamenal spor s majitelem rychmburského panství Václavem Berkou z Dubé o poddaného Jana Holuba, hamerníka. Tento spor se táhl několik let i po smrti Jana Holuba a roku 1585 vyvrcholil podáním žaloby při komorním soudu v Praze. Po Adamově smrti držel panství Jan Sobek z Kornic. Ten odprodává roku 1612 ves Dolní Bradlo. V roce 1612 a 1614 zapsal dluh na tvrz Trhovou Kamenici s dvorem, pivovarem a sladovnou na městečko s i přilehlými vesnicemi. Jako horlivý evangelík byl po porážce českých stavů roku 1623 odsouzen k manství. Vzhledem k tomu, že jeho zhoršující se zdravotní stav neumožnil jeho přítomnost při zápisu tohoto rozsudku do zemských desek, zastoupil jej Vít Duchoslav Hataš z Letošic. Jan Sobek z Kornic několik let poté umírá bez potomků, a proto připadla roku 1628 Trhová Kamenice jako odúmrtí královské komoře. Téhož roku ji koupil František de Couriers a připojil ji tak k nasavrckému panství. V roce 1712 byla zásluhou hraběte Františka Schönfelda obnovena farnost (Musil, 2011a; 2011b).

13.5.2 Trať Tábor

13.5.2.1 Lokalizace

Rozsáhlá lesní trať Tábor se rozkládá na parcelách č. 1652/1 a 1625/1 na východní hranici katastru Trhové Kamenice, který sousedí přímo s katastrem obce Hluboká. Tento areál se rozkládá na jižním břehu řeky Chrudimky, stoupá jižním směrem k silnici Hluboká – Trhová Kamenice, která tvoří jeho jižní hranici. Na západní straně u obce

¹⁹ Kocourov, okr. Havlíčkův Brod, 4,6 km jihozápadně od Trhové Kamenice.

Obr. 102. Lesní komplex Tábor u Trhové Kamenice. Celkový plán těžebního areálu na podkladové Geologické mapě 1:50 000 (Zdroj dat: Česká geologická služba).
 Fig. 102. Forest complex Tábor near Trhové Kamenice. Overall plan of the mining area on the Geological Map 1:50 000 (Data source: Czech Geological Survey).

Hluboká je les ohrazen bezejmenným přítokem řeky Chrudimky. Jeho východní hranici představuje jihozápadní okraj intravilánu Trhové Kamenice. Celková výměra této oblasti činí téměř 87 hektarů. Terén je silně členitý svažitý, s celou řadou vystupujících skalisek, což vylučuje zemědělské či sídelní využití. Nejvyšší bod se nalézá v nadmořské výšce 623,5 m n. m., nejnižším bodem je údolí řeky Chrudimky ve výšce 519–521,5 m n. m.

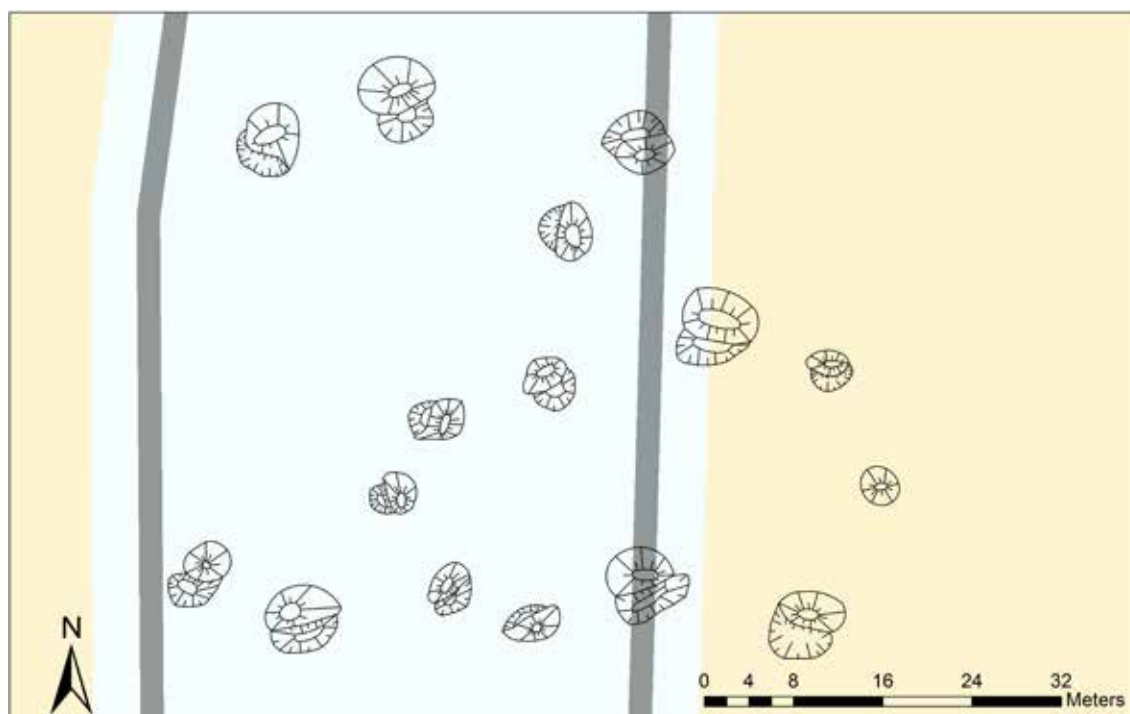
13.5.2.2 Popis nalezené situace

Na první pohled bylo zřejmé, že detailní zaměření celého komplexu není z technických důvodů možné. V rámci tohoto území se tedy naše pozornost zaměřila do prostoru s pozitivním výskytem středověké keramiky. Tento polygon o rozměrech přibližně 0,3 x 0,3 kilometru je vymezen na

západní straně lesní cestou lemovanou okopy z období studené války, jižní hranici představuje silnice Hluboká – Trhová Kamenice (obr. 102). Ve vymezeném prostoru o rozloze 10 ha jsme registrovali přes 500 povrchových útvarů, které lze jednoznačně spojit s těžbou. Zaměření bylo provedeno pomocí GPS. Jedná se především o nejrůznější zářezy, odkopy, rýhy, povrchové dobývky, jámy s přílehlými odvaly vytěžené hlušiny (k typologii a terminologii objektů srov. Večeřa, 2004). Těžba se přesně kryje s rozsahem písčitohlinitých a hlinitopísčitých sedimentů vzniklých zvětráváním biotického migmatitu až hybridního granodioritu (srov. obr. 102 a 103).

13.5.2.3 Rozbor archeologických nálezů

Při povrchovém průzkumu bylo mezi jednotlivými antropogenními objekty získáno

Obr. 103. Lesní komplex Tábor u Trhové Kamenice. Detail koncentrace odkopů s přílehlými odvaly v jižní části areálu. Na podkladě Geologické mapy ČR 1:50000 (Zdroj dat: Česká geologická služba).

Fig. 103. Forest complex Tábor near Trhové Kamenice. Detail of the concentration of excavated material with adjoining spoil banks in the southern section of the area. Based on the Geological Map of the Czech Republic 1:50000 (Data source: Czech Geological Survey).

17 zlomků keramiky o celkové hmotnosti 111 g. Nalezenou keramikou lze na základě makroskopicky postižitelných vlastností rozčlenit do tří základních keramických technologických tříd (dále KT), z původně čtyř vymezených pro sledovanou oblast.

Nejstarší horizont představuje režná hrubší, převážně redukčně pálená obtáčená keramika s výrazným podílem slídy v keramickém těstě (KT TK1, 14 ks, 102 g). Toto keramické zboží je typické pro oblast Čáslavska (k čáslavskému keramickému výrobnímu okruhu – srov. Pavlů 1982; 1991; Tomášek, 1995; Pehal, 2003), Golčovojevíkovska (Pehal, 2001a; 2001b; 2006), Havlíčkobrodská (Rous-Veselý, 1981, 16–20, tab. 1; srov. soubor ze samotného Vilémova – Rous, 1986, 83–86) a všeobecně železnohorské

oblasti. Nejblíže jsou objevené stopy sídliště částečně prozkoumané v nedalekých Licibořicích a Liboměřicích (KT Licibořice 1 a KT Liboměřice 1; viz kap. 7.6), rovněž v okolí Kovářova a Holína (viz kap. 7.4; KT Kovářov 4 – Musil–Netolický, 2016b), v Křižanovicích (KT Křižanovice 1 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), v Chrudimi (KT 324 – tamtéž), v areálu podlažického kláštera (KT Podlažice 12 – tamtéž) a dále v okolí Ronova nad Doubravou (viz kap. 10.4; KT Ro13 – Malina–Musil–Netolický, 2019). Tuto keramiku známe i z areálu ZSV pod sečskou přehradou (viz kap. 7.5; KT Seč 1 – Musil, 2019c) nebo ze zaniklé středověké vsi Bolešov (viz kap. 8; KT Bolešov 1 – Musil–Netolický, 2012, 73–114). Známe ji i z prostoru feudálních sídel, např. z hradu Strádov (viz kap. 12.2; KT Strádov 3 – Musil,

2016a, 54–87), z Ohebu (KT Oheb 23 – Frolík–Musil–Sigl s. d.), z tvrzště Stoupec (viz kap. 12.3; KT Stoupec 3 – Musil–Netolicný, 2014b, 148–180), z opevněné polohy Zkamenělý zámek na k. ú. Česká Cikánka (Frolík, 1984, 24–26; 1989a, 6–7). Nalezeme ji i na Hlinecku (např. Lány, k. ú. Kameničky u Hlinska – Frolík, 1984, 13–14; 1989a, 6–8) a Skutečsku (např. KT Lažany 16 – Kloužková–Zemenová–Frolík–Svobodová, 2014, 75–87; Frolík, 1982, 9–10; Frolík, 2019, 77–112; Perálec – nepublikovaný soubor ve sbírce RM v Chrudimi). Její výskyt se kryje s 13. až 1. polovinou 14. století. Na několika fragmentech se dochovala světlejší slabá jemná přetahová vrstva. Zboží není vytáčeno, ale pouze obtáčeno.

Soubor doplňují nálezy opticky tvrdě vypálené světlé oxidační keramiky s červenohnědým malovaným dekorem s pečlivě upraveným povrchem (KT TK3, 2 ks, 5 g), které náležejí do kategorie stolního náčiní (3 zlomky).

Pro 15.–16. století je typická šedá redukční keramika (KT TK4, 1 ks, 4 g) produkovaná městskými dílnami.

13.5.3 Interpretace

Při povrchovém průzkumu bylo registrováno více než 500 objektů, které souvisí s kutací povrchovou těžbou železné rudy. Rozsah reliktní těžby se přesně kryje s rozsahem písčitohlinitých a hlinitopísčitých sedimentů vzniklých zvětráváním biotitického migmatitu až hybridního granodioritu (srov. obr. 102 a 103). Primární železnou rudou je v tomto případě magnetit, který nebylo možné ve středověku hutnicí zpracovávat. Středověká těžba se tedy zaměřovala spíše na snáze redukovatelné železné rudy, jakými byly limonit a hematit, vznikající zvětráváním magnetitických rud. Na rozdíl od jiných lokalit s doklady

středověké těžby (srov. výše) zde byla získána menší, relativně chronologicky sevřená kolekce keramiky 13.–14. století. Získaný soubor keramiky patří mezi nejstarší nálezy v blízkém okolí (Musil, 2011a; 2011b).

Na základě shodně profilované a datované keramiky soudíme, že tento těžební areál byl pravděpodobně vázán na osídlení, které předcházelo vlastní Trhové Kamenici, jak ji známe dnes. V období před polovinou 14. století zde dochází k zániku tří sídlištních buněk nacházejících se po obvodu intravilánu dnešní obce. Poté dochází k blíže neurčenému přeryvu osídlení, po kterém se osídlení koncentruje již do prostoru dnešního náměstí s kostelem (srov. Musil, 2011a; 2011b).

13.5.4 Shrnutí

Tento prostor v ohybu řeky Chrudimky byl kolonizován proudem osadníků pravděpodobně z Čáslavska a snad i z Moravy, který organizoval někdy ve 13. století patrně vilémovský klášter (srov. Sameš, 1934; Somer–Šrámek, 2010; Somer–Šrámek–Kovář, 2015). Přítomnost jihomoravských kolonistů dokládá výskyt keramiky s příměsí grafitu v keramickém těstě a fragment zdobený pomocí rádýlka (Musil, 2011a; 2011b). Jak vyplývá z existence rozsáhlého těžebního pole, i zde docházelo k exploataci nerostného bohatství, konkrétně železné rudy. Toto osídlení existovalo nejspíše až do poloviny 14. století, načež však zřejmě z klimaticko-hospodářských podmínek zaniklo. V prostoru východně a jihovýchodně od Trhové Kamenice registrujeme i další stopy shodně datovatelného osídlení, které nelze spojovat s kolonizačním proudem z Čáslavska (Voráček et al., 2011, 12–13; Frolík, 2019). Následující epochu vývoje již spojujeme s panstvím vladků z Kocourova a jejich nástupci, které známe z nepřímých četných písemných pramenů.

14. Závěr

Převážně zalesněný masiv Železných hor představuje pro archeologii středověku a novověku doposud nevytěženou studnici poznatků. Jak vyplývá z porovnání výpovědí písemných a archeologických pramenů, archeologické prameny mají v tomto regionu doposud nevyčerpaný potenciál. Geodeticko-topografický průzkum oblasti kombinovaný s výsledky dálkového archeologického průzkumu je sice teprve v počátcích, ale již přináší první ovoce.

Železné hory jsme od počátku posuzovali jako pás území, který tvořil nejen naturální, ale i socioekonomickou a politickou hranici mezi dvěma rovinatými regiony, a to Chrudimskem a Čáslavskem. Kopcovitá oblast patřila mezi hojně zalesněné, méně přístupné prostory, což zde mělo velký vliv na směřování osídlení a rozvoj hospodářství orientovaného nejen na zemědělství, ale i na zpracování dřeva, produkci dříví, dřevěného uhlí a dehtu, a těžbu surovin, v tomto případě železa a zlata.

První stopy lidské přítomnosti v železnohorské oblasti představují pozdně paleolitické či mezolitické doklady kamenné štípané industrie z prostoru sečské přehrady a z areálu keltského oppida v Hradišti u Českých Lhotic (Vokounová–Frazeová, 2011). Z posledně zmiňované lokality rovněž pochází eneolitické nálezy štípané a broušené kamenné industrie, zlomky keramiky náležející do období mladší či pozdní doby bronzové a halštatské (Danielisová, 2010,

141–144). V pozdní době bronzové fungovalo ještě hradiště v Práčově (Diviš–Čístecký, 1887; Čtverák–Lutovský–Slabina–Smejtek, 2003, 306). Nálezovou situaci mladší a pozdní doby bronzové doplňují ojedinělé nálezy bronzových artefaktů z okolí Kovářova (Musil–Netolický, 2016b, obr. 2:2) a Hoješina (Vích, 2018, obr. 2:4). V pozdní době laténské vzniklo keltské oppidum nad meandrem řeky Chrudimky v Hradišti u Českých Lhotic, snad kvůli exploataci přírodního bohatství (Danielisová, 2010).

Výhodná výšinná poloha s dodnes patrným mohutným opevněním již v 9. století poutala pozornost slovanských osadníků. Na základě nálezů z povrchových průzkumů a z dřívějších archeologických výzkumů sledujeme doklady osídlení od středohradištního období do poloviny 13. století. Do středohradištního období také spadá ojedinělý nález sekery z Bojanova. O něco masivnější sekeru ze Slavické obory je možné datovat do 12. až 13. století (Musil, 2020c, obr. 2:3). Další nález z 11. až 12. století představuje zlomek keramické lahve nalezený u studánky v lese nedaleko osady Samařov (Musil, 2015). Další doklady mladohradištního osídlení pocházejí z Holína u Kovářova.

Svébytné postavení má oblast v okolí dnešního Ronova nad Doubravou s výraznou koncentrací románských kostelů. Tato oblast byla po celý raný středověk součástí Čáslavska.

Demografický přetlak ve 12. století vyvrcholil v rozsáhlý osídlovací proces organizovaný kláštery a některými velmožskými rody. Podobně jako na Skutečsku, Hlinecku a okolí Luže (Voráček et al., 2010, 28–38; Voráček et al., 2011, 11–14; Frolík, 2019, 149–231) postupovalo i v prostoru Železných hor osídlení podél toků Chrudimky a Doubravy z údolní nivy do vyšších poloh. Jak bylo naznačeno výše, s počátky souvislejšího osídlovacího procesu v Železných horách můžeme počítat zejména od 12. století. Významné postavení v tomto osídlovacím procesu měly zejména klášterní instituce. Na aktivity opatovického kláštera navázali podlažičtí benediktini v prostoru Chrudimska a Skutečska, do jádra železnohorského pronikl konvent z Vilémova (bojanovský újezd). Zapomínat nesmíme ani na velmožské rody, svébytné postavení zde zaujímá zejména rod Lichtenburků. K podstatnému rozvoji osídlovacího procesu dochází v průběhu 13. století, přičemž svou roli zde patrně sehrála exploatace přírodního bohatství v sousedních regionech (Berky, 2007; Hrubý–Jaroš–Kočár–Malý–Mihályiová–Militký–Zimola, 2006; Hrubý–Hejhal, 2011; Hrubý–Malý–Militký, 2007; Hejhal–Hrubý–Malý–Rous–Vokáč–Zimola, 2005; Hejhal, 2012; Kořan, 1955, 96; Malý–Rous, 2001; Starý–Šanderová–Tomášek, 2004; Somer–Šrámek, 2010, 19–21; Rous–Malý, 2004; Vokáč–Houzar–Škrdla, 2007; Urban, 1980, 34; 2003, 91–92). Přirozeným důsledkem jakýchkoliv historických výkyvů v sídelní síti či v prostoru zanikající těžby byla sukcese lesa do opuštěných prostor. Hory sehrály důležitou roli také z hlediska vojenského, neboť byly přirozenou fyzickou bariérou, která znesnadňovala vojenské kampaně vedené snadněji otevřenou krajinou, naopak mohly být účinně využívány jako refugium. Akcent na udržitelnost sídel byl však opět směřován do vnitrozemí.

Náš výzkum přinesl prvotní poznatky o procesech osídlování a zanikání sídel ve

vybrané východočeské vnitrozemské, kopcovité a lesnaté oblasti, jež tvořila hranici mezi kraji, panstvími a statky. Šlo o pohled za tradiční centrální sídelní oblasti, jimž archeologie věnuje největší pozornost, a záměr sledovat specifika marginální oblasti (srov. Klír, 2008). Výsledky lze připodobnit k podobně koncipovaným výzkumům. Podobné analogické výzkumy marginálních kopcovitých a zalesněných oblastí byly provedeny na Černokostecku, jež leželo na pomezí čáslavského a kouřimského kraje (Klápště, 1978; Smetánka–Klápště, 1981; Vařeka, 2009; 2010). Další výzkumy byly provedeny na Rokycansku, jež tvořilo východní hranici Plzeňského kraje vůči kraji Podbrdskému (Vařeka et al., 2006). Zapomenout nesmíme ani na výzkum Českomoravské vrchoviny (Hejhal, 2012), která s naším regionem bezprostředně sousedí. Výzkum se následně ubírá dalšími směry, a to k pozorování zaniklých vsí při hranicích prostorů přináležejících k centrálním sídlům, zejména městům (např. Čapek, 2011) a k průzkumům hornatých oblastí, například Brd (Nováček–Krofta, 2018). Teprve na počátku je studium sídelních procesů v hornatých oblastech lemujících zemskou hranici (např. Vařeka–Balý–Funk–Galusová, 2008).

Archeologický výzkum Železných hor byl od počátku cílen k lokalizaci poloh vyplývajících z písemných pramenů a vyhledávání lokalit dosud zcela neznámých. Mezi základní metody patřil dálkový průzkum Země kombinovaný s vizuálním průzkumem krajiny a sledováním reliktních lidských aktivit. Jednotlivé zjištěné polohy byly následně zaměřeny a byly k nim vytvořeny detailní geodeticko-topografické plány. Poté byly jednotlivé areály prozkoumány za účelem získání datovatelných artefaktů, jež mohou přispět k časovému zařazení či určení funkce sledovaných objektů. Kombinací těchto metod jsme dospěli k vytvoření prvotní představy o lidských

aktivitách v Železných horách. Věříme, že do budoucna tyto definované předpoklady budou doplněny o výpověď dalších metodických kroků. V první řadě je nutné doplnění o další nedestruktivní metody, obzvláště o geofyzikální a geochemický průzkum k upřesnění podoby a vlastností podzemních struktur. Důležitý bude taktéž průzkum pomocí detektorů kovu, jež mohou být použity nejen k vyhledávání jednotlivých kovových artefaktů, ale i jejich koncentrací, jež se v areálech zaniklých vsí často nachází v zahloubených objektech. Vybrané objekty by následně mohly být prozkoumány formou plošně omezených destruktivních terénních sondáží, jež mohou přinést zásadní poznatky o podobě, funkci objektů, jejich zániku, vybavení atd. Pozoruhodné výsledky může přinést také environmentální archeologie, ať už jde o archeozoologické analýzy kosterního materiálu, či archeobotanické metody, obzvláště palynologie určující na základě studia pylů skladbu lesů a obdělávaných poloh, nebo analýzu rostlinných makrozbytků objevených ve vrstvách reliktních. Právě tyto metody mohou přispět k poznání vývoje a proměn středověké a novověké krajiny (zalesňování vs. obdělávání), k určení rozdílů v druhové skladbě lesů, definování

kolujících potravin jak rostlinného, tak živočišného původu a vysledovat druhové zastoupení zvířat uvnitř a v zázemí lidských sídel.

Doufejme, že průzkum dalších zaniklých antropogenních útvarů v daném regionu přinese odpovědi na zásadní otázky týkající se procesu osídlování oblasti, typů sídlištních forem a horizontů jejich zániku. Pozoruhodné bude dále sledovat vznik, vývoj a podobu drobných feudálních sídel s jejich zázemím. Stranou zájmu jistě nezůstane ani studium průběhu zaniklých komunikací a jejich vazby na dřívější či současnou sídelní síť. Nelze opomenout ani průzkum těžebních a výrobních areálů, vždyť výskyt železné rudy vedl k pojmenování Železných hor. Byla to již Zbraslavská kronika, v níž se k roku 1287 poprvé objevil název Mons ferreus (FRB IV, 31). Z poznatků získaných pouze povrchoвым průzkumem vesnických lokalit, bez minimálního archeologického odkryvu, nelze zcela jednoznačně určit typy a datování jednotlivých objektů.

Železné hory každopádně skrývají ještě mnohá tajemství, která je třeba se zájmem a šetrností prozkoumat.

Příloha 1 – Přehled keramických technologických tříd v prostoru Železných hor

Bolešov – popis keramických technologických tříd

Bolešov 1 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. hnědá, šedohnědá, černošedá
2. písčité ostřívo, hrubě drcená slída
3. hnědá a hnědošedá
4. oxidačně/redukční, opticky měkký
5. hrubý, ostřívo vystupuje na povrch
6. 234, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Bolešov 2 – „bílá červeně malovaná“

1. bělobéžový, bělošedý
2. jemný písek
3. bělobéžový, bělošedý
4. oxidační, opticky tvrdý
5. jemný, pečlivě upravený
6. 213, CRF13, Dvakačovice 3, Hrochův Týnec 12, CHZ 5, Jezbořice 4, Košumberk 213, Lažany 12, NH2, Oheb 3, Podlažice 2, Ra18, Rychmburk 2, Strádov 14, Střemošice 5, Štěnec-Mravín 5, TK3, Žumberk 7

Bolešov 3 – „zboží typu Zbyslavce“

1. šedá, šedočerná a černá středně hrubý písek, výrazné procento hrubě mleté slídy světle šedá, šedobéžová

redukční, opticky tvrdý

5. jemný, leštěný
6. 232, Dvakačovice 6, Košumberk 232, Oheb 10, Podlažice 6, Ra34, Ro9, Seč 2, Zbyslavce šedá slídnatá

Bolešov 4 – „protoredukční“

1. šedá, šedočerná a černá
2. středně hrubý písek, výrazné procento jemně mleté slídy
3. světle šedá
4. redukční, opticky tvrdý
5. středně hrubý, pečlivě upravený
6. 230, Dvakačovice 23, Košumberk 230, Lhota u Skutče 5, Oheb 18, Podlažice 15, Ra27, Stoupec 5

Bolešov 5 – „šedá redukční“

1. šedá, šedočerná a černá
2. mikroskopické
3. světle šedá, bělobéžová
4. redukční
5. jemný, leštěný
6. 217, CRF17, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, Po01, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Bolešov 6 – „oxidační jemná“

1. oranžová, světle růžová
2. mikroskopické
3. oranžová, světle růžová
4. oxidační, opticky měkký
5. jemný, pečlivě upravený
6. 231, Dvakačovice 13, Košumberk 231, Kovářov 5, Křižanovice 2, Lhota u Skutče 6, Oheb 15, Poo8, Ra32, Ro5, Stoupec 6, Strádov 16, Štěnec-Mravín 11

Pozn. spadá sem i světlá varianta severomoravského výrobního okruhu

Bolešov 7 – „oxidační hrubá“

1. oranžová, světle růžová, světle hnědá
2. střední písek, středně mletá slída
3. oranžová, světle růžová
4. oxidační, oxidační se sendvičovým efektem, opticky středně tvrdý až tvrdý
5. středně hrubý, pečlivě upravený
6. –

Kovářov – popis keramických technologických tříd

Kovářov 1 – „šedé redukční zboží“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedobílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný, někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Košumberk 217, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, Poo1, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Kovářov 2 – „grafitová keramika“

1. kovově šedá, místy béžový přetah, tmavě šedá, šedohnědá, černohnědá

2. zrna grafitu 2–5 mm
3. kovově šedý, černošedý, šedočerný
4. redukční, opticky měkký
5. střední až hrubý povrch, místy šedobéžový přetah
6. 208, CRF8, jihočeská, jihomoravská oblast, Dražkovice 11, Hrochův Týnec 10, Košumberk 208, Lažany 11, Oheb 21, Podlažice 5, Ra21, Ro16, TK2

Kovářov 3 – „redukční zboží s kožovitým povrchem“

1. hnědošedé až šedohnědé tóny
2. hrubší písčité ostřívo, zrna < 1 mm, dutinky
3. sendvičový efekt
4. opticky měkký, oxidačně/redukční
5. střední až hrubý, kožovitý přetah, ostřívo vystupuje na povrch
6. 216, CRF16, Dvakačovice 24, Košumberk 216, Poo2, Podlažice 14

Kovářov 4 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. béžová, šedobéžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky tvrdý, vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem dochází k oprýskání
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Kovářov 5 – „oxidační s mikroskopickým ostřívem bez glazury“

1. oranžová, hnědočervená, červená
2. písčité ostřívo (do 1 mm), dutinky
3. oranžový, okrový, červený místy i sendvičový efekt
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. pečlivě upravený, vytáčení, modelační rýžky
6. 231, Bolešov 6, Dvakačovice 13, Košumberk 231, Křižanovice 2, Lhota u Skutče 6,

Oheb 15, Poo8, Ra32, Ro5, Stoupec 6, Strádov 16, Štěnec-Mravín 11

Pozn. spadá sem i světlá varianta severomoravského výrobního okruhu

Kovářov 6 – „červená bíle malovaná“

1. cihlově červená, oranžová
2. mikroskopické ostřívo, jemně mletá slída
3. jako povrch
4. oxidační, opticky měkký
5. pečlivě upravený povrch, hlazený, správný, snadno se otírá, na něm bílá snadno se otíratelná bílá malba
6. 223, střední Polabí Kolínsko, Čelákovice, Košumberk 223

Kovářov 7 – „běloběžová bez glazury“

1. běloběžová
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. bílý, běloběžový
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 320, technologicky jako 312, jen bez glazury, Dvakačovice 17, Košumberk 320, Křižanovice 8, Oheb 20, Podlažice 4, Ro10, Štěnec-Mravín 9

Kovářov 8 – „oxidační plavená se slídou na povrchu“

1. oranžová, hnědočervená, červená
2. písčité ostřívo (do 1 mm), dutinky
3. oranžový, okrový, červený místy i sendvičový efekt
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. pečlivě upravený, vytáčení, modelační rýžky, slída na povrchu
6. Ro8

Liboměřice – popis keramických technologických tříd

Liboměřice 1 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. běžová, šedoběžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída

3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky měkký, obtáčení/vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abrazí povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem dochází k oprýskání
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Liboměřice 2 – „šedá redukční“

1. černá, šedá, šedoběžová, bělošedá, šedo-bílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až běloběžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, NH4, Oheb 4, Poo1, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Liboměřice 3 – „hnědá tvrdá“

1. vně hnědá, uvnitř černošedá
2. mikroskopické ostřívo, dutinky, absence slídy
3. hnědočervený, hnědý
4. tvrdý, oxidačně redukční, vytáčení
5. hladký, pečlivě upravený
6. 229, Dvakačovice 16, Košumberk 229, Křižanovice 5, Oheb 14

Liboměřice 4 – „novověká glazovaná oxidační bez nástřepí II“

1. běloběžová, uvnitř částečně transparentně glazovaný žlutá, nazelenalá, nahnědlá
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. bílý, běloběžový

4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 312, Dvakačovice 9, Košumberk 312, Křižanovice 7, Lhota u Skutče 10, Ra28, Ro7, Rychmburk 8, Seč 4, TK5, Žumberk 3, Žumberk 10, Žumberk 11, Žumberk 15

Licibořice – popis keramických technologických tříd

Licibořice 1 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. béžová, šedobéžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky měkký, obtáčení/vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abrazí povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem dochází k oprýskání
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Licibořice 2

1. hnědá, hnědošedá, šedohnědá
2. písčité ostřívo (až 1,5 mm), slída se koncentruje v povrchové části střepu
3. hnědý, hnědošedý (jako barva povrchu)
4. redukčně oxidační, opticky tvrdý
5. pečlivě upravený, střední až jemný, obtáčení, slída se koncentruje v povrchové části střepu
6. 203, CRF3, Dražkovice 2, Dražkovice 3, Hrochův Týnec 2, Lažany 8

Ronov nad Doubravou – popis technologických keramických tříd

101 – „pravěk“

1. černá, šedočerná
2. jemně plavené těsto
3. červenohnědá, šedivá, či sendvičový efekt

4. opticky měkký, oxidačně/redukční
5. pečlivě upravený, hlazený, leštěný povrch, tuhování
6. –

Ro1 – „šedá s kožovitým přetahem se slídou“

1. světle béžově šedá, místy černošedá
2. písčité ostřívo (až 2 mm), slída se koncentruje v povrchové části střepu
3. černošedé jádro, sendvičový efekt, velmi tenkostěnný
4. oxidační, sendvičový efekt, opticky tvrdý
5. jemný povrch, kožovitý přetah na povrchu vysoce slídnatý
6. 212, CRF12, Jezbořice 1, Košumberk 212, Lažany 1, Oheb 13, Ra35, Seč 5, Vildštejn 5

Ro2 – „oxidační oranžová“

1. světle oranžová
2. kamínky, písek (0,5 mm), slída
3. světle oranžový
4. oxidační, opticky měkký
5. hladký
6. Oheb 22, Seč 7

Ro3 – „tmavě hnědošedá“

1. tmavě hnědošedá až černošedá
2. kamínky, písek, jemně drcená slída
3. černošedý
4. redukční, opticky měkký
5. střední až hrubý
6. –

Ro4 – „šedá redukční“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedobílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný, někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4,

15. Příloha 1 – Přehled keramických technologických tříd v prostoru Železných hor

Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, P001, Podlažice 7, Ra4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Ro5 – „oxidační s mikroskopickým ostřivem bez glazury“

1. oranžová, hnědočervená, červená
2. písčité ostřivo (do 1 mm), dutinky
3. oranžový, okrový, červený, místy i sendvičový efekt
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. pečlivě upravený, vytáčení, modelační rýžky
6. 231, Bolešov 6, Dvakačovice 13, Košumberk 231, Kovářov 5, Křižanovice 2, Lhota u Skutče 6, Oheb 15, P008, Ra32, Stoupec 6, Strádov 16, Štěnec-Mravín 11
Pozn. spadá sem i světlá varianta severomoravského výrobního okruhu

Ro6 – „oxidační“

1. hnědooranžová
2. písek, slída velmi jemné
3. hnědooranžová
4. oxidační, opticky měkký
5. střední až hrubý
6. Křižanovice 6

Ro7 – „glazovaná oxidační bez nástřepí II“

1. běloběžová, uvnitř částečně transparentní glazura – žlutá, nazelenalá, nahnědlá
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřivo
3. bílá, běloběžová
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 312, Dvakačovice 9, Košumberk 312, Křižanovice 7, Lhota u Skutče 10, Liboměřice 4, Ra28, Rychmburk 8, Seč 4, TK5, Žumberk 3, Žumberk 10, Žumberk 11, Žumberk 15

Ro8 – „oxidační plavená se slídou na povrchu“

1. oranžová, hnědočervená, červená
2. písčité ostřivo (do 1 mm), dutinky

3. oranžová, okrová, červená, místy i sendvičový efekt
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. pečlivě upravený, vytáčení, modelační rýžky, slída na povrchu
6. podobná Ro5, liší se jen slídou, Kovářov 8

Ro9 – „světle šedé slídnaté zboží typu Zbyslavce“

1. světle šedá
2. velmi drobné písčité a slídnaté ostřivo (1,5–2 mm)
3. světle šedá
4. redukční, opticky měkký
5. pečlivě upravený hladký až střední, vytáčení
6. 232, Bolešov 3, Dvakačovice 6, Košumberk 232, Oheb 10, Podlažice 6, Ra34, Seč 2

Ro10 – „běloběžová bez glazury“

1. běloběžová
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřivo
3. bílá, běloběžová
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 320, technologicky jako 312 jen bez glazury, Dvakačovice 17, Košumberk 320, Kovářov 7, Křižanovice 8, Oheb 20, Podlažice 4, Štěnec-Mravín 9

Ro11 – „kachle novověk“

1. běloběžová, rezná i glazovaná
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřivo
3. bílá, běloběžová
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 317, Dvakačovice 2, CHZ 1, Košumberk 317, NH9, Ra10, Rychmburk 9, Střemošice 1, Štěnec-Mravín 1

Ro12 „oxidační zboží se sendvičovým efektem a kožovitým povrchem“

1. běžová, hnědookrová a světle hnědá

2. písčité ostřívo, kamínky (0,5–2 mm), jemně krupičkovité, mírně porézní
3. sendvičový efekt
4. oxidační, sendvičový efekt, opticky tvrdý
5. kožovitý, pečlivě upravený povrch
6. 219, Dvakačovice 15, částečně spadá i do okruhu bílé červeně malované, místy i archaičtější radélko Ra16, CHZ 2, Košumberk 219, Křižanovice 3, Lažany 5, NH10, Oheb 24, Po03, Podlažice 1, Seč 9, Střemošice 2, Štěnec-Mravín 2, Vildštejn 7, Žumberk 16

Ro13 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. hnědá, šedohnědá, černošedá
2. písčité ostřívo, hrubě drcená slída
3. hnědá a hnědošedá
4. oxidačně/redukční, opticky měkký
5. hrubý, ostřívo vystupuje na povrch
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Ro14 – „oxidační zboží s přetaženým krupičkovitým povrchem jemné na dotyk“

1. oranžová, světle hnědá, okrová
2. jemné písčité ostřívo (okolo 0,5 mm), slída velmi jemně mletá, dutiny (0,5–1 mm)
3. sendvičový efekt, světlá, tmavé jádro, světlá
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. jemný přetažený krupičkovitý povrch, jemné na dotyk
6. 218, CRF18, Dvakačovice 14, CHZ 4, Košumberk 218, Lhota u Skutče 3, NH13, Oheb 6, Ra36, Seč 6, Střemošice 4, Štěnec-Mravín 4, Vildštejn 6

Ro15 – „zboží typu Husova ulice“

1. okrová, světle oranžová; uvnitř hnědočervená transparentní glazura
2. mikroskopické ostřívo, plavené těsto
3. okrová, světle oranžová
4. oxidační, opticky střední až měkký
5. hladký, pečlivě upravený, vytáčení; částečně i oboustranně glazovaný hnědou, hnědočervenou žlutavou, žlutozelenou

transparentní glazurou

6. 226, Dvakačovice 11, Jezbořice 8, Košumberk 226, NH5, Oheb 26, Ra8, Vildštejn 8, Žumberk 4

Ro16 – „grafitová keramika“

1. kovově šedá, místy béžový přetah, tmavě šedá, šedohnědá, černošedá
2. zrna grafitu (2–5 mm)
3. kovově šedá, černošedá, šedočerná
4. redukční, opticky měkký
5. střední až hrubý povrch, místy šedobéžový přetah
6. 208, CRF8, jihočeská, jihomoravská oblast, Dražkovice 11, Hrochův Týnec 10, Kovářov 2, Košumberk 208, Lažany 11, Oheb 21, Podlažice 5, Ra21, TK2

Ro17 – „kukačkou a štětcem malované zboží“

1. oranžová, okrová, zelená transparentní glazura, nástřepí, červenooranžový střep
2. mikroskopické ostřívo
3. oranžová, okrová, cihlově červená
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. de facto umělá skupina, do které spadá kukačkou a štětcem malované zboží, 307, Dvakačovice 8, Košumberk 307

Ro18 – „mužakovská kamenina“

1. tmavě hnědá, hnědá, uvnitř světlejší až šedá
2. slinutý
3. šedá
4. oxidační (?), velmi tvrdý
5. vně hladký pečlivě upravený povrch krytý hnědou opakní glazurou, místy nalepené křemínky, vytáčení, na vnitřní straně stopy smrštění
6. 301, Košumberk 301

Ro19 – „šlemovka“ , „Bunzlau“

1. tmavě hnědá opakní zemitá glazura (v případě zboží z Boleslawiece/Bunzlau je na vnitřní straně bílá opakní glazura)

2. částečně slinutý
3. běloběžová, bělošedá až světle šedá
4. oxidační, opticky tvrdý
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký
6. 315, Dvakačovice 7, CHZ 7, Košumberk 315, Štěnec-Mravín 7

Ro20 – „glazovaná oxidační bez nástřepí I“

1. okrová a oranžová, uvnitř částečně transparentně glazovaná žlutá, nazelenalá, nahnědlá
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. okrová, oranžová
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 311, Dvakačovice 29, Košumberk 311, Lhota u Skutče 9, NH15, Ra25, Rychmburk 7, Štěnec-Mravín 10, Žumberk 5, Žumberk 20

Ro21 – „manganově opakně glazovaná“

1. vně tmavě fialová burelová opakně glazura, uvnitř hnědočervená či oranžová transparentní glazura
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. oranžová, červená a okrová
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 314, Dvakačovice 30, Košumberk 314, Lhota u Skutče 11, Ra29

Ro22 – „loštická“

1. hnědá, hnědošedá
2. velmi jemný křemičitý písek (zrna $\leq 0,5$ mm), dutiny, póry
3. černošedé jádro, sendvičový efekt
4. oxidačně redukční výpal, opticky tvrdý až slinutý střep, vytáčení
5. charakteristický bradavičnatý povrch s kožovitým povrchem
6. 211, CRF11 /tato technoskupina je definována v případě Filištínské jako importy všech druhů/, Dvakačovice 28, Košumberk 211, NH6, Oheb 12, Rychmburk 1, Strádov 15

Ro23 – „tovární bělnina“

1. bílá, běloběžová
2. bez makroskopických příměsí, jemně plavená kaolinická hlína
3. bílá, krémově béžová
4. oxidační, opticky měkký
5. hladký, střední stěna, oboustranná glazura
6. 308

Ro24

1. šedá, šedoběžová
2. písčité ostřívo (až 2 mm), jemně mletá slída, dutiny (až 1 mm)
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. redukční se sendvičovým efektem, opticky tvrdý, vytáčení (?)
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem docházelo k oprýskání, často jemná hustá šroubovice
6. anal. čáslavské zboží, Podlažice 17, Strádov 4

Ro25 – „kachle vrcholný středověk“

1. světle i tmavě oranžová, cihlově okrová, hnědookrová
2. kamínky (0,5–1 mm)
3. světle i tmavě oranžová, cihlově okrová, hnědookrová
4. oxidační, opticky střední
5. hladký
6. 222, Dvakačovice 1, NH1, Oheb 2, Poo6, Podlažice 16, Ra11, Rychmburk 3, Žumberk 8

Seč – popis keramických technologických tříd

Seč 1 – „zboží typu sečská přehrada“

1. béžová, šedoběžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky měkký, obtáčení/vytáčení !?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování

černého jádra, vlivem styku s plamenem dochází k oprýskání

6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Seč 2 – „světle šedé slídnaté zboží typu Zbyslavce“

1. světle šedá
2. velmi drobné písčité a slídnaté ostřívo (1,5–2 mm)
3. světle šedý
4. redukční, opticky měkký
5. pečlivě upravený hladký až střední, vytáčení
6. 232, Bolešov 3, Dvakačovice 6, Košumberk 232, Oheb 10, Podlažice 6, Ra34, Ro9

Seč 3 – „šedá redukční“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedobílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, Po01, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Seč 4 – „glazovaná oxidační bez nástřepí“

1. bělobéžová, uvnitř částečně transparentně glazovaná žlutá, nazelenalá, nahnědlá
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. bílý, bělobéžový
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 312, Dvakačovice 9, Košumberk 312, Křižanovice 7, Lhota u Skutče 10, Liboměřice 4,

Ra28, Ro7, Rychmburk 8, TK5, Žumberk 3, Žumberk 10, Žumberk 11, Žumberk 15

Seč 5 – „šedá s kožovitým přetahem se slídou“

1. světle béžově šedá, místy černošedá
2. písčité ostřívo (až 2 mm), slída se koncentruje v povrchové části střepu
3. černošedé jádro, sendvičový efekt, velmi tenkostěnný
4. oxidační, sendvičový efekt, opticky tvrdý
5. jemný povrch, kožovitý přetah, vysoce slídnatý v na povrchu
6. 212, CRF12, Jezbořice 1, Košumberk 212, Lažany 1, Oheb 13, Ra35, Ro1, Vildštejn 5

Seč 6 – „oxidační zboží s přetaženým krupičkovitým povrchem jemné na dotyk“

1. oranžová, světle hnědá, okrová
2. jemné písčité ostřívo (okolo 0,5 mm), slída velmi jemně mletá, dutiny (0,5–1 mm)
3. sendvičový efekt, světlá, tmavé jádro, světlá
4. oxidační, opticky měkký až střední
5. jemný přetažený krupičkovitý povrch, jemné na dotyk
6. 218, CRF18, Dvakačovice 14, CHZ 4, Košumberk 218, Lhota u Skutče 3, NH13, Oheb 6, Ra36, Ro14, Střemošice 4, Štěnec-Mravín 4, Vildštejn 6

Seč 7 – „oxidační oranžová“

1. světle oranžová
2. kamínky, písek, 0,5 mm, slída
3. světle oranžový
4. oxidační, opticky měkký
5. hladký
6. Oheb 22, Ro2

Seč 8 – „redukční s písčitém ostřivem“

1. černošedá, šedá, tmavě šedá
2. písčité ostřívo (1–2,5 mm), slída jemně mletá muskovitická v těstě i na povrchu
3. šedý, světle šedý
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný hlazený a leštěný, slída na povrchu, vytáčení

6. 215, CRF15, blízka 214, Dvakačovice 5, Košumberk 215, Lažany 4, Oheb 19, Ra26, Strádov 9, Vildštejn 4

Seč 9 – „oxidační zboží se sendvičovým efektem a kožovitým povrchem“

1. béžová, hnědookrová a světle hnědá
2. písčité ostřívo kamínky (0,5–2 mm), jemně krupičkovité, mírně porézní
3. sendvičový efekt, šedé jádro
4. oxidační, sendvičový efekt, opticky tvrdý
5. kožovitý, pečlivě upravený povrch
6. 219, Dvakačovice 15, částečně spadá i do okruhu bílé červeně malované, místy i archaičtější radélko Ra16, CHZ 2, Košumberk 219, Křižanovice 3, Lažany 5, NH10, Oheb 24, Poo3, Podlažice 1, Ro12, Střemošice 2, Štěnec-Mravín 2, Vildštejn 7, Žumberk 16

Seč 10 – „kamenina“

1. hnědá, šedá, žlutá
2. slinutý
3. šedý
4. oxidační, velmi tvrdý
5. pečlivě upravený povrch vně, solná glazura hnědých tónů, uvnitř deformační rýžky
6. 225, Dvakačovice 27, Košumberk 225

Seč 11 – „tmavě hnědá s kožovitým povrchem“

1. tmavě hnědošedá, černošedá
2. křemičitý písek (zrna 2–3 mm), póry, slída šupinky
3. světle šedý, černé jádro, světle šedý, sendvičový efekt
4. oxidačně/redukční, opticky střední, vytáčení/obtáčení
5. pečlivě upravený, kožovitý přetah, ostřívo místy vystupuje na povrch
6. Podlažice 13, Strádov 1, Vildštejn 10

Stoupec – popis keramických technologických tříd

Stoupec 1

1. světle cihlově červená, oranžová

2. písčité ostřívo, jemně drcená slída
3. světle cihlově červený, oranžový
4. oxidační, opticky měkký
5. středně hrubý až jemný, kožovitý povrch, ostřívo vystupuje na povrch (jemně drcená slída a střední písek)
6. –

Stoupec 2

1. černá, černošedá
2. písčité ostřívo, středně hrubě mletá slída
3. černá a černošedá
4. redukční, opticky tvrdý
5. střední, kožovitý přetah, ostřívo nevystupuje na povrch
6. –

Stoupec 3 „zboží typu Sečská přehrada“

1. hnědá, šedohnědá, černošedá
2. písčité ostřívo, hrubě drcená slída
3. hnědá a hnědošedá
4. oxidačně/redukční, opticky měkký
5. hrubý, ostřívo vystupuje na povrch
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Stoupec 4 – „oxidační se sendvičovým efektem“

1. oranžová a okrová
2. středně hrubé písčité ostřívo, vyšší zastoupení slídy středně hrubě mleté
3. tmavě šedočerná
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky střední
5. jemný, pečlivě upravený
6. –

Stoupec 5 – „protoredukční“

1. šedá, šedočerná a černá
2. středně hrubý písek, výrazné procento jemně mleté slídy, dutinky po organickém ostřívu
3. světle šedá
4. redukční se sendvičovým efektem, opticky tvrdý

5. středně hrubý, pečlivě upravený
6. 230, Bolešov 4, Dvakačovice 23, Košumberk 230, Lhota u Skutče 5, Oheb 18, Podlažice 15, Ra27

Stoupec 6 – „oxidační jemná“

1. oranžová, světle růžová
 2. mikroskopické
 3. oranžová, světle růžová
 4. oxidační, opticky měkký
 5. jemný, pečlivě upravený
 6. 231, Bolešov 6, Dvakačovice 13, Košumberk 231, Kovářov 5, Křižanovice 2, Lhota u Skutče 6, Oheb 15, Poo8, Ra32, Ro5, Strádov 16, Štěnec-Mravín 11
- Pozn. spadá sem i světlá varianta severomoravského výrobního okruhu

Stoupec 7 – „šedá redukční“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedobílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, Poo1, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Štěnec-Mravín 3, TK4, Vildštejn 2, Žumberk 1

Strádov – popis keramických technologických tříd

001 přepálené a neurčitelné

Strádov 1 – „tmavě hnědá kožovitá“

1. tmavě hnědošedá, černošedá
2. křemičitý písek (zrna 2–3 mm), póry, slída šupinky
3. světle šedý, černé jádro, světle šedý, sendvičový efekt

4. oxidačně redukční, opticky střední, vytáčení/obtáčení
5. pečlivě upravený, kožovitý přetah, ostřívo místy vystupuje na povrch
6. Podlažice 13, Seč 11, Vildštejn 10

Strádov 2 – „severomoravský výrobní okruh“

1. hnědošedá, šedohnědá
2. křemičitý písek (zrna $\leq 1,5$ mm), póry až 3×2 mm
3. šedé jádro, sendvičový efekt
4. redukční výpal, opticky střední, vytáčení
5. hrubší povrch, dutiny
6. 224, Dvakačovice 19, Košumberk 224, NH8, Oheb 5, Podlažice 8, Ra14, Rychmburk 5, Vildštejn 1, Žumberk 14

Strádov 3 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. béžová, šedobéžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky tvrdý, vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem docházelo k oprýskání
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Liciborice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Štěnec-Mravín 8, TK1

Strádov 4 – „tvrdá šedá redukční hrubá“

1. šedá, šedobéžová
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída, dutiny
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky tvrdý, vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem docházelo k oprýskání, často jemná hustá šroubovice
6. anal. čáslavské zboží, Podlažice 17, Ro24

Strádov 5 – „tvrdá oxidační se sendvičovým efektem a kožovitým povrchem“

1. béžová, oranžová
2. křemičitý písek (zrna $\leq 1,5$ mm), jemná slída na povrchu
3. světle šedé jádro, sendvičový efekt, oranžový okraj
4. oxidační výpal se sendvičovým efektem, opticky tvrdý, vytáčení
5. pečlivě upravený povrch s kožovitým přetahem, ostřívo místy vystupuje na povrch, zejména jemně mletá slída
6. –

Strádov 6 – „hrubá černošedá redukční“

1. šedá
2. křemičitý písek, slída
3. světle šedý
4. redukční výpal, sendvičový efekt, opticky tvrdý, vytáčení
5. pečlivě upravený
6. –

Strádov 7 – „světlé tvrdé oxidační zboží bez sendvičového efektu“

1. béžová
2. jemně mletá slída, jemný křemičitý písek
3. světle hnědočervený
4. oxidační výpal, opticky tvrdý, vytáčení
5. pečlivě upravený, hladký
6. –

Strádov 8 – „černé leštěné redukční zboží“

1. černá
2. jemný písek až mikroskopické ostřívo
3. světle šedý
4. redukční výpal, opticky tvrdý
5. leštěný, hladký
6. –

Strádov 9 – „šedé redukční zboží s písčitém ostřívem“

1. černošedý
2. křemičitý písek (zrna ≤ 1 mm)
3. světle šedý
4. redukční výpal, opticky tvrdý

5. leštěný, hladký
6. 215, CRF15, blízka 214, Dvakačovice 5, Košumberk 215, Lažany 4, Oheb 19, Ra26, Seč 8, Vildštejn 4

Strádov 10 – „hnědé slídnaté zboží hradištní tradice“

1. tmavě hnědá a hnědošedá
2. křemičitý písek (zrna ≤ 1 mm), slída (šupinky ≥ 1 mm)
3. černý
4. redukční výpal, opticky střední
5. hrubý, ostřívo vystupuje na povrch, bez přetahu
6. –

Strádov 11 – „glazovaná s písčitém ostřívem“

1. béžová
2. jemně mletá slída, jemný křemičitý písek až mikroskopické ostřívo
3. světle hnědočervený
4. oxidační výpal, opticky tvrdý, vytáčení
5. pečlivě upravený, hladký, oranžová transparentní glazura
6. 227, Hrochův Týnec 6, Jezbořice 7, Košumberk 227, Lažany 14

Strádov 12 – „měkké oxidační drobné zboží se sendvičovým efektem“

1. okrová, béžová až hnědooranžová
2. hrubší křemičitý písek (zrna 1–2,5 mm), dutiny, velmi jemně mletá slída (spíše méně)
3. béžový, šedý, sendvičový efekt
4. oxidační výpal se sendvičovým efektem, opticky měkký
5. středně hrubý povrch, ostřívo vystupuje na povrch
6. Oheb 17

Strádov 13 – „zboží severomoravského výrobního okruhu s grafitem“

1. hnědobéžová, šedobéžová
2. křemičitý písek (zrna 1–4 mm), dutiny (1–5 mm), grafit (zrna ≥ 3 mm)
3. černošedé jádro, sendvičový efekt

4. oxidačně redukční výpal se sendvičovým efektem, opticky střední, obtáčení/vytáčení
5. hrubý povrch, s dutinkami a bublinami
6. NH7, Oheb 9, podobá se Ra17 (?)

Strádov 14 – „světlé červeně malované zboží“

1. béžová, bělobéžová
2. velmi jemný křemičitý písek, velmi jemné dutinky ($\leq 0,75$ mm)
3. bělobéžový
4. oxidační, opticky střední, vytáčení
5. jemný pečlivě upravený povrch, modelační rýžky
6. 213, CRF13, Bolešov 2, Dvakačovice 3, Hrochův Týnec 12, CHZ 5, Jezbořice 4, Košumberk 213, Lažany 12, NH2, Oheb 3, Podlažice 2, Ra18, Rychmburk 2, Střemošice 5, Štěnec-Mravín 5, TK3, Žumberk 7

Strádov 15 – „loštické zboží“

1. hnědá, hnědošedá
2. velmi jemný křemičitý písek (zrna $\leq 0,5$ mm), dutiny, póry
3. černošedé jádro, sendvičový efekt
4. oxidačně redukční výpal, opticky tvrdý až slinutý střep, vytáčení
5. charakteristický bradavičnatý povrch s kožovitým povrchem
6. 211, CRF11 /tato technoskupina je definována v případě Filištínské jako importy všech druhů/, Dvakačovice 28, Košumberk 211, NH6, Oheb 12, Ro22, Rychmburk 1

Strádov 16 – „jemné oxidační oranžové zboží“

1. světle okrová až oranžová
2. mikroskopické ostřívo
3. světle okrový až oranžový
4. oxidační výpal, opticky měkký, vytáčení
5. jemný pečlivě upravený povrch, snadno se otírá
6. 231, Bolešov 6, Dvakačovice 13, Košumberk 231, Kovářov 5, Křižanovice 2, Lhota u Skutče 6, Oheb 15, Po08, Ra32, Ro5, Stoupec 6, Štěnec-Mravín 11

Pozn. spadá sem i světlá varianta severomoravského výrobního okruhu

Trhová Kamenice – popis keramických technologických tříd

TK1 – „zboží typu Sečská přehrada“

1. béžová, šedobéžová, černá, šedočerná
2. písčité ostřívo, jemně mletá slída
3. černé jádro, sendvičový efekt
4. oxidační se sendvičovým efektem, opticky měkký, vytáčení /?/
5. hrubší povrch, ostřívo vystupuje na povrch, abraží povrchu dochází k obnažování černého jádra, vlivem styku s plamenem dochází k oprýskání
6. 234, Bolešov 1, CHZ 8, Kovářov 4, Křižanovice 1, Lažany 16, Liboměřice 1, Licibořice 1, Oheb 23, Podlažice 12, Ro13, Seč 1, Stoupec 3, Strádov 3, Štěnec-Mravín 8

TK2 – „grafitová keramika“

1. kovově šedá, místy béžový přetah, tmavě šedá, šedohnědá, černošedá
2. zrna grafitu 2–5 mm
3. kovově šedý, černošedý, šedočerný
4. redukční, opticky měkký
5. střední až hrubý povrch, místy šedobéžový přetah
6. 208, CRF8, jihočeská, jihomoravská oblast, Dražkovice 11, Hrochův Týnec 10, Kovářov 2, Košumberk 208, Lažany 11, Oheb 21, Podlažice 5, Ra21, Ro16

TK3 – „světlá červeně malovaná“

1. bělavá, bílá, béžová až světle okrová
2. kamínky 0,05–1,5 mm, dutinky
3. bělavá, bílá, béžová až světle okrová
4. O, opticky tvrdý
5. hladký, vytáčení
6. 213, CRF13, Bolešov 2, Dvakačovice 3, Hrochův Týnec 12, CHZ 5, Jezbořice 4, Košumberk 213, Lažany 12, NH2, Oheb 3, Podlažice 2, Ra18, Rychmburk 2, Strádov 14, Střemošice 5, Štěnec-Mravín 5, Žumberk 7

TK4 – „šedá redukční“

1. černá, šedá, šedobéžová, bělošedá, šedo-bílá, kovově šedá lesklá
2. mikroskopické ostřívo, místy ojedinělý kamínek
3. světle šedá až bělobéžová a krémově bílá
4. redukční, opticky tvrdý
5. jemný někdy leštěný vodorovně a radiálně, často kovově lesklý, vytáčení
6. 217, CRF17, Bolešov 5, Dvakačovice 4, Hrochův Týnec 8, CHZ 3, Jezbořice 5, Košumberk 217, Kovářov 1, Křižanovice 4, Lažany 13, Lhota u Skutče 2, Liboměřice 2, NH4, Oheb 4, Poo1, Podlažice 7, Ra4, Ro4, Rychmburk 4, Seč 3, Střemošice 3, Stoupec 7, Štěnec-Mravín 3, Vildštejn 2, Žumberk 1

TK5 – „glazovaná oxidační bez nástřepí II“

1. bělobéžová, uvnitř částečně transparentní glazura žlutá, nazelenalá, či nahnědlá
2. jemné plavené těsto, mikroskopické ostřívo
3. bílý, bělobéžový
4. oxidační, opticky střední
5. jemný pečlivě upravený povrch, hladký, modelační rýžky
6. 312, Dvakačovice 9, Košumberk 312, Křižanovice 7, Lhota u Skutče 10, Liboměřice 4, Ra28, Ro7, Rychmburk 8, Seč 4, Žumberk 3, Žumberk 10, Žumberk 11, Žumberk 15

16.

Seznam použitých zkratek

AH	Archaeologia historica
AR	Archeologické rozhledy
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
DMR5G	digitální model reliéfu ČR 5. generace
GIS	geografický informační systém
KAR	Katedra archeologie
KD	kernel density
KT	keramická technologická třída
k. ú.	katastrální území
LLS	letecké laserové skenování
obr.	obrázek
obj.	objekt
okr.	okres
PA	Památky archeologické
RM v Chrudimi	Regionální muzeum v Chrudimi
SD	standard distance
tab.	tabulka
ÚAM FF	Ústav archeologie a muzeologie Fakulty filozofické Masarykovy univerzity v Brně
ÚHV FF	Ústav historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice
ZČU	Západočeská univerzita v Plzni
ZSV	zaniklá středověká ves

17. Prameny

- AČ I: Archiv český I (František Palacký, ed.). Praha, 1840.
- AČ III: Archiv český III. Praha, 1844.
- AČ V: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archivů domácích i cizích V (Palacký, F., ed.). Praha, 1862.
- AČ XX: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archivů domácích i cizích XX (Dvorský, F., ed.). Praha, 1902.
- AČ XXXI: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. První kniha provolací desk dvorských z let 1380 až 1394. Díl XXXI., ed. G. Friedrich. Praha, 1921.
- AČ XXXII: Archiv český čili staré památky české i moravské XXXII (Čelakovský, J., ed.). Praha, 1915.
- AČ XXXIII: Archiv český čili staré památky české i moravské XXXIII (Čelakovský, J., ed.). Praha, 1918.
- AČ XXXV: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archivů domácích i cizích XXXV (Friedrich, G., ed.). Praha, 1935.
- AČ XXXVI: Desky dvorské Království českého. Díl III. Druhá kniha provolací z let 1411–1448 (Friedrich, G., ed.). Praha, 1941.
- AČ XXXVII/3: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, díl XXXVII. Čtvrtá kniha provolací desk dvorských z let 1453–1480. Částka 3. Kraje L–N (Friedrich, G., ed.). Praha, 1944.
- CDB I: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (Friedrich, G., ed.). Praha, 1904–1907.
- CDB II: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (Friedrich, G., ed.). Praha, 1912.
- CDB IV/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1 (Dušková, S. – Šebánek, J. eds.). Praha, 1962.
- CDM VII: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII (Chlumecký, P. Ritter v. – Chytil, J., eds.). Brunn, 1858.
- CDM VIII: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII (Brandl, V., ed.). Brunn, 1874.
- DESKY DVORSKÉ III: Desky dvorské Království českého III. Druhá kniha provolávací z let 1411–1448 (Friedrich, G., ed.). Praha, 1941.
- FRB II: Fontes rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český s pokračovateli (Emler, J. – Tomek V. V., eds.). Praha, 1874.
- FRB IV: Chronicon Aulae regiae – Fontes rerum bohemicarum IV (Emler, J., ed.). Praha, 1884.
- LC V: Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecensin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolata. Annus 1390, V (Tingl, F. A., ed.). Praha, 1865.
- MHB VI: Monumenta historica Bohemiae VI (Dobner, G., ed.). Praha, 1785.

- Müllerova mapa Čech 1720: *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum Comitatu Glacensi et Districtu Egerano adiunctis...* (Müller, Johann Christoph). A.C.MDCCXX. Michael Kauffer sculp-sit Augusta Vind: Mapová sbírka Historického ústavu Akademie věd České republiky, sign. VII/ 4/ A-2587.
- MVB IV: *Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia*. Tomus IV (Stloukal, K., ed.). Praha, 1949–1953.
- RBM III: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III* (Emler, J., ed.). Praha, 1890.
- RBM IV: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV* (Emler, J., ed.). Praha, 1892.
- RDBM III: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III* (Emler, J., ed.). Praha, 1890.
- RT I: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne combustarum I* (Emler, J., ed.). Praha, 1870.
- RT II: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne combustarum II* (Emler, J., ed.). Praha, 1872.
- RTV I: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae* (Emler, J. –Dvorský, F., eds.). Praha, 1868.
- SA I: *Soudní akta konsistoře pražské I (Acta judiciaria consistorii Pragensis)* (Tandra, F., ed.). Praha, 1893.
- Scappi, B.: *Opera di M. Bartolomeo Scappi, CVOCO SECRETO di papa Pio V. Diviesa in sei Libri*. Roma, 1570.

18.

Literatura

- Anderle, J. – Ježek, M. – Zavřel, J. 2000: Průzkum selské usedlosti čp. 2 v Sakách na Slánsku. Průzkumy památek VII/1, 43–65.
- Anonym, 1872: Zříceniny hradu Rabštejnku. Světozor, 472.
- Baierl, P. – Musil, J. – Netolický, P. 2015: Současný stav a obnova zříceniny hradu Rabštejnka (k. ú. Smrkový Týnec). AH 40, 149–161.
- Bárta, F. – Faltysová, H. (eds.) 2002: Pardubicko. Chráněná krajinná území ČR IV. Praha.
- Bartošková, A. 1986: Slovanské depoty železných předmětů v Československu. Praha.
- Belcredi, L. 1988: Užití kovu ve středověké osadě. Výsledky dosavadního archeologického výzkumu zaniklé středověké osady Bystřec. AH 13, 459–485.
- Belcredi, L. 1989: Technologie, třídění a kód středověkých kovových předmětů. AH 14, 437–472.
- Belcredi, L. 2006: Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Brno.
- Berky, J. 2007: Stopy zaniklého osídlení a hornictví ve východní části Havlíčkova Brodu. Archeologické výzkumy na Vysočině 1, 208–215.
- Bílek, T. V. 1883: Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618. Část druhá. Praha.
- Bintliff, J. – Snodgrass, A. 1988: Off-Site Pottery Distributions: A Regional and Interregional Perspective. *Current Anthropology* 3/29, 503–516.
- Birnbaumová, A. – Jansová, L. 1929: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu čáslavském, Praha.
- Bláha, J. 1997: K projevům kulturních vlivů na keramice raného a vrcholného středověku v horním Podolí. In: Nekuda, R. – Unger, J.: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy. Brno, 225–229.
- Bláha, R. – Frolík, J. – Sigl, J. 2003: Nálezy loštické keramiky ve východních Čechách. Příspěvek ke kontaktům východních Čech a severní Moravy. AH 28, 525–537.
- Bláha, R. – Kovář, M. – Musil, J. 2017: K počátkům hradu Lichnice. Příspěvek k poznání raně gotické architektury ve východních Čechách. *Východočeský sborník historický* 32, 117–140.
- Blažková-Dubská, G. 2009: Finds of Early Modern period ceramics from cesspit B at Prague Castle. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 3, 21–44.
- Boháč, Z. 1974: Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech. *Historická geografie* 12, 3–25.
- Boháč, Z. 1994: Patrocinia v Čechách v době předhusitské a barokní. In: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Praha.
- Brych, V. 1994: Středověký tesák z tvrze Martinic a problémy studia krátkých jednobřítých zbraní. CB 4, 257–264.
- Buchli, V. – Lucas, G. (ed.) 2001: *Archaeologies of Contemporary Past*. London – New York.
- Bureš, M. 2016: Vesnice zaniklé po roce 1945. Plzeň.

- Burian, V. 1982: Jezdecké ostruhy posádek na Tepenci a Kartouzce (1340–1425). Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 218, 23–29.
- Cejpová, M. 2003: Hrad Strádov. Dějiny staveb 2002, 35–40.
- Cejpová, M. 2008: Zbyslavce, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2005, 312.
- Culek, A. 1958: Drobné příspěvky k dějinám města Ronova n. Doubravou. Pardubický kraj II, 47–52.
- Čapek, L. 2010: Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách Českých Budějovic (případová studie z domu čp. 16). Plzeň.
- Čapek, L. 2011: Studium sídelních struktur na Českokbudějovicku se zaměřením na zaniklé středověké vesnice. *Archaeologia historica* 36/2, 365–367.
- Čapek, L. – Holata, L. 2017: General overview of medieval settlement research in the Czech Republic: emergence and development of the field, main issues and adoption of landscape context. *ArkeoGazte* 7, 267–320.
- Čapek, L. – Malina, O. – Rytíř, L. 2013: Jenišovice (okr. Písek) – výzkum zaniklé středověké vesnice na základě prostorové distribuce keramiky. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 26, 183–206.
- Čapek, L. – Preusz, M. 2012: Chov ovcí, ovčíny a sociální struktura ovčího řemesla ve středověku a novověku v Čechách a na Moravě. *KUDĚJ* 2, 6–35.
- Čermák, K. 1874–1877: Současný přehled držitelů zboží v kraji čáslavském dle register kontribuce z r. 1622. *Památky archeologické a místopisné* X, 320–330.
- Čermák, K. 1882–1884: Kde hledati jest Suchotlesky? *Památky archeologické a místopisné* XII, 238–239.
- Čermák, K. 1890: Hradiště u Semtěše. *PA* XV, 62.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- Čurda, T. 1992: Nasavrky, okr. Chrudim. *Výzkumy v Čechách* 1988–1989, 101.
- Danielisová, A. 2010: *Oppidum České Lhotice a jeho sídelní zázemí*. Praha.
- Dejmal, M. 2019: Hrad ve Veselí nad Moravou. Příspěvek k podobě feudálních sídel ve střední Evropě. Nepublikovaná disertační práce. Uloženo v ÚAM FF Masarykovy univerzity v Brně. Brno.
- Dejmal, M. et al. 2015: Veselí nad Moravou. Středověký hrad v říční nivě. Brno.
- Dejmek, J. 1991: Děpořtici. K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců. *Mediaevalia historica Bohemica* 1, 89–144.
- Demek, J. et al. 1965: *Geomorfologie českých zemí*. Praha.
- Diviš-Čištecký, V. 1887: Pračov, staré hradiště. *Památky archeologické a místopisné* XIV, 45–50.
- Dobruská, M. 2013: *Sídelní komplex Lány (okres Chrudim)*. Nepublikovaná bakalářská práce. Ulož. v UHV FF Univerzity Pardubice. Pardubice.
- Dohnal, M. – Vařeka, P. 1997: Výzkum novověké vesnické usedlosti v Srlíně (okr. Písek) – svědectví archeologických a písemných pramenů. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 84–106.
- Doležalová, K. 2012: Vyhodnocení archeologických nálezů z areálu obléhacího stanoviště v trati Ohrada u hradu Lichnice. Nepublikovaná diplomová práce. Uloženo v ÚAM FF Masarykovy univerzity v Brně. Brno.
- Doležel, J. – Sadílek, J. 2004: Středověký důlní komplex v trati Havírna u Štěpánova nad Svratkou. Příspěvek k dějinám těžby stříbra v oblasti severozápadní Moravy ve 13. a 14. století. I. Výsledky průzkumu v letech 1990–2001, edice písemných pramenů, *Mediaevalia archaeologica* 6, 43–119.

- Dostál, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. 2008: Hledání zmizelého. Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku. Plzeň.
- Durdík, J. 1954: Husitské vojenství. Praha.
- Durdík, T. – Frolík, J. 1982: Hrad Řebřík na Rokycansku a jeho postavení v genezi českého šlechtického hradu. AH 7, 367–377.
- Durdík, T. – Frolík, J. 1993: Hrad Vildštejn na Chrudimsku. *Castellogica Bohemica* 3, 47–72.
- Durdík, T. 1972a: K problematice středověkých šipek v Československu. *Zpravodaj Klubu vojenské historie* 2, 4–6.
- Durdík, T. 1972b: K problematice středověkých šipek v Československu. *Zpravodaj Klubu vojenské historie* 3, 5–10.
- Durdík, T. 1977: Zaniklý sídlištní komplex Řebřík. In: *Středověká archeologie a studium počátků měst*. Praha, 231–235.
- Durdík, T. 1982: Nálezy z hradu Týřova II. Katalog starších sbírek. *Zprávy ČSSA při ČSAV XXIV*. Praha.
- Durdík, T. 1983a: Středověké zbraně. *Sbírky Okresního muzea v Chrudimi (2/II)*. Chrudim.
- Durdík, T. 1983b: K výskytu bíle malované keramiky v Čechách (sdělení k článku Z. Hazlbauera – J. Špačka). AH 8, 211–213.
- Durdík, T. 1990: Bronzová hlavice palcátu z Plzně. AH 15, 419–424.
- Durdík, T. 2000: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.
- Durdík, T. 2002: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky*. Praha.
- Dvořák, F. 1937: Holín. Hlášení čj. 2564/1937. Ulož. v archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze.
- Egan, G. – Pritchard, F. 1991: *Dress Accessories c. 1150–1450. Medieval finds from excavations in London*. London.
- Ernée, M. – Vařeka, P. 1998: Die Graphittonkeramik des 13. Jahrhunderts in Südböhmen und Prag. In: Poláček, L. (ed.): *Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. IV. Internationale Tagungen in Mikulčice*. Brno, 217–230.
- Falta, M. 2013: Pařížov. Konstrukční principy při výstavbě románské věže kostela sv. Máří Magdalény. *Dějiny staveb* 2013, 127–140.
- Felcman, O., ed. 2009: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha.
- Felgenhauer-Schmiedt, S. 1998: Graphittonkeramik des Früh- und Hochmittelalters in Niederösterreich. In: Poláček, L. (ed.): *Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa. Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. IV. Internationale Tagungen in Mikulčice*, Brno, s. 119–212.
- Figel, D. – Hložek, M. – Hošek, J. – Schenk, Z. – Žákovský, P. 2010: Interdisciplinární analýza roztržené železné hákovnice z hradu Helfštiny. *Castellogica bohemica*, 12, 477–488.
- Fingerlin, I. 1971: *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*. München–Berlin.
- Flajšhans, V. (ed.) 1918: *Václava Hájka z Libočan Kronika česká I*. Praha.
- Frolík, J. 1980: Archeologické nálezy Chrudimsko /a–ch/. Chrudim.
- Frolík, J. 1981: Archeologické nálezy Chrudimsko /CHRUDIM/. Chrudim.
- Frolík, J. 1982: Archeologické nálezy a minulost Skutečska. Skuteč.
- Frolík, J. 1984: Archeologické nálezy Chrudimsko /k–t/. Chrudim.
- Frolík, J. 1985: K počátkům středověkého osídlení Hlinecka. AH 10, 67–73.
- Frolík, J. 1988: Archeologické nálezy Chrudimsko /t–z/. Chrudim.

- Frolík, J. 1989a: Archeologické památky Hlinecka a Chrastecka. Hlinsko.
- Frolík, J. 1989b: Nález raně středověké keramiky ze sečské přehrady na Chrudimsku. Zprávy Krajského muzea východních Čech XVI/1, 70–77.
- Frolík, J. 2002: Nálezy z obléhání hradu Lichnice v letech 1428–1429. *Castellologica bohemia* 8, 399–408.
- Frolík, J. 2006a: Archeologické výzkumy na Chrudimsku v roce 2005. Zprávy ČAS – Supplément 64, 33–36.
- Frolík, J. 2006b: Záchranný výzkum u kostela sv. Jana Křtitele v Běstvině na Chrudimsku. *Chrudimské vlastivědné listy* 15/3, 6–7.
- Frolík, J. 2008: Hrad v Chrudimi? (Archeologický výzkum na Školním náměstí a v Komenského ulici v Chrudimi v letech 2004–2006). *Castellologica bohemia* 11, 553–584.
- Frolík, J. 2017: Kostel sv. Václava v Lažanech a počátky středověkého osídlení Skutečska. Díl I. Katalog. Praha.
- Frolík, J. 2018a: Trochu jiná osmičková výročí. *Chrudimské vlastivědné listy* 27/4, 17–18.
- Frolík, J. 2018b: Trochu jiná osmičková výročí ještě jednou. *Chrudimské vlastivědné listy* 25/5, 2–4.
- Frolík, J. 2019: Kostel sv. Václava v Lažanech a počátky středověkého osídlení Skutečska. Díl II. Analýza. Praha.
- Frolík, J. – Chotěbor, P. 1984: Povrchový průzkum tvrziště v Bořicích, okr. Chrudim. Zprávy Krajského muzea východních Čech XI, č. 1, 83–92.
- Frolík, J. – Kozáková, R. – Musil, J. 2018: Jímka 938 z Chrudimi – Hradební ulice. Pokus o určení statusu jejího majitele. *AH* 43/2, 455–489.
- Frolík, J. – Musil, J. 2013: Několik poznámek k obléhání hradu Lichnice v letech 1428–1429. *Chrudimský vlastivědný sborník* 17, 125–214.
- Frolík, J. – Musil, J. – Netolický, P. 2011: Stavební podoba zaniklého benediktinského kláštera v Podlažicích. *Dějiny staveb* 2010, 39–50.
- Frolík, J. – Musil, J. – Richter, D. – Vojtíšek, J. 2016: Chrudim v době Karla IV. Chrudim.
- Frolík, J. – Musil, J. – Sigl, J. s. d.: Manuál technologických skupin středověké a novověké keramiky na Chrudimsku. Rukopis uložen na archeologickém pracovišti Regionálního muzea v Chrudimi. Chrudim.
- Frolík, J. – Pertl, M. 1984: Stříbrem tausovaná ostruha z hradu Strádova. In: *Urbes Medii Aevi. Investigationes Archaeologicae*, Praha, 157–160.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1995: Chrudimsko v raném středověku. Hradec Králové.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1998: Chrudim v pravěku a středověku. *Obrázky z každodenního života. Chrudim*.
- Frolík, J. – Sigl, J. 1999: Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Chrudim – Filištiná ulice čp. 37/I–40/I. Svazek 4. Sumarizace nálezů – čp. 37/I, sondy A, B. Nálezová zpráva čj. 819/99 uložená v Archivu nálezových správ Archeologického ústavu AV ČR Praha. Praha – Hradec Králové.
- Frolík, J. – Sigl, J. 2002: K počátkům hradu Košumberka. *AH* 27, 61–77.
- Frolík, J. – Stránská, P. – Švédová, J. 2018: Hrochův Týnec, počátky zdejšího kostela sv. Martina a feudálního sídla. *Archeologie ve středních Čechách* 22/2, 971–1004.
- Fröhlich, J. 1992: Ruční mlýny na rozemílání rudy na Kometě. *Studie z dějin hornictví* 22, 11–33.
- Fröhlich, J. – Kurz, J. 1980: Středověké zlaté doly Havírky u Písku. *Studie z dějin hornictví* 10, 17–25.

- Funk, L. – Váňa, M. 2012: Datování objektů zaniklých po roce 1945 pomocí dendrochronologie živých stromů. *AH* 37/2, 799–807.
- Frýda, F. 1988: Plzeňská městská zbrojnice I. Plzeň.
- Gabriel, F. 1994: Středověká pec ve Zbečně čp. 22. *Průzkumy památek* I/1, 21–22.
- Gabriel, F. – Smetana, J. 1983: K vývoji výrobních okruhů červeně malované keramiky v severních Čechách. *AH* 8, 119–138.
- Glosek, M. 1990a: Broń biała dluga. In: Nadolski, A. (ed.): *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*. Łódź, 111–124.
- Glosek, M. 1990b: Broń drzewcowa i obuchowa. In: Nadolski, A. (ed.): *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*, Łódź, 131–142.
- Glosek, M. 2003: Broń biała. In: Nowakowski, A. (ed.): *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450–1500*, Toruń, 25–42.
- Gojda, M. – John, J. et al. 2013: Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Plzeň.
- Goš, V. 1993a: Středověký palcát ze Šumperka. *Informační zpravodaj. Česká archeologická společnost – pobočka pro severní Moravu a Slezsko*, srpen, 50–51.
- Goš, V. 1993b: Nález středověkého palcátu v Šumperku. *Severní Morava* 65, 59.
- Goš, V. 2007: Loštice: město středověkých hrnčírů. Opava.
- Goš, V. – Karel, J. 1992: Tvrz v Rýmařově (okr. Bruntál). *Archaeologia historica* 17, 225–232.
- Goš, V. – Vašíček, A. 1981: Vzácne hákovnice z Vidnavy. *Severní Morava* 42, 61–62.
- Grabarczyk, T. – Lawrynowicz, O. 2013: Falchion And Its Technology In Poland (14th–16th Centuries). *Fasciculi Archaeologiae Historicae Fasc. XXVI*.
- Harris, E. C. 1989: *Principles of archaeological stratigraphy*. 2nd edition. London – San Diego – New York – Boston – Sydney – Tokyo – Toronto.
- Havlice, J. – Kodýdek, L. – Šnejd, D. 2014: Středověké jádro domu zemědělské usedlosti čp. 1 v Mirkovicích. *Výsledky hloubkového výzkumu. Průzkumy památek* 21/2, 139–155.
- Hazlbauer, Z. – Špaček, J. 1987: Příspěvek k výskytu bíle malované keramiky ve středním Polabí. *Studie a zprávy* 1985, 30–55.
- Heber, F. A. 1846: *Böhmen's Burgen. Vesten und Berg-Schlösser*, B. IV. Prag.
- Hejhal, P. 2012: Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny. Brno.
- Hejhal, P. – Hrubý, P. – Malý, K. – Rous, P. – Vokáč, M. – Zimola, D. 2005: Dolování drahých kovů na Českomoravské vrchovině. In: Labuda, J. (ed.): *Montánna archeológia na Slovensku*, Banská Štiavnica, 49–66.
- Hejna, A. 1962: Soubor nálezů z hrádku Bolkova v severovýchodních Čechách. *PA* LIII, 455–473.
- Hejna, A. 1983: Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby přemyslovské v Čechách. *PA* LXXIV, 366–436.
- Hejna, A. 1986: Zjišťovací výzkum na hradě Dívčí Kámen, o. Mříč, okres Český Krumlov. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 3, 131–150.
- Hejna, A. – Radoměský, P. 1958: Penězokazecká dílna v jeskyni „Mincovna“ na Zlatém Koni u Koněprus. *PA* XLIX, 513–558.
- Hilczerówna, Z. 1956: *Ostrogi polskie z X–XIII wieku*. Poznań.
- Hrdlička, L. 1959: *Sekera doby hradištní v Československu*. Nepublikovaná diplomová práce. Ulož. v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Praha.
- Hrubý, J. 2014: *Conpra Report 2014. Pařížov Field Survey (October 2014)*. Terra Verita, Ltd. Prague.
- Hrubý, P. – Hejhal, P. 2011: Hornické a úpravnické areály na Českomoravské vrchovině a jejich vztah k soudobým městským centrům ve 13. století. *FUMA* VI, 128–175.

- Hrubý, P. – Jaroš, Z. – Kočár, P. – Malý, K. – Mihályiová, J. – Militký, J. – Zimola, D. 2006: Středověká hornická aglomerace na Starých horách u Jihlavy. *Památky archeologické* XCVII, s. 176–264.
- Hrubý, P. – Malý, K. – Militký, J. 2007: K výrobě barevných kovů a stříbra v Jihlavě ve 13. století. *Archeologické výzkumy na Vysočině* 1, 49–103.
- Huml, V. 1967: Zaniklá tvrz Semonice. *Fontes Musei Reginaehradecensis. Supp. II.* Hradec Králové.
- Huml, V. 1978: Chodovská tvrz v proměnách staletí (Archeologický výzkum zámečku v Praze 4 – Chodově). *Acta Musei Pragensis* 78. Praha.
- Charvát, J. (ed.) 1945: *Dílo Františka Palackého. Svazek druhý. Staří letopisové čeští 1378 do 1527.* Praha.
- Charvát, P. 1982: Říkovice u Litomyšle a koncentrace osídlení ve středověku. *AH* 7, 225–228.
- Chotěbor, P. – Smetánka, Z. 1985: Panské dvory na české středověké vesnici. *AH* 10, 47–56.
- Chváta, M. – Rous, P. – Vokáč, M. – Zimola, D. 2013: Střepy nádob z raně novověkých hrnčířských dílen ledečských hrnčířů. *Výzkumy na Vysočině* 4, 184–200.
- Chytil, K. 1900: *Soupis památek historických a místopisných v politickém okrese chrudimském.* Praha.
- Jemelka, J. et al. 1968: *Československá vlastivěda. Díl I. Příroda. Svazek 1. Geologie. Fyzický zeměpis.* Praha.
- Ježek, M. 2007: Jaroměřsko v raném středověku. *AR* LIX, 523–570.
- Kajzer, L. 1976: *Uzbrojenie i ubiór rycerski w średniowiecznej Malopolsce w świetle źródeł ikonograficznych.* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Kalousek, J. 1874–1877: *Zprávy a drobnosti.* PA X, 806–854.
- Kirpičnikov, A. N. 1966: *Drevnerusskoe oružie 2. Kopja, sulicy, vojevyyje topory, bulavy, kistěni IX–XIII vv. Moskva–Leningrad.*
- Kirpičnikov, A. N. 1973: *Snaržaženije vsadnika i verchovogo konja na Rusi IX–XIII vv. Leningrad.*
- Klaus, A. et al. 1906: *Chrudimsko a Nasavrcko. Díl I. Obraz přírodní. Chrudim.*
- Klaus, A. et al. 1926: *Chrudimsko a Nasavrcko IV. Prehistorie a historie obcí na Chrudimsku. Chrudim.*
- Klápště, J. 1978: Středověké osídlení Černokostelecka. *Památky archeologické* 69/2, 423–475.
- Klápště, J. 1993: Změna – středověká transformace a její předpoklady. *Mediaevalia Archaeologica Bohemica. Památky archeologické – supplementum* 2, 9–59.
- Klápště, J. 2005: *Proměna českých zemí ve středověku.* Praha.
- Klápště, J. – Tomášek, M. 2000: *Nástin raně středověkého osídlení v Bylanech u Kutné Hory. Památky archeologické – supplementum* 13, 165–181.
- Klír, T. 2008: *Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku.* Praha.
- Kloužková, A. – Zemenová, P. – Frolík, J. – Svobodová, L. 2014: *Hodnocení středověké keramiky z Lažan u Chrudimi pomocí analýz XRF, XRD, DSC-TG a RS.* *AH* 39/1, 75–87.
- Kolařík, V. – Merta, D. – Peška, M. 2015: *Archeologie žijící vesnice. Poznámky ke stavu a možnostem výzkumu vesnického domu v roce 2015. Dějiny staveb* 2015, 196–200.
- Kotowicz, P. N. 2014: *Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich. Katalog źródeł.* Rzeszów.
- Kotowicz, P. N. 2018: *Early Medieval Axes from Territory of Poland.* Kraków.

- Kouřil, P. 1979: Archeologické nálezy z hradu Templštejnu (železné předměty). *Archaeologia historica* 4, 129–140.
- Kouřil, P. 2003: Bronzová hlavice palcátu z opevněného sídla Přerovce. *AH* 28, 649–651.
- Koscelník, P. 2010: Analýza prostorových a formálních vlastností středověkých obléhacích táborů. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Ulož. v KAR FF ZČU v Plzni. Plzeň.
- Krajíc, R. 2003a: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl. I. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.
- Krajíc, R. 2003b: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl. II. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.
- Krejčí, J. 1877: Geologie čili nauka o útvarech zemských. Praha.
- Krejčí, J. – Helmhacker, R. 1891: Vysvětlivky ku geologické mapě hor Železných a sousedních okrsků ve východních Čechách. První část. Popis všeobecných poměrů geologických v Železných horách. Praha.
- Kudrnáč, J. 1971: Zlato v Pootaví. Písek.
- Kudrnáč, J. 1973: Vojenský tábor z husitských válek v Klučově. *PA* LXIV, 105–142.
- Kudrnáč, J. 1982: Rýžování zlata v Čechách. *PA* 73, 455–485.
- Kudrnáč, J. 1991: Dvacet let hornické archeologie v Čechách. *Studie z dějin hornictví* 21, 5–27.
- Kudrnáč, J. 1999: Montánní archeologie a geologie. *AR* LI, 168–172.
- Kuna, M. et al. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha.
- Kůrka, J. 1914: Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská (Místopis církevní do r. 1421). Praha.
- Labuť, J. 2004: Třemošnice od Lichtenburků k současnosti. Třemošnice nad Doubravou.
- Lacina, M. 2019: Stavební vývoj a hmotná kultura hradu Rabštejnka. Nepublikovaná bakalářská práce. Uložena v Ústavu historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. Pardubice.
- Lacina, M. – Musil, J. 2020: Aktuální stav poznání hradu Rabštejnka (okr. Chrudim) a jeho hmotné kultury, *CB* 19, 5–56.
- Lawrynowicz, O. – Pudło, P. 2010: Nóż bojowy czy kord? Kilka uwag na temat zabytków z Bielicy, pow. elblaski. *Rocznik elblaski* XXIII, 47–55.
- Lawrynowicz, O. – Rychter, M. 2012: Ile wart jest kord z Warty? *Acta Militaria Mediaevalia* VIII, 253–271.
- Líva, V. 1951: Prameny k dějinám třicetileté války. *Regesta fondu Militare archivu Ministerstva vnitra ČSR v Praze*. Díl 3. Praha.
- Líva, V. 1953: Prameny k dějinám třicetileté války. *Regesta fondu Militare archivu Ministerstva vnitra ČSR v Praze*. Díl 4. Praha.
- Lüssner, M. 1857: Rozkopávání zbytků tvrze Kozojedské u Chrudimi. *Památky archeologické a místopisné* II, 191.
- Machek, V. 1973: Etymologický slovník jazyka českého. Praha.
- Malina, O. 2010: Transformace osídlení v prostředí GIS – zpracování dat z povrchových sběrů. In: Blažová, E. – Gálová, L. (eds.): *Zborník GIS v archeológii*, Nitra, 86–99.
- Malina, O. 2011: Stabilizace sídelní sítě vrcholného středověku ve střední a západní Evropě. Nepublikovaná disertační práce, ulož. na KAR FF ZČU v Plzni.
- Malina, O. 2012: Samostatně stojící kostel jako doklad transformace osídlení – možnosti archeologie a GIS. *Svorník* 2010, 33–44.
- Malina, O. 2015: Hledání neviditelného. Relikty plužiny zaniklých středověkých vsí a možnosti jejich detekce a interpretace na datech LLS. *ZPP* 76, 513–520.

- Malina, O. – Musil, J. – Netolický, P. 2019: Změny sídlištních struktur v okolí Ronova nad Doubravou. *AH* 44/2, 855–885.
- Malý, K. – Rous, O. 2001: Ověření výpovědních možností strusek z Jihlavska a Havlíčkovobrodská. *AH* 26, 67–87.
- Marek, L. 2004: Przyczynek do poznania broni białej wrocławskiej piechoty z XIV–XVI wieku. In: Piekalski, J. – Wachowski, K. (eds.): *Wrocław na przelomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Materialne przejawy życia codziennego*. Wrocław, 41–56.
- Marek, L. 2006: Średniowieczne i nowożytne kordy ze Śląska. *Acta Militaria Mediaevalia* II, 189–206.
- Marek, L. 2008: Broń biała na Śląsku. XIV–XVI wiek. Wrocław.
- Marek, L. – Mucha, B. 2006: Kord z Henrykowa koło Szprotawy. *Acta Militaria Mediaevalia* II, 217–222.
- Marek, L. – Michalak, A. 2008: Glowica kordu z wieży rycerskiej w Witkowie. In: Gruszka, B. (ed.): *Ad Oderam fluviam. Księga dedykowana pamięci Edwarda Dabrowskiego*. Zielona Góra, 467–485.
- Marek, L. – Stolarczyk, T. 2011: Dwa nowo odkryte puginały z terenu Śląska – oznaki statusu społecznego czy dowody późnośredniowiecznego egalitaryzmu? In: Kucypera, P. – Pudło, P. (eds.): *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów*, Toruń, 201–221.
- Meduna, P. 1992: K vnitřní struktuře raně středověkých sídlišť. *AH* 17, 281–289.
- Menclová, D. 1972a: *České hrady*. Díl první. Praha.
- Menclová, D. 1972b: *České hrady*. Díl druhý. Praha.
- Měchurová, Z. 1985: Součásti koňské výstroje ze zaniklé středověké osady Konůvky. *Časopis Moravského muzea* LXX, 69–86.
- Měřínský, Z. – Nekuda, V. 1993: Dva nové nálezy pozůstatků ručních palných zbraní z Moravy (předběžná zpráva). *Castellologica bohemica* 3, 277–288.
- Michalak, A. 2004: Kord czy nóż bojowy? Uwagi o recepcji pewnej kategorii uzbrojenia plebejskiego na ziemiach polskich, na marginesie znaleziska z Żar. *Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza* 2, 332–345.
- Michalak, A. 2005: O chronologii korda z Lutola Mokrego, pow. Miedzyrzecz uwag kilka. In: Mykietów, B. – Tureczek, M. (eds.): *Ziemia Miedzyrzecka śladami historii. Materiały z III. sesji historycznej zorganizowanej w Muzeum w Miedzyrzeczu 13 maja 2005 r.* Miedzyrzecz – Zielona Góra, 95–106.
- Michna, P. 1997: Tesák z Janoslavic na Šumpersku. Příspěvek k poznání jednoho druhu archeologických nálezů. In: Nekuda, R. – Unger, J. (eds.): *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*, Brno, 259–268.
- Militký, J. – Vařeka, P. 1997: Češnovice; archeologický výzkum středověké a novověké vesnice na Českobudějovicku I. Pozdně středověký dům v usedlosti čp. 13. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 10, 58–79.
- Moravcová, M. – Vokounová-Franzeová, D. 2011: Paleolitické a mezolitické nálezy ve sbírkách Regionálního muzea v Chrudimi. *Chrudimský vlastivědný sborník* 15, 17–37.
- Morávek, P. et al. 1992: *Zlato v Českém masivu*. Praha.
- Morris, R. 2003: *The Archaeology of Conflict – Introduction*. *Conservation bulletin Issue* 44, 2–3.
- Musil, J. 2004: Povrchový průzkum hradu Rabštejnka. *Chrudimské vlastivědné listy* 13/3, 1–6.
- Musil, J. 2006: Seznam přírůstků archeologické sbírky Regionálního muzea v Chrudimi. *Chrudimské vlastivědné listy* 15/5, 16–18.

- Musil, J. 2007: Neznámá zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou (k. ú. Seč a Hoješín, okr. Chrudim). Zpravodaj muzea v Hradci Králové 33, 199–219.
- Musil, J. 2008: Povrchový průzkum hradů na Chrudimsku v roce 2007. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 71, 48.
- Musil, J. 2008–2009: Stolany (okr. Chrudim) v pravěku až raném středověku. Výsledky povrchové prospekce v letech 2005–2008. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 34, 75–96.
- Musil, J. 2009: An assemblage of Late Middle Age and Early Modern period ceramics from Rabštejnec Castle in the cadastral territory of Smrkový Týnec in the district of Chrudim. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 3, 45–64.
- Musil, J. 2010a: Hluboká u Trhové Kamenice, okr. Chrudim. ZAA 990/2010. Ulož. v archívu náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze.
- Musil, J. 2010b: Licibořice, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2007, 137.
- Musil, J. 2010c: Nasavrky, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2007, 162.
- Musil, J. 2010d: Ochoz u Nasavrky, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2007, 173.
- Musil, J. 2010e: Pařížov, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2007, 179.
- Musil, J. 2010f: Nové Lhotice (okr. Chrudim). Výzkumy v Čechách 2007, 176.
- Musil, J. 2011a: Příspěvek archeologie k dějinám Trhové Kamenice (okr. Chrudim). *Archeologie ve středních Čechách* 15, 969–988.
- Musil, J. 2011b: Nové středověké a raně novověké nálezy z Trhové Kamenice (okr. Chrudim, Pardubický kraj). *Východočeský sborník historický* 19, 59–104.
- Musil, J. 2012: Nález zlomku hlavice bronzového palcátu z k. ú. Hošťalovice (okr. Chrudim, Pardubický kraj). *Časopis Společnosti přátel starožitností* 120/3–4, 238–244.
- Musil, J. 2013: Katalog archeologických nálezů z hradu Rabštejnka. Chrudim.
- Musil, J. 2014: Soubor keramiky z velitelského stanoviště pod hradem Lichnicí (k. ú. Podhradí v Železných horách, okr. Chrudim). *Archeologie východních Čech* 5/2013, 87–111.
- Musil, J. 2015: Nález středověké keramiky ze Samařova (k. ú. Nové Lhotice). *Chrudimské vlastivědné listy* 24/3, 12–15.
- Musil, J. 2016a: Příspěvek k poznání hmotné kultury hradu Strádova (k. ú. Ochoz u Nasavrky, okr. Chrudim). *Archeologie východních Čech* 8 (2014), 54–87.
- Musil, J. 2016b: Záchrané archeologické výzkumy na hradě Košumberku v roce 2011. *Castelologica bohemia* 13, 221–235.
- Musil, J. 2017: Počátky Lhoty u Skutče (archeologie žijící vesnice). *Chrudimské vlastivědné listy* 26/5, 13–17.
- Musil, J. 2019a: Memory of Landscape and Waste. Archaeological Evidence of the Military intervention in Czechoslovakia in August 1968 according to the Case of the Chrudim Region. *Fasciculi Archaeologiae Historicae* XXXII, 225–235.
- Musil, J. 2019b: Hrad Strádov s tábořištěm bojové družiny? In: Ebel, P. – Jan, L. – Jurok, J. et al.: *Z počátků husitské revoluce*, Brno, 64–86.
- Musil, J. 2019c: Zaniklá středověká vesnice pod sečskou přehradou (katastrální území Seč a Hoješín, okres Chrudim) aneb Ústupky roku 1315? *Chrudimský vlastivědný sborník* 23, 119–150.
- Musil, J. 2020a: Dvakačovice čp. 86 – archeologická sonda do minulosti obce. *Východočeský sborník historický* 37, 101–148.
- Musil, J. 2020b: Nálezy tzv. diamantových palcátů na Chrudimsku. *Archeologie východních Čech* 18 (2019), 205–217.
- Musil, J. 2020c: Soubor středověkých seker ze sbírek Regionálního muzea v Chrudimi. *Archeologie východních Čech* 19 (2020), 117–147.

- Musil, J. – Netolický, P. 2012: Zaniklá středověká a raně novověká ves Bolešov v k. ú. Spačice, okres Chrudim, Pardubický kraj. *Východočeský sborník historický* 22, 73–114.
- Musil, J. – Netolický, P. 2013: Studium dynamiky středověkých sídelních struktur v tzv. bojanovském újezdu (Železné hory, okres Chrudim). *Živá archeologie – REA* 15/1, 32–37.
- Musil, J. – Netolický, P. 2014a: Současný stav a perspektivy výzkumu antropogenních pozůstatků sídelních, výrobních a těžebních areálů v prostoru Železných hor. *Archeologie východních Čech* 5/2013, 227–239.
- Musil, J. – Netolický, P. 2014b: Tvrziště Stoupec a jeho hospodářské zázemí. Výsledky povrchového průzkumu na k. ú. Březinka u Hošťalovic (okr. Chrudim). *Archeologie východních Čech* 5/2013, 148–180.
- Musil, J. – Netolický, P. 2014c: Pozůstatky rýžování zlata v tzv. bojanovském újezdu (okr. Chrudim). *AH* 39, 657–675.
- Musil, J. – Netolický, P. 2014d: Dokumentace reliktů středověké těžby kovů v Železných horách. *Živá archeologie – REA* 16, 32–38.
- Musil, J. – Netolický, P. 2015a: Rýžování zlata na Chrudimsku. *Živá archeologie (REA)* 17, 55–60.
- Musil, J. – Netolický, P. 2015b: Dokumentace reliktů předhradí hradu Strádova (okr. Chrudim). *AH* 40/2, 457–473.
- Musil, J. – Netolický, P. 2016a: Mezi vesnicí a vrchnostenským sídlem. Dvory na středověkém Chrudimsku. *AH* 41/2, 211–228.
- Musil, J. – Netolický, P. 2016b: Nové archeologické nálezy z tzv. bojanovského újezdu (Železné hory, okres Chrudim). *Praehistorica* XXXIII/1–2, 275–290.
- Musil, J. – Netolický, P. 2017: Příspěvek k poznání polních opevňovacích objektů z roku 1968 na Chrudimsku. *AH* 42/2, 579–593.
- Musil, J. – Netolický, P. 2018: Povrchový průzkum sídlištního a hospodářského komplexu tvrze Suchotlesky (k. ú. Ronov nad Doubravou). *AH* 43/2, 423–435.
- Musil, J. – Netolický, P. – Preusz, M. 2018: Obraz událostí třicetileté války na Chrudimsku. Korelace archeologických a historických pramenů. *AH* 43/1, 281–309.
- Musil, J. – Netolický, P. – Vařeka, P. 2016: Archeologické reliktu ústředí partyzánské brigády Mistra Jana Husa v areálu středověkého rýžoviště zlata (k. ú. Zbyslavce, okr. Chrudim). *Východočeský sborník historický* 29, 189–207.
- Musílek, M. 2006: Sečská přehrada 1. *Chrudimské vlastivědné listy* 15/4, 12–19.
- Nadolski, A. 1954: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X., XI., i XII. wieku*. Łódź.
- Náhlík, F. F. 1868: Cholticko v Chrudimsku. *PA* VII, 146–166.
- Nechvíle, J. 1874–77: Bývalé panství Podbořany na Čáslavsku. *PA* X, 55–68.
- Nechvátal, B. 1967: Středověká keramika z Ledče nad Sázavou. *AR* XIX, 542–543.
- Nekuda, V. 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno.
- Nekuda, V. 1985: Mstěnice. Zaniklá středověká ves 1. Hrádek – tvrz – dvůr – předsunutá opevnění. Brno.
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- Netolický, P. – Vařeka, P. 2013: Etnoarcheologický výzkum tradiční architektury ve východním Rumunsku. *Živá archeologie – REA* 15/2, 32–38.
- Neustupný, E. 2010: *Teorie archeologie*. Plzeň.
- Nohejlová-Prátová, E. 1956: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha.
- Nohejlová-Prátová, E. 1957: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Praha.
- Nováček, K. 1993: Klasifikace povrchových stop po zaniklé těžbě surovin (příspěvek k metodice povrchového průzkumu). *Studie z dějin hornictví*, 23, 7–11.

- Nováček, K. 2001: Nerostné suroviny středověkých Čech jako archeologický problém (bilance a perspektivy výzkumu se zaměřením na výrobu a zpracování kovů). *AR LIII*, 279–309.
- Nováček, K. – Krofta, T. 2018: Brdy jako historická kulturní krajina a její archeologický potenciál. In: Topinka, J. (ed.). *BRDY. Krajina, historie, lidé*, 23–40.
- Nováček, K. – Vařeka, P. 1996: Presentation of some excavated sites: Libkovice distr. of Most, *Ruralia I. Památky archeologické – supplementum 5*, 317–320.
- Nováček, K. – Vařeka, P. 1997: Archeologický výzkum žijících vesnic středověkého původu v Čechách. *Archeologie ve středních Čechách 1*, 429–444.
- Novák, J. 1988: Měkké dolování zlata na řece Opavě. *Studie z dějin hornictví 20*, 37–55.
- Novák, J. – Sigl, J. 1977: Zjišťovací výzkum v Licibořicích. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové IV/2*, 52–73.
- Novák, D. – Vařeka, P. 2016: A Late-Medieval manor farm in Rovný (Rokycany District, Pilsen Region). *AH 41*, 211–227.
- Novobilský, M. 2008: Obléhání hradu Lopaty. Rekonstrukce obléhání hradu z roku 1432–1433. Plzeň.
- Oakeshott, R. E. 1960: *The archaeology of the weapons. Arms and armour from prehistory to the age of chivalry*. London.
- Oakeshott, R. E. 1964: *The sword in the age of chivalry*. New York – Washington.
- Oakeshott, R. E. 2000: *European weapons and armour. From the renaissance to the industrial revolution*. Woodbridge.
- Oakeshott, R. E. 2002: *Record of the medieval sword*. Woodbridge.
- Orgonášová, L. 2012: Sekera v ranom stredoveku ako nástroj, zbraň a symbol sociálneho postavenia. Nepublikovaná bakalářská práce. Ulož. v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Praha.
- Palacký, F. 1848: *Popis Království českého*. Praha.
- Parma, J. B. 1961: K otázce rýžování zlata v Čechách v době předhusitské. *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 6*, 152–160.
- Pavlů, I. 1982: K počátkům Čáslavě. I. Katalog – Archeologické nálezy při městských hradbách. *PRAEHISTORICA X – VARIA ARCHAEOLOGICA 3*, 75–160.
- Pavlů, I. 1991: K počátkům Čáslavě. II. Zhodnocení archeologických dat. *PRAEHISTORICA XVIII – VARIA ARCHAEOLOGICA 5*, 119–137.
- Pehal, Z. 2001a: Sídliště ze 13. století na katastru obce Frýdnava (okr. Havl. Brod). *Sborník Havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně historického povědomí 1*, s. 5–9.
- Pehal, Z. 2001b: Sídliště ze 13. století na katastru obce Stupárovice (okr. Havl. Brod). *Sborník Havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně historického povědomí 1*, s. 96–100.
- Pehal, Z. 2003: Keramika 13. století od kostela sv. Kříže nedaleko Ronova nad Doubravou (okr. Chrudim). *Chrudimský vlastivědný sborník 7*, 3–17.
- Pehal, Z. 2006: Zaniklá středověká vesnice na katastru Stupárovic, okres Havlíčkův Brod. *Zpravodaj muzea v Hradci Králové 32*, s. 124–139.
- Poche, E. (ed.) 1982: *Umělecké památky Čech 4*. Praha.
- Poláček, L. 2000: *Holzarbeitungswerkzeug aus Mikulčice*. In: Poláček, L. (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice IV*. Brno, 303–364.
- Poláček, L. – Marek, O. – Skopal, R. 2000: *Holzfunde aus Mikulčice*. In: Poláček, L. (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice IV*. Brno, 177–302.
- Preusz, M. 2018: Archeologie stavovského povstání a konečného účtování. *Zprávy Včely Čáslavské 3*, 91–110.

- Preusz, M. 2019: Historicko-archeologický výzkum doby třicetileté války (1618–1648). Současný stav a perspektivy výzkumu. *AH 44/1*, 151–183.
- Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A–H. Praha.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. CH–L. Praha.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III. M–Ř. Praha.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. S–Ž. Praha.
- Procházka, R. – Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století. *Přehled výzkumů 48*, s. 143–299.
- Rak, M. 2013: Archeologie konfliktů 20. století. In: P. Vařeka (ed). *Archeologie 19. a 20. století. Přístupy – metody – témata*, Plzeň, 115–136.
- Rak, M. – Starková, L. – Funk, I. 2014: Relikty „studené války“ jako součást kulturní historie. *Veřejná archeologie 5*, 42–61.
- Reichertová, K. 1968: Nález chlebové pece v Anežském klášteře v Praze 1, Na Františku. *AR XVIII*, 220–229, 285–286, tab. II:5.
- Rieger, B. 1878: Tvrz Lipka. *PA X*, 737–742.
- Richer, D. 2018: Vlastníci hradu Rabštejnka a jejich rodiny v nejstarších chrudimských městských knihách. *Chrudimské vlastivědné listy 27/1*, 7 – 9.
- Richter, M. 1982: Hradištko u Davle. Městečko ostrovského klášteře. Praha.
- Richter, M. – Smetánka, Z. 1991: Medieval Archaeology, 1986–1990 (Traditions and a Perspective). In: *Archaeology in Bohemia 1986–1990*, Praha, 44–55.
- Roubík, F. 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha.
- Rous P. 1986: Dva středověké sídlištní soubory ze sbírek chotěbořského muzea. *Zpravodaj KMVČ XIII/1*, 83–86.
- Rous, P. 1999: Středověké hornické sídliště neznámého jména u Havlíčkova Brodu na k. ú. Temesivy. In: *Stříbrná Jihlava. Seminář k dějinám hornictví a důlních prací na Vysočině, Jihlava*, 102–105.
- Rous, P. – Malý, K. 2004: Průzkum terénních stop po zpracování polymetalických rud na Havlíčkobrodsku. *Mediaevalia archaeologia 6*, 121–144.
- Rous, P. – Veselý, E. 1981: Archeologické nálezy na území okresu Havlíčkův Brod v letech 1979–1980. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové VIII/1*, 16–20.
- Ruttikay, A. 1975: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei I. *Slovenská archeológia 23/1*, 119–215.
- Ruttikay, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei II. *Slovenská archeológia 24*, 245–395.
- Rybička, A. 1855: Procházky v okolí Chrudimském. *PA I*, 311–320.
- Rybička, A. 1857a: Další procházky v okolí Chrudimském. *Památky archaeologické a místopisné II*, 39–42.
- Rybička, A. 1857b: Náhrobník z r. 1419 v Kamenici Trhové. *PA II*, 191.
- Rybička, A. 1868: Procházky archaeologické a místopisné v okolí Chrastecském. *PA VII*, 348–364.
- Sameš, Č. 1934: Klášter Vilémovský. *Časopis Společnosti přátel starožitností československých*, roč. 41 a 42. Zvláštní otisk. Praha.

- Scappi, B. 1570: Opera di M. Bartolomeo Scappi. CVOCO SECRETO di papa Pio V. Diviesia in sei Libri. Roma.
- Sedláček, A. 1866–67: Zaniklé osady v okolí čáslavském. PA VII, 561–564.
- Sedláček, A. 1868: Zaniklé osady v okolí čáslavském. PA VII, 561–564.
- Sedláček, A. 1900a: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl I. Praha.
- Sedláček, A. 1900b: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XII. Praha.
- Sedláček, A. 1909: Místopisný slovník Království českého. Praha.
- Sedlák, J. V. 1959: Stavební rozbor hradu Rabštejnka. Časopis Společnosti přátel starožitností LXVII, 216–221.
- Sigl, J. 1977: Liboměřice, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 1974, 104.
- Sigl, J. 1978: Licibořice, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 1975, 46–47.
- Sigl, J. 1981: Licibořice, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 1976–1977, 76.
- Sigl, J. 2003: Bronzová hlavice palcátu z Hradce Králové. Zpravodaj muzea v Hradci Králové 29, 213–215.
- Sigl, J. – Vokolek, V. 1977: Záchrané výzkumy, povrchové průzkumy a další akce AO KMVČ v roce 1976. Zpravodaj KMVČ Hradec Králové IV/2, 8.
- Schofield, J. 2003: Military archaeology. Past practice – future directions. Conservation bulletin Issue 44, 4–7.
- Schofield, J. 2005: Combat archaeology. Material culture and modern conflict. London.
- Schaller, J. 1787: Topographie des Königreichs Böhmen VI. Czaaslauer Kreis. Prag–Wien.
- Scharrer-Liška, G. 2007: Die hochmittelalterliche Grafitkeramik in Mitteleuropa und ihr Beitrag zur Wirtschaftsgeschichte. Mainz.
- Sklenář, K. 2001: Terénní stopy zaniklých osad v materiálech tzv. Eichlerovy sbírky. Časopis Společnosti přátel starožitností 109/4 – Muzejní a vlastivědná práce 39, 224–235.
- Slivka, M. 1980: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 2. časť. Historica Carpatica 11, 218–288.
- Smetánka, Z. 1972: Archeologické výzkumy zaniklých středověkých osad v Čechách v letech 1965–1971. AR 24, 417–427, 485.
- Smetánka, Z. 1987: Hledání zmizelého věku. Praha.
- Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna. Praha.
- Smetánka, Z. – Klápště, J. 1981: Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých vsí na Černokostecku. PA LXXII, 416–445.
- Smetánka, Z. – Škabrada, J. 1975: Nové poznatky o raně středověké architektuře na Čáslavsku. Umění XXIII, 262–266.
- Smetánka, Z. – Škabrada, J. 1977: K počátkům městečka Ronova nad Doubravou. In: Richter, M. (ed.): Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 105–112.
- Somer, T. – Šrámek, J. 2010: Historie benediktinského opatství sv. Petra a Pavla ve Vilémově (1160–1541). Praha.
- Somer, T. – Šrámek, J. – Kovář, M. 2015: Benediktinské opatství ve Vilémově. Dějiny zapomenutého kláštera na česko-moravském pomezí. České Budějovice.
- Sommer, J. G. 1837: Das Königreich Böhmen V. Chrudimer Kreis. Prag.
- Sommer, J. G. 1843: Das Königreich Böhmen XI. Časlauer Kreis. Prag.
- Starý, J. – Šanderová, J. – Tomášek, M. 2004: Kulturní krajina – středověké a raně novověké Čáslavsko. Evidence lokalit s pozůstatky montánní činnosti. Mediaevalia archaeologia 6, 11–42.
- Stehlík, J. 1943–46: Strdov na Chrudimsku je dnešní Ruskovsko. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 51–53, 100.

- Stehlíková, J. – Štěpán, L. 2014: Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové. Slatiňany. Svoboda, L. 1985: Ochoz, hrad Strádov. Výzkumy v Čechách 1982–1983, 120.
- Svoboda, L. et al. 1997: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha.
- Svoboda, L. et al. 2000: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha.
- Svoboda, J. – Šmilauer, V. 1960: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl V. Dodatky k dílu Antonína Profouse. Praha.
- Šebesta, P. 1973: Licibořice, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 1970, 65.
- Šimák, J. V. 1933: Místopisné drobnosti. Český časopis historický 39/2, 327.
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých. České dějiny I/5. Praha.
- Šimák, J. V. 1943–45: Příspěvky ke starému místopisu Čech II. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 51–53, 50–82.
- Šmilauer, V. 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha.
- Šulc, I. 2001: Soupis prvních písemných zmínek k sídlům okresu Chrudim. Chrudimský vlastivědný sborník 6, 189–246.
- Šulcová, J. 2010: Míčov, okr. Chrudim. Výzkumy v Čechách 2007, 149.
- Štěpán, L. 1990: Lidové stavitelství v plánech a mapách východočeských archivů (část I. Technické a společenské stavby). Pardubice – Ústí nad Labem.
- Štěpán, L. 1995: Lidové stavitelství v plánech a mapách východočeských archivů II (Sídla, domy a zemědělské stavby). Zámorsk.
- Štěpán, L. et al. 2001: Chrudimsko. Utváření venkovských sídel. Chrudim.
- Štěpán, L. – Rous, P. 2005: Utváření sídel a lidové stavby v proměnách staletí. Železné hory. Sborník prací č. 15. Heřmanův Městec – Nasavrky.
- Štěpán, L. – Růžičková, R. – Šulc, I. 2003: Chrudimsko. Ztracené i zachráněné poklady. Chrudim.
- Štěpán, L. – Šulc, I. 2013: Chrudimsko. Mlýny a další zařízení na vodní pohon. Chrudim.
- Teplý, J. 1991: Heřmanoměstecký statek koncem 14. století. Východočeský sborník historický 1, 13–48.
- Teplý, J. 1997a: Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku. Pardubice.
- Teplý, J. 1997b: Příspěvek k problematice okrsku zvaného v listinných pramenech „circuitus“. Východočeský sborník historický, 6, 9–12.
- Teplý, J. 1998: K lokalizaci některých osad statku hradu Rychmburk v roce 1392. Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 4, 129–170.
- Teplý, J. 1999: Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 5, 93–113.
- Teplý, J. 2000: Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392 (II). Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 6, 127–152.
- Teplý, J. 2001: Hrady Vildštejn a Oheb aneb o Hrabišovi z Vildštejna a o Ješíkovi z Ohbi. Zpravodaj Univerzity Pardubice 7, č. 26–28.
- Teplý, J. 2012: Hrad Strádov a Jaroš Lacembok z Chlumu. Východočeský sborník historický 22, 115–135.
- Teplý, J. 2003: Také vesnici Hlínu, jíž se říká u kostela, ... a ochoz lesa blízko téže vesnice až k řece Rokytné a až k lesu Vrbatovu a Zdeslavovu. Lesní trati a opevněná sídla na okraji zeměpanského hvozdu. Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 9, 5–32.

- Teplý, J. 2005: Hrad Strádov. 1. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 40, 37–39.
- Teplý, J. 2005a: Hrad Strádov. 2. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 41, 36–39.
- Teplý, J. 2005b: Hrad Strádov. 3. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 42, 34–35.
- Teplý, J. 2005c: Hrad Strádov. 4. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 43, 47–49.
- Teplý, J. 2005e: Hrad Strádov. 5. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 44, 47–51
- Teplý, J. 2005f: Hrad Strádov. 6. část. Zpravodaj Univerzity Pardubice 45, 45–47.
- Teplý, J. 2007: Obležení hradu Lichnice 1428–1429: dnešní stav stop po obléhacím okruhu. Husitský Tábor suppl. 3, 463–489.
- Teplý, J. 2010: Bojanovský újezd neboli districtus boyanouyensis v letech 1329–1419. Východočeský sborník historický 18, 93–150.
- Teplý, J. 2012: Hrad Strádov a Jaroš Lacembok z Chlumu. – Strádov castle and Jaroš Lacembok of Chlum. Východočeský sborník historický 22, 115–135.
- Tomášek, M. 1995: Archeologický výzkum hradebního pásma v Čáslavi v roce 1993. AR XLVII, s. 444–454.
- Unger, J. 1974: Archeologické nálezy z hradu Melic na Vyškovsku (železné předměty). Vlastivědný věstník moravský XXVI, 194–201.
- Unger, J. 1994: Koválov. Šlechtické sídlo z 13. století na Moravě. Brno.
- Urban, J. 1980: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století. Historická geografie 18, 34–61.
- Urban, J. 2003: Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho rodu. Praha.
- Úlovec, J. et al. 2005: Encyklopedie českých tvrzí. III. díl. Praha.
- Varhaník, J. 2008: Pařížov (okr. Chrudim) – nadstandardní refugium ve věži vesnického románského kostela. AH 33, 377–386.
- Varhaník, J. 2012: K vzájemnému vztahu západní věže a lodi románských podélných kostelů. AH 37, 507–512.
- Vařeka, P. 1998: Proměny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách. AR L, 123–137.
- Vařeka, P. 2001: Proměny sídlištní struktury v mikroregionu Libkovic okr. Most. In: Kozłowski, J. K. – Neustupný, E. (eds.): Archeologia przestrzeni. Metody i wyniki badań struktur osadniczych w dorzeczu górnej Łaby i Wisły. Krakow, 85–94.
- Vařeka, P. 2004: Archeologie středověkého domu 1. Plzeň.
- Vařeka, P. 2009: Zaniklá středověká vesnice Vojkov na Černokostecku – svědectví archeologie. Kuděj 11, č. 1, 43–54.
- Vařeka, P. 2010: Zaniklá středověká a raně novověká vesnice Vojkov na Černokostecku – nedestruktivní výzkum. Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, č. 4, 147–181.
- Vařeka, P. 2013: Příspěvek k podobě vesnického domu na sklonku středověku na Českobudějovicku. Soubor mazanic s otisky konstrukcí z Češnovic. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 26, 207–236.
- Vařeka, P. 2014: Zaniklá středověká a časně novověká ves Rovný na Zbizožsku (okr. Rokycany). Archeologie západních Čech 7, 131–143.
- Vařeka, P. 2016: Zaniklá středověká a časně novověká vesnice Bukov na Zbizožsku (okr. Rokycany). Archeologie západních Čech 10, 156–167.
- Vařeka, P. – Balý, R. – Funk, L. – Galusová, L. 2008: Archeologický výzkum vesnic středověkého původu na Tachovsku zaniklých po roce 1945. Archaeologia Historica 33, 101–117.
- Vařeka, P. et al. 2006: Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň.
- Vařeka, P. et al. 2008: Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku II. Plzeň.

- Vařeka, P. et al. 2011: Středověké osídlení Rokycanska a problematika zaniklých vsí. *AH*, 36/ 2, 319–342.
- Vařeka, P. et al. 2013: *Archeologie 19. a 20. století. Přístupy – metody – témata*. Plzeň.
- Vařeka, P. – Kostrouch, F. – Kočár, P. – Sůvová, Z. 2010: Příspěvek ke studiu žijících vsí. Pozůstatky zástavby z pozdního středověku na parcele č. p. 121 v Mikulčicích. *Přehled výzkumů* 51/1–2, 249–265.
- Velímský, T. 1998: *Trans montes, ad fontes! (Přes hory, k pramenům!)* K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech. Most.
- Vích, D. 2011: Archeologické nálezy z jedné privátní sbírky. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 999–1015.
- Vích, D. 2018: Ojedinelé nálezy doby bronzové z periferních oblastí východních Čech. *Zborník Slovenského národného múzea CXII, Archeológia* 28, 89–95.
- Vích, D. – Vokolek, V. 1997: Nálezy získané do sbírek AO MVČ v letech 1996–97. *Zpravodaj MVČ XXIII*, 3–27.
- Večeřa, J. 1996: Předběžné výsledky kategorizace pozůstatků dolování ve Zlatých Horách. *Archeologia technica* 10, 98–102.
- Večeřa, J. 2004: Povrchové pozůstatky po těžbě rud a jejich vyhodnocení. *Mediaevalia archaeologia* 6, 145–156.
- Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. 1998: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha.
- Vodička, J. 1957: Rudní ložisko ve Včelákově u Hlinska v Železných horách. In: *Sborník k osmdesátinám ak. F. Slavíka*, Praha, 467–484.
- Vodička, J. 1962: Nerostné bohatství Železných hor. Chrudim.
- Vodička, J. 1978: Keltové a nerostné suroviny ve východních Čechách. *Geologický průzkum* 18/4, 121–122.
- Vodička, J. 1987: Keltové a nerostné suroviny na Chrudimsku. *Památky a příroda XLVIII*, 432–442.
- Vodička, J. 1997: Železné hory očima geologa. *Železné hory. Sborník prací č. 5. Nasavrky*.
- Vokáč, M. – Houzar, S. – Škrdla, P. 2007: Dolování zlata v širším okolí Hor u Předína na západní Moravě: dějiny výzkumů, historie dolování, topografie a archeologie lokalit a přehled geologických poměrů. *Stříbrná Jihlava 2007*, 26–55.
- Vokáč, M. – Škrdla, P. 2007: Blatná – zaniklá středověká osada u Cidliny (okr. Třebíč). *Archeologické výzkumy na Vysočině* 1, s. 250–259.
- Voráček, E. et al. 2010: *Luže v dějinách. Díl 1. Od nejstarších dob do konce 17. století. Luže*.
- Voráček, E. et al. 2011: *Dějiny Skutče. Skuteč*.
- Vorel, M. 1993: *Hrad Rabštejnek. Chrudimské vlastivědné listy* 2/2, 5.
- Waldhauser, J. 1989: Úpravna zlatých rud ze 14. století u Kašperských Hor v Pošumaví / ČSFR. *Hornická Příbram ve vědě a technice, sekce H*, 1–11.
- Westman, A., ed. 1994: *Archaeological site manual*. Museum of London. Archaeology service. London.
- Wirth, Z. 1902: *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. Díl XVI. Politický okres vysokomýtský*. Praha.
- Zahradníková, M. – Šreinová, E. 1999: *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Čáslavsko 2*. Praha.
- Zápotocký, M. 1978: *Středověká keramika severočeského Polabí. PA LXIX*, 214–215.
- Zápotocký, M. 1979: *Katalog středověké keramiky severočeského Polabí*. Praha.
- Zprávy kuratoria 1898: *Zprávy Kuratoria průmyslového musea c. a k. Františka Josefa I. pro východní Čechy za rok 1897*. Chrudim, 1898.

- Zrůstová, V. 2007: Zaniklá středověká vesnice Šonava na Poličsku. Nepublikovaná bakalářská práce. Ulož. v KAR FF ZČU Plzeň. Plzeň.
- Žákovský, P. 2008: Tesáky ze sbírek státního hradu Zvíkova. *Castellogica bohemica* 11, 461–472.
- Žákovský, P. 2011: Tesák z holešické tvrze na Příbramsku. In: Lawrynowicz, O. – Maik, J. – Nowakowski, P. A. (eds.): *Non sensistis gladios. Studia ofiarowana Marianowi Gloskowi w 70. rocznice urodzin*, Łódź, 515–530.
- Žákovský, P. 2012: Tesák s prořezávanými záštitnými trny z moravských sbírek. *AR LXIII*, 501–516.
- Žákovský, P. 2012a: Tesáky s člunkovitými záštitami a jejich postavení ve vývoji chladných zbraní. *AH 37*, 691–732.
- Žákovský, P. 2014: Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. Nepublikovaný rukopis disertační práce. Ulož. v ÚAM FF Masarykovy univerzity v Brně. Brno.
- Žákovský, P. – Hošek, J. – Bárta, P. 2013: Dussacks with broad blades and a probable method of their manufacturing. In: Marek, Lech (ed.): *Weapons Bring Peace? Warfare in Medieval and Early Modern Europe*, Wrocław, 105–136.
- Žemlička, J. 2002: *Počátky Čech královských (1198–1253)*. Praha.
- Žigulski, Z. 1975: *Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu*. Warszawa.
- Žigulski, Z. 1984: *Stara broń w polskich zbiorach*. Warszawa.

19. Resume

The predominantly forested Ore Mountains (Železné hory) are still a vast and untapped source of knowledge for medieval and modern archeology. As is clear from comparisons of written and archeological sources, archeological sources in this region have a hitherto unexplored potential. Geodetic-topographic survey of the area combined with results from remote archeological survey is still in its beginnings, but it is yielding fruitful results nonetheless.

Since the beginning, we have evaluated the Ore Mountains as a territory that formed both a natural and socio-economic and political border between two plane regions, i.e. the districts of Chrudim and Čáslav. The hilly region was a bountifully forested and less-accessible space, which had a great influence on the direction of settlement and the development of farming oriented not only on agriculture, but also on the processing of wood, production of timber, wood coal and tar, and the mining of raw materials, specifically iron and gold.

The first traces of human presence in the Ore Mountains are found in late Paleolithic or Mesolithic evidence of stone chipped industry from the area near the Seč Dam and the area of the Celtic oppidum in Hradiště near České Lhotice (Vokounová–Frazeová 2011). On this site, Eneolithic finds of chipped and polished industry and potsherds belonging to the late Bronze Age and Hallstatt were found (Danielisová 2010, 141–144).

The hillfort in Práčov was still functioning in the late Bronze Age (Diviš–Čístecký 1887; Čtverák–Lutovský–Slabina–Smejtek 2003, 306). The situation of finds from the Late Bronze Age is complemented by sporadic finds of bronze artifacts from the surroundings of Kovářov (Musil–Netolický 2016b, Fig. 2:2) and Hoješín (Vích 2018, Fig. 2:4). In the late La Tène Age, a Celtic oppidum was built above the meander of the river Chrudimka in Hradiště near České Lhotice, perhaps due to the exploitation of natural resources (Danielisová 2010).

The advantageous raised location with hulking fortifications had already caught the attention of Slavic settlers in the 9th century. Based on finds from surface surveys and earlier archeological research, we can observe evidence of settlement from the Middle Hillfort period until the mid-13th century. A unique find from an axe in Bojanov also falls into the Middle Hillfort period. A slightly larger axe from Slavická obora can also be dated to the 12th or 13th century (Musil in print). The next find from the 11th or 12th century is a fragment of a ceramic bottle found near a spring in the forest near the settlement of Samařov (Musil 2015). Other evidence of Late Hillfort settlement comes from Holín near Kovářov.

The area near today's Ronov nad Doubravou with its distinct concentration of Romanesque churches also holds a unique position. This area was a part of the Čáslav

district throughout the whole Early Middle Ages.

Demographic pressure in the 12th century culminated in an extensive settlement process organized by monasteries and some aristocratic families. Similarly to the districts of Skuteč, Hlinsko and the areas surrounding Luže (Voráček et al. 2010, 28–38; Voráček et al. 2011, 11–14; Frolík 2019, 149–231), settlement also continued in the area of the Ore Mountains along the Chrudimka and Doubrava streams from the fluvial plains to more elevated positions. As was noted above, the beginnings of a more continual settlement process in the Ore Mountains can be dated primarily to the 12th century. Monasterial institutions especially held a significant position in settlement processes. Benedictines from Podlažice's monastery in the district of Chrudim and Skuteč built upon the activities of the Opatovice monastery and a convent from Vilémov (Bojanovský újezd) entered into the core of the Ore Mountains. We should also not forget to mention noble family, as the Lichtenburg family held a unique role here. Significant developments in the settlement process took place over the course of the 13th century, while the exploitation of natural materials in neighboring regions also played a role (Berky 2007; Hrubý–Jaroš–Kočár–Malý–Mihályiová–Militký–Zimola 2006; Hrubý–Hejhal 2011; Hrubý–Malý–Militký 2007; Hejhal–Hrubý–Malý–Rous–Vokáč–Zimola 2005; Hejhal 2012; Kořan 1955, 96; Malý–Rous 2001; Starý–Šanderová–Tomášek 2004; Somer–Šrámek 2010, 19–21; Rous–Malý 2004; Vokáč–Houzar–Škrdla 2007; Urban 1980, 34; 2003, 91–92). The succession of the forest into the abandoned areas was a natural consequence of any historical fluctuations in the settlement network or areas where mining was disappearing. The mountains also played an important role from a military perspective, as they formed a physical barrier that

complicated military campaigns that were otherwise led through the open landscape; on the contrary, they could have also been used effectively as a refuge. The emphasis on the sustainability of settlements, however, was once again directed towards the interior.

Our research has provided original findings on the settlement processes and abandonment of settlements in the selected East Bohemian inland, hilly and forested areas that formed a border between regions, domains and estates. It was both a view beyond the traditional central settlement areas to which archeology has devoted the greatest attention and a plan to observe the specific elements of a marginal area (cf. Klír 2008). Results can be compared to similarly conceived research. Similar analogical research of marginal hilly and forested areas has been carried out in the district of Černý Kostelec, which was located on the border between the districts of Čáslav and Kouřim (Klápště 1978; Smetánka–Klápště 1981; Vařeka 2009; 2010). Additional research was carried out in the district of Rokycany, which created the eastern border of the Pilsen and Podbrdský regions (Vařeka et al. 2006). We should also not forget the research of the Bohemian-Moravian Highlands (Hejhal 2012), which is immediately adjacent to our region. The research subsequently takes on additional directions towards the observation of abandoned villages on the borders of the areas belonging to central settlements, primarily to towns (e.g. Čapek 2011) and surveys of upland regions, for example Brdy (Nováček–Krofta 2018). The study of settlement processes in hilly areas lining the land border is still only in its initial phase (e.g. Vařeka–Balý–Funk–Galusová 2008).

From the beginning, archeological research of the Ore Mountains has been focused on localizing positions stemming from written

sources and searching for sites still wholly unknown. Basic methods included remote sensing combined with the visual survey of the landscape and the study of the relicts of human activity. The individual sites that were found were subsequently measured and detailed geodetic-topographic plans were created according to them. Then, individual areas were researched in order to gain datable artifacts that could contribute to dating or determining the function of the studied features. Through a combination of these methods, we have managed to create an initial idea of the human activities in the Ore Mountains. In the future, we believe that these defined assumptions will be expanded to include findings from additional methodological steps. Primarily, it is necessary to expand the research to include other non-destructive methods, especially geophysical and geochemical surveys to specify the appearance and characteristics of underground structures. An important role will also be played by metal detector surveys, which can be used not only to search for individual metal artefacts, but also their concentrations, which in the areas of abandoned villages are often found in sunken features. Selected features could subsequently be explored via destructive terrain trenches limited in terms of area, which could provide fundamental knowledge regarding the form and function of features and their destruction, equipment, etc. Environmental archeology could also provide remarkable results, be it zoo-archeological analyses of skeletal material or archeobotanical methods, primarily palynology, which can determine the composition of forests and cultivated areas based on the study of pollen, or the

analysis of plant macroremains found in the strata of the relicts. These methods can lead to knowledge on the development and transformations of the medieval and modern landscape (forestation vs. cultivation) and can help determine the differences in the specific composition of forests, define foods in circulation of both plant and animal origin, and study the species of animals within the human settlements and in their hinterland.

It is our hope that the survey of additional abandoned anthropogenic features in this region will provide answers to fundamental questions regarding the process of the area's settlement, types of settlements forms and the horizons of their destruction. It will also be remarkable to continue to study the creation, development and appearance of small-scale feudal settlements and their hinterland. The study of the course of abandoned communications and their relationships to the previous or contemporary settlement network will also surely be given attention. The survey of mining and production areas should also not be neglected, as the occurrence of iron ore led to the naming of the Ore Mountains. The Chronicle of Zbraslav first lists this title – *Mons ferreus* – in 1287 (FRB IV, 31). Findings acquired only by surface survey of village sites without the minimum or archeological excavation cannot be used to fully or explicitly determine types or date individual features.

In any case, the Ore Mountains still hold many secrets that should be explored with both interest and discretion.

